దశరథరాజనందన చరిత్ర

(నిరోష్ఠ్య రామాయణము)

శతఘంటావధాన

మరింగంటి సింగరాచార్య ప్రణీతము

పరిష్కర్త

శ్రీ రంగాచార్య

ఉపన్యాసకుడు - శ్రీ వేంకటేశ్వరభాషాకళాశాల

పాలెము - మహబూబునగరము జిల్లా

ప్రచురణ :

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

కళాభవనం - హైదరాబాదు - 4

ప్రథమ ముద్రణ 1970
ప్రతులు : 1000

వెల రు. 4-00
(నాలుగు రూపాయలు)

ముద్రణ :
బి. వి. ఆర్. బాల్‌రెడ్డి అండ్ కంపెని,
పాట్నిలేను, సికింద్రాబాదు.

'దిశలజను లెల్లఁబొగడఁగ
దశరథనందనచరిత్ర ధాత్రి వెలయఁగా
నిశితమతిఁ జేసె ననసదృశ
యశుఁడగు మరిగంటి సింగరాచార్యుఁడిలన్'

కృతజ్ఞతలు

ఇది చిరవాంఛితము నేడు ఫలించినది.

తెలుగు సారస్వతములో ప్రప్రథమ నిరోష్ఠ్య రచనయైన దశరథ రాజనందనచరిత్ర చాలకాలము క్రితము (1917) ముద్రణమై నేడు ఎచ్చటను లభించుటలేదు. అంజనము వేసి చూడవలసిన గతియేర్పడినది.

ఈ గ్రంథమును ముద్రించుటకు అంగీకరించిన సాహిత్య ఎకాడమీ కార్యవర్గము ముఖ్యముగా శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు గారు-

పరిష్కరణ సందర్భమున ప్రతులనుపంపించిన మిత్రులుమరింగంటి పురుషోత్తమాచార్యులుగారు (సూర్యాపేట), నాగలింగశివయోగిగారు (మహబూబునగరము), పీఠిక వ్రాయుసమయమున అవసరమగు గ్రంథములను, పత్రికలను సాయముచేసిన మిత్రులు నిడుదవోలు శివసుందరేశ్వరరావుగారు-

గ్రంథ సంపాదకత్వ విషయమున మొదటినుండియు నాకు ఎంతో ప్రోత్సాహమొసంగుచు ప్రకాశమునకు ముఖ్యులై సాధుపాఠనిర్ణయము నందు యనుభవముతోగూడిన తమ యమూల్య సూచనల నొసంగిన వాత్సల్యహృదయులు ఆచార్య శ్రీ బిరుదురాజురామరాజుగారు-

గ్రంథగ్రంథులను విడదీయుటలో ఎనలేనిచేయూత నొసంగిన మిత్రులు డా. సుప్రసన్నగారు, అగ్రజులు శ్రీ లక్ష్మణమూర్తిగారు-

వీరి అందరికిని మనఃపూర్వకకృతజ్ఞతలు.

ప్రతులను సూచికలను సిద్ధముచేయుటలో చేదోడు వాదోడుగా నున్న వర్థిష్ణువులు-చిరంజీవులు-నాగరాజు, గిరిజామనోహరు, హుసేను-ఈ విద్యార్థులకు ఆశీస్సులు.

30-12-1969 — శ్రీరంగాచార్య.

పాలెము.

దశరథరాజనందన చరిత్ర

విషయానుక్రమణిక

పీఠిక

శ్లో॥ "సీతాలక్ష్మణ పూర్ణ పార్శ్వ యుగళం స్మేరాననామ్భోరుహమ్
మేఘశ్యామ ముదారబాహుపరిఘం విస్తీర్ణవక్షస్థలమ్
కర్ణాన్తాయతలోచనం కటితటీసంవీతపీతామ్బరమ్
ధ్యాయేఽస్మత్కులభాగధేయచరణం రామంజగత్స్వామినమ్"
(శ్రీ రామ పాదుకా స్తవము)

1. తెలంగాణలోని ప్రాచీన కవులు-గ్రంథములు-సంస్థానములు-సాహిత్యము:

నల్లగొండ కవులు - రచనలు

సర్వశ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు, శేషాద్రి రమణ కవులు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, ఆదిరాజు వీరభద్రరావు. డా॥ బిరుదురాజు రామరాజు—మొదలగువారు ఆంధ్రసారస్వతమున కమూల్యాభరణములర్పించిన మరింగంటి కవుల గూర్చి సారస్వత లోకమునకు కొంత తెలియపరచినారు—వీరికి నమోవాకములు.

'అచ్చతెనుంగు కబ్బమున కాదిపదంబయి పోల్చు భాగ్యము'ను పొందినది—తెలంగాణాభూభాగము. ఈ ప్రాంతమందు కవులు—పండితులు హెచ్చుగానున్నను చరిత్రకెక్కని చరితార్థుల సంఖ్యయే యధికము. పూర్వకవుల తలపించు శైలిగల వీరి గ్రంథములు చాల భాగము నష్టములైనవి. మరికొన్ని 'ఆలయ మందముద్రితములై తెరచాటున డాగియున్న బిబ్బీల విధాన' గలవు. ముద్రణమైన స్వల్ప సంఖ్య గ్రంథములును నేడు లభించుట లేదు.

ఈ ప్రాంతము—విద్యానాథుడు, మల్లినాథ సూరి, శాకల్య మల్లన—మొదలైన సంస్కృత కవిపండితులకే గాక—బమ్మెర పోతన, పాలకురికి సోమనాథుడు, వేములవాడ భీమన, బుద్ధారెడ్డి, పిన వీరభద్రుడు ఇత్యాది తెనుగు కవులు; సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని వంటి అలంకారిక శిఖామణులు; అప్పకవి, గౌరన వంటి లాక్షణికులు; కొఱవి సత్యనారనవంటి ఆంధ్ర కవితా పితామహులును-కలిగి విశేషఖ్యాతిగాంచినది.

కొంతకాలము క్రితమొక ప్రబుద్ధుడు-'నిజాం రాష్ట్రమున ఆంధ్ర కవులు-పండితులు పూజ్యము'-అని వ్రాసెనట.[1] ఈ వాక్యమునకు నాటి పెద్దలు-సాహిత్యాభిమానులు ఎంతకుమిలిపోయిరో? తద్బాధా నివారణార్థము 'ఇదిగో మా తెలంగాణ మందలి కవులు.....,' అని చూపుటకు సిద్ధమొనర్చినదే 'గోలకొండ కవుల సంచిక'. సంపాదకులీ సంచికను—తాత్కాలిక కాల హరణమునకో—వినోదమునకో సిద్ధము చేసినదిగాక—ఇది 'తెలంగాణ కవుల కవిలె'వలె శాశ్వతముగా నుండునట్లు చేసినది. ఈ గో. క. సంలోగల కవుల జాడ—గ్రంథముల వివరములు-నేటికే కొన్ని విస్మృత ప్రాయములయినవనినచో—సంచికా నిర్మాణమే జరుగకున్న నిక యెట్లుండెడిదో? దీనియందు కొన్ని పొరపాట్లున్నను—తెలంగాణ కవులను గూర్చి సంక్షిప్త పరిచయముచేసి కొనుటకు మాత్రము ప్రథమ పాథేయముగా- సాహిత్యలోక సంచారకుల కీసంచిక యుపకరించుననుటలో నెట్టి సంశయమునులేదు.

మన తెనుగు సాహిత్య చరిత్రలందేమి—కవుల చరిత్రలయందేమి కవులను గూర్చి వ్రాయునపుడు—ముఖ్యముగా కాల నిర్ణయాదులు చేయునపుడు—ఆయా కవులను—ఇతడు మా ప్రాంతమువాడే యనియు—కాదు ఈ ప్రాంతము వాడనియు—కొన్ని దశాబ్దములుశతాబ్దములు వెనుకకు ముందునకు లాగి బీభత్సముచేసినారు. అంతతోనాగక కవులను గూర్చి వివాదములను ప్రత్యేక గ్రంథములుగనే ముద్రించుకున్నారు. ఓరుగల్లు పోతన్నను కడపకు, నల్లగొండ జిల్లా పాల్కురికి సోముని (బమ్మెర, పాల్కురికి నేడు వరంగల్లు జిల్లాలో చేరినవి) కర్ణాటక ప్రాంతమునకును, మహబూబునగర జిల్లా అప్పకవిని గుంటూరుకు లాగి—వీరిని యచ్చటివారని నిరూపించుటకు 'చారిత్రక పరిశోధనా సర్కసు' చేసినారు. ఇట్టి స్థితి ప్రస్తుత కాలమున కొంత తగ్గినను—అచ్చటచ్చట నయోమయస్థితి మాత్రముగలదు.

తెలంగాణ మందలి ప్రాచీన—తాళపత్ర గ్రంథముల సంపాదించి ప్రత్యేక గ్రంథాలయమేర్పరచి-ఆయా జిల్లాల కవుల చరిత్రను సమగ్రముగా సిద్ధముచేసిన నాడిట్టిబాధలన్నియు తొలిగి తెలంగాణ కవుల చరిత్ర—ఉద్యమ స్వరూపము స్వరూపముగా గోచరించును. కాని యీ బృహత్ప్రణాళిక యొక్కరి చేతిమీదుగా జరిగి—సుదీర్ఘ పరిశ్రమయు ఫలవంతమగుట దుస్త

1. గోలకొండ కవుల సంచిక (1943) "ప్రస్తావన" xiii (గో.క.సం.)

రము. ఇట్టి సత్కార్యమునకు సాహిత్య సంస్థలు తలంచిన సాధ్యమగును. గోల కొండ కవుల సంచికవలెనైనా తెలంగాణ కవుల సంచిక యొకటి సిద్ధ మొనర్చుట మిక్కిలి యవసరము.—మన ప్రాచీన గ్రంథ సంపద నశించిన పిదప విచారించిన నెట్టి ప్రయోజన ముండజాలదు—కొంత కాలముక్రితము-డా॥ బి. రామరాజుగారు ఈ విధముగా వ్రాసినారు:

"తెలుగుదేశ చరిత్ర మందువలెనే—తెలుగు సాహిత్య చరిత్రమందును తెలంగాణము ప్రసక్తి తక్కువగా నుండుట సర్వవిదితము. దీనికి కారణము తెలంగాణ మండలి పూర్వ కవుల గ్రంథములన్నియు సేకరింపబడకపోవుట—సేకరింపబడినవి అనాదరము పాలగుట, కీ॥ శే॥ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు—గోలకొండ కవుల సంచిక సంపాదించుట కుండిన యముద్రిత గ్రంథములు ఈ నాడు తెలంగాణమున లభించుటలేదు. మనమెంత ప్రగతి మార్గమున పయనించుచున్నామో ! ఈ తాళపత్ర గ్రంథము లంత శీఘ్రగతిని శిథిలమగు చున్నవి. తెలంగాణమున తొలుదొల్త నీయముద్రిత గ్రంథములను సేక రించుటకు నడుముగట్టినవారు—లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలివారే. ఆ మహా సంస్థ పక్షమున కీర్తిశేషులు దూపాటి వెంకటరమణాచార్యులవారు—వందలకొలది తాళ పత్ర గ్రంథములను—శాసనములను—నాణెములను సేక రించిరి. కీ॥ శే॥ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు రెడ్డి విద్యార్థి వసతి గృహ ములో నుంచిన గ్రంథములనే గాక నేను స్వయముగా సేకరించిన రెండు వందల లిఖిత గ్రంథములను కూడా లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలి భాండాగారమున చేర్చితిని, పండ్రెండు సంవత్సరముల క్రిందట—నేనా గ్రంథముల పట్టికను సిద్ధము చేసితిని, అదిపోయినదట. నాటి నుండి నేటి వరకు ఆ గ్రంథముల నొక మారైనను పరామర్శించినవారు లేరు. తమ్ము పరామర్శించిన క్రిములకు అవి తమ దేహములర్పించినవి. మనము చేసిన అనాదరణము వలని పరాభవముచే వాని హృదయములు శతచ్ఛిద్రములై గడ్డకట్టుకొని పోయినవి[1]—" ఇది 1961లో వ్రాసిన విషయమైనను—నేటికిని ఎట్టి మార్పులేదు—

లోకమునకు విజ్ఞాన చంద్రికలు ప్రసరింపజేసిన వ్యక్తి కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారి పేరగల 'పరిశోధక మండలి' దుస్థితియే యిట్లున్నచో—

1. "మరుగుపడిన మాణిక్యాలు"-"మనవి"-లో.

తెలంగాణమున ప్రాచీన గ్రంథ సంరక్షణమెట్లుండునో మనమూహించుకొన గలము[1]. తాళపత్ర—ప్రాచీన గ్రంథ సంపత్తు తెలంగాణములో నింకను గలదు. కాని లభించినవాని గతియే యిట్లున్నప్పుడు-చెడిపోవుటకెచ్చట నున్న నేమి? భవిష్యత్తులో నైనను వీనికి సుదినములు రావలయునని యాశించుట మన విధిగద! తాళపత్ర గ్రంథములు వందలకొలదిగా సంపాదించి—వానిని సంరక్షించలేక-ప్రభుత్వము వారు వీరిని లక్ష్యపెట్టక—అవి యన్నియు-చాలా భాగము నష్టములగుచుండుట — నా గుర్తులో—గల విషయము.

తెనుగు సారస్వతము రాజాశ్రయముచే నెక్కువగా అభివృద్ధిగాంచినది. రాజరాజనరేంద్రుని నుండి యిట్టిప్రాపుగలదు. కాలక్రమముగా రాను రాను చిన్న చిన్న సంస్థానములేర్పడినవి. వాటిలో ఆంధ్ర ప్రాంతమందలి నూజివీడు, బొబ్బిలి, విజయనగరము, పిఠాపురము, మొదలగునవియు తెలంగాణమందలి మహబూబునగరం జిల్లాలోని గద్వాల, వనపర్తి, ఆత్మకూరు కొల్లాపురము,జటప్రోలు,దోమకొండ మొదలగునవియు నల్లగొండ జిల్లాయందలి రాజాచలమను నామాంతరముగల రాచకొండ, సంస్థాన నారాయణపురము,నడిగూడెము, బేతవోలు మొదలైనవియుగా ఈసంస్థానములు ఎందరో కవి పండితులను పోషించి వారిచే నమూల్య కృతి రత్నముల వెలయింపచేసినవి.సంస్థానాధిపతులు కృతిభర్తలేగాక కృతికర్తలుగను ప్రసిద్ధిగాంచినారు.

గద్వాల-వనపర్తి సంస్థానములు దశాబ్దమునకు పూర్వమును మానవల్లివారి సాహిత్యకృషికిని-తిరుపతి వేంకటకవుల అవధానవర్షమునకును దివ్యసాహితీఫలములనందింప నోచుకొనినవి. నీతివాచస్పతులును - మానినీమన్మథులునైన—సురభివారు కొల్లాపుర సంస్థానాధిపతులు. వీరు చంద్రికాపరిణయాదులొనర్చినవారు. రాచకొండ సంస్థానము-శ్రీనాథునంతటివానికి కనకాభిషేకము చేసినది. అంతేకాక రసార్ణవ సుధాకరాది గ్రంథములు వెలువడినదీ యాస్థానముననే! సంస్థాననారాయణపురము, బేతవోలు, 'సమాగతామితవచస్స్వీకారశయ్యా చమత్కృతి సద్గ్రంథ కవిత్వ తత్వఘటనా

1. "మనప్రాచీన (తాళపత్ర) గ్రంథములు-వానిదుస్థితి"- (శ్రీ) "కృష్ణాపత్రిక" (1967 స్వాతంత్ర్యదినోత్సవసంచిక).

వేద్యు'లైన కవిపండితుల కాశ్రయ-మొసంగి సాహితీసారశీకరాపారముల కల్గించినవి.[1]

తెలంగాణ జిల్లాలలో నొకటైన నల్లగొండ చారిత్రకముగనేగాక - సాహిత్య-సాంస్కృతికముగను పేరెన్నిక గనినది. గో. క. సం లో ఆయా జిల్లాల కవుల సంఖ్య నొసంగిరి-అందు నల్లగొండ కవులసంఖ్య 57 మాత్రమే గలదు. ఏ కారణము వలననో గాని అప్పటికే యిందుచేరవలసిన కవులు చేర లేదు. వదిలిపెట్టబడిన కవులే యీ జిల్లాలో సుమారు 60 మందిగలరు, వీరిలో కొందరినిగూర్చి లభించిన యాధారములతో 'భారతి','ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ పత్రిక'లద్వార నేను తెలుపుచున్నాను. కాని గ్రంధములు దొరకనికవులు, కవిపేరు తెలియనిరచనలు కొన్నిగలవు. ఆయాకవి వంశీయుల అశ్రద్ధవల్ల పాడైన గ్రంధములును హెచ్చుగాగలవు. మరికొన్నిగ్రంధములు మదరాసు కాకినాడలయందలి ప్రాచ్యపుస్తకభాండాగారములయం దముద్రితముగా వాసము చేయుచున్నవి, ఉదా:-1,400ప్రాంతమున రాచకొండ సంస్థానము నందున్న బొమ్మకంటిహరిహరుడను కవి మురారి కృత అనర్ఘరాఘవము నకువ్యాఖ్యవ్రాసెను. ఈప్రతి మదరాసు ఓరియంటల్ లైబ్రరీలోగలదని గో.క. సం. (22పుట) తెలుపుచున్నది. ఈవిధముగనే మరికొన్ని రచనలు గలవు. కవిత్రయముతర్వాత యథామూలముగా భారతము నాంధ్రీకరించిన చిఱుమర్రి నరసింహకవి మిర్యాలగూడెం తాలూకా కంపాలపల్లి నివాసి. ఈయన భారతమును భువనగిరిలో నొకవైశ్యునకు అంకిత మిచ్చినా డట-నేటివరకదియలభ్యముగా నున్నది[2]. ఈ విధముగా నల్లగొండమండల కవులు-రచనలు-వికీర్ణములుగానున్నవి.

---

1. వివరములకు - "తెలంగాణములోని సంస్థానములు - సాహిత్యపోషణ' కేశవ పంతులనరసింహశాస్త్రిగారి వ్యాసము. (విజ్ఞానసర్వస్వము. 4. భా. విశ్వ సాహితి పుటలు 1175-79) మహబూబ్‌నగర సంస్థానములగూర్చి మాత్రమే గలదు. ఇటీవల డా॥ తూమాటిదొణప్పగారు ఆంధ్రసంస్థానములు - సాహిత్య పోషణగురించి ప్రత్యేక గ్రంథము వెలువరించిరి.

2. చిరుమర్రినరిసింహకవి-"లక్షణనవరత్నమాలిక"(భారతి 1966 మార్చి) లక్షణనవరత్నమాలిక యను ఛందోగ్రంథమిందు ప్రచురించనైనది. కవిని తత్కృతులను గూర్చియును గలదు. (శ్రీ)

మరింగంటి వంశకవులు నల్లగొండమండల కవులలో అధిక లబ్ధప్రతిష్ఠులు-వారియందు సింగరాచార్యులు అద్యుడు-మిన్నయైనవాడు. సింగరాచార్యులను గూర్చి తెలుసుకొనుటకు ముందు ఇతనికి పూర్వాపరములుగల ఆ వంశపు కవులను గూర్చి తెలిసికొందము.

2. మరింగంటికవులు - రచనలు :

తరతరములుగా గీర్వాణాంధ్రభాషా కవి వతంసులని పేరెన్నికగన్న యీ వంశపుకవులకు నల్లగొండమండలమాకరమైనది. అందు ముఖ్యముగా-నేటిదేవరకొండ తాలూకాలోని 'కనగల్లు' గ్రామము. ఇచ్చటనుండి కొంత కాలము తర్వాత వీరిలో కొందరు ఇతర ప్రాంతములయందు స్థిరపడినారు. మిర్యాలగూడెం తాలూకాలోని 'అనుముల' హుజూర్ నగర్ తాలూకాలోని 'యాదవాకిళ్ల' జనగాంతాలూకాలోని 'మల్లంపల్లి'-మరియు సూర్యాపేట, విశాఖపట్నము జిల్లాయందలి, భీమునిపట్నము, కృష్ణామండలములోని మొఖాసాకలువపూడి యందును గలరు.

వీరియింటిపేరు-ఆసూరి మరింగంటివారు. ఈ పేరు (ఆసూరి) చాలా విశిష్టమైనది. ఎందుకనగా - శ్రీమద్రామానుజుల వారిగృహనామమును ఆసూరివారే! ఇక 'మరింగంటి' అని వీరికి గృహనామము కలుగుటకు గల కారణములను-వీరు తమ రచనలయందు చమత్కారముగా నిట్లు తెల్పినారు, 'శేషాంశసంభవుడైన లక్ష్మణార్యుడు పండ్రెండు వేలమంది త్రిదండ సన్యాసులు,ఏడువేలజనము,డెబ్బదినాల్గువేల గురుజనము, లతుతిరునామ ధారులు-వెంటరాగా - శ్రీవైష్ణవమత స్థాపనార్థమై బయలుదేరి - అనుకూలురనను గ్రహించి-చెనటులను శిక్షించి అష్టదిశలయందు శ్రీమతమును నిల్పి శ్రీరంగ మునకుతిరిగిరాగా-లక్ష్మణార్యులతో-శ్రీరంగేశుడు.

> కంటిన్ లక్ష్మణమునివరుఁ
> గంటిన్, గూరేశదేశిక స్వామిమఱిం
> గంటి-నదెవ్వరన 'మఱిం
> గంటి' మహాన్వయముదనరె గణ్యంబగుచున్
>
> (ద. రా. నం. చ. 1-15,16)

అనెనట; ఈ విధముగనే సింగరాచార్యుల తర్వాత కవులును తమగృహనామ విషయమై తెల్పిరి. 'గోదావధూటీపరిణయము' (కృత్యాది .25,26 నెం. పద్యములు) తాలాంకనందనీ పరిణయమును ఇట్లే తెలుపుచున్నవి-తా. నం. పరిణయములో-

'కంటిమిమిము కూరేశులఁ
గంటిమి మీవెంటవచ్చు ఘనులెవరోమఱిం
గంటిమనిబల్కనదిమా
కింటికి పేరుంటనామహిన్ రహికెక్కెన్.'
(కృత్యాది)

అనిగలదు. ఆసూరి వారు-ఈకారణాన మరింగంటివారై ఆసూరి మరింగంటి యనబడుచున్నారు.[1]

వీరు మౌద్గల్యగోత్రులు, హెచ్చుగా లక్ష్మీనృసింహ వేంకటేశ్వరభక్తులు.

దశరథరాజనందన చరిత్రలో 'కవివంశవర్ణనము'న గలవారియందు సింగరాచార్యులకు పూర్వముగలవారిరచనలు ఏవియు లభించలేదు. వారును ప్రౌఢకవులే! ద. రా. నం. చ.[2] కృత్యాది ననుసరించి వంశవృక్షమును ముందొసంగుచున్నాను-దాని ప్రకారముగా తెలియవచ్చువారు-

1. చెన్నయాచార్యులు:- 'సకల రాజాధిరాజరాజమకుటాగ్రఘటిత చిరత్నరత్నబహుళనీరాజనాతి విభ్రాజితాంఘ్రిసరసిజుఁ'డైన-ఈ చెన్నయాచార్యులు మాధవగురుని పుత్రుడు. విశేషమేమనగా పుట్టుకతోనితడు సర్పరూపిగా కన్పించినవాడు. ఈయన మాహాత్మ్యము-ద. రా. నం. చ, ని. సీ. క కృత్యాదులయందు 'గోదా--' యందును వర్ణింపబడినది.. ఈయన బహుశాస్త్రి నిష్ణాతుడట. పణ్కరాజుపల్లి గుట్టపై ఈయన నివాసము. ఈ పణ్కరాజుపల్లి యను గ్రామము-ప్రస్తుతము మిర్యాలగూడెం తాలూకాలోని అడవిదేవులపల్లి గ్రామమునకు సమీపమున గలదు. ఆ గుట్టపై నరసింహ

---

1. మరింగంటివారనివచ్చుటకు పై కారణము కవికల్పితమేమో "మరికల్లు"-అను గ్రామము ననుసరించి మరింగంటి, మరిగంటిలగు అవకాశము గలదు. మరికల్లు పేరుగల గ్రామములు దేవరకొండ, నల్లగొండ, మహబూబ్‌నగరం తాలూకాలలో గలవు.

2. ద. రా. నం. చ = దశరథరాజనందనచరిత్ర. ని. సీ. క = (శుద్ధాంధ్ర) నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణము.

స్వామి యాలయమున్నది. మరింగంటి చెన్నయ్యగారని-నేటికిని ఆ ప్రాంతపు ప్రజలు గుట్టపై దేవళమున గల పుట్టయందు పాలు పోయుట పరిపాటి. అంతే గాక ప్రత్యేకముగా పూజలును సల్పుదురు. ఈయన 'దశనవసంఖ్య యగ్రజులు తద్దయు కూర్మి భజించుచుండగా' నుండెనట. ఈయన జన్మ కారణముననుసరించి యేమో, మరింగంటివారు నేటికిని సర్పమును పూజించుటయేగాక - ఎంత భక్తి ప్రపత్తులతోనో చూచుదురు.

2. అప్పలాచార్యులు:- రాజాస్థానములయందు మరింగంటి వారి పేరు ఈయననుండి వినిపించుచున్నది. ఈ అప్పలాచార్యులు - ముగ్గురురాజులచేత మ్రొక్కులు గొన్నట్టి భగవత్సమానుఁడు (ద. రా. నం. చ.) మత్తేభ నర హయ మనుజేంద్ర మకుటాగ్రమిళితాంఘ్రి యుగళుఁడు' (ని.సీ.క.)ముగురు రాజులనగా - నరపతులు - అశ్వపతులు - గజపతులు.

మొట్టమొదటి యచ్చ తెనుగుకావ్యముగా పరిగణింపబడుచున్న 'యయాతి చరిత్ర'ను పొన్నికంటి తెలగన్న మల్కిభరాంవద్ద మీర్ జుమ్లా (ఆర్థికమంత్రి) పదవిలోనున్న అమీనుఖానునకు అంకితమిచ్చినాడు. ఈ విషయమున తెలగన్నకు ప్రోత్సాహమొసగినది అప్పలాచార్యులే యనుటకు - యయాతి చరిత్రమందలి -

'తనకున్నిచ్చలు మ్రొక్కువారిని సిరుల్ దైవారఁగాఁ జల్లచూ
పున నెల్లప్పుడుఁ జూచిమన్పఁగల ప్రెఁపోడన్ మఱింగంటియ
ప్పనగారిన్ మదిలోనిమాట దెలియం జాటించుచుంగాంచినన్
గనియామేటితలంపెఱింగి పొసగంగా నన్ను మన్నించుచున్'-

పిలిచి పొన్నికంటి తెలగన్న నీచేయు
నచ్చతెనుఁగుఁగబ్బమన్నియెడల
మించి వెలయఁగా నమీనుఖానునకిచ్చి
పుడమిలోన సిరులఁ బొగడు కనుము''(1-9, 10)

అను పద్యములవలన తెలియుచున్నది. తెలగన్న తెల్పిన ప్రకారముగా నాలోచించినచో-అప్పలాచార్యులు మల్కిభరాంఆస్థానమున విశేష గౌరవాదరములతో నుండి, బహు దేశబుధులతో విద్యాపరీక్షల కాలము గడుపుచుండెడివాడని తోచుచున్నది. అంతేగాక - 'ఉభయవేదాంతార్థ విభవుఁడై ప్రభు

లచే అభినుతుల్ గాంచినవాడు' (– 'గోదా – –' తెలుపుచున్నది). ఇట్టి ప్రతిభావంతుడు గావుననే తెలగన్న గ్రంథమును తురుష్కాధికారికి అంకిత మిప్పించు ప్రయత్నము విఫలముగాలేదు.

అప్పలాచార్యులను గూర్చి ఈ విషయములు తెలిసినవి. కాని రచన యొక్కటియు లక్ష్యముగాలేదు – ఈయనకు సోదరులు – సప్తసంఖ్యగా గలరు. అందు అయిదవ వ్యక్తి –

3 జగన్నాథాచార్యులు: – ద. రా. నం చ లో సింగరాచార్యు లీయనను జగన్నాథసూరిగా తెల్పినాడు. ఈయనకును అప్పలాచార్యుల వలెనే రచనలు లేని పరిచయము. జగన్నాథాచార్యులు – 'సరస శతపద్య లేఖినీ విరచనారక్తి'గలవాడు. 'వినుత శతఘంట బిరుదాంక విజయుడు' – 'అవధాన చక్రవర్తి' – ఇంతేగాక – కనకాభిషేకమందినవాడనియు – శతావధానియనియు బహుసంస్కృతాంధ్ర రచనాదక్షుడుగను – నేబతికృష్ణ మంత్రి[1] తన రాజనీతి రత్నాకరములో నిట్లు స్తుతించినాడు –

"గురుమూర్ధన్యు శతావధాన బిరుదాంకున్ ద్రావిడామ్నాయత
త్త్వరసజ్ఞున్, పటుసంస్కృతాంధ్ర రచనాదక్షున్ హయాధీశకం
ధరసంలబ్ధ సువర్ణవృష్టియుతుకర్ణాటక్ష్మాభృత్సభాం
తరపూజ్యున్ *మదుకంటి వేంగళజగన్నాథార్యు* గీర్తించెదన్"[1] (1–8)

అప్పలాచార్యులు నవాబుల ఆస్థానమున విశేషగౌరవాదరముతోనున్నాడు గదా! జగన్నాథాచార్యులును నిచ్చట గౌరవము పొందెనో లేదో? గాని – 'కర్ణాటక్ష్మాభృత్సభాంతరపూజ్యుడు' మాత్రమైనాడు. అప్పటికి – తళ్లి కోటయుద్ధము (23–1–1565) జరుగక పూర్వమైనచో నళియరామరాయల వద్దనో, ఇంక కొద్దిముందుకుపోయినచో శ్రీరంగరాయల (1574–'85) ఆస్థానములోనో, జగన్నాథాచార్యులు పై మన్ననలు పొంది యుండవచ్చును. శ్రీరంగరాయలకన్న అళియరామరాయల ఆస్థానముననే ఈయనకు సన్మానము జరిగి యుండవచ్చును. కారణమేమనగా–రామరాజభూషణుడు మొద

1. కుతుబ్షాహీ సుల్తానులు- ఆంధ్రసంస్కృతి అను గ్రంథము (1962)న సంపాదకులు డా॥ బి. రామరాజుగారు నేబతికృష్ణయామాత్యునిగూర్చి వ్రాసిన వ్యాసములో నుదాహరించిన పద్యము (పుట 99).

లైన శతఘంటకవనధురీణులు గలరు గదా! 1550-'80 వరకు మల్కిభరాం పరిపాలనాకాలము. ఈ మధ్యకాలమున విజయనగరరాజుల యాస్థానములో జగన్నాథాచార్యులుకనకాభిషేకము పొందియుండవచ్చునని యూహించుట కవకాశము గలదు. ఈ జగన్నాథసూరి యనుజుడే మన *సింగరాచార్యులు.* ఈయననుగూర్చి ముందు తెలుపుదును - సింగరాచార్యుల తరువాత గల కవులనుగూర్చి తెలుసుకొందము.

4. వేంకటనరసింహాచార్యులు:- ఈకవి సింగరాచార్యులకు ఆరవ తరములో ఈ కోవలోనే సుమారు 1770 ప్రాంతమున నున్నవాడు. ఈ పేరుగలవారివంగడమున నింక కొందరు గలరు కావున ప్రథమవెంకట నరసింహాచార్యులుగా నీతనినిపరిగణింపవచ్చును. మహాకవియైన యితడు రంగాంబా వెంకటార్యుల పుత్రుడు."షోడశమహా గ్రంథబంధురాలంకార నిర్మాణపారీణ ఘనయశోబంధురుడు'' (గోదా-) ఇతనివి కొన్నిరచనలు మాత్రము లభ్యమైనవి. కనగల్లు నందలి తాళపత్రగ్రంథనిలయములోనే తత్కవివంశీయులైన శ్రీరంగాచార్యులవారు వీనిని బదిలవరచి యుంచెడివారు. గోదావధూటీ పరిణయము దక్కతక్కిన వన్నియు నముద్రితములు,.

రచనలు ;-

1. విదేహరాజకన్యకాభ్యుదయము.
2. శ్రీకృష్ణశతానందీయము.
3. చిలువపడిగ జేని పేరణము.
4. నృకంఠీరవాభ్యుదయము.
5. క్షుత్రబంధోపాఖ్యానము.
6. జాంబవతీ కుమారశృంగార విలాసము.
7. రామానుజాభ్యుదయము.
8. శల్వపిళ్లరాయచరిత్ర.
9. విష్వక్సేన ప్రభాకరము.
10. గోదావధూటీ పరిణయము.
11. పద్మినీకన్యకాభ్యుదయము.
12. రతిమన్మథాభ్యుదయము.
13. మిత్రవిందోపాఖ్యానము.

వీనియందు-గోదావధూటీ పరిణయము 1956 లో ఆ. మ. శ్రీరంగాచార్యుల వారి సంపాదకత్వమున నల్లగొండ (రామగిరి) మహిళాభక్త సమాజమువారు ప్రచురించిన్నారు, ఇది మూడాశ్వాసముల ప్రబంధము. గద్యపద్యములు సుమారు 300. కవిత్వమంత ప్రౌఢముగా లేకున్నను-మంచి గానున్నది. గోదాదేవి-యనగా ఆండాళు, ఆమె చరిత్ర దీనిలో ముఖ్యము. పరిష్కర్తలైన సంపాదకుల యశ్రద్ధ వల్లనేమో, దోషములు హెచ్చుగా నున్నవి-దానికితోడు ముద్రారాక్షసులు. దేవరకొండ తాలూకాయందలి 'శిరిసనగండ్ల' నరసింహస్వామి కీ కృతి యంకితము. పూర్వులనుండి ఈ కవి వరకు గల మరింగంటివారినిగూర్చి కృత్యాదిలో తెలిపినాడు. సింగరాచార్యుల తర్వాత గల మరింగంటి వారిని గూర్చి తెలుసుకొనుట కీగ్రంథ కృత్యాది మిక్కిలిగా నుపకరించును.

శ్రీ కృష్ణశతానందీయము :

ఇది ఎన్నియాశ్వాసములో తెలియదు. లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలిలోనున్నట్లు పరిశోధకులు తెల్పిన గ్రంథములలోనిది యొకటి. పింగళిసూరన కళాపూర్ణోదయమునందు మాయానలకూబరుని గల్పించినట్లు – ఈ కవియు మాయాబ్రహ్మను కల్పించి, కొంత హాస్యమును చిలికింపచేసినాడు. బ్రహ్మ శ్రీకృష్ణుని గోవులపహరించగా శ్రీకృష్ణుడు బ్రహ్మవేషమున సరస్వతివద్దకు వెళ్లి-మంతనములాడుచుండును. ఆ సమయమున అసలుబ్రహ్మవచ్చును. ఇరువురు బ్రహ్మలజూచి సరస్వతియుఇతరులును తబ్బిబ్బగుదురు – చాల చక్కని శైలిలోనున్నరచన – అముద్రితముగానున్న మంచి రచనలలో నిదియొకటి.

చిలువపడిగఱేని పేరము :

ఇదియచ్చతెనుగుకావ్యము. చిలువపడిగఱేడు = దుర్యోధనుడు (సర్పధ్వజుడు)—ఇతని వివాహకథ యిందభివర్ణితము. కొందరు భావించినట్టు కలువపడగఱేని పేరణము-సింగరాచార్యులరచనగాదు. శ్రీకృష్ణ శతానందీయమును ఈ గ్రంథమును గూర్చియు- పండిత ఆదిరాజు వీరభద్రరావుగారు సంక్షిప్తపరిచయము చేసినారు[1]. ఈ వెంకటనరసింహాచార్యుల తరువాత తెలియవచ్చు కవి –

1. "మనతెలంగాణము"-పుటలు 24, 25 (1963) మరియు ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు - "ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర సంగ్రహము" 193, 194 పుటలలో-పై రెండు గ్రంథములగూర్చి వ్రాసినారు, (1965)

5. వేంకటరాఘవాచార్యులు :– రంగనాయకమ్మ భావనాచార్యుల పుత్రుడు – ప్రౌఢకవి. 'కేశవస్వామిశతకము'(అంత్యప్రాస), 'క్షమావింశతి' యను రెండు రచనలు లభ్యమైనవి. శతకరచనాకాలము – శ.సం. 1778. (క్రీ. శ. 1853) దొరికిన యీరెండురచనలును అత్యుత్తమముగా గలవు – పై రచనా కాలమునుబట్టి కవి–ఒక శతాబ్దముక్రిందయున్నట్లు తెలియు చున్నది. 'కేశవస్వామి భాస్వత్ఖగేశగామి'–యనుమకుటముగల ఈశతకము– కొంతకాలము క్రితము వరంగల్లునుండి వెలువడు చుండిన 'ఆంధ్రాభ్యుదయము' అను పత్రికలో 'క్షమావింశతి'తోగూడ ప్రచురింపబడినదట. ఇటీవల (1964లో) ఈ కవిప్రపౌత్రులైన – మరింగంటి వేంకటరామానుజాచార్యుల వారు (మొఖాసా కలువపూడి)క్షమావింశతితో–శతకమునుముద్రించినారు.[1] మాపద్దగల వ్రాత ప్రతితోచూచిన ముద్రితప్రతిలో పాఠభేదములేగాక – పొరపాట్లు హెచ్చుగానున్నట్లు తోచుచున్నది. ఈ వేంకటరాఘవాచార్యుల యనుజుడు –

6. (ద్వితీయ) వెంకటనరసింహాచార్యులు:- ఈయన 'తాలాంకనందనీ పరిణయ'మను ఆరాశ్వాసముల ప్రౌఢ ప్రబంధమును 'ఇందిరాల భాగవత'మను యక్షగానమును రచించినాడు. తాలాంకుడనగా బలరాముడు ఆయన బిడ్డయైన శశిరేఖను అభిమన్యుడు వివాహమాడుట యిందలికథ. మేనరికపు వివాహముల పద్ధతియిందు చక్కగాగలదు. ఆరాశ్వాసములతో గూడిన యీప్రబంధమును పై యక్షగానమును లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలిలో నుండెడివని గో.క. సం వలన తెలియుచున్నది. మావద్ద అటనట అసమగ్రముగా నున్న తా.నం. పతాళపత్రప్రతి లిఖిత ప్రతులును గలవు. ఇందలి గద్య పద్య సంఖ్య (లభించినంతవరకు) 1736. ఆదిరాజు వారీ గ్రంథమును గూర్చిన విపులవ్యాసమును చాలకాలము క్రితము వ్రాసినారు[2]. ఆశ్వాసాంత్య ములయందు 'ఆముక్తమాల్యద'వలె పద్యములు గలవు. అము

---

1. చూ. మరింగంటి రాఘవాచార్యులు-కేశవస్వామిశతకము (శ్రీభారతి 1966 డిసెంబర్) ఈ వ్యాసము ప్రచురణమైన నాటికి - శతకము ముద్రణ మైనట్లు నాకు తెలియదు. ఇటీవల నాకొక ప్రతి వీరు పంపించినారు.

2. "తెలంగాణ"పత్రిక (సం. 4. సంచికలు 44, 50. వ్యయ-వైశాఖ బ॥ దశమి. 2-7-1946)

ద్రితముగా నున్న మరింగంటి కవుల రచనలలో నిది యొకటి.[1] ఈగ్రంథ రచనాసమాప్తి కాలము, (1764) క్రీ. శ1839. ఆంగీరస సం॥ భాద్రపద శు. అష్టమీయని కవి తెల్పినాడు.

ఈ వెంకటనరసింహాచార్యులవికొన్నిచాటుపద్యములుండెనట. వానిలో రెండు మాత్రము మా తండ్రిగారి సంరక్షణలో నున్నవి. నల్లగొండ జిల్లా కవులు-చాటువులు' (భారతి 1969 జూన్) అను వ్యాసమున వానిని ససంద ర్భముగా నుదహరించినాను.

7. చెన్నకృష్ణమాచార్యులు :- వెంకటనరసింహాచార్యుల సమకాలీను డైన యీకవియు కనగల్లు వాస్తవ్యుడేయైనను - కవినిగూర్చిన వివరములు తెలియుటలేదు. యాదగిరి నృసింహశతకము. మరికొన్ని రచనలు గలవట. అన్నియును అముద్రితములు. గో. క. సం. (399పు) యందును ఈ కవిని గూర్చిన విశేష వివరములు లేవు.

8. వరదదేశికులు:- గో. కం. సం. పేర్కొనబడని కవులలో నొక డైన యీ వరదదేశికులు- షుమారు 150 సం. క్రిందివాడు. సరసకవి. సూర్యాపేట తాలూకాయందలి నరసింహపురమీతనినివాసస్థలము. శ్రీరామ పాదుకాస్తవము.[2] గోదాస్తుతి-యను రెండు సంస్కృత రచనలీతనివి లభ్య మైనవి. రచన చాలా విలక్షణమైనది.

9. అప్పలదేశికులు:- శ్రీరామపాదుకాస్తవ కర్తగా పేరుగాంచిన వాడు. కాని యిది ఈయన రచనగాదు. కర్తపేరులేని అర్వపల్లి నృసింహ స్తోత్రమొకటి[3] గలదు. దానిరచయిత అప్పలదేశికులవారేయనికొన్నిదృష్టాం తములతో ఈమధ్య తెలిసినది.

---

1. తాలాంకనందనీ పరిణయము- ఒక పరిశీలన (శ్రీ) (భారతి. 1967 డిసెంబర్).

2. శ్రీరామపాదుకాస్తవము - మరింగంటి అప్పలదేశికులవారి పేర 1967 సెప్టెంబరు 'భారతి'యందు ప్రచురించినాను, కాని తరువాత లభించిన యాధార ములవలన-తత్కర్త వరదదేశికులవారని తెలిపిన మిత్రులు మరింగంటి పురుషోత్త మాచార్యులవారు. 'గోదాస్తుతి'లోని కొన్ని శ్లోకములు-వరంగల్లునందలి వైదిక కళాశాల ప్రిన్సిపాల్ శ్రీమాన్. న. చ. రఘునాథాచార్యులవారివద్ద గలవు.

3. "అర్వపల్లినృసింహస్తోత్రము" ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ పత్రిక (ప్లవంగ. మార్గశీర్ష - పుష్య.) సంచిక (శ్రీ).

10. లక్ష్మణదేశికులు :— 19 శతాబ్దము ఉత్తరార్థమునం దుండిన యీకవి జనగాం తాలూకాలోనిమల్లంపల్లి వాస్తవ్యుడు. కారికావళి,సూక్తి రత్నమాల (ము) రామానుజ అష్టోత్తరశతము-మున్నగు నముద్రిత రచనలు కొన్ని గలవని డా॥ రామరాజుగారు ('విజ్ఞాన సర్వస్వము' 6సం. 755, 756 పుటలు, తెలుపుచున్నారు.

11. వేంకట నరసింహాచార్యులు (తృతీయ):— అనిరుద్ధవిలాసమను యక్షగానమును రచించినాడు(అము).సుమారు 80 సం. క్రిందటివాడు. సింగ రాచార్యుల వారి శాఖ— ఈ వెంకటనరసింహాచార్యుల పుత్రుడే-కనగల్లు నందలి తాళపత్రగ్రంథనిలయ స్థాపకులైరి.

12. శ్రీరంగాచార్యులు:— సుమారు 5 సం. క్రితమీ రంగాచార్యులు పరమపదించినారు. కొన్నివందల తాళపత్ర గ్రంథములు సంపాదించి బదిల పరచినారు. వానిలో కొన్ని కృష్ణదేవరాయాంధ్రభాషానిలయమున కొసం గిరి. గోదావధూటీ పరిణయ మొక్కటి మాత్రము వీరి సంపాదకత్వమున ప్రచురింపబడినది. గోదాశతక మొకటి ఈయన రచన గలదు(అము).శ్రీరంగా చార్యులు పరమపదించిన తర్వాత నిరాశ్రయమైన కుటుంబముతోపాటు తాళపత్ర గ్రంథములును చెదరిపోయినవి. వీరు జీవించి యున్నప్పుడు మా నాయనగారికి మైత్రీపూర్వకముగా కొన్ని తాళపత్ర-లిఖిత గ్రంథముల నొసంగిరి.

13. వెంకటరామానుజాచార్యులు:- కేశవస్వామి శతకకర్త యగు వేంకటరాఘవాచార్యులవారి పౌత్రులైన వేంకటరాఘవాచార్యులపుత్రులు, జ్ఞానవయోవృద్ధులైన వీరు కృష్ణాజిల్లా మొఖాసాకలువపూడియందున్నారు. కేశవస్వామి శతకమును ముద్రించినదివీరే. జనగాంతాలూకాలోని'జీడికల్లు' శ్రీరామచంద్రుడు వీరి యభిమానదైవము. 'భల్లాతకక్షేత్ర (జీడికల్లు) మాహాత్మ్యము'ను అయిదాశ్వాసముల ప్రబంధమును వ్రాసినారు (అము). సుమారు 400 పద్యములకుపైగా గలవు.[1] వారణాసి అచ్యుతరామకవి సురతాణీ పరిణయము - మొదలైన గ్రంథములు వీరివద్ద యుండెనట.ఇటీవల తుఫానులో నవియన్నియు నష్టమైనవని తెల్పిరి.

---

1. భల్లాతక క్షేత్రమాహాత్మ్యమును ఇటీవల వీరు నాకుపంపినారు (వ్రాత ప్రతి).

14. *వెంకటనరసింహాచార్యులు (చతుర్థ)*:- పై వెంకటరామానుజాచార్యులవారి సోదరుడు. సుమారు 8 సం. క్రితము సూర్యాపేటలో పరమపదించినారు. బహుగ్రంథకర్త. చాలాభాగము ముద్రణమైనవి. ముద్రిత రచనలు 30 అముద్రితరచనలు 10 గలవు. ముద్రిత రచనలలో మాలతీ వసంతము, నీలాసుందరీ పరిణయము అను ప్రబంధములును, సుచిత్రాభ్యుదయము, సుమాలినీ పరిణయము అను నాటకములును ప్రసిద్ధిగాంచినవి.

15. *లక్ష్మణాచార్యులు*:- సుప్రసిద్ధ హరికథాకథకులైన వీరును వెంకటరామానుజాచార్యులవారి సోదరులే, చక్కని కవిత చెప్పగలవారు. వీరు భీమపుర లక్ష్మీనారసింహప్రభుశతకము (1959) శబరిసపర్య (1968) హనుమన్నుతి (1968) మొదలైన రచనలు చేసినారు. విశాఖ మండల మందలి భీమునిపట్నములోనున్నారు.

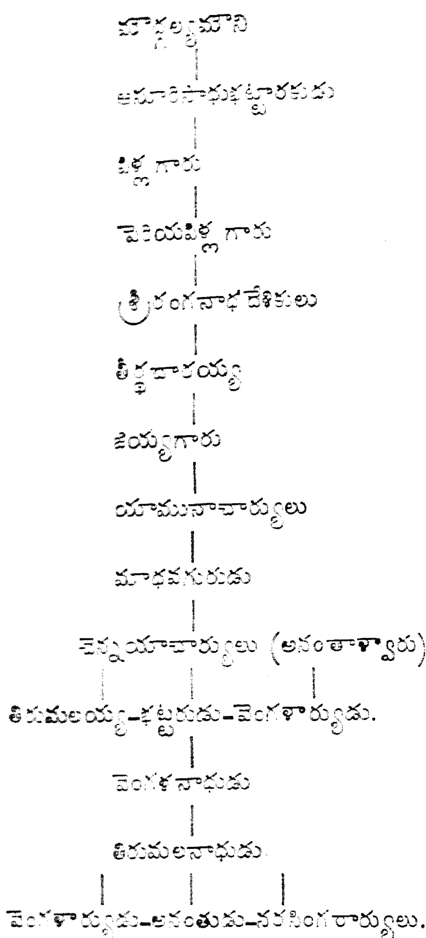
16. *పురుషోత్తమాచార్యులు*:- 14 నెం. వెంకటనరసింహాచార్యుల వారి పుత్రులు - ప్రస్తుతము వీరు సూర్యాపేటయందలి జిల్లాపరిషదున్నత పాఠశాలలో నధ్యాపకులుగా నున్నారు. పిత్ర్యమైనగ్రంథముల ప్రచురించి ప్రచారమొనర్చుటయేగాక - రసవత్కవితతో 'యాదగిరి లక్ష్మీనారసింహ ప్రభో' యను మకుటముగల శతకమును రచించినారు. ప్రస్తుతమిది ముద్రణ మగుచున్నది.

సింగరాచార్యులకు పూర్వోత్తరముల గల కవులగూర్చి తెలిసినంత వరకు - వారివారి రచనలతో పరిచయమొనరించినాను. అనుముల, యాదవాళ్ల - ప్రాంతముల యందిక కొందరున్నారేమో! గాని వారిని గూర్చిన వివరములు తెలియరాలేదు.

ఇక సింగరాచార్యులవారి చరిత్రలో ప్రవేశింతము.

4. సింగరాచార్యులు—వంశవృక్షము :

దశరథరాజనందన చరిత్రయందును శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణమునందును-వంశవృక్షము-సమానముగా గలదు. అంతేగాక కొన్ని పద్యములు మినహాయించిన రెంటిలోను కృత్యాది సమానముగానే గలదు, ద. రా. నం. చ ప్రకారముగా సింగరాచార్యుల వంశవృక్షమిది.

1. అప్పలగురుడు 2. వెంకటార్యుడు 3. నృసింహులుడు 4. కోనేటి రాయశౌరి 5, జగన్నాథసూరి 6. సింగరాచార్యులు 7.రంగప్ప 8. సింగరప్ప తెలిసినంత వరకు వీరిలో కొందరిని గూర్చి తెలుసుకున్నాము.సింగరాచార్యుల తరువాత గలవారి వంశానుక్రమణిక 'గోదావధూటీ పరిణయము' నందు గలదు.

ఇక సింగరాచార్యుల స్వస్థలము, కాలము–రచనలను గూర్చి తెలుసుకుందము.

నివాసము:

శతఘంటావధాన-శారదాప్రశ్న వివరణ, ఆశుకవి-యిత్యాది అన్వర్థ బిరుదాభిరాముడగు సింగరాచార్యులు, వరదమాంబా తిరువేంగళా చార్యుల గర్భశుక్తిముక్తాఫలము. శ్రీవైష్ణవులు, మౌద్గల్య గోత్రము. మరింగంటి వారికి పుట్టిల్లైన కనగల్లులో సింగరాచార్యుల పూర్వులుండెడి వారట. కొంత కాలము తరువాత-నేటి మిర్యాలగూడెం తాలూకా యందలి వాడపల్లిలో నరసింహస్వామి యాలయమున వీరు స్థానాచార్యత్వము వహించి యున్నట్లు గోదావధూటీ పరిణయములో గలదు.

మ. "నరనాగాశ్వనృపాల శేఖరులు నానారత్నభూషా వశుల్
తురగాందోళిక ఛత్రచామరతతుల్ తోరంబుగా నీయగన్,
సిరులింపొందుచు వాడపల్లి నగరిన్ చెన్నొందుచున్నట్టి శ్రీ
నరకంఠీరవు కోవెల స్థలికి స్థానాచార్యులై యుండఁగాన్"
(1-37)

దీని తరువాతగల-

సీ. అమ్మహీమండలికాధ్యులౌ పరివృఢుల్
హర్షత తమనటు నాశ్రయించు
వేళను యాదవాకిళ్లను గ్రామంబు
నగ్రహారంబుగా నటనొసంగ
నతివేడ్క వారలు నాలయంబుగ నిల్చి
యధికసంపన్నత నలరుచుండు .... (1-38)

ఇత్యాది పద్యము వలన-వాడపల్లి నుండి వీరు యాదవాకిళ్ల యను (అగ్రహారము) గ్రామమునకు వెళ్లినట్లు గలదు. ఈ గ్రామము హుజూర్ నగరం తాలూకాలో నున్నది. మరింగంటి వారిప్పటికీప్రాంతముల యందున్నట్లు గత ప్రకరణమున తెలుసుకున్నాము.

కనగల్లు-నేడు దేవరకొండ తాలూకాలో గలదు. వాడపల్లియు నట్లే యుండెడిది-కాని జిల్లాల విభజన జరిగినపు డీవాడపల్లి మిర్యాలగూడెం తాలూకాలో చేరినది. కనగల్లు-వాడపల్లి సమీపములుగా నుండును.

దశరథరాజనందన చరిత్రయు - నిరోష్ఠ్యసీతాకల్యాణమును - సింగరాచార్యులు కర్పూరాద్రినరసింహ స్వామిపేర నంకితమొసంగినాడు. దేవరకొండతాలూకాలో-పణ్కారాజు పల్లియను గ్రామముగలదు. అది అడవిదేవుల పల్లియను గ్రామమునకు సమీపముగా నుండును. పణ్కారాజు పల్లివద్ద గుట్ట గలదు. అందు నరసింహస్వామి యాలయమున్నది, ఆ పర్వతమునే సంస్కృతీకరించి కర్పూరాచలమని కవి చెప్పుకొని యున్నాడు. అంతేగాక-'కర్పూర' యను గ్రామమొకటియు-ఈ పల్లెవద్దగల యొక చిన్నపల్లె-దీని వలననైనా కవి-కర్పూరాద్రియన వచ్చును- '....దేవరకొండ సీమలో సన్నుతపణ్కారాజు పలిశైలమునన్...' (1-20) అని యీగ్రంథములో చెప్పబడినదీ కర్పూరాచలమే!

శు. ని. సీ.కల్యాణమందు-సింగరాచార్యులు-తమతండ్రియైన తిరువేంగళనాథుడు-గురు రాయపట్టణ స్థాపకుడై చెలంగిన హరితీర్థముల కొన్నిటిని పేర్కొన్నాడు-(1-50)(పద్యము-అనుబంధములో) ఆ గ్రామములు నేడేయే తాలూకాలలో గలవో తెల్పుదును-

1 అనంతగిరి- 1. దేవరకొండకు సమీపమున-అనగా-దేవరకొండ నుండి కల్వకుర్తికి వచ్చు మార్గమునందు గలదు.

2. బిజినేపల్లియను గ్రామము నాగరకర్నూలు తాలూకాయందు గలదు, దానికి పూర్వము అనంతగిరి యని పేరున్నట్లు-తెలియుచున్నది.

2 ధర్మపురి- సుప్రసిద్ధమైన నరసింహ క్షేత్రము-కరీంనగర్ జిల్లాలో గలదు.

3 ఊరుగొండ- 1. 'ఉర్లుగొండ' యని-రామన్నపేట తాలూకాలో నొకటి గలదు.

2. మహబూబ్‌నగరం జిల్లాలోని జడ్చర్ల - కల్వకుర్తిలో 'ఊరుగొండ పేట' గలదు.

3. దేవరకొండ తాలూకాలో నొక యూరుగొండ గలదట.

4 గంగాపురి– సుప్రసిద్ధ చారిత్రక స్థలము, మహబూబ్ నగర్ జిల్లా–జడ్చర్ల తాలూకాలో గల గ్రామం. జడ్చర్లకు సమీపములో గలదు. ఇచ్చట ప్రాచీన చెన్నకేశవాలయమున్నది.

5 బ్రహ్మరాయపురి– 1. ఏదైన తెనుగు పేరునకు సంస్కృతీకరణమా?

2. నాగరకర్నూలు తాలూకాలో బొమ్మరాజు పల్లిగలదు.

6 కర్పర– 1. అడవిదేవుల పల్లి వద్ద గలదు–'పణ్కరాజుపల్లి', ఈ 'కర్పర'–ప్రక్కప్రక్క పల్లెలు.

2. 'కొప్పెర' యను పల్లె నాగరకర్నూలు తాలూకాలో గలదు.

7 రేబలె– నాగరకర్నూలు, షాద్‌నగర్ తాలూకాలలో గలవు.

8 ఎండబెట్ల– నాగరకర్నూలు తాలూకాలో గలదు. ఎండవల్లి–నల్లగొండ తాలూకలోను గలదు.

9 బాదేపల్లి– నేటి జడ్చర్ల, పూర్వము దీనికి 'బాదేపల్లి' యని పేరు, నేటికిని బాదేపల్లియని కొన్నికొన్ని వ్యవహారముల యందు నుండును.

ఈ పై గ్రామములన్నింటియందును విష్ణ్వాలయములుగలవు, తిరువేంగళాచార్యులవారు–ఆకాలములో వీనినన్నింటిని తిరిగెనట! (నాకు తెలిసినంత వరకు–కొందరి ద్వారాను తెలుసుకొని గ్రామాల గూర్చి తెలిపితిని–కాని–కొన్ని యనుమానముగా గలవు) సింగరాచార్యుల వరకు వారి పూర్వుల విషయమిది. తరువాత వారును యాదవాకిళ్ల యందున్నట్లు 'గోదా.......' తెలుపుచున్నది.

5. కాలము:

ఒక కవియొక్క కాలమును తెలిసికొనుటకు – ఆ కవి తన గ్రంథకృత్యాదియందు – సమకాలీన కవులను – కృతిభర్తను గూర్చి చెప్పిన విషయ

ములును, చారిత్రకవిషయములున్నచో వాని ప్రకారముగ పరిశీలించిన కాల నిర్ణయము చేయుటకు వీలగును. లేదా - గ్రంథకర్తయే స్వయముగా గ్రంథ రచనాకాలమును దెల్పినచో - దాని ప్రకారముగా నూహించుటకును వీల గును-

సింగరాచార్యుల లభించిన రెండు కృతులయందును వాల్మీకి మరియు అన్నగారైన అప్పలాచార్యులను గూర్చి మాత్రము గలదు - రెండు గ్రంథ ములును దైవాంకితములు. సింగరాచార్యులు ఈ ద-రా-నం-చ యందు తనను గూర్చి —

"వరవందారుజనావళీ హృదయ సద్వాంఛార్థ కృద్వేంకటే
శ్వర సంపూర్ణకృపాసుధామిళిత వీక్షామాధురీ మార్గవి
స్ఫురితైకైక దినప్రబంధరచనా స్ఫూర్జద్వచ శ్రీకుడన్
నరనాగాశ్వ నృపాల సభ్య గణితుండన్ సింగరాచార్యుడన్"
(1-32)

అని తెలుపుకొనినాడు. నరనాగాశ్వనృపాలురనగా- నరపతులు, గజపతులు, అశ్వపతులు- వీరందరిచే మన్ననలు పొందినట్లు కవి తెల్పినాడు. ఇతరుల రచ నలు కొన్ని పై విషయమును తెల్పుచున్నవి-

మల్కిభరామను నామాంతరముగల ఇబ్రహీం కుతుబ్షా కొంతకాల- మళియ రామరాయలవద్దయుండి- అన్నయైన జంషీద్ మరణానంతరము- గోలకొండ సామ్రాజ్యమునకు ప్రభువైనాడు- ఈతని పరిపాలనాకాలము క్రీ.శ. 1550-80. ఈరాజు కొలువు కవిపండితులకు నిలయమైనది. సింగరా చార్యుల యగ్రజుడైన అప్పలాచార్యులు, పొన్నికంటి తెలగన్న, అద్దంకి గం గాధరకవి మొదలైన తెనుగు కవులీతని యాస్థానములో నున్నవారు. అన్న గారి ప్రాపకముచే- సింగరాచార్యులును మధ్యమధ్య అస్థానమున ప్రవేశిం చుచు- సన్మానాదులనంది యుండవచ్చును. జగన్నాథాచార్యులును మన్నన లందినాడని తెలుసుకున్నాము గదా! ఆప్రకారముగనే సింగరాచార్యులు గావచ్చును. లేనిచో నరనాగాశ్వనృపాల సభ్యగణితుడనని చెప్పుకొనక పోయెడివాడు. అప్పలాచార్యులకు - సింగరాచార్యులకు మధ్యనల్వురు సోద రులుగలరు. అప్పలాచార్యులను సుమారు 60 వత్సరముల ప్రాయమువానిగా

తలంచినచో - సింగరాచార్యులను సుమారు 50-52 వత్సరముల ప్రాయము గలవానిగా నూహింపవచ్చును. కాని సింగరాచార్యులు - తానే యే ప్రాయమున నేయే రచనలు చేసినది. శు.ని.సీ.క కృత్యాదియందు తెల్పినాడు. దాని ప్రకారముగా 20 సం. వయస్సునందు శు.ని.సీ. కల్యాణమును వ్రాసినాడు. 'దశరథరాజనందన చరిత్ర'యని చెప్పకపోయినను- నిరోష్ఠ్యకృతులు కొన్ని 19 సం. ప్రాయమునరచించినట్లు తెల్పినాడు. వానిలో దశరథరాజ నందన చరిత్ర యొకటి గావచ్చును. అయినచో - దశరథరాజనందన చరిత్ర రచనవరకే - నరనాగాశ్వనృపాల సభ్యగణితుడనని చెప్పుకొనుట ఎట్లు? అంత వయస్సులోనే-అటువిజయనగర సంస్థానమునందు - జగన్నాథాచార్యులతో నీయనయు సమ్మానములుబొంది - మల్కిభరాం పరిపాలనారంభదశలో గౌరవభాజనుడుగావచ్చును, లేదా - ద.రా.నం.చ ను వ్రాసి - కొంత కాలము తర్వాత కృత్యాది వ్రాసికొనవచ్చును. (దాదాపు గ్రంథరచన చేయువారలలో నధికసంఖ్యాకు లీపద్ధతినవలంబింతురు). సింగరాచార్యులును పైపద్ధతి నవలంబించెనేమో? కృతిసిద్ధమైన తర్వాత కృతిభర్తకొరకు - కృత్యాది-ఆశ్వాసాంతములు ఖాళీగానుంచి - తగిన కృతిభర్తలభించగనే వానిని పూర్తిచేయుదురు. కాని సింగరాచార్యుల రచనలు నరాంకితములు గావు.

శు.ని.సీ.క కృత్యాదియందు సింగరాచార్యులు తెలుపుకొన్న గ్రంథ రచనా సమయమట్లే, వయస్సును మన మతిశయోక్తిగా భావింపవీలు లేదు- ఏమనగా - నట్టి ప్రతిభావంతులుండుట మనకును- మన సాహిత్యమునకు తెలియని విషయముగాదు, యయాతిచరిత్ర రచనాకాలము - 1574 కు తర్వాతను-'80 కి లోపు జరిగియుండవచ్చునని తెలియుచున్నది. సింగరాచార్యులును 1574 వరకు - ప్రఖ్యాతుడై - ఉభయ నిరోష్ఠ్యరచనలుచేసి యుండవచ్చును. అప్పలాచార్యులు - సింగరాచార్యులు - తెలగన్న- సమకాలీనులు. కాని - తెలగన్న - సింగరాచార్యులలో ఎవరు ముందు? అచ్చతెనుగునందు ఉభయులలో మొదటిరచన యెవరిది? అనునవి మాత్రము నిస్సంశయముగా తెలియ వలయును - అంతవరకు సింగరాచార్యులను - తెలగన్నతో సమానముగా అనగా- 16 శతాబ్దపు ఉత్తరార్థమువానిగా భావింతము.

6. సింగరాచార్యులు - రచనలు :

మన సారస్వతములో- తమరచనలనుగూర్చి పూర్తిగా తెల్పిన కవులు చాలాతక్కువ, మరికొందరు రచనలనే పేర్కొనలేదు - కాని - తమరచనల జాబితాను ఎక్కువగా తెల్పిన యిరువురు కవులుగలరు - వారు గణపవరపు వేంకటకవి, మన సింగరాచార్యులు. వీరిన్ని కృతుల నొసంగినను - దురదృష్ట మున నన్ని మాయమై ఒకటి రెండు మాత్రమే లభ్యమగుచున్నవి -

సింగరాచార్యులు- ద.రా.నం.చ యందు కృతులను గూర్చి తెలుప లేదు - కాని ఆశ్వాసాంత గద్యయందు - 'వింశతి నిరోష్ఠ్యాది ప్రబంధ ముల రచించినట్లు తెలిపినాడు.

శు.ని.సీ కల్యాణమునందు - తన రచనల జాబితాగల పద్యముల నొసంగినాడు - వాని ప్రకారముగా రచనలను పేర్కొనుచున్నాను -

రచన -	అప్పటికి కవివయస్సు -
1. వరదరాజస్తుతి.	9 సం.
2. శ్రీరంగ శతకము	
3. చక్రలాంఛనము -	10 ,,
4. కవికదంబము	11 ,,
5. శతసంహిత (ఆంధ్రీకరణ)	12 ,,
6. రామకృష్ణవిజయము (ద్వ్యర్థి)	13 ,,
7. అష్టభాషావిశేషకృతులు - (?)	14, 15 ,,
8. నాటక శాస్త్రము -	
9. ప్రేమాభిరామము	,, ,,
10. ధనాభిరామము -	,, ,,
11. నలయాదవ రాఘవపాండవీయము (చతురర్థి)	16 ,,
12. సకలాలంకారసార సంగ్రహము	17 ,,
13. రాకాసుధాపూర్ణము -	18 ,,

రచన -	అప్పటికి కవివయస్సు -
14. ఆంధ్రభాషాభూషణము.	19 సం.
వింశతి నిరోష్ఠ్య కృతులు.	
15. వానిలో - దశరథరాజనందన చరిత్ర.	,, ,,
16. శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణము -	20 ,,
17. తారకబ్రహ్మ రామశతకము	,, ,,

వీనిని సింగరాచార్యులు తెల్పినాడు -

గోలకొండ కవుల సంచిక (415 పుట) సింగరాచార్యుల రచనలుగా పేర్కొన్న పదమూడు రచనలలో శ్రీకృష్ణశతానందీయము - కృష్ణతులాభారము - రతిమన్మథాభ్యుదయము - రామాభ్యుదయములును గలవు. వీనిని సింగరాచార్యుల రచనలుగా పొరపాటున వారు తెల్పినారు. శ్రీకృష్ణశతానందీయము, రతిమన్మథాభ్యుదయము - వెంకట నరసింహాచార్యుల రచనలు. కృష్ణతులాభారము - రామాభ్యుదయము - సింగరాచార్యుల రచనలుకావు. ఎవరివో తెలియదు ఈ వెంకట నరసింహాచార్యుల రచనలలో రామానుజాభ్యుదయముగలదు - దానినే రామాభ్యుదయముగా పేర్కొనిరో ?. డా॥ రామరాజుగారును - రామాభ్యుదయము - కృష్ణతులాభారము - సింగరాచార్యుల రచనలుగా తెల్పిరి (30.9.1960 ఆంధ్రభూమి). సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యము (8 సం) పై వ్రాతలను పురస్కరించుకొని - సింగరాచార్యుల రచనలుగా మరికొన్నిటిని చూపుచు - శ్రీకృష్ణశతానందీయమునకు ప్రశ్నార్థక చిహ్నముంచినది. ఇది కొంతవరకు నయమే. ఈ 8వ సంపుటమును సమీక్షించినవారు - పై రచనలేగాక - శల్వపిళ్లరాయచరిత్ర - చిలువపడిగ జేనికత - నందనందన శతకము - అలంకార కృష్ణవిలాసము - మొదలగునవియును సింగరాచార్యుల రచనలని విపులముగా చర్చించిరి. [1]కాని యివి యేవియు సింగరాచార్యుల రచనలుగావు. 'మరింగంటి కవులు

---

1. సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యము - సమీక్ష (8 సం. నవాబులయుగం) నిడుదవోలు వారు. (భారతి. 1966 ఫిబ్రవరి)

సింగరాచార్యులు - రచనలు (భారతి 1968 నవంబర్) అనునావ్యాసములోను పొరపాట్లుకొన్ని జరిగినవి.

రచనలు'- అను పూర్వప్రకరణములో తెల్పబడిన షోడశ ప్రబంధ నిర్మాత యగు వెంకట నరసింహాచార్యులు వీనికర్త నందనందన శతకముగాదు - నందనందన శతానందము (శ్రీకృష్ణశతానందీయము) - చిలువపడిగ జేనికత- శ్రీకృష్ణశతానందీయము - వీనిలోని కృత్యాది - కృత్యంత పద్యములు స్పష్ట ముగా పై విషయమును తెల్పుచున్నవి. స.ఆ.సా సమీక్షకులు ఆ పద్యముల నొసంగినారు.

వంగూరివారి శతక కవులచరిత్రలో (394, 95 పు) సింగరాచార్యుల రచనగా సీతాపతి శతకమొకటి పేర్కొనబడినది. అందుండి వారు 5 పద్య ములను తెల్పినారు, (దశరథరాజనందన చరిత్ర తాళపత్రప్రతి చివర ఆ పద్యములు గలవట).

యామునాచార్య చరిత్ర యొకటి సింగరాచార్యుల రచనగా నేను భారతి (1968 నవం.) యందు సూచించినాను. ఇటీవలదానిని పరిశీలించగా నది 'వాత్స్యరంగాచార్య పుత్ర సింగరాచార్య కవి' రచితము. ఆంధ్ర వాఙ్మయసూచిక ఈ గ్రంథము ముద్రణమైనట్లు తెల్పుచున్నది. వ్రాతప్రతి - మహబూబ్ నగరంలో శివయోగిగారి వద్దగలదు. సింగరాచార్యులు తెల్పు కొన్న గ్రంథములలో నిరోష్ఠ్యసీతాకల్యాణము, దశరథరాజనందన చరి త్రలు మాత్రమే లభ్యములుగాగలవు. అవియు చాలా కాలము క్రితము ముద్రణమగుటచే అంజనమువేసి చూడవలసినగతి పట్టినది. ప్రేమాభిరామ - ధనాభిరామ ద్విపదలును, రామకృష్ణ విజయము - నలయాదవ రాఘవ పాండవీయము - అను ద్వ్యర్థి - చతురర్థి రచనలును మాయమైనవి.

నిరోష్ఠ్య - శుద్ధాంధ్ర - శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్య రచనకును, త్ర్యర్థికావ్య రచనకును - సింగరాచార్యులే ఆద్యుడుగావచ్చును.

మనకు లభించిన ద.రా.నం.చ., ని.సీ.క. లగూర్చి మాత్రము తెలుసు కుందము.

7. రామాయణ వాఙ్మయము :

దశరథరాజనందన చరిత్రమగూర్చి తెలుసుకొనుటకుముందు- రామా యణ వాఙ్మయమును తెలుసుకొనుట యవసరము.

కాంతాసమ్మితమైనది కావ్యము. లౌకికజీవనముచేత కాలుష్యము చెందిన మనస్సు కావ్యపఠనచే రసానందము ననుభవించును. తరువాత మన మనస్సు ఉత్తమ సంస్కారవంతమగును. మానవత్వమునకు ముఖ్యముగా కావలసినది సాత్త్విక ప్రవృత్తి. భగవంతుడు రసస్వరూపుడు – అతనికభిముఖ ముగా నడచి దానిలో పర్యవసింపగోరుట భక్తి యనబడును. రామపరమైన భక్తికిని – రామాయణ కావ్యపఠనమునకును ఇట్టి భక్తియే కారణము. సమస్తమంత్ర రాజమైన – రామాయణము తెలుగునాట ప్రజలలో నధిక ముగా జీర్ణమైనది. దీనికి కారణమేమనగా – సాహిత్యమనునది ఎన్ని ప్రయోజనముల సాధింపవలయునో – అట్టి ప్రయోజనముల నన్నింటికన్న హెచ్చుగా రామాయణము సాధించుటయే! మానవుని జీవితమందలి లోతుపాతులను త్రవ్విచూపగల్గినది. వీని యన్నిటికి కారణము వాల్మీకి లేఖినీ ప్రభావము. సర్వరస నిలయమైన రామాయణము – సకలాలం కారశోభిత మహాకావ్యము. రామకథయందలి వస్త్వైక్యము పఠితకాసక్తిని గల్గించుటయే గాక ఛందోపబృంహితము నందును – కావ్య పురా ణాది పద్ధతియందును కావ్యనిర్మాణ ప్రతిభులకు ప్రాణప్రదమైనది రామాయణము. ఇతర భాషలయందును రామాయణము గలదు – కాని – తెనుగు నాటను – (అందు ముఖ్యముగా తెలంగాణమునను) రామాయణ రచన విరివిగా సాగినది.[1] రాముని తెనుగువారు అభిమాన దైవముగా కొలుచుటయు – శ్రీరామ క్షేత్రములు తెనుగునాట అధికముగా నుండుట యు – ఇందుకు ప్రబల కారణములు. తెనుగు సాహిత్యముపై సంస్కృత రామాయణ ప్రభావమెంతగలదనగా – ఇతరములైనవాని ప్రభావము వ్యాపింపనంతగాగలదు. సంస్కృతమునుండి తెనుగులోనికిని – సంస్కృతము లోనికిని పరివర్తనగావించిన కవులు మన తెలుగువారిలో శతాధికసంఖ్యగా గలరు[2].

---

1. రామాయణ వాఙ్మయము. (విజ్ఞాన సర్వస్వము 4 సం. తెలుగు సంస్కృతి. 2 పుటలు – 1035-1042)

2. తెలుగువారి సంస్కృత శ్రీరామ సాహిత్యము డా॥ బి. రామరాజుగారు. ('కాంగ్రెస్' పత్రిక వరంగల్. "భద్రాద్రి శ్రీరామనవమి ప్రత్యేక సంచిక" 1966. పుటలు – 39_45)

మహాభారతము వైదిక పునరుద్ధరణకై తెనుగున వ్రాయబడినదని వాదుక. శైవమత ప్రచారమునకు వీరశైవ వాఙ్మయ ముప్పతిల్లినది. రాయలకాలమునందు ఆముక్తమాల్యదవంటి గ్రంథములు కొన్ని వైష్ణవ మత వ్యాప్తికై బయలుదేరినవి. కాని - ఏమత ప్రసక్తియులేక - వైదిక శైవములకు అపవాదమోయన్న విధముగా రామాయణ కథారచన 9, 10 శతాబ్దములనుండి అవిచ్ఛిన్నముగ్గా సాగుచు నేటివరకు తెనుగు సాహిత్యములో అన్నివిధములైన సాహిత్య ప్రక్రియలయందభివృద్ధి గాంచినది. అచ్చతెనుగు - ద్విపద - శ్లేష - నిరోష్ఠ్యమేగాక - చివరకు అవధులతిక్రమించి తిట్టుకావ్యశాఖయందుకు చేరినది.

చిత్ర కవిత్వశాఖలో సంస్కృతాంధ్రములయందు రామాయణరచన సాగినది. 'చతుశ్చిత్రగర్భ శ్రీరామాయణ సంగ్రహము' - మొదలగునవి బయలుదేరినవి.[3] తెనుగునందలి కవిత్రయమును రామాయణ రచన చేసిన వారే - నన్నయ రాఘవాభ్యుదయము వ్రాసెనట - దీనిపేరు రామకథనే సూచించుచున్నది. తిక్కన - రామాయణము సుప్రసిద్ధమైనదే ఎఱ్ఱన - రామాయణము వ్రాసినాడు - కొన్ని పద్యములు మాత్రము లభించినవి. ఈ విధముగా - కవులు జన్మసాఫల్యముకొరకు - రామాయణ కథారచన చేసినారు.

దశరథరాజ నందనచరిత్ర

ప్రతులు - పరిష్కరణ

శతఘంటావధాన - ఆసూరి మరింగంటి సింగరాచార్యుల కృతులు చాలగలవు. దొరికినవి మాత్రము. 1 దశరథరాజనందన చరిత్రయను నీ నిరోష్ఠ్యరామాయణము, 2 శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణము - అను రెండు కృతులు మాత్రమే !

దశరథరాజనందన చరిత్ర ప్రప్రథమముగా 1917 లో ముద్రణమైనది. ఈ విషయము తెలియకనేమో ! "సారస్వత సర్వస్వము" వారు (తణుకు)

3. సంస్కృత వాఙ్మయమున గర్భకవిత్వము లేదా ? ఈయూణ్ణి వేంకట వీర రాఘవాచార్యులుగారు. (భారతి 1963 ఏప్రిల్. పుట 73-75.)

సం. 1 సం. 1, మరియు సం. 1 సం. 2 లందు 1917 లో ప్రథమాశ్వాసమును మాత్రము ప్రచురించినారు. గ్రంథము ముద్రణమైనదని తెలిసి ప్రథమాశ్వాసముతోనే ఆపివేసినారు. 1917 లో ముద్రణమైన దశరథరాజనందన చరిత్ర ప్రతులు రెండు నాకు లభించినవి. వీనిలోనొకటి సూర్యాపేటనుండి మిత్రులు మరింగంటి పురుషోత్తమాచార్యులవారు పంపినది, వేరొకటి – మానాయన గారు – శ్రీమాన్ శ్రీపెరుంబూదూరు రాఘవాచార్యులవారు సంపాదించినది.

వీనితో నేను కాపీ సిద్ధముచేసినాను. రెండు ప్రతులును 'సిరివరించిన మేలు—' ఇత్యాది పద్యమునుండి – ఐదాశ్వాసములు పూర్తిగాగలవు. కవరు పేజీలులేవు. ముద్రణ సంవత్సరము తెలియదు. ('ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక' 1917 లో నీగ్రంథము ప్రచురణమైనట్లు సూచించుచున్నది.) గ్రంథాలయములలో కడుప్రాచీనమైన – రామమోహన గ్రంథాలయము (విజయవాడ) వారివద్ద ద.రా.నం.చ. ప్రతి గలదను నాశతో కార్యదర్శి గారికి లేఖ వ్రాసినాను. వారు 11-9-1969 నాటి లేఖయందు ద.రా.నం.చ ముఖపత్రము – కొన్ని వివరములు తెలియచేసినారు.[1] ద.రా.నం.చ ముఖ పత్రమిట్లుగలదు –

ప్రథమ కుసుమము

ఆంధ్రసారస్వత గ్రంథమాల
మేనేజరు
వేలి వెంకటనరసింహాశాస్త్రి
జగ్గయ్యపేట.

---

1. నాకు ఈ విషయముల వ్రాసిపంపిన గ్రంథాలయ గౌరవ కార్యదర్శులైన శ్రీ వేలూర్పురు రామకృష్ణరావుగారికి (M. Sc., LL. B.-వకీలు) కృతజ్ఞుడను.

దశరథరాజనందన చరిత్రయను

నిరోష్ఠ్యరామాయణము.

బెజవాడ వాణీముద్రాక్షరశాలయందు

బి. కే. స్వామిచే

ముద్రింపబడియె.

1917

ఇతరులకు 0-12-0 "

ఈ కవరుపేజీ రెండవ వైపున 'చందాదారుల పద్ధతులు' తెల్పబడినవి, క్రింద-

జగ్గయ్యపేట.

మరిగంటి శ్రీనివాసాచార్యులు

శ్రేయోభిలాషి.

అని గలదు.

మొదటి పేజీలో – 'కేయూరాణి నభూషయన్తి..............' శ్లోకము-
తరువాత నీవిషయముగలదు -

" ఆంధ్రభాషాభిమానులారా !

మరిగంటి సింగరాచార్యుండను పూర్వకవిచే రచింపఁబడిన యీ నిరోష్ఠ్యరామాయణము లోకములో నిదివరకుఁ బ్రసిద్ధమైయున్నది. కాని ముద్రితంబై యుండలేదు. ఈ గ్రంథము మహాదోషపూరితమైయున్నది, దాని సవరింప వీలుకన్పింపదయ్యె. రెండు మూడు ప్రతులఁదెప్పించి చూచినను నొకదానికన్ననొకటి దోషభూయిష్టమైయున్నది, కాని సరియగుప్రతి దొరకదయ్యె. ఇట్టిదాని సవరింపనారంభించితిమేని గాలికి పోవుకంపను మీదవేసుకొన్నట్లగునని యున్నది యున్నట్లుగా వ్రాసి ముద్రింపనయ్యెను. అయినను ద్వితీయ ముద్రణమునందు కొన్ని దోషములు సవరింపబడును. గావున నాంధ్రభారతీమతల్లి యందలి భక్తిచేతను గవితయందెల్లఁ గష్టమగు నిరోష్ఠ్య

నియమమందలి గౌరవంబుచేతను నీగ్రంథము నాదరించెదరుగాత. ఏతద్గ్రంథ కర్త చరితము తద్వంశవర్ణంబునందును గద్యమునందును వ్రాసియున్నది గనుక దిరుగవ్రాయుట యనవసరము.''

జగ్గయ్యపేట.

ఇట్లు
శ్రీమత్తిరుమలై నల్లాన్ చక్రవర్తి
జగన్నాథ తిరువేంకటాచార్యార్
లేఖనకర్త.

ఈ పేజీ తరువాత 'భూమిక' గలదు - అందు గ్రంథమాలవారువేయు రచనలను గూర్చిన నియమములున్నవి.

క్రింద -

జగ్గయ్యపేట - నన్నాసీతారామానుజాచార్యులు
సంపాదకుడు.

అని కలదు.

(1917 లో ప్రచురింపబడిన ప్రతి పద్ధతియిది. ద్వితీయ ముద్రణముకాలేదు కావున - వారికి ప్రతిని సవరింప వీలులేకపోయినది)

వారు వ్రాసినట్లు ముద్రిత ప్రతియందు దోషములు హెచ్చుగాకలవు. అచ్చుపొరపాట్లు కోకొల్లలు. అర్ధానుస్వారములు, శకటరేఫలు, స్వైర విహారము చేసినవి. సంధి, విసంధి - యనునవిగూడాలేవు. ప్రస్తుత పరిష్కరణ సందర్భమున నేను తాళపత్ర ప్రతులతోసరిచూచి దీనిని సాధ్యమగునంత వరకు మంచిగా సిద్ధముచేయ వలయుననుకొన్నాను.

1. హైదరాబాదునందలి లక్ష్మణరాయపరిశోధక మండలిలో నొక తాళ పత్ర ప్రతియున్నట్లు ఆదిరాజువారు, శ్రీ రామరాజుగారు తెల్పినారు నేను దానికై ప్రయత్నించి - దుర్లభమగుటచే విరమించినాను.

2. కనగల్లులో - 'తాళపత్ర గ్రంధ నిలయము' జాబితాచూడగా ఒక ప్రతి గలదని తెలిసినది. కాని - ఈ గ్రంధమేగాక మరికొన్నియు పరహస్తగతములై చాలాకాలమైనదని - మిత్రులు వ్రాసినారు.

3. మదరాసు, కాకినాడ, తిరుపతులయందలి ప్రాచ్యపుస్తక భాండార ములలో నీప్రతి గలదని కేట్లాగులలోగలదు. ఆయాగ్రంథాలయాధి కారులకు కొన్ని ఉత్తరములువ్రాసి, వ్రాయించి ప్రత్యుత్తరమైనా పొందలేకపోయినాను. మదరాసు ప్రతియే తిరుపతి చేరినదని తరు వాత తెలిసినది.

4. సూర్యాపేటనుంచి పురుషోత్తమాచార్యులవారు ఒక సమగ్ర లిఖిత ప్రతి పంపినారు.

5. మాయింటిలోనొక లిఖిత ప్రతియందు ఈ గ్రంథము, నిరోష్ఠ్య సీతా కల్యాణము వ్రాసియున్నవి. ద.రా.నం.చ. అటనటకొన్ని పద్యములు గలవు. ని.సీ.క. తృతీయాశ్వాసము చివర జీర్ణమైనది.

6. మహబూబ్‌నగరవాసులైన మిత్రులు 'సాహిత్య సంశోధకులు' శివశ్రీ హస్నాబాద నాగలింగశివయోగిగారు నాతోపాటు ఈ గ్రంథ ప్రతు లకై యన్వేషించి చివరకు ఒకతాళ పత్ర ప్రతి పంపినారు. ప్రథమా శ్వాసమున చాల పద్యములులేవు. పంచమాశ్వాసమును అట్లే. మొత్త ముపై అసమగ్ర ప్రతియైనను కొన్నికొన్ని చోట్ల మంచిపాఠముల నిచ్చినది.

7. వీరే 10 పత్రములుగల ప్రతి యొకటి (తా. ప్ర.) తరువాత పంపిరి. ఎచ్చటనోగాని ఇది యుపయోగించినది.

దొరికిన తాళపత్ర లిఖిత ప్రతులతో ఈ గ్రంథమును సవరించినాను. నా పరిష్కరణలో పాఠములకుంచిన గుర్తులు :

'శి'- శివయోగిగారొసంగిన తాళపత్రప్రతి నెం. 140
'గ'- వీరొసంగినదే 10 పత్రముల ప్రతి . . నెం. 475
(ఈ సంఖ్యలు వారివద్దగల తా.ప.ప్రతుల వరుస నెంబరులు).

'వ్రా'- వ్రాతప్రతుల పాఠము.

'ము'- ముద్రితప్రతి (ప్రథమముద్రణ) (1917) యందు సరసముగా తోచనిపాఠములకు,పంశయములుగానున్నవానికిప్రశ్నార్థకచిహ్నముంచనైనది.

'సా'- సారస్వత సర్వస్వమునగల పద్యములు పాఠములు. ఈ సందర్భములో సరియైనపాఠములులభించకపోవుటయు లభించినవిభాగు లేకపోవుటయు పైగా నిరోష్ఠ్యనియమ మగుటయు మిక్కిలి బాధకలిగినది. నేను స్వయముగా వరంగల్లుకు వెళ్లి కొద్ది దినములున్నాను. ఆచార్య రామరాజుగారు ఎంతో ఓపికతో పాఠముల సూచించి నా చిక్కును దూరము చేసినారు. వీరితో పాటు డా॥ సుప్రసన్నగారును, శ్రీలక్ష్మణమూర్తిగారును తోడుపడినారు. వీరి సాయములేనిచో ప్రతియీమాత్రమైనను సిద్ధముగాక పోయెడిదేమో?

'ము'- ప్రతి 'సిరివరించినమేలు . . .' ఇత్యాదిగా గ్రంథ మారంభమగును. సారస్వత సర్వస్వము నందు, "శ్రీరామామణి . . ." అను పద్యముతో ప్రథమాశ్వాసమారంభమగుచున్నది-కావున 'సా'-లోని మొదటి పద్యమును చేర్చినాను.

'ము'-లో 'లేఖ నక ర్త' కొన్నికొన్ని చోట్ల పూరించినట్లు వ్రాయబడినది ఆ ప్రథమాశ్వాసము (1-56) 'ఐనను సూనహీను . . ' అను పద్యము తరువాత నుండి కుండలీకరణ చిహ్నముంచి 75 నెం. వచనముతో పూర్తి చేసినాడు. ఈ మధ్యభాగము పూరింపబడినదట.

చతుర్థాశ్వాసము 48 సంఖ్య పద్యములోను కుండలీకరణ యుండెను. 'శి' ప్రతిలో పాఠము లభించినది. దానినొసంగి పూర్వపాఠము పుటయడుగున చూపినాము.

పంచమాశ్వాసము:- 'జయహృషీకేశ . . .' (188 పద్యము) అను దానికి. 'దితితనయాదితేయ . . .' పాఠాంతరమొసంగిరి. దానిని అట్లే యుంచనైనది.

పంచమాశ్వాసము చివర నాగబంధ ఖవుబంధములుగలవు. 'ము' ప్రతి ప్రకారమా పద్యములను బంధములో వేసిచూచిన కుదురలేదు. వానిని సవరించి సరియైన పాఠమును నిర్ధారించు కొనవలసివచ్చినది. ప్రస్తుత ముద్రణ యందలి బంధములలో నా సవరణపాఠముల నిచ్చినాను. పుటయడుగున పాతపాఠములనిచ్చినాను.

ఎక్కడెట్లు సవరించినది యిచ్చట వ్రాసినచో విస్తృతియగుటయేగాక 'పాఠపరిశోధన' గ్రంథమగును; ఆయాస్థలములలో పాఠసూచన చేయనైనది.

'శి' ప్రతిలో కొన్ని పద్యములు, ఒక వచనము హెచ్చుగాలభించినవి వానినట చేర్చినాను.

ప్రస్తుతగ్రంథ ఆశ్వాసాంత్యగద్యకును. 'శి' ప్రతిగద్యకును తేడాగలదు. సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యము (8 సం.) 'సారస్వతసర్వస్వము' నందును గల గద్యలు ఒకదాని నొకటి భేదించుచున్నవి.

'శి' ప్రతి గద్యయిట్లున్నది.

ఇది శ్రీమల్లక్ష్మీ నృసింహావతార వేంకటేశ్వరవరప్రసాద లబ్ధ సకలైశ్వర్య ధురీణ యంధ్రభాషా నిరోష్ఠ్యాది వింశతి ప్రబంధ నిర్మాణపారీణ మౌద్గల్యగోత్ర పవిత్ర, తిరుమల దేశిక పౌత్రతిరువేంగళాచార్య పుత్ర మరింగంటి సింగరాచార్య ప్రణీతంబైన దశరథరాజనందన చరిత్రంబను మహాకావ్యంబునందు . . . ఆశ్వాసము".

పూర్వముద్రణము గద్యమే యిందు గలదు. 'సారస్వతసర్వస్వము' లోని పద్యములకును ఇందలి పద్యములకును చాలా భేదముగలదు. వానిని 'అనుబంధము' లో నిచ్చినాను. శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణ కృత్యాదియు,ద.రా.సం.చ. గద్య పద్యసూచికయు యనుబంధముగానొసంగనైనవి.

దశరథరాజనందనచరిత్ర – కృతివైశిష్ట్యము:

సింగరాచార్యులకు పూర్వము తెనుగు సారస్వతములో నచ్చటచ్చట నిరోష్ఠ్యపద్యములు మాత్రము కొన్నిగలవు. కాని గ్రంథమంతయును నిరోష్ఠ్య రచనా సంప్రదాయముతో నిర్వహించిన వారులేరు. సింగరాచార్యులే యట్టి గ్రంథరచనకాద్యుడు; రామాయణ కథను తెనుగులో నిరోష్ఠ్యముగ చెప్పుటకును నిరోష్ఠ్యగ్రంథమునకును శ్రీకారమును జుట్టిన దీకవియని తెలిసినది.

సింగరాచార్యులేగాక మరికొందరను తెల్పినారు[1].

1. శాకల్యమల్లన సంస్కృతములో నిరోష్ఠరచనలను గూర్చి ప్రచురణములతో గలదు.

దశరథరాజనందన చరిత్ర గద్య పద్య వివరములు:-

ప్రథమాశ్వాసము	119
ద్వితీయా ,,	163
తృతీయా ,,	157
చతుర్థా ,,	179
పంచమా ,,	311
మొత్తము	929 గద్యపద్యములు [1]

దశరథరాజనందన చరిత్రయను నీనిరోష్ఠ్యరామాయణము తెనుగుప్రభువులుగా కీర్తిగడించి తెనుగుసారస్వతనందనోద్యానవనమును దివ్యకావ్యకుసుములచే గుబాళింపచేసిన గోలకొండ సుల్తానగు ఇబ్రాహీం కుతుబ్షాయను నామాంతరముగల మల్కిభరాంకాలమున వెలసినది. ఈ ప్రభువు కవి పండిత పోషకుడేగాక స్వయముగా కవి, ఉర్దూసారస్వతములో ఈతడు ప్రముఖ కవులలో నొకడు, మనకు తెనుగు రాజకవిగా పరిచితుడు. అన్నయైన జంషీద్‌కు భీతిల్లి అళియరామరాయలవద్ద కొంత కాలమున్న కారణమున ఆ సమయములో రామరాజభూషణునితో పరిచయమై తెనుగభ్యసించి అనుభవశాలియై తెనుగుతేటను గ్రహించినాడని వాడుక. ఈ రాజు కొలువు కవిపండితులకు లోటులేనిదని తెలిసిన విషయమేగదా! ఈ కాలపుకవులలో అదృష్టాధ్వనీను లుభయులుగలరు; వారు పొన్నికంటి తెలగన్న, మనయీ సింగరాచార్యులు. వీరిద్దరును నూతనత్వమును సాహిత్యములో నవలోడన మొనర్చి కీర్తిగాంచుటయేగాక ఆయాశాఖలకు ఆచార్యత్వమువహించినారు. తెలగన్న యయాతిచరిత్ర అచ్చతెనుగు కావ్యము. (ఇదే మొట్టమొదటి యచ్చతెనుగు కృతియని భావించుచున్నాము గదా!)

దశరథరాజనందన చరిత్ర మొట్టమొదటిమారుగా ఆంధ్రసాహిత్యమున వెలువడిన తత్సమ నిరోష్ఠ్యకావ్యము. సింగరాచార్యులు దీనినేగాక

1. సారస్వతసర్వస్వములోనివి. 'శి' ప్రతిలోనివి గద్యపద్యములిందు చేర్పలేదు. పయాశ్వాసమున నేయేవృత్తములవాడినాడో అపట్టిక అనుబంధములో గలదు.

శుద్ధాంధ్రమునందును నిరోష్ఠ్యకావ్య రచనచేసి తెలగన్న కన్న ఒకటిరెండు మెట్లు ముందువెళ్లినాడు.

మల్కిభరాం ఆస్థానములో అష్టదిగ్గజములుండెడివారట. వారెవరో ఏమిప్రాసిరో? తెలియదు కాని; తెలగన్న, అప్పలాచార్యులు, అద్దంకి గంగాధరుడు, గణేశుఁడను సంస్కృతకవి, సింగరాచార్యులు (?) వారియందుండవచ్చును. గోలకొండ సామ్రాజ్యము విజయనగర సామ్రాజ్యము రాజకీయముగా నప్పటికే (1550 తరువాత) కొంతకొంత ఎడమొగము పెడమొగముగా మారుచున్నను సాహిత్య విషయమున మాత్రము కవులు పరస్పరము కలుసుకొనెడివారుగావచ్చును. ఏమనగా రాజులురాజులు కలహించుకొని పోట్లాడుకొనుచున్నను రాజకీయము లవధి చూచుచున్నను విద్యాధికులు, కవులు, పండితులు, సామాన్యప్రజానీకము మాత్రము ఆకాలమున కలసిమెలసియుండెడివారు. ప్రభువులైనను అధికారదాహమునకే ఖడ్గముల నునుపుచేసుకున్నారుగాని వానిని కవితారంగమునకు వినియోగింపలేదు. ఈ విషయము నిజమనుటకు నాటి సాహిత్యము, వానియందు పోటీపడిచేసిన రచనలు ఆధారములు. అప్పటికే విద్యానగరమైన విద్యానగరరాజవీధులలో శ్లేష ద్వ్యర్థి రచనలు ప్రకాశమానములుగానున్నవి. రామరాజ భూషణుడు పింగళి సూరన ప్రఖ్యాతులైనారు. ఈ విషయములు గ్రహించి గోలకొండ కవులును నూత్నమార్గానుగాములగుటకై యత్నించినారు. సాహిత్యములో నూతనత్వమనునది ఒక విధముగా చిత్రకవితా పథములకే చేరును. అందువలననే పింగరాచార్యులు ఈ రచనను చేపట్టినాడు.

ఇతని సమకాలపు కవులలో రచనాస్పర్థ హెచ్చుగానుండెనేమో! అద్దంకి గంగాధరకవి, తెలగన్న మరికొందరు సింగరాచార్యుల పద్ధతికి పైకి మాత్రమే తలయూపియుండవచ్చును.

ఈ కాలము నందలి కవులలో భారత రామాయణ కథలనుగైకొని స్వకపోలకల్పనలు చేసినవారు హెచ్చుగాగలరు. తపతీసంవరణోపాఖ్యానము, భారతాంతర్గతకథ, యయాతిచరిత్ర, రామాయణ కథను హెచ్చుగా చెప్పినది. అప్పటికే భాస్కరకవి ఉన్మత్తరాఘవ (సంస్కృతం) నాటకము ప్రసిద్ధముగావచ్చును,

సింగరాచార్యులు ఇట్టి స్థితిలో రామాయణ రచనను నిరోష్ఠ్యముగా చేసినాడు. ఇది మూడునాల్గు విధములుగా విశిష్టమైన గ్రంథము.

1. తెనుగులో మొట్టమొదటి నిరోష్ఠ్యగ్రంథము.
2. నరాంకితముగాదు.
3. అనవసరమైన వర్ణనలులేక ప్రబంధము లేదా కావ్యమునకు బరువును తప్పించినది.
4. 'దశరథరాజనందన చరిత్ర' యనికృతినామమును నిరోష్ఠ్యమే (కర్తృనామము గూడా నిరోష్ఠ్యమే).

సింగరాచార్యుల సమకాలపు కవులలో కొందరు ముఖ్యముగా తెలగన్న గంగాధరులు తమ కావ్యకన్యలను మహమ్మదీయప్రభువులకు, అధికారులకు నంకితమిచ్చినారు.

యయాతిచరిత్ర కృతిభర్త అమీనుఖాను; ఇబ్రహింకుతుబ్షా వద్ద మీర్ జుమ్లా పదవిలో నున్నాడు.

తపతీసంవరణోపాఖ్యానము మల్కిభరామున కంకితము. (మహమ్మదీయ ప్రభువులు తెనుగు కావ్యకన్యల కృతిభర్తలగుటకు ప్రారంభ మిచ్చట నుండియే, ఈ ప్రభువులను హిందూదేవతలు రక్షింతురుగాత . . . అని ఇంక నేమోవర్ణనలనో గ్రంధావతారికలేగాక చాటువులును నాడు ఘోషించినవి). సింగరాచార్యులు మాత్రము ఈ పద్ధతికి భిన్నుడు కావుననే రాజాశ్రయములేని రచన ప్రసిద్ధిలోనికిరాలేదు. వీనివల్ల సాహిత్యములో రాజకీయములు మనము క్రొత్తవని భావింప వీలులేదు.

పింగళి సూరనకు ముందు వేములవాడభీమన రాఘవపాండవీయము వ్రాసినట్లు వినికిడి. కాని సూరనయే యాశాఖ కాద్యుడైనాడు. సింగరాచార్యులకు ముందు తెనుగున నచ్చటచ్చట నిరోష్ఠ్యపద్యములున్నవి. సంస్కృతములో నిరోష్ఠ్య రచన [1] (రామాయణము) శాకల్యమల్లన

1. తెలంగాణమున సంస్కృతములో నిరోష్ఠ్యరచన రామాయణముగనే గాక-శాసనములయందును గలదు. ఈ విషయము-'సంస్కృతములోనిరోష్ఠ్య రచన' యను ప్రకరణమున చూచునది.

చేసినట్లు తెలయుచున్నది. సింగరాచార్యులు తెనుగులో నిరోష్ఠ్య కావ్య రచనకేగాక శుద్ధాంధ్రములోను, శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్య కావ్యరచనలోనూ ఆద్యుడై అగ్రతాంబూల మంది నిరోష్ఠ్యశాఖ కాచార్యత్వము వహించి నాడు, ఇది సింగరాచార్యుల దశరథరాజ నందన చరిత్ర విశిష్టత-ఇక నితని నిరోష్ఠ్య నియమమును తెలుసుకుందము.

నిరోష్ఠ్యరచనా సంప్రదాయము :

తెనుగు సాహిత్యమునందు గ్రంథమంతయు నిరోష్ఠ్యరచనాసంప్రదాయమునను సరించి వ్రాసిన కావ్యములలో దశరథరాజనందనచరిత్ర ప్రథమమైనదిగావున – ద.రా.నం.చలోని నిరోష్ఠ్యనియమమును తెలుసు కొనుటకు ముందు – ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యముల తెలుసుకొందము.

ఓష్ఠ్యములు: ఓష్ఠమనగా పెదవి. వర్ణసమామ్నాయమందు పెదవుల సాహాయ్యముతో ఉచ్చరింపబడు – ప.ఫ.బ.భ.మ–యను నీయైదు 'ప' వర్గాక్షరములు ఓష్ఠ్యములు. వీనినుచ్చరించునపుడు రెండుపెదవు లొకదాని కొకటి తగులును.

పైయయిదక్షరములే గాక అంతస్థములైన – య. ర. ల. వలలో గల వకారమును – ఉచ్చారణాసమయములో పూర్తిగా పెదవులకుతగుల కున్నను – ఓష్ఠ్యవర్ణముగా పరిగణితమైనది.

అచ్చుల యందున ఓష్ఠ్యములు గలవు – ఉ.ఊ.ఒ.ఓ.ఔ – అను నీఅయిదును 'వ' వర్ణము వలెనే పెదవుల సహాయముతో నుచ్చరింపబడును.

వర్ణాక్షరములయందును 'ప' వర్ణమును మినహాయించి పైన చూపిన యచ్చులతో కూడిన హల్లులు–అనగా క.చ.ట.త వర్గములకు సంబంధించిన యక్షరములును ఓష్ఠ్యము లగుచున్నవి.

నిరోష్ఠ్యములు: అచ్చులలోని అ ఆ ఇ ఈ ఎ ఏ ఐ – అనునవి పెదవుల సాయము, సన్నిహితత్వము ఉచ్చారణాసమయములో నావశ్యకము లేనివి గావున నివియును – వీనితోగూడిన హల్లులును నిరోష్ఠ్యములనబడును.

ఠ. ఠీ. ళ. ళీ లు గ్రాంథిక వ్యవహారమునందు నిరోష్ఠ్యములుగానే యున్నందు వలన నివియును నిరోష్ఠ్యములుగా పరిగణితములు. పై విషయమునననుసరించి – ఉ.ఊ.ఒ.ఓ.ఔ లును, వీనితోఁగూడిన హల్లులును, ప.ఫ.బ.భ.మ లును అంతస్థమైన వకారమును ఓష్ఠ్యములనియు–

అ ఆ ఇ ఈ ఎ ఏ ఐ అనునవియు – వీనితోఁ కూడిన హల్లులు – కవర్గాది పంచమాక్షరములు – అనగా ఙ. ఞ మరియు అనుస్వారము, ఈ విధముగనే అచ్చులయందున్న ఋ ౠ ఌ ౡ అనునవియు ఓష్ఠ్యధ్వనులుగా పరిగణింపబడుచున్నవి.

(ఋ ౠ లకు, 'ఇ'కారధ్వని నియతముగా నిరోష్ఠ్యముగా పరిగణితమగుట వలననే ఋ–ఇ–రి–లకు యతి చెప్పబడినదనవచ్చును). సింగరాచార్యులకు పూర్వము అచ్చటచ్చట మచ్చునకు నిరోష్ఠ్యరచన గ్రంథముల యందు చూపిన వారు కొందరు గలరు. వారిలో నాచనసోముడు ప్రథముడు. ఉత్తర హరివంశములో–

'చనిచని కాంచెనంత ఋషి సంహతి సారసకేసరాంతరా
సన సరసాళి సంగఁదట చందనశాఖి చలత్తరంగ కాం
చననరసీ జలార్ద్రియతి సంచిత సైకతలింగ గంగనం
జనగిరిగాఢ గంధ గజ సంగతశృంగరథాంగ నత్తరిన్ (1–106)

ఇట్టి వానిని చూచియే కాబోలు–విన్నకోట పెద్దన తన కావ్యాలంకార చూడామణిలో నిరోష్ఠ్యలక్షణముల నిట్లు తెల్పినాడు.

లక్షణము :–

పంచమవర్ణాక్షరములు
వంచించి హితోచితార్థవంతంబులు గా
వించిన కబ్బము వీనుల
కంచితమై యది నిరోష్ఠ్యమన నొప్పారున్. (6–44)

లక్ష్యము :–

చాళుక్యక్షితినాథు నూర్జితయశస్సంక్రాంతిచేఁదూలు లో
కాలోకాద్రిఁదనర్చు చీఁకటులు కైలాసోల్లసద్దీధితుల్

సాలంబెల్లని చాయలందనరు నాశాదంతులంతంతకున్
గాలాకారత నుజ్జగించుననుచుంగాతింతురత్యుక్తులన్. (6–45)

పెద్దన దీనిని నిరోష్ఠ్యముగా నుదాహరించినను దండి[1]–సోముల పద్ధతి ప్రకారముగా నిరోష్ఠ్యమన వీలులేదు–

అప్పకవీయములో నిరోష్ఠ్యమునకు లక్ష్యలక్షణములిట్లు గలవు.

లక్షణము :– పావనపాఫాబాభా
మావాయను నాఱులిపులు మఱిఁబద్యములో
భావింపదొరలకుండిన
భూవలయమున న్నిరోష్ఠ్యము పిసాళించున్.

లక్ష్యము :– నరహర్యక్షదయాకర
కరిరక్షణ చక్రహస్త కాంచనచేలా
గరుడతురంగజనార్దన
ఖరదైత్య నికృంతన హరి కంజదళాక్షా. (4–552, 553)

అప్పకవి లక్షణమునందు అచ్చుల గూర్చిలేదు. ఇతనికి ముందు లక్ష్యలక్షణములు గలవుగదా! వానిని చూచెనో? లేదో? రు, తు లను అప్పకవి నిరోష్ఠ్యములుగా వ్రాసెను–ఇవి ఓష్ఠ్యములుగదా! ఈ లక్షణమును సంశయాస్పదమే యనిపించుచున్నది.

ద. రా. నం. చరిత్రయందలి నిరోష్ఠ్యనియమము :

తెనుగుసాహిత్యములో లభించినంతవరకు ప్రప్రథమ నిరోష్ఠ్య గ్రంథమైన దశరథరాజనందనచరిత్రయందు సింగరాచార్యుల నిరోష్ఠ్యనియమమును తెలిసికొని–అనంతర నిరోష్ఠ్యరచనలు–సింగరాచార్యుని ఆచార్యత్వము నరయుదము.

దశరథరాజనందనచరిత్ర – కృత్యాది–కృత్యంతములయందు నిరోష్ఠ్య నియమములేదు – కథాభాగమునందు మాత్రమే యిట్టి నియమమున్నది. ఓష్ఠ్యవర్ణములైన ప.ఫ.బ భ.మ – యను నక్షరములను కవి కథాభాగములో నెచ్చట నుపయోగింపలేదు.

1. దండి పద్ధతిలో– ఉ. ఊ. ఒ. ఓ. ఔలను ఓష్ఠ్యము లనవచ్చును.

'దండి' మతప్రకారముగా పవర్గవ్యతిరిక్తములైన వర్గాక్షరములకు ఉ.ఊ.ఒ.ఓ. ఔలతో కూడిన హల్లులు నిరోష్ఠ్యములయందు చేరవు. తెనుగున విన్నకోట పెద్దన మతప్రకారముగా నవి నిరోష్ఠ్యములు. సింగరాచార్యులు పెద్దన నియమానుసారముగా నావర్ణముల ధారాళముగా వాడియున్నాడు[1]–

ఐనను సూనహీనుఁడగునట్టిడు.......(1-56)

ఇత్యాది పద్యమునందు పైవర్ణములు హెచ్చుగానున్నవి – కావున సింగరాచార్యుల పద్ధతి పెద్దన లాక్షణికత్వముతో సరియగును. తనకుముందు నిరోష్ఠ్య కావ్యరచనలేదు గావున సింగరాచార్యులు ప్రత్యేకముగా నీ సాహిత్య ప్రక్రియను నెలకొల్పుటకై యెంతయో శ్రమించె ననవచ్చును. ఇట్టి రచనలు సామాన్యులు చేయునవికావు. శబ్దశాస్త్ర నిష్ణాతులైన కవులే దీనిని సాధింతురు.

నేడు మన పద్ధతి యెట్లున్నదనగా – ప్రాచీనకావ్యము లందును, వాని యందు ప్రదర్శితమైన కవితాకళయందును — విశిష్టమైన సాహిత్య సంప్రదాయములయందును అభినివేశములేదు. వ్యాసంగమా తగ్గినది – ఇట్టి పద్ధతిలోనున్న మనము పైవిధమయిన రచనలను – 'సర్కసుఫీట్లు'గాభావింతుము – దానికి మన మాశ్చర్యపడవలసిన యవసరము లేదు. ఐనను ఒకసమగ్రమైన వాఙ్మయచరిత్రకు – ఈ విధమైన సాహిత్య ప్రక్రియమాత్ర మవసరమని గ్రహింప వలయును – కావున వీనియొక్క క్రమపరిణామములను – అనగా తెనుగునందును – సంస్కృతమునందును గల నిరోష్ఠ్య గ్రంథములను– రచనలనుకూర్చి తెలుసుకొనుట ఆవశ్యకము.

తెనుగు సాహిత్యములో నిరోష్ఠ్యరచన

తెనుగులాక్షణికులు–ఆశు–మధుర–చిత్ర–విస్తరములని తెలుగు కవితను నాలుగు భాగములుగా విభజించినారు. వీనినే చతుర్విధ కవితలందురు[2]. వీనిలో చిత్రకవితయందు నిరోష్ఠ్యరచన శబ్దచిత్రకవితగా పేర్కొనబడినది.

---

1. ఈవిధమైన పదముల పట్టిక! "భాషావిశేషము" లను శీర్షికలో గలదు;
2. చతుర్విధ కవితల గూర్చి చూ. తెలుగు ఛందోవికాసము (1962) సంపత్కుమార (పుటలు 209-225)

లక్షణదీపికయను గ్రంథములో పొత్తపివెంకటరమణ కవి-యీ విధముగా వ్రాసినాడు-

"చిత్రకవిత్వంబన్నది పాదగోపనంబును, పాదభ్రమకంబును,
నామగోపనంబును, అనులోమవిలోమ గతిపద్యంబులు,
కందగీతిగర్భిత వృత్తములు..........ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్య సంకర, జిహ్వా,
అచల జిహ్వావృత్తంబులును.... ....కంకణబంధ సర్వతో భద్ర
కవికల్పితకల్పవల్లినివి యాదిగా గల్గుబహువిధ చమత్కా-
రంబులు రచియించుటంజేసిన చిత్రకవిత్వంబు[1]

ఈ పై విభాగమును అప్పకవి యంతస్పష్టమగునట్లు చెప్పకున్నను-నిరోష్ఠ్య రచనలను చిత్రకవితగా చెప్పినాడు-

సీ॥ అనులోమమును విలోమమును, నిరోష్ఠ్యమునుదల
కట్టు గుడులు శృంగములు నక్ష
ర విలోపమును..........

తే॥ క్షితిని చిత్ర కవిత్వ ప్రసిద్ధనామ
ధేయములచేతఁబెంపొంది తెలివి మీరు.... (అప్ప. 4-549)

అటుతరువాత తెనుగు ప్రబంధ-కావ్యకర్తలు ఏదో ఒక సందర్భముగా నీ చిత్రకవితా ప్రస్తావన చేసినారు. వారిలో నన్నయ-భారతము, శ్రీనాథుడు - శృంగార నైషధము, తరువాత వెన్నెలకంటి అన్నయ్య - తాళ్ల పాక చిన్నన్న - పింగళి సూరన - గణపవరపు వేంకటకవి - శేషము వేంకటపతి - ముద్దుపళని - మొదలైనవారు -

కొందరు - ఆ పద్ధతిలో పద్యము లొక్కటియో రెండో వ్రాసిరి - మరికొందరు గ్రంథములే వ్రాసినారు-

తెనుగు సారస్వతములో ప్రప్రథమముగా నిరోష్ఠ్య రచనను మచ్చునకు చూపిన కవి నాచన సోముడని తెలుసుకున్నాము. మన సారస్వతములో నే రచనయైనను - తనకు ముందు కావ్యములయందు విశిష్టము-

1. ఉదాహరణ వాఙ్మయచరిత్ర (1968 ముద్రణ) శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు పుట-15

నూతనమునైన పద్ధతి ఏ ఒక్క పద్యముననున్నను దాని ననుసరించి ఒక కావ్యమే వ్రాయుట పరిపాటియైనది. పొన్నికంటి తెలగన్న ఈ విధముగనే అచ్చతెనుగు కావ్యరచన చేసినాడు — 'అచ్చతెనుంగుఁ బద్య మొకటైనను... ....' అను పద్యము పై భావమును వ్యక్తపరచుచున్నది.

నిరోష్ఠ్య గ్రంథకర్తలును–కొన్ని నిరోష్ఠ్య భాగముల చూచియే గ్రంథ రచన చేసినారు. నిరోష్ఠ్య భాగములుగల రచనలగూర్చి తెలుసుకొందము.

1. *కొఱవి గోపరాజు :* (1400 ప్రాం.) 'సింహాసన ద్వాత్రింశిక' [1]బొమ్మకథ – యందు ఒక నిరోష్ఠ్య దండకమును వ్రాసినాడు – అందునుండి కొంతభాగము—

'జయకృష్ణ ! జయకృష్ణ ! కృష్ణ !స్థిరాస్యందనస్థాన, నానాదినధ్యాన, నానాసితానేక సేనారజోనీకరథ్యాతి, రథ్యాళి సన్నాహసన్నద్ధ, రాజన్య గతానన్య, సాదృశ్యదృశ్యాంగ, హృష్యజ్జరాసంధ సంధానయంత్రాది యత్నక్షయాదాయ నీతిశ్రితాసారసారాంతర జ్ఞానదాసాహితధ్యాన.... .... గణ్యాకృతిచ్ఛాయ రాధానిరంతస్తనాద్రి స్థలక్రీడనాయత్తచిత్త, స్థిరాసక్తి లీలానటీరంగరంగస్థలీసాధనాహృష్ట!.............. ధారాళ ధారాధరాకాశ నీలాంజనేందిందిరానీల సచ్ఛీకరగ్రాహకాళింది హేలా.............. కాంతి చ్ఛటాకాంత సంధానితాలీల, లీలాలసచ్చారిణీ, గీతనీరేజసచ్చారిణీ రాజ రాజాగ్రణీ[2]—

ఇది పెద్ద దండకము – కొంత ముక్తపద గ్రస్తముగా గలదు.

2. ఇతని తర్వాత నిరోష్ఠ్య దండకము వ్రాసినవారు – *ముడుంబ లక్ష్మణాచార్యులు :* బేతవోలు సంస్థానములో నుండెడివాడు. (120 సంవత్సముల క్రింది) నందనందన విలాసమను – లక్షణా కల్యాణమునందు – (చతుర్థాశ్వాసమున 101) నిరోష్ఠ్యగణసమ దండకము వ్రాసినాడు[2]—

1. సింహాసనద్వాత్రింశిక 4-24 (పుటలు 139-140. 1960 ముద్రణ. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, కాకినాడ)
2. ముడుంబ లక్ష్మణాచార్యులు–నందనందనవిలాసము(భారతి జులై 1967)'శ్రీ'

"జయజయ జలారాశి కన్యాస్తనాగ్రస్థలీన్యస్త కస్తూరికాచిహ్నితోరస్థలా, కుండలాలంకృతాదర్శగండస్థలా..............రాజితశ్రీ యశోదాయకా శత్రుసంసద్ధరత్నాయకారాధికానాయకా ధీరతా నిందితార్ణోధికాంచీధరా, కంజరాగాధరా, రక్షిత శ్రీధరా శ్రీధరచ్ఛ్రీ............"

3. గోవర్ధనం వేంకట నరసింహాచార్యులు : ఈకవి మిర్యాలగూడెం తాలూకా విభురాముపేట వాస్తవ్యుడు (1856–1935). సారంగశైల మాహాత్మ్యమను నైదాశ్వాసములప్రబంధము (అముద్రితము) నందు నిరోష్ఠ్య దండకము గలదు.[1] రచనలలో నిరోష్ఠ్య పద్యములను తెల్పిన కవులు–

4. మూర్తికవి: విన్నకోట పెద్దన తరువాత ఈ మూర్తికవి తన కావ్యాలంకార సంగ్రహము నందు ఓష్ఠ్య–నిరోష్ఠ్య వర్ణములు గల పద్యముల వ్రాసినాడు.

ఓష్ఠ్యము:– భూమిసుమనోమరద్రుమ
భామాప్రద్యుమ్న! భానువంశోద్భవ! పౌ
లోమీవిభుశుభవైభవ!
భీమోపమ! భీమ! భీమ! పృథుదోర్విభవా! (2–175)

ఓష్ఠ్య నిరోష్ఠ్యసంకరము:–

భూనాథోత్తమ! *జంభభంజనహరీ* భోగాభి రామశ్రీయా
దానోజ్జృంభిత వారిపూర భరితోద్య ద్వార్ధివీచీ వ్రజా!
మానామేయ సుధాబ్ధి నిర్మలగుణా! మాద్యన్మహోయూథప
శ్రీ నూత్నప్రథమాన భాగ్యవర! వైరివ్రాతభేదవ్రతా! (4–89)

మొదటి పద్యములో మూర్తికవి ఉత్వవర్ణముల వాడినాడు–సంస్కృతమున దండిమత ప్రకారమవి ఓష్ఠ్యములు–మొదటి పాదములో 'మరద్రుమ' అని గలదు. 'ర' నిరోష్ఠ్యము–అది 'మరుద్ద్రుమ' గావచ్చునేమో!

---

1. గోవర్ధనం వేంకట నరసింహాచార్యులు – కృతులు (ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక, సం. 57. సంచిక–1, 3. కీలక–చైత్ర, వైశాఖ, శ్రావణ, భాద్రపద).

రెండవ పద్యము ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్య సంకరము-అనగా ఒక ఓష్ఠ్యవర్ణము-దాని వెంబడే ఒక నిరోష్ఠ్యవర్ణము రావలయును. కాని ఈ పద్యమునందు క్రమభంగమైనది-జంభభంజన-అనుటకు 'జంభజంభన' అనియు-'రామక్రియా' యనుటకు 'రామక్రమా' - అనియు సవరించు కొనిన కవి చెప్పిన నియమము సరిపడునేమో?[1]

5. గణపవరపు వేంకటకవి: ప్రబంధ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసము-అప్పకవికి దాదాపు సమకాలీనుడు-మహోలాక్షణికుడైన గణపవరపు వేంకటకవి-తన యీ రచనలో-నిరోష్ఠ్యరచన చూపినాడు. ఈ గ్రంథమొక విధముగా చిత్రకవితా సర్వస్వమన వచ్చును. ఏకాశ్వాసమే యైనను ఒక పద్యములో నెన్నియో పద్యములిముడ్చబడినవి. వాటి పేరే ముద్రణయందు ఒక పుట యగును[2] అందుండి యొకటి రెండుదాహరింతును-

'............గర్భిత నిరోష్ఠ్యాచలజ్జిహ్వా స్రగ్విణీవృత్తము.'
నారదారాధనా నారతాహ్లాదితా
నీరదాళీల సన్నీలతేజః శ్రితా!
సారదైత్యచ్ఛిదాచండ చక్రాంచితా
శ్రీరసాలంకృతా శేషశైలస్థితా.(221పుట పూండ్లవారి....)

"అచుంబితరచిత చతుర్దళయమ కాన్త్యనియమ భరణగరిష్ఠ నిరోష్ఠ్య విరాజిత రగడరాజము"—

"కలికి కలికితనాన నానది గట్టిగట్టిగ నంటినంటిని
కలికి కలికచ నిన్ననిన్ననగాక గాకడకంటిగంటిని
జాలిజాలిచె నంతనంతట జాలజాలక నీతినీతిగ
నేలనేలకి లతికలతికన నీకనీకడ జాతిజాతిగ
సారసారస రాజిరాజిల సరససరసత చల్లచల్లఁగ

---

1. కావ్యాలంకార సంగ్రహము-సన్నిధానం వారి 'వివరణ' (ద్వి. ము 1959) 275, 558 పుటలు(వివరణ యందు 'సవరణ' చూపిన బాగుగా నుండెడిది).
2. సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యము 11 సం. లో విపులముగా కొన్ని పద్యముల విడదీసి చూపినారు. (పుటలు 159-181)

గలవు. వానిలో పిడుపర్తి బసువప్ప విరచితమైన యీ నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణము - అరివీర గండాంకిత బసువనృపాల తనూజుడైన పంటచింతభూపతికి (1650 ప్రాం.) అంకితము చేయబడినది - నాల్గాశ్వాసములు సంపూర్ణముగా గలదు. అముద్రితము[1] - అందుండి యొక పద్యము—

"అన్నగరి రాజసదనాం
ఛన్నగజద్రత్నకాంతి శశిదీధితి న
చ్ఛిన్నగతి నెనయ రాకల
నెన్నఁగ గాళింది గంగనెనసిన రీతిన్"

చతుర్థాశ్వాస గద్య యిట్లు గలదు—

"ఇది శ్రీదక్షిణామూర్తి ప్రసాద సమాసాదిత సరససాహిత్యానువర్తి పిడుపర్తి బసువణాచార్య సత్పుత్ర బసువప్పకవి ప్రణీతంబైన సీతాకల్యాణ చరిత్రంబను నిరోష్ఠ్యకథా ప్రబంధంబునందు చతుర్థాశ్వాసము"-

నిరోష్ఠ్య జానకీ కల్యాణము -

శివరామాభ్యుదయ మను ద్వ్యర్థికావ్యము వ్రాసిన పోడూరు పెదరామకవి సోదరుడు రామకవి యీ గ్రంథమును వ్రాసినట్లుగా

సీ. 'నీ తమ్ముఁ డసముఁడంచె నిరోష్ఠ్య జానకీ
కల్యాణ కృతి రామకవివరుండు-'

అని శివరామాభ్యుదయ కృతిభర్త - కృతికర్తతో యనినాడట. ఈ గ్రంథ మలభ్యము[2] శేషము తిరుమలాచార్యులొక నిరోష్ఠ్య ప్రబంధమును రచించినట్లు అంబరీషోపాఖ్యానము ద్వారా తెలియుచున్నది.

---

1. తంజాపూరి పుస్తకశాల - గ్రం. సం. 169. (గ్రంథసూచిక పుటలు - 38 - 39).

2. ఆంధ్రకవుల చరిత్ర - కం. వీ. (3 భా. 275 పు. 1949 ము.) లభింపని నిరోష్ఠ్య రచనలలో (వెలుతురుపల్లి) దిట్టకవి విశ్వనాథకవి - హరిశ్చంద్ర చరిత్ర. (కవి తరంగిణి. 12 సం. 156 పుట. 1958 ముద్రణ).

సీ. రూఢిదలిర్ప నిరోష్ఠ్య ప్రబంధంబు
నిచ్చినారలు వేంకటేశ్వరునికిని..........'

నిరోష్ఠ్యనల చరిత్ర:–ధరాత్మజా పరిణయమను ద్వ్యర్థికావ్యమును బృహన్నారదీయమను పురాణకథాకావ్యమును రచించిన క్రొత్తలంక మృత్యుంజయకవి 5 ఆశ్వాసముల పరిమితిగల యీ నిరోష్ఠ్యనల చరిత్రను వ్రాసినాడు. గోదావరి మండల మందలి కొమరగిరి కవినివాసము[1]. మచ్చున కిందలి పద్యమొకటి–

చంచలరీతిగా నధికచంచలతంగని నట్టియిందిరా
చంచలనేత్ర నెల్లెడ నచంచలగా నెడఁదందలంచి యా
చించిన యర్థిరాజి నిరసించిన నిర్గతకీర్తికెంత చిం
తించిన నక్కటా ! తగిననిష్కృతి కల్గగ నేరదేగదా. (౨౮)

ఈ విధముగా తత్సమ నిరోష్ఠ్య కావ్యరచనచేసినవారు గలరు:[2] ఈనియమమే అచ్చాంధ్రము– నిరోష్ఠ్యము నందును దానిలో మరికొన్ని నియమములతోడను బయలుదేరిన రచనలుగలవు. వానిని గూర్చియు తెలుసు కుందము.

శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యరచనలు:– మరింగంటిసింగరాచార్యులు:– దశరథ రాజనందన చరిత్రయేగాక శుద్ధాంధ్రములోను నిరోష్ఠ్యకావ్య రచనను సింగరాచార్యులు చేసినాడని గతప్రకరణములలో తెలుసు కున్నాము. ఈ రెండు పద్ధతుల కతడే యాద్యుడు గదా !

శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణము మొత్తముమూడాశ్వాసములు– సుమారు 300 పద్యములుండును. ప్రప్రథమముగా వీ కృతి–'ప్రబంధ కల్ప వల్లి' యను పత్రికలో ప్రచురింపబడి యనంతరము 1910 సంవత్సరమున గుంటుపల్లి సోమయ్యగారిచే గుంటూరిలో గ్రంథముగా ముద్రింపబడినది.

---

1. ఆంధ్రకవుల చరిత్ర –(పుట 235. 1949 ము)
2. ఈవిధముగా చాలామంది కవులు కలరు – అందరినిగూర్చి తెలుపలేదు. వివరములకు – పూండ్లవారి పీఠికలు 1. ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయ విలాసము 2. శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచనకుశ చరిత్ర.

మా నాయనగారివద్ద ముద్రిత లిఖిత ప్రతులుండెనట. వానిలో ముద్రితప్రతి పరహస్తగతమైనది. ఉన్నలిఖితప్రతి తృతీయాశ్వాసములో 75వ పద్యము తరువాత కొన్నిశిథిలమైనవి. ఆశ్వాసాంత్యమునకు ముందు కొన్ని పద్యములు గలవు. పై ప్రతితోనే నొకప్రతి సిద్ధముచేసుకున్నాను. ప్రథమాశ్వాసము కృత్యాదితో 109 గద్య పద్యములు. ద్వితీయాశ్వాసము 96 గద్య పద్యములు తృతీయాశ్వాసము; 75పద్యమువరకు పూర్తిగాయుండితరువాత కొన్ని పద్యములు శిథిలమై 'ఎడనెడరాజతల్' ఇత్యాది పద్యమునుండి పూర్తిగా గలదు (75+15=90). ప్రథమాశ్వాసము చివరనొక కమలగుచ్ఛబంధము గలదు. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నొకయసమగ్రప్రతిగలదట.

నిరోష్ఠ్యరచనయే శ్రమతోగూడిన పని. దానితో అచ్చతెనుగు నిరోష్ఠ్యము గదా! సింగరాచార్యులు కవితా శిల్పములో క్రొత్త వన్నెల నుపచరించుటయందు నైపుణిగలవాడు గావున నిరోష్ఠ్యరచనతో తృప్తి జెందక అచ్చాంధ్రముతో నిరోష్ఠ్యముగా నీకృతి చేసినాడు. దీనిలో నిర్వచనమను నియమము పెట్టుకొనలేదు గాని యట్లూహించినచో నితని కంత శ్రమకాదనిపించుచున్నది. శుద్ధాంధ్రగ్రంథ రచన మిక్కిలి క్లేశదాయకమైనది. సంస్కృత శబ్దార్థముల బోధించు దేశ్యము లాంధ్రవాఙ్మయమున నత్యల్పముగా గలవు. శుద్ధాంధ్ర గ్రంథరచన చేయువారు కొన్ని శబ్దములకు వ్యుత్పత్తులను సృజించినారు. పేళ్ల యందును మరికొన్నిటి యందును సంస్కృత శబ్దములనే విధిగా స్వీకరించినారు. మన యాంధ్ర సారస్వతమునందు నిరోష్ఠ్యలు తక్కువ.

సింగరాచార్యు లీ కృతి నిర్మాణమును గూర్చి:

[1] తెనుఁగునఁ గొన్నికావ్యములు తెల్లముగా రచియింపవచ్చుఁ బేర్కొనఁగ నిరోష్ఠ్యకావ్యములు ....(1-27)

ఈ విధముగా 32 సంఖ్య పద్యము వరకు చెప్పినాడు — కవి.శు. ని. సీ. కల్యాణమున పాటించిన నియమము —

అరయకగచజటడతదనాయలసహ

రద్వయమెగాని యొండక్షరములు చొరవు

---

1. కృత్యాది పద్యము లనుబంధములో గలవు గావున - పద్యాద్యులుమాత్ర మొసంగుచున్నాను.

మఱియు నౌత్వోత్వములుకొమ్ముమా ముడియును
వలవదామీద సురభాషనిలుపరాదు. (1–34)

'ప ఫ బ భ మ వ' లె గాక గుడికొమ్ము ఔత్వము సైతము నిరోష్ఠ్యముగా పాటించినాడు. ఇష్టదేవతా ప్రార్థనమున, కృత్యాదికృత్యంతములయందును ఓష్ఠ్యమేగలదు. ఇన్ని నియమములు పెట్టుకున్నను, సీతాకల్యాణమునందు ధారాలోపము మాత్రములేదు. నామవాచకములయందు మాత్రము సంస్కృత నామములనే గైకొన్నట్లు కవి తెల్పినాడు (1–35).

పొన్నికంటి తెలగన్న యయాతిచరిత్ర మచ్చతెనుగు కావ్యము. సింగరాచార్యుల యీకృతియు నిరోష్ఠ్యమేగాక శుద్ధాంధ్రము. తెలగన్న - సింగరాచార్యులలో అచ్చతెనుగు కావ్యరచనకెవ్వరు ముందు? అనునది సంశయము.

యయాతి చరిత్రయందును - శు.ని.సీ.క యందును -
కం॥ మున్నెవ్వరు నొడువని.......

ఉ॥ అచ్చతెనుంగు బద్దెమొకటైనను.........' అను పద్యములు సమానముగా గలవు. యయాతిచరిత్రయందా రెండుపద్యములు తెలగన్న వ్రాసినవికావు. సింగరాచార్యుల యగ్రజుడైన యప్పలాచార్యులు తెలగన్నతో యన్నట్టివి. కావున ఆ పద్యములు అప్పలాచార్యుల రచనయే గావలయును. కాని 'ఆయనచెప్పినట్లు' - తెలగన్న వ్రాసుకున్నాడని కొందరు కవులను భావించినట్లు భావించుటకు వీలులేదు. అప్పలాచార్యులు గొప్ప పండితుడు, కవి; యీ విషయమును సింగరాచార్యులేగాక తెలగన్నయును తెలిపినారు.

సింగరాచార్యులు నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణమును 20 ఏండ్ల ప్రాయమున రచించినానని తెల్పినాడు. అప్పలాచార్యులకీతని కృతివిషయము తెలిసియే యుండును. కాని రాజాస్థానములో నున్నవాడు - పైగా తెలగన్నతో సన్నిహితముగా నున్నవాడుగావున మారుమూలపల్లె యందున్న తమ్ముని (సింగరాచార్యుల) కృతినిగూర్చి తెలగన్నకు తెల్పియుండును. అయినను యయాతిచరిత్రను అమీనుఖానుకు కృతియిప్పించి తెలగన్నతోపాటు అప్పలా

చార్యులు సత్కృతుడుగానయినాడు, రాజాశ్రయమున్న రచన (అమీను ఖాను ఇబ్రహీం కుతుబ్షావద్ద మీర్ జుమ్లా) కావున యయాతి చరిత్ర వ్యాప్తి చెందినది. కాని మొట్టమొదలే అచ్చతెనుగులోను అందు నిరోష్ఠ్యముగను వ్రాయబడిన సింగరాచార్యుల కృతి రాజాశ్రయము లేకపోవుటచే వ్యాప్తికి రాలేదు.

ద.రా.నం.చ. యందు తనకుముందు శాకల్యమల్లన నిరోష్ఠ్య రచన (సంస్కృతము) చేసినట్లును, రాఘవపాండవీయము ద్వ్యర్థిగా సూరన రచించినట్లును సింగరాచార్యులు కృతజ్ఞతా పూర్వకముగా తెల్పినాడుగదా! తెలగన్నయే ముందుగా అచ్చతెనుగులో రచనచేసినచో ఆతనిని గూర్చి తెల్ప కుండునా! ఏతావతా నిరోష్ఠ్య కావ్యరచనకు సింగరాచార్యులెట్లాద్యుడో అట్లే అచ్చతెనుగు రచనకు గావచ్చునేమో? యని నా యభిప్రాయము.

ఇది చాలామంది సాహిత్య పరిశోధకులకు జిజ్ఞాసువులకు ఆశ్చర్యము కలిగించునోలేదో? కాని, బాధాకరముగా మాత్రముండును. తెలగన్న-సింగరాచార్యుల విషయమై ఇంకకొంత పరిశ్రమయవసరము. అప్పుడు ఎవరు ముందు ? అనునది తేలును.

సింగరాచార్యులు శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణమును మూడాశ్వాసములుగనే రచించినను రామాయణకథ పూర్తిగా సంక్షిప్తముగా తెల్పినాడు. శైలి తెలియుటకై మచ్చునకొక పద్య ముదాహరింతును.

'జిగిచన్నట్లసియాడఁదీఱయిన లేచెక్కిళ్ళచక్కిన్నిగ
న్నిగ లీనంగఁ గడారికంటి సిరిడాల్ నిండంగఁ గై చిన్నియల్
తెగలై నల్దెసలాని చక్కఁగఁ జికిల్ సేయన్ నెఱజాసిగ్గెదన్
దగలన్ రానెలఁజేరి కాళ్ళకడచెంతన్ సాగిలెన్ నాతి దాన్. (2-63)

సింగరాచార్యుల శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణము తరువాత మరికొన్ని నియమములతో నిట్టి రచనలచ్చాంధ్రమున బయలుదేరినవి. వీరి నియమములు.

1. నిర్వచనము. 2. ఓష్ఠ్యవర్గములతో నామవాచకములు. తత్సమ భాషా నిరోష్ఠ్య రచనలయందుకన్న అచ్చతెనుగునం దీనియమములును విశేషమైనవి. ఈ పద్ధతి రచనలలో మొదటిది –

1. అచ్చాంధ్ర నిరోష్ఠ్య, నిర్వచన, హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానము.

ఈ గ్రంథకర్త తంగెడ గంగనామాత్యుడు, లక్ష్మయామాత్య పౌత్రుడు, చిటియెల్లనార్యుని పుత్రుడు. అచ్చ తెనుగు కవితలో 'గండరగండ' డైన గంగన, తాను చేసుకున్న నియమములలో రెండర్థములు వచ్చునట్లు కూడా రచనచేసినాడు. 1898 కే మిక్కిలి శిథిలముగానున్న తాళపత్ర ప్రతి నుద్ధరించి మొదటిమారుగా శ్రీ పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు సాహిత్యలోకమునకీ కవిని పరిచయము చేసినారు.[1] ఇతని కృతినుండి యొకపద్యము.

"చేరికనేరలే టసలుచేనెల రాగమొనర్చియన్నిటన్
నేరిచికట్టతీరిచిన నింగినెనంగెడి యిండ్లచెంగటన్
సారెగఁగలంగిజాలి తెలిజాలెదనంటిన యట్టినీటికే
కారిగడంగె నంత తెలఁగంటిజతల్ నెలగాయ నచ్చటన్"

2. శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచనకుశచరిత్ర. (1876-ము.)

పెద్ద నియమములతో బయలుదేరిన రచనలలో నిది రెండవది. కర్త మచ్చ వెంకటకవి (1856-1903). అ.గ్ర. చింతామణి యధిపతులగు పూండ్లవారు ఈ గ్రంథమును తమ విపులపీఠికతో 1876 సం.లో ముద్రించినారు. ఈ కవి శ్రీకాకుళం జిల్లాలోని జలుమూరు వాస్తవ్యుడు. ఇతరకృతులీతనివి గలవు. పైకృతితోనేగాక ఈకవి మనకింకను సుపరిచితుడు. పర్లాకిమిడి మహారాజావారి కళాశాలలో నీతడుపాధ్యాయుడుగా నున్నప్పుడు గి.వేం. సీతాపతి, చిలుకూరి నారాయణరావు, తాపీ ధర్మారావుగారలు ఈయనకు శిష్యులు.

వెంకటకవి రచన ముద్రణము కాగానే నాటిపెద్దల ప్రశంసలను పొందినది. ఆకాలములో రచనచేసి పెద్దలమెప్పును పొందుట '. . . ఉభయ కవిమిత్రు మెప్పించుట' వంటిది.

ప్రశంసలు :

శ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి (1833-1897)-

---

1. అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి. పత్రిక నెల్లూరు (సం. 11. సం. 10. 1898 అక్టోబర్ పుట-62) దీనిలో కొంత గ్రంథము ముద్రణమైనది.

మచ్చరము లేదు, కయితలో మచ్చ లేదు
మచ్చయిన లేదు నుతికి, సొమ్మచ్చ లేదు
మచ్చయన మెచ్చఁనగు పుట్టుమచ్చగాన
మచ్చ వెంకటకవినామ మచ్చమయ్యె. (2-2-1894-బొబ్బిలి)

దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ -

"దంటతనాన నక్కుఱుకతన్ గయి లెన్నఁగ నేడొనర్చె నౌ
డంటనియక్కరాల్దనర నచ్చతెనుంగున గద్దె లేని తే
జంటఁగలాఁతి కయిసరుల సాటియె సారెకెదందలంచ నా
దంటకుఁ దొంట గంగకయి దక్కఁగ నిట్టికడిందిస త్తిచే"

గంగన్నగన్న జాడఁ గ
నుంగొని లింగన్న జేసెనోగి సొరలరా
రంగను, గడునలుకతనై
నంగాదది దీనికీడు నాయెదలోనన్ * (1894 ఫిబ్రవరి)

పై పద్యమున పేర్కొనబడిన లింగన్నయే -

కందుకూరి వీరేశలింగము (1848-1919) : గద్యతిక్కనగా ప్రసిద్ధి గాంచిన వీరేశలింగముగారు శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధమును (1883) వ్రాసినారు. శు. ని. ని. కుశచరిత్రకన్న యీ గ్రంథము ముందుగా ముద్రింపబడినది. చక్కనిశైలి.

విశ్వేశ్వరీయమునందు కొక్కొండవారు వీరేశలింగకవిని- గ్రంథమును గూర్చి-

'అచ్చతెనుఁగు గబ్బమలవరించుట కూచి
మంచి తిమ్మనయును మంచితెలగ
నయును లింగనయును నయమున స్వీయ భా
షాభిమాన మాన్యులని నుతింతు' - (ఆంధ్ర రచయితలు, పుట 87)

---

* ప్రశంసలును (దుర్భావారివి) అచ్చాంధ్ర నిరోష్ఠ్యములు గాగలవు, మచ్చ వెంకటకవిని గూర్చిన విశేషములకు-ఆంధ్రరచయితలు 143-147 పుటలు (1950 ముద్రణ).

అబ్బరాజు హనుమంతరాయశర్మ పాకయాజి :- ఈయన అచ్చాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన హరిశ్చంద్ర చరిత్ర (1915 ము), అచ్చాంధ్ర నిర్గద్య నిరోష్ఠ్య దాశరధీ చరిత్ర (1917 ము) వ్రాసినాడు. ఈ రెండును ముద్రణ మైనవి.

శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు (1866-1960) : కవిసార్వభౌములు శతాధిక గ్రంథకర్తలైన శాస్త్రిగారు 'అచ్చాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన హరిశ్చంద్ర చరిత్ర' వ్రాసినారు. 1938 లో నిది ప్రచురింపబడి నాడు మద్రాసు రాష్ట్రమునకు తాత్కాలిక గవర్నరుగానుండిన కూర్మా వెంకటరెడ్డినాయుడు గారికి అంకితమీయబడినది.

రంయాల లక్ష్మీనరసింహాచార్యులు (1884-1959) : వరంగల్లు వాస్తవ్యులైన శ్రీ ఆచార్యులుగారు బహువిధ గ్రంథనిర్మాణదక్షులు. 'శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్గద్యైకైకయ రాజనందన చరిత్ర'ను వ్రాసిరి. ఇది యముద్రితము. ఇదియేగాక అచ్చతెనుగునందు 'కుబ్జా కృష్ణవిలాసము' (అ.ము.), శుద్ధాంధ్ర రామాయణము (1928 ము.) లను రచించిరి. వీరి రచనలయందు చిత్రకవిత హెచ్చుగా నుండును.[1]

దేవులపల్లి నరసింహశాస్త్రిగారు : అచ్చాంధ్ర నిర్గద్య నిరోష్ఠ్య సారంగధర చరిత్ర (1898 ము.)

క్రొత్తలంక మృత్యుంజయకవి : నిరోష్ఠ్య నలచరిత్ర (అ. ము.?)

వేదుల నారాయణకవి : నిరోష్ఠ్య దశరధతనయ శతకము (1917 ము.)

పేరయ సూరిగారు : నిర్దుష్ట నిరోష్ఠ్య దాశరధీ శతకము.

ప్రత్యేకముగా నోష్ఠ్య, అచ్చాంధ్ర మొదలైన యీ పద్ధతులతో రచనలు చేసినవారిలో కొందరు వీరు. మరికొందరు తమ రచనలలో క్వాచిత్కముగా అచ్చాంధ్ర నిరోష్ఠ్య రచనచేసినారు.[2]

---

1. ఈ రచనలనుగూర్చి తెల్పిన మిత్రులు డా॥ కోవెల సుప్రసన్నాచార్యుల వారికి కృతజ్ఞుడను.

2. సుసర్ల అనంతరావుగారు నిరోష్ఠ్యముగా నాటకరచన చేసినారట.

కూచిమంచి తిమ్మకవి : అచ్చతెనుగు రామాయణములో (2 ఆశ్వా)

అయ్యానకోట పార్థసారథి : సత్యావిజయము (1893 ము.) 5 ఆశ్వాసములుగల నీయచ్చ తెనుగుకృతిలో నొక నిరోష్ఠ్య సీసముగలదు.

తెనుగుసారస్వతమున తత్సమ, శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య రచన, దాని క్రమపరిణామ వికాసములను (కొంత) తెలుసుకున్నాము.

సంస్కృత సంపర్కము తెనుగునకు వీడరానిది, తెనుగు సాహిత్య ప్రక్రియ చాలావరకు సంస్కృత సాహిత్యము ననుసరించినదే కావున సంస్కృతములోగల నిరోష్ఠ్య రచనలనుగూర్చియును తెలుసుకొనుట యవసరము.[1]

సంస్కృతసాహిత్యములో నిరోష్ఠ్యరచన

ఎల్లభాషలకునుతల్లియైన సంస్కృత సారస్వతమునందు చాలాకాలము నుండియే చిత్రకవిత్వము గలదు. భారవి, మాఘుడు మొదలైనవారు తమ రచనలలో నిట్టి పద్ధతి గనబరచినారు.

సంస్కృత సారస్వతములో నిరోష్ఠ్య కావ్యరచనచేసినవారును, కావ్యములలో మచ్చునకు నిరోష్ఠ్యమునకు చూపినవారును గలరు.

ఇదియేగాక యిట్టిపద్ధతి (నిరోష్ఠ్యము) శాసనములందు కన్పించుచున్నది. క్రీ. శ. 1216 ప్రాంతపు (1184 శా. సం.) దైన బూదపుర శాసనము (మహబూబ్‌నగర్ జిల్లా) నందు నిరోష్ఠ్య శ్లోకముగలదు. తెలంగాణా శాసనములను గ్రంథములో నిది యసమగ్రముగనున్నది. అందున్నంతవరకు ఆశ్లోకము :-

> కేదారాతతశీలిశాలజనతా చేతస్సదానంద కృ
> త్తారా గౌరనిరంతి నీరజరజస్సంచారచ . . . లః
> నైజాధికసలీల సాగరసదాహంకార శంకాకుల . . . .'[2]

---

1. సంస్కృత విషయమే మొదట తెల్పవలయునుగాని, తెనుగుగ్రంథముగావున మొదట తెనుగు నిరోష్ఠ్య విషయము తెల్పనైనది.
2. తెలంగాణ శాసనములు. I భాగము 1935 ము. శాసనసంఖ్య 21 పుట 58 లక్ష్మణరాయ పరిశోధకమండలి హైద్రాబాదు (పుటలు 55-61)

క్రీ. శ. 620 ప్రాంతమున విలసిల్లిన దండిమహాకవి ప్రసిద్ధమైన రచనలలో నొకటి దశకుమార చరిత్రము. దీనియందు సప్తమోచ్ఛ్వాసములో నిరోష్ఠ్య రచనగలదు. నియమము చక్కగా పాటింపబడినది. ఇట్టి నిరోష్ఠ్య రచనకు సందర్భము – మంత్రగుప్తుడను నతనికొక రాజకన్యా సంసర్గము వలన పెదవులు దంతక్షతములైనవి, కావున నొకపెదవితో మరియొకపెదవిని చేర్చలేని స్థితిలోనున్నాడు. అట్టిసమయమునందు రాజవాహనమహారాజుతో తనసంగతి తప్పనిసరిగా చెప్పవలసిన స్థితి యేర్పడినది. ఓష్ఠ్యవర్గములతో చెప్పుటకష్టము. కవి యీ సమయమునందు మంత్రగుప్తునితో నిరోష్ఠ్యముగా వృత్తాంతమును చెప్పించినాడు.[1] షష్ఠోచ్ఛ్వాసపు చివరలో 'సకిలకరకమలేన కించిత్సంవృతాన్ః లలితవల్లభారభసదత్త దన్తక్షతవ్యసన విహ్వలాధర మణి న్నిరోష్ఠ్యవర్ణ మాత్మచరిత మాచచక్షే' (160 పుట) అని తరువాత సప్తమోచ్ఛ్వాసమును ప్రారంభించినాడు. అందలి గద్యలో కొంతభాగము–

'రాజాధిరాజనందన నగరంధ్రగతస్యతే గతింజ్ఞాస్యన్నహంచగతః – కదాచిత్కళింగాన్. కళిఙ్గనగరస్యానాత్యాసన్న సంస్థితజనదాహస్థాన సంసక్తస్యకస్య చిత్కాంతారధరణి రజస్యాస్తీర్ణ సరసకిసలయ సంస్థరే తలే నిషజ్య నిద్రాలీఢదృష్టిరశమపి . . . .(పు. 161)

అథకదాచిదాయాసిత జాయారహితచేతసి లాలసాతిలంఘనగ్లాన ఘనకేసరే. రాజదరణ్యస్థలీలలాట లీలాయితతిలకే. లలితానంగ రాజాంగీకృత నిర్ణిద్రకణికా కాంచనచ్ఛత్రే. దక్షిణదహనసారథి రయాహృతసహకార చంచలకలికే. కాలాండజకంథరాగర క్తరక్తాధరా రతిరణాగ్ర సన్నాహశాలినీ శాలినీకన్యకాంతఃకరణ సంక్రాంతరాగలింగితలజ్జే. దర్దరగిరితట చందనాశ్లేష శీతలానిలాచార్యదత్త నానాలతానృత్త లీలేకాలే కలింజ్ఞ రాజస్సహాంగనాజనేన.... ....(పు 164.)

క్షీరసాగర రశనాలంకృతాయా ! గంగానదీ సహస్రహారయష్టిరాజతాయాః ధరాంగనాయా ఏతదాసాదనాయ సాధనం............(పు 167)

---

1. నిరను నాసిక చంపువు – ఈ పద్ధతిగానేగలదు. శూర్పణఖ నాసికాచ్ఛేదనమైన తర్వాత రావణునితో మొరపెట్టుకొనును – అనునాసికాక్షరములను పల్కలేదుగదా ! కావున కవి నిరనునాసికరచన చేసినాడు.

తెలుగులో కేతన ఈ సందర్భమున నిరోష్ఠ్యరచన చేయలేదు.[1] ఎను ములపల్లి సంజీవరాయశాస్త్రిగారు, దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు, విద్వాన్ విశ్వంగారు ఎవ్వరైనను తమ యాంధ్రీకృతియందు నిరోష్ఠ్య రచనయే చేయలేదు. ఇటీవల (1967) సాహిత్య ఎకాడమీవారి దశకుమార చరిత్రపై కొన్ని విమర్శలు వచ్చినవి. వానియందీవిషయము లేదు.[2] దండి నిరోష్ఠ్య నియమము చూడగా పదలాలిత్యమేగాక దండి రచన దండినియమము గల దని తెలియుచున్నది.

శాకల్యమల్లన **నిరోష్ఠ్య రామాయణము** :- తెనుగుదేశపు సంస్కృత కవులయందు ప్రసిద్ధుడైన మల్లన సంస్కృతమునందు నిరోష్ఠ్యరామాయణము వ్రాసినట్లు ఏకామ్రనాథ విరచిత ప్రతాపచరిత్రము మొదలైనవి తెల్పుచు న్నవి. సింగరాచార్యులు దశరథరాజనందన చరిత్రయందు -

'మును రామాయణము న్నిరోష్ఠ్యముగనింపుల్ మీర శాకల్లె మ
ల్లన దా సంస్కృత భాషఁజేసెనన నాలాగున్ జెవుల్ నిండఁగా
విను లేగాని ధరిత్రిలో నిజముగా వీక్షింపలేదిట్టిదేఁ
దెనుఁగుంజేసెద భూమిపైఁ గవిజనాఢ్యతుల్ప్రశంసింపఁగన్ ....'

అన్నాడు. సింగరాచార్యుల కాలమువరకే, అనగా 16వ శతాబ్దములోనే లభ్యముగాని గ్రంథములలో నీ నిరోష్ఠ్య రామాయణమొకటి[3] - శాకల్య మల్లన మనకింకొక విధముగా నాంధ్రసాహిత్యమున పరిచితుడు. భాస్కర రామాయణమున హుళక్కి భాస్కరుని తర్వాత యుద్ధకాండ భాగమును పూర్తిచేసిన అయ్యలార్యుడు గద్యలో యిట్లు తెల్పినాడు -

---

1. చూ. దశకుమార చరిత్ర - కేతన (11-8).
2. భారతి 1967 సెప్టెంబర్, దశకుమారచరిత్రము-నిడుదవోలువారు; భారతి 1967 నవంబరు - ఇదేశీర్షికతో "భాస్కర్" (ముక్కపూడి భాస్కరరావు) వీరిద్దరికి సమాధానము (?) 1967 డిసెంబర్ - మద్దులపల్లివారు.
3. జటప్రోలు సంస్థానకవి, కవికంఠీరవ కృష్ణమాచార్యులుగారు 120 సం॥ల క్రితము సంస్కృతములో నిరోష్ఠ్య రామాయణము వ్రాసిరట. (విజ్ఞాన సర్వస్వము 4 భా. తెలుగు సంస్కృతి, పుట 1179)

"ఇది శ్రీశాకల్యమల్లకవి వీరనరసింహావరజాప్పలార్య నందనోభయ భాషాకవితావిశారద, శారదాచరణకమల పరిచరణపరిలీఢమాన సాయ్యలార్య విరచితంబైన శ్రీరామాయణమహాకావ్యంబునందు యుద్ధకాండ సర్వంబునేకాశ్వాసము' – అని – దీనిననుసరించి –

శాకల్యమల్లన సోదరుఁడు నరసింహాము. మరొక సోదరుడు అప్పలయ్య. శాకల్యమల్లన రెండవ సోదరుని పుత్రుడే అయ్యలార్యు డని తెలియుచున్నది. ఈ మల్లన ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని యాస్థానమున నున్నట్లు ప్రతాపచరిత్ర తెల్పుచున్నది.

కాకతీయ సామ్రాజ్య విచ్ఛిన్నానంతరము హరిహరబుక్కరాయలు విజయనగర సామ్రాజ్యమును స్థాపించిరి. వీరి యాస్థానములో మల్లన యున్నట్లు గలదు–

> "ఇతనికి కవిమల్లుఁడు మల్లయార్యుఁడని నామాంతరములు. ఇతని తండ్రి మాధవపండితుఁడు, ఈకవి సాహిత్యనిష్ణాతుఁడు, అద్వైత శాస్త్రమునం దెక్కువగా కృషిచేసెను. వేదాంతదేశికునితనయుఁడైన నయనారాచార్యునితో నీతడు శాస్త్రవాద మొనర్చెననియు రాచకొండ నేలుచున్న సింగభూపాలుని సభలో సత్కృతుఁడాయెననియు తెల్పుదురు . . . ఇతడు శా. 1300 ప్రాంతమువాడనబడును", అని 'సంస్కృతకవి జీవితము' లందు మల్లాదివారు (పు 157, 1950 ముద్రణ)

మల్లనకృతులు :–1. నిరోష్ఠ్యరామాయణము (అలభ్యము). 2. ఉదార రాఘవము 3. అవ్యయసంగ్రహ నిఘంటువు.

విజయనగరమున నున్నప్పుడే మల్లనకవి ఉదారరాఘవమను 18 సర్గల కావ్యమురచించినాడు. అందు 9 సర్గలు మాత్రమేలభ్యమైనవట[1]. అనగా శూర్పణఖా నాసికాచ్ఛేద వృత్తాంతమువరకే లభించినది. డా॥ బిరుదురాజు రామరాజుగారివద్ద 5 సర్గలు (ము) గలవు. అందుండి కొన్ని శ్లోకముల నొసంగుచున్నాను –

---

1. ఉదారరాఘవము – 'విశ్వబోధిని' టిప్పణి – గోపాలనారాయణ కంపెనీ బొంబాయి (1891 ము).

వాయవ్యాస్త్రేణ సౌందిరఘుపతిరధునోదంబు దావంబుదాభః
ప్రోద్యద్బాహుం సుబాహుం సహరజనిచరైరక్షిణో ల్లక్ష్మణోపి
ఆకాశాత్పుష్పవృష్టింము ముచురనిమిషాస్తుష్టువుః కృష్టివర్గాః
సమ్పూర్ణేన స్తతంతా వవిహతహవిషిప్రాపహర్షంమహర్షిః (2-104)

ధనుర్విద్యాకౌశలమ్:-

తచ్చాపమాకర్షతి తాటకారా
వాకర్ణమాకర్ణి విశాలనేత్రా
సాసూయమైక్షిష్ట విదేహజా సౌ
కన్యాం కిమన్యాం పరిణేష్యతీతి[1] (3-125)

ఈ శ్లోకము మురారి అనర్ఘరాఘవము (4-53) లోని శ్లోకమును బోలియున్నది.

ప్రథమసర్గగద్య-

ఇతి శ్రీసుఖస్వప్నాకలిత రఘునాథదత్తవరప్రసాద, సహజసారస్వత
శ్రీశాకల్యమల్లపదాంకిత మాధవసుధీతనయ కవిమల్లాచార్య
విరచితే ఉదారరాఘవేమహాకావ్యే ప్రథమ స్సర్గః-'

అవ్యయ సంగ్రహనిఘంటువు:-[2] ఈగ్రంథము ఏకాక్షర ద్వ్యక్షర త్ర్యక్షర చతురక్షర-యనునధ్యాయములుగలది. గ్రంథాదిని-

ప్రణమ్యశిరసాదేవం భద్రాద్రినిలయం హరిమ్
యథావ్యయాని కతిచిత్సంగృహ్యంతేయథాతథమ్'

---

1. ఈ శ్లోకములనొసంగిన ఆచార్యరామరాజుగారికి కృతజ్ఞుడను.
2. ఈ గ్రంథము తంజాపుర సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయములో నున్నట్లు తెలియుచున్నది.

చూ: Cataluage of Sanskrit Manuscripts, T.M.S.S. Library Kavyas, Vol XX No. 29, మరియు.
'History of Reddi Kingdoms'- మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు (1948 ము. పుటలు 490-91).

అను శ్లోకముగలదు. సంస్కృతములో భద్రాచలప్రశంస ఇందుగలదు. క్రీ. శ. 1686 ప్రాంతమున కంచెర్ల రామదాసు భద్రాచలము నందు రామాలయ నిర్మాణము చేయించెను. శాకల్యమల్లన 1330 ప్రాంతమువాఁడు. అప్పటికే భద్రాచలమున నొక విష్ణ్వాలయమున్నట్లు పై శ్లోకము తెల్పుచున్నది.

ఇందలిగద్య-

'ఇతి చతుర్భాషా కవితాపితామహాంక శాకల్యమల్లుభట్ట
విరచితావ్యయ సంగ్రహనిఘంటుస్సమాప్తః-'

పై గద్యవలన మల్లనకు 'చతుర్భాషాకవితాపితామహ' బిరుదమున్నట్లు తెలియుచున్నది.

సుప్రసిద్ధ లాక్షణికుడైన యప్పకవి శాకల్యమల్లన లక్షణగ్రంథమును రచించినట్లు –

సంస్కృతమునకు నాంధ్రభాషకును దొల్లి
లక్షణములు శాకల్లెమల్లన సుధీంద్ర
విన్నకోట పెద్దన సుకవిప్రముఖులు
క్షితి నొనర్చిరి లోకోపకృతిగ పెక్కు (అప్ప-1-4)

అని తెల్పినాడు. శాకల్యమల్లనగ్రంథము నిఘంటువు. దీనిని అప్పకవి లక్షణగ్రంథముగా పేర్కొనుటలోని అభిప్రాయమేమో !

శాకల్యమల్లన నిరోష్ఠ్యరామాయణము లభింపకపోవుట సంస్కృతాంధ్ర సారస్వతములకు మిక్కిలి లోటు.

వారణాసిధర్మసూరి సాహిత్యరత్నాకరమున నిరోష్ఠ్యరచన చేసినాడు (1440 ప్రాం).

సంస్కృతాంధ్ర సారస్వత నిరోష్ఠ్యసాహిత్యమును గూర్చి పరిశీలన మొనర్చిన యింకను విశేషములు బయలుపడును.

సింగరాచార్యుల కవిత్వము :

'ఆంధ్రభాషా నిరోష్ఠ్యమహాప్రబంధ
రాజి రచనా ధురీణు కర్ణాటరాయ
లబ్ధకవిసార్వభౌమ కల్యాణ బిరుద
శాలి మరుకంటి సింగరాచార్యుదలతు'

అని పంచతంత్రకథలను వైష్ణవప్రబంధముగా దిద్దితీర్చిన నేబతి కృష్ణయామాత్యుడు (1580-1612) సింగరాచార్యులను స్తుతించినాడు. పై పద్యమువలన నిరోష్ఠ్యమహాప్రబంధరచనా విషయమేగాక సింగరాచార్యులకు 'కర్ణాటరాయలబ్ధ కవిసార్వభౌమ' బిరుదమున్నట్లు తెలియుచున్నది. "కృష్ణయామాత్యుడు మహమ్మద్‌షా అని పిలువబడు కుతుబ్షాహీసుల్తానులందైదవవాడగు మహమ్మదు ఖులీకుతుబ్షా (1580-1612) దర్బారులో ప్రధానిగా హితుడుగా కవివరుడుగానున్నాడు[1]" అని రామరాజుగారు వ్రాసినారు. సింగరాచార్యులను గూర్చి కృష్ణయామాత్యుడు వ్రాసిన విషయము సత్యమైనదే. ఎట్లనగా, మరింగంటి సోదరులు (జగన్నాథ సింగరాచార్యులు) వయసులో పెద్దవారయియున్న సమయమే ఈ పద్యములు వ్రాసిన కాలము గావచ్చును. సింగరాచార్యులు తనకు 'శతఘంటావధాన', 'శారదా ప్రశ్నవివరణ' అను బిరుదులున్నట్లు తెల్పుకున్నాడు. పై పద్యమువలన కవిసార్వభౌముడని తెలియుచున్నది. శతఘంటావధానుడనగా శతఘంట కవనముచెప్పు నేర్పుగలవాడనియర్థము. అప్పటికే ఈ బిరుదము జగన్నాథాచార్య, రామరాజభూషణాదులకు గలదు. అంతేగాక (సింగరాచార్యులవలె నిరోష్ఠ్యరచన లేకున్నను) రామరాజభూషణుడు ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యజ్ఞుడనని ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్య సంకరజ్ఞుడనని తెల్పుకున్నాడు. చరిగొండధర్మన మొదలైనవారు 'శతలేఖన్యవధాన పద్యరచనా సంధాసురత్రాణు'లు. మల్లినాధసూరి శతఘంటావధానుడు. ఆధునికులలో తిరుపతివేంకటకవులు, మాడభూషి వేంకటాచార్యులు, వేలూరిశివరామశాస్త్రిగారు ఈ అన్వర్థబిరుదాభిరాములైనారు[2].

---

1. కుతుబ్షాహీ సుల్తానులు - ఆంధ్ర సంస్కృతి 97 పుట (పైపద్యమిందలిదే-పుట 99)
2. బిరుదనామధేయులు (వ్యాసం) శ్రీ వి[క్రాల శేషాచార్యులు (భారతి 1959 ఆగస్టు)

'శారదా ప్రశ్నవివరణు'డననిగదా సింగరాచార్యులనినది! ఇది బిరుదమో! లేక గ్రంధనామమో! యని యనుమానము. అప్పకవి 'పూర్వ గ్రంథనామ సంగ్రహము'లో (1-5) 'శారదాదీపికయును, శారదామకుటంబును, శారదా తిలకంబును' పేర్కొనినాడు. వీనివలెనే 'శారదా ప్రశ్న వివరణము' - గ్రంధమేమో! వాడుక యేమనగా, సింగరాచార్యులకు బాల్యములో సరస్వతీదేవి స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి కొన్ని ప్రశ్నలు వేసెనట; వానికి సరియైన సమాధానమును చెప్పుటవలన సింగరాచార్యులకు పై బిరుదమొసంగినది సరస్వతియేయనియు, ఇదియేగాక ఆమె కొన్ని తరములు మరింగంటివారికి దాస్యము చేయుదునని తన మాటను నిలుపుకొనినదనియు అందుకు ఆధారముగా ఈ క్రిందిపద్యము మనకుకొంత తోడ్పడుచున్నది :

> 'ముదము(న)నస్మదీయకుల ముఖ్యకరుండగు సింగరార్యులన్
> సదయతగాంచి *భారతియు చక్కగవేయు సమస్యాభావమున్*
> *కొదుకకదెల్ప* మెచ్చియటు కూర్మి(ని) *యిచ్చినమాట దప్పకన్*
> *విదితముగా నహర్నిశము వేడ్కతో* మద్గృహసీమ నుండుతన్"
>
> (గోదావధూటీ పరిణయము 1-14)

ద.రా.నం.చరిత్ర గద్యవల్ల పై రెండువిషయములతోబాటు-సింగరాచార్యులు అష్టభాషాపరిచయమున్నవాడుగను తెలియుచున్నాడు. నన్నయ, నారాయణభట్టు, నాచనసోముడు మరికొందరు అష్టభాషా కవిత్వశ్రీ గలవారుగా మనకింతకు పూర్వమే పరిచయము.

'వినయధునీ తరంగ విజృంభణాజృంభిత సలలితమృదుమధురవాగ్వైఖరీఝరీధురు'డైన సింగరాచార్యులరచనలు రెండుమాత్రమే లభ్యమైనవి [1]. అవియును నిరోష్ఠ్య నియమమునకులొంగి కవి ప్రతిభను తెల్పుచున్నవేగాని కవితాకళను వ్యక్తపరచునట్లుగా లేవు.

---

1. యయాతిచరిత్ర కృతిభర్తయైన - అమీనుఖాను పుత్రులలో నొకరైన అబ్దుల్ కరీము. అరబీ, ఫారసీ మొదలైనభాషలు నేర్చినవాడు. సింగరాచార్యులు ఇతనికచేరి వర్ణనను ఉత్పలమాలా రూపముగాచెప్పెనని ఆది రాజువారు వ్రాసినట్లు మిత్రులు శ్రీ నిడుదవోలు శివసుందరేశ్వరరావు తెల్పినారు (కుతుబ్షాహీ సుల్తానులు, ఆంధ్రసంస్కృతి 132-133 పుటలు).

దశరథరాజనందన చరిత్రలో కవి తన కవిత్వపద్ధతి 'యిది' అని తెల్పుకొనలేదు. కాని 'విస్ఫురితై కైకదిన ప్రబంధ రచనాస్ఫూర్తిద్వచ శ్రీకుడన్' అనినాడు. మనకు లభ్యమైన రెండుకృతులలో శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణ రచన బాగుగానున్నది. అట్లనినచో ద. రా. నం. చ. రచన బాగులేదనికాదు; కవిత్వమంత ప్రౌఢముగా లేకున్నను సులభగ్రాహ్యముగనులేదు. మధ్యమణి న్యాయమువహించినది. చిన్నవిషయము (చిన్న పదము) నిరోష్ఠ్య వాసనవలన పెంచవలసివచ్చినది. అయినను సమాసరచన, పద్యగమనము రమణీయములుగానున్నవి.

'ఆరాలేనెలలంతకంత కతిరాజాకారలేఖా కళా
సారాచారశరాస నాస్త్రకలనా సారస్యలాతణ్యా శృం
గారజ్ఞాన దయాంచితస్థితి తితిక్షాసత్యధైర్య క్రియా
శ్రీ రంజిల్ల చరించసాగిరి జయశ్రీ హెచ్చ నానాటికిన్' (4-86)

'చనియగ్రస్థలిఁ గాంచెనంత..................' (2-55)

ఈ విధమైన పద్యములు చాలాగలవు. వీనిలోని సమాసరచన నిరోష్ఠ్యమేనా యని పాఠకులకాశ్చర్యము కలిగించును.

సీ॥ సరసాలినీజాత ఝంకారసంకాశ
సంగీతసాహిత్య సరణిచేత............(2-120).

ఇత్యాది పద్యగమనమును చూచినచో ప్రాచీనకవుల పద్ధతి కొట్టవచ్చినట్లుండును.

'కరకాచ్ఛిన్న దిగంతశాఖియయి.........(3-103) 'వర్షావర్ణన.'

'ఆది దిక్కాంత గలసినయట్టిసంతసాన........(5-293) 'సంధ్యావర్ణన'

'ఘనతరకఠినాంధకారదిక్కరిరక్త
శరధినీరాడిన హరియనంగ '............(5-297) 'సూర్యవర్ణన'

ఇంతమంచిగా వర్ణనలు చేయబడినవి.

సింగరాచార్యుల కవిత్వమునుగూర్చి కవి వ్రాసుకొన్న పద్యముగా డా॥ రామరాజుగారుదాహరించిన (30-9-1960 ఆంధ్రభూమి):-

'అరువ తెచన్నులంబలె బయల్పడనీయక ఘూర్జరాంగనా
గురుకుచయుగ్మముల్వలె నిగూఢముగాక తెనుంగు దేశపుం
గరితచనుంగవంబలె నొకానొకయించుక గానుపించగా
సరసులుమెచ్చ చెప్పెదను సత్కవిశబ్ద పటుత్వవైఖరిన్ '

అను ఈ పద్యము ఎందున్నదో వారు తెల్పలేదు. లభించినంతవరకు సింగరాచార్యుల రచనలలోను లేదు. ఇది అయ్యలరాజు రామభద్రుని 'సకలకథాసార సంగ్రహము' ను (అము.) గ్రంథములోగలదు. (ప్రా. లి. పు. భాం.–D 850).

బైచరాజు వెంకటనాథకవి, మొల్ల – ఈ విధమైన పద్యమునే చెప్పినారు. అందరికీ –

'నోఘూర్జరీ స్తన ఇవాతితరాం నిగూఢః
నద్రావడీ స్తన ఇవాతితరాంప్రకాశః
అర్థోగిరామపి హితః పి హితశ్చకశ్చిత్
సౌరభ్యమేతి మహారాష్ట్రవధూకుచాభః'

అనే శ్లోకము ఆధారము –

వర్ణనలే గల ప్రబంధములు చదువుటకలవాటు పడినవారి కీ ద. రా. నం. చ. శీఘ్రముగా రుచింపక పోవచ్చును. కారణమేమనగా – శయ్యలు, విరహములు, చంద్ర, మన్మథ దూషణలు, శిశిరోపచారములు మొదలైనవి లేవు. నిరోష్ఠ్య కవిత్వముపై యభిమానమున్న వ్యక్తిని మాత్రము ఈ గ్రంథము పూర్తిగా చదివించును.

ప్రతిభాశాలురైనట్టి కవులు కాలముద్రను తిరస్కరించి మహాగ్రంథముల రచనకు ఎత్తుగడవేయుట సహజము. ఏవిధముగనైనను అవి జీవించియుండును. దశరథరాజనందన చరిత్రయు నట్టి పద్ధతిలో చేరినదనవచ్చును.

'జీవించియున్నంతకాలము మరణించి, మరణించినతరువాత జీవించువాడు కవి' యని ఒక సుప్రసిద్ధ ఆంగ్లేయ రచయితవ్రాత – అక్షరాలా నిజము.

మనకు–అనగా పాఠకులకు, రచయితలకు ఇది యీ 'కవితా లక్షణము' అనుట సామాన్యమైనది. కాని ఏది కవిత్వము ? అను ప్రశ్నకే సమాధానము

చెప్పుట కష్టము. ఈ విషయమై సాహిత్య ప్రపంచములో ఏకాభిప్రాయ మనునదియులేదు. ఉండుట అసాధ్యము - ఏతావతా -

'ఏరకమైన 'సులోచనములు' ధరింపకుండ సాహిత్య ప్రపంచమున యడుగుపెట్టినవారికిగాని సత్యము సాక్షాత్కరింపదు. మానవుని యనుభవమే యితర ప్రమాణములకంటె మిన్నయగు ప్రమాణము'[1] అన్న విమర్శకుని వాక్యము గ్రహింపదగినది. మనసాహిత్యములో ఏదేని దోషములేని రచన లేదు. "సాక్షాన్మహాకావ్య కృత్ప్రవరుల్ చెప్పిన కావ్యమందునె ప్రమాదంబుల్ శతంబుండు" గదా! దశరథరాజనందన చరిత్రయు ఈ పద్ధతి రచనలలో నొకటైనను తెలుగు సారస్వతమున నిరోష్ఠ్యకావ్య శాఖకు శ్రీకారమునుచుట్టినదను కీర్తివలన కొన్నిదోషములు'ఇందోఃకిరణేష్వివాంకః' గావచ్చును.

తెలుగు కవులు, అందు ముఖ్యముగా తెలంగాణలోని కవులు సంస్కృత రామాయణమును, సంస్కృతాంధ్రములయందు అనేక విధములుగా రచించినారు.[2] సింగరాచార్యులనాడు కవితాస్పర్థ బాగుగా నుండెను. రామాయణ రచనచేసినవారు అప్పుడు, అనగా సింగరాచార్యుల సమకాలములో లేరు. ఏటికి ఎదురీదినట్లుగానున్నను 'భూమిపై కవిజనాధ్యక్షుల్ప్రశంసించునట్లు ' మోదముతో ' నీ రచనను సింగరాచార్యులు చేసినాడు.

---

1. ఆంధ్ర పత్రిక సౌమ్య సంవత్సరాది సంచిక (పుట 98) 'నవ్యాంధ్ర కవిత్వము మానవతా దృక్పథము'-అను వ్యాసము-నాగళ్ల గురుప్రసాదరావుగారు.

2. 'Sanskrit works' with Ramayana theme written by Andhras' (Jayapura Oriental Journal, Baroda-Vol. 16, No. 2. December 1966) Author: Dr. B. Rama Raju.

దశరథరాజనందనచరిత్ర-అనువాదము

సంస్కృత రామాయణమును తెనుగున పరివర్తనగావించిన వారిలో నొకరిద్దరుదప్ప నందరును విపులముగనో, కొంత సంక్షిప్తముగనో, మరి కొన్ని చిన్నచిన్న యుపాఖ్యానములను చేర్చియో రచనసాగించినవారే!

సింగరాచార్యులు నిరోష్ఠ్యనియమము వలననేమో ఈరచనను మిక్కిలి సంక్షిప్తముచేసినాడు. మూలములోగల రసవంతమైన కొన్ని కథలను వదలిపెట్టినాడు. ఎంత సంక్షిప్తమనగా సుమారు 68 సర్గలుగల సుందరకాండను 10 పద్యములలో చెప్పినాడు. శ్రీమద్రామాయణమునకు ప్రాణము వంటిదేగాక మంత్రాక్షరయుక్తమైనదిగా సుందరకాండకు ప్రసిద్ధి. ద.రా.నం. చరిత్రయందు మిగతా కాండలకన్నయిది మిక్కిలి సంక్షిప్తము చేయబడుట యొకలోపముగానున్నది.

సింగరాచార్యుల యనువాదపద్ధతి తెలియుటకు సంస్కృత రామాయణము ద.రా.నం. చరిత్రలభాగముల నిచ్చుచున్నాను.

ద.రా.నం. చరిత్ర	శ్రీమద్రామాయణములో ఎంతవరకు
ప్రథమాశ్వాసము :	బాలకాండ 29 సర్గతో ఆశ్వాసము ముగియును.
ద్వితీయాశ్వాసము :	బాల 32 సర్గనుండి యారంభమై 119 పద్యము వరకు, 120 పద్యము నుండి 158 పద్యముతో అయోధ్యకాండ పూర్తియగును.
తృతీయాశ్వాసము :	అరణ్యకాండతో ప్రారంభము 68వెం. పద్యముతో ఈకాండపూర్తి. 69 నుండి 'కిష్కంథ'. 133-144 సుందర. 145 నుండి 'యుద్ధ'. 154 పద్యముతో ద.రా.నం.చ 3 ఆ.పూర్తియగును.
చతుర్థాశ్వాసము :	యుద్ధకాండ కథతోనే నడచును.
పంచమాశ్వాసము :	రామపట్టాభిషేకముతోపూర్తి,

మూలరామాయణమును కవి యెంత సంక్షిప్తముచేసెనో పై వాని వలన తెలియుచున్నది.

కొందరనువాదకులు మూలములో లేని విషయములను కొన్నింటిని తెల్పినారు. ఇట్టి మూలరహితములైన కథలు జనులవాడుకలో బాగుగా నిల్చినవి. ఆయాయనువాదకులనాటి సంఘమున నిట్టికథలుండుటవలననే వారును తెల్పినారేమో ! మచ్చునకు -

1. అహల్యను శిలగాగమ్మని శపించినట్లు మూలములోలేదు. కాని తెనుగువారందరును శిలావృత్తాంతము తెల్పినారు. బహుశః ఇది అధ్యాత్మ రామాయణ ప్రసాదము గావచ్చును.

మూలములో (బాల 48 సర్గ) :

తథాశప్త్వా సవైశక్రమహల్యామపిశప్తవాన్
ఇహవర్షసహస్రాణి బహూనిత్వంనివత్స్యసి॥ 32
వాయుభక్షా నిరాహారా తప్యంతీ భస్మశాయినీ
అదృశ్యా సర్వభూతానా మాశ్రమేఽస్మిన్‌వత్స్యసి॥ 33.
యథాచైతద్వనం ఘోరంరామో దశరథాత్మజః
ఆగమిష్యతి దుర్ధర్షస్తదాపూతాభవిష్యసి॥ 34.

33 నెం. శ్లోకము అహల్యను శపించుట. అందు 'శిల' యేలేదు. మన వారుకొందరు ఈ విషయములో ఆశ్వాసములు, ఖండములేవ్రాసినారు.

2. రామరావణ యుద్ధమునందు రావణుడు మరణింపకయుండు టకు కారణము అతని యుదరములో అమృతభాండమున్నందున యని భాస్కర రంగనాథాదులు వ్రాసినారు. సింగరాచార్యులు (5-175)ను వారి మార్గమనుసరించినాడు. మూలములో నీవిషయములేదు. ఆధునికులలో విశ్వ నాథసత్యనారాయణగారు దీనిని వదలినట్లున్నారు.

సింగరాచార్యులు పై విషయములను తెల్పినను మరికొన్నిటిని వదిలినాడు. దశరథునకుగల మునిశాపమును, మరణానంతరము దశరథుని తైలభాండములో నుంచుటయునులేవు. మూలములో నీవిషయములు విపుల ముగానున్నవి.

కైకేయి వరములుకోరుటకు ముఖ్యముగా బోధకురాలు 'మంథర'. ఇందులో ఈ కథ సంక్షేపముగనేగాక మంథరపేరేలేదు, కవి మరచెనో? లేక నిరోష్ఠ్యనియమప్రభావమో!

మొత్తముపై సింగరాచార్యులు తన యనువాదమును సంక్షిప్తము చేసినను, నిరోష్ఠ్యనియమమును మాత్రము నియమముగా పాటించినాడన వచ్చును.

అనుకరణలు:

సింగరాచార్యులు తననాటికే మిక్కిలి ప్రసిద్ధిగాంచినకొన్ని రచనలను అనుకరించినట్లుగా తెలియుచున్నది.

వసు చరిత్రములో (3–174).

కొండటవిల్లు వేదలలి కుండలి రాజటనారి యమ్మనంతుండట. . . .

ఇత్యాదిపద్యము చాలామంది కవులకు భిక్షపెట్టినది. దీని ననుసరించి నట్లుగనే –

ద. రా. నం. చరిత్ర (2–88) లో–

ఆరయకాంచనాద్రియె శరాసనయష్టిగశేషచక్రియే
నారిగ నంచతేజిగల. . . .

అను పద్యము గలదు.

నాచనసోముడు ఏమని నిరోష్ఠ్యపద్యము (1–106)ను వ్రాసినాడోకాని నిరోష్ఠ్యరచనలేబయలుదేరినవి.

చనిచనికాంచె చెంగట నిశాచరహంత సతీసహాయతన్
ఘనతరకేతకీ కదళికా . . .

ఇత్యాది ద. రా. నం. చరిత్ర(2–132) యందు భరద్వాజాశ్రమము వర్ణింపబడిన పద్యము అచ్చముగా సోముని యీ పద్యానికి అనుకరణవలెనే యున్నది.

చనిచనికాంచెనంతఋషిసంహతి సారసకేసరాంత. . . .
(ఉత్తరహరివంశము 1-106)

ద. రా. నం. చరిత్రలోని (4-16).

సీతగాదిదిదైత్యశేఖర . . . . . . అను పద్యము భాస్కర రామాయణమున సుప్రసిద్ధపద్యములలో నొకటైన

నీకంఠార్పితకాలపాశము శిరోనిర్ఘాతపాతంబులం
కౌకస్సంచయకాళరాత్రిగళ బద్ధోదగ్రకాలాహి . . . .

రెండు గ్రంథములయందును సందర్భమొకటే పద్యభావమునుఒకటే! ఇట్లే భాస్కరీయానుకరణలు మరికొన్నికన్పించును.

కొన్ని ముఖ్యపదములు - అర్థములు

కవి నిరోష్ఠ్యనియమమువలన కొన్నికొన్ని పదములను వింతగా ప్రయోగించినాడు. ప్రథమావిభక్తి 'ము' వర్ణమనునది యుండరాదు. గావున "ము"వర్ణము రావలసినస్థలములలో తద్విరహితముగాచెప్పినాడు.

1. నిరోష్ఠ్యములుగా మార్పబడినవి-

1. రామ, రాముడుఅనుటకు — చిల్కలఁజీఱెడిచేరిక రెండక్కరాలు(1-81) ధరణీకన్యానాయకుఁడు.
2. లక్ష్మణుడు — అహిరాడంశజస్థరాజాగ్రణి.
3. భరతుడు — చక్రకళాజనిరాజహారి.
4. భరద్వాజుడు — అండజాఖ్యజటి (2-133).
5. గౌతముడు — అక్షచరణజటి (2-41), అరికాలికంటిజడదారి (2-35).
6. పరశురాముడు — క్షత్రియహంత.
7. విభీషణుడు — కైకసీకనిష్ఠతనయఖగారాతి (4-3).
8. కుంభకర్ణుడు — ఘటకర్ణుడు (5-16), కలశకర్ణఖచరారి (4-153).
9. కాలనేమి — తాటకేయతనయనిశాటకర్త (5-88).

10. గుహుడు (నిరోష్ఠ్యమే యైనను) కందరాఖ్యచేకానగనైన దాస జనకర్త (2-132).

ఈ విధముగా మరికొన్నిగలవు.

2. లోకవ్యవహారములో రూఢియైన పదముల మార్పు -

1. అమృతము — చారణాహారరసము (5 - 174), ఆదితేయాన్నరస (5-175).
2. ఇరువదిచేతులు — సెలగకేలు (4-38).
3. పదునాల్గేండ్లు — రెట్టియేడేండ్లు $2 \times 7 = 14$ (2-127).
4. పర్ణశాల — దళశాల (2-136, 3-4).
5. విసనకఱ్ఱలు — గాలికఱ్ఱలు (5-298)
6. వింజామరలు — ,, ,,
7. పంపాసరస్సు — అధరసంఘట్టననైన రెండక్కరాల్ గల సరస్థలి (3-67).
8. వాలి — దినరాణ్ణందనకీశకర్త, ఘనశైలారాతిజాతహరి(4-70)
9. దుందుభి — ఆనకాఖ్యకలిగినట్టిఖగారాతి (3-85)
10. స్వయంప్రభ గుహ — రత్నసాలహిరణ్యరాజిగేహాంగణరంజితరాజధాని (3-12).
11. సంపాతి — దినకరసారథినందననీడజనేత (3-129).
12. జటాయువు — హరిసారథి సంతతిగ్రద్ధ (3-61).

'ము' వర్ణరహితముగా ప్రయోగింపబడినరూపములు ('ము' ఓష్ఠ్యము కావున) :

1. అంతరాన (1-74), జలజాల (1-65), అరణ్యాన (2-45), కనికరాన (1-101), నెయ్యాన (2-125), కయ్యాన (2-92), ఏకతాన (5-107), సంతసాన (5-298), కళంక (4-12), నాళ (కంఠనాళము అనుటకు).

ఈ విధముగానే మరికొన్ని పదములు -

2. వ్యాకరణరీత్యా 'వ' కారమురావలసిన చోటులయందు 'ర' వాడబడినది (వ–ఓష్ఠ్యము),

వినరె, కటాక్షింపరే, జనరయ్య

3. చెఱువులు అనుటకు చల్లికడన్ అని (3–106).

4. సంహారించిన – అను రూపము నిరోష్ఠ్యమనవీలులేదు కాని యీ గ్రంథమున ప్రయోగింపబడినది (5–17).

5. *దాసకరి* (4–69) – దాసుడను అర్థములో వాడబడినది. దీని నుండియే 'దాసరి' యైనదేమో !

చాఱల్ జెల్లల్ (4–88) – చాఱ మత్స్యవిశేషము; జెల్లలు – చేపలలో చిన్నరకపువాటిని జెల్లలందురు.

నిరోష్ఠ్యనియమమువలన కవి మార్పుచేసిన శబ్దములు రూపములు చాలాగలవు. విస్తరభీతికి కొన్నిటినే తెల్పినాను.

ము గిం పు .

కవితపుట్టిల్లు మరింగంటివారియిల్లు. సంస్కృతాంధ్రభాషారమణీ గళాభరణములుగా నెన్నికృతులనో సంస్కృతాంధ్రములయందు వీరు వెలయించినారు. వానియందు అసూర్యంపశ్యల సంఖ్యయే యధికము.

ఈ గ్రంథపు పీఠికయందు మరింగంటి కవులను వారి రచనలనుగూర్చి కొంతపరిచయము చేసినాను. అముద్రిత గ్రంథములే హెచ్చుగానుండుట వలనను అవియైనను అందుబాటులో లేకపోవుటవలనను ఉదాహృతుల నొసంగలేకపోయితిని.

వారణాసి అచ్యుతరామకవి 'సురతాణీ పరిణయము' కృత్యాదిలో మరింగంటి కవులవిషయమై వ్రాసినాడట. చాలాకాలముక్రింద ముద్రణమైన యీగ్రంథము లభింపలేదు. దీనిలో ఏమైనవిశేషములు తెలిసెడివేమో ! పీఠికయందు నేనుతెల్పిన విషయములలో లోపాఽలోపములుండవచ్చును.

అభిప్రాయభేదములుండవచ్చును, కాని, నాయభిప్రాయములను గ్రంథాధారములతో తెల్పినాను.

ఈ కృతియందేమైన దొసగులున్న వానిని సింగరాచార్యులకంటగట్టకుందురని యాశించుచున్నాను.

మరింగంటి కవులపై వచ్చిన వివిధ రచనలను లభించినంతవరకు పరిశీలించి యవసరమగు స్థలములందు వానిని పేర్కొని ఆకరము లొసంగినాను. ఆయారచయిత లందరకు అభివాదములు. నల్లగొండకవులనుగూర్చిన నా వ్యాసములు కొన్ని యీ సందర్భమున అవసరమైనవి. వాటికి పుటయడుగున '(శ్రీ)'యని గుర్తుంచినాను. పరిష్కరణసమయమున అనుమానములుగా నుండి సవరించుటకు వీలుగాని కొన్ని పద్యములను ఆవిధముగానే ఉంచి ప్రశ్నార్థక చిహ్నముంచనైనది.

నా యీ పరిశీలనమందు అజ్ఞతవల్లపొరపాట్లు కలుగవచ్చును. సాహిత్య ప్రియంభావుకులు వానిని అప్రియములుగా భావింపరని విశ్వసించుచున్నాను.

తెనుగు సారస్వతమున-అందు తెలంగాణలోని కవులయందున మరింగంటివారిదొక విశిష్టశాఖ, ప్రత్యేక పద్ధతి, వీరి ముద్రితాముద్రిత సంస్కృతాంధ్ర రచనలగూర్చి పరిశ్రమించుట మిక్కిలియవసరమని విన్నవించుచున్నాడను.

"అంతయొయింతయో తెలిసినట్టి విమర్శకులైన కావ్య సి
ద్ధాంతుల యొత్తిడింబడి మహాకవి నాఁగటిచాలుదీర్పుఁ గా
లాంతరకీర్తి వృష్టిగతమైచను లాభమునెంచుచున్ లలా
టంత పరూతుచింతన నటన్మధుభారతి సస్యధారణిన్"– విశ్వనాథ.

శ్రీరంగాచార్య.

30-12-1969,

పాలెము.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః

దశరథరాజనందన చరిత్ర

(ప్రథమాశ్వాసము—కృత్యాది.)

సీ॥ *[1] సిరివరించినమేలు గిరిధరించినకేలు
దనరువాఁడు శుభోక్తి[2] నొనరువాఁడు,
చిలువరాయనిపాన్పు నలువపాయనికాన్పు
[3] గలుఁగువాఁ డసురుల కలుఁగువాఁడు,
పులుఁగు తత్తడిపోక – జిలుఁగు పుత్తడికోక
గట్టువాఁ డమరుల పట్టువాఁడు,
తెలిదిన్నెపై నచ్చ మెలిగొన్న యెదమచ్చ
[4] మెఱయువాఁడు – కృపాబ్ధినెఱయువాఁడు,

గీ॥ హాటకనిశాటవక్షఃకవాట వాట
[5] పాటనోద్భట శతకోటి పటలచటుల
శితనఖంబులవాఁడు లక్ష్మీనృసింహుఁ
డెలమి మాయిలవేలుపై నిలుచుఁగాక. 1

గీ॥ శ్రీసుకర్పరధాముఁడౌ శ్రీనృసింహు
సిరుల వక్షస్స్థలంబున శ్రీయనంగ
వెలయు శ్రీరాజ్యలక్ష్మిసేవించి – దినము
మదినిభావించి నుతియింతు మమతనెలమి. 2

---

* శ్రీరామాయణియాననాంబుజముపై శృంగారముల్గుల్కఁగ
స్తూరీబిందు మరంద వాసనలకున్ సొంపారు భృంగమ్ములో
నా రంజిల్లెడు చూడ్కులం దన ప్రియానందాబ్ధి నోలాడు – మా
వీర శ్రీ నరసింహుఁడెల్లపుడు నుర్విన్ మమ్మురక్షించుతన్.
(సారస్వత సర్వస్వమున ప్రథమాశ్వాసము ఈ పద్యముతో ప్రారంభము)

1. సిరిధరించిన (సా) 2. దనరువాఁడు (సా) 3. గలుగువాఁడును సిరుల్ గలుగు వాఁడు (సా) 4. నెరయు (సా) 5. పాటనోద్యమ(ము).

చ॥ [1] తనయనురాగవృద్ధి విదితంబుగ వెన్నుఁడుచూపు పోల్కిఁ జ
క్కని యురమందు భాసిలెడు కౌస్తుభరత్నము[2] చేతఁజూడఁగాఁ
జనువు పసిండిబొమ్మ క్రియ సంతసమొప్ప వసించునట్టి యా
ననవిలుకాని తల్లియగు[3] నాతుక మాగృహసీమ [4] నుండుతన్. 3

చ॥ హరికిఁబయోధి పుత్రికి నుదంచిత తల్పకమై, సహస్ర భో
గరుచిర రత్నదీపకళికాప్రకర ప్రభవత్ప్రకాశ వి
స్ఫురణల లోక నిర్మలతబూనఁగఁజేయుచు సర్వదాస్య వై
ఖరి రచియించు శేషఫణికాంతుఁడు మాకు శుభోక్తులీవుతన్. 4

సీ॥ [5] ఊతచేనెగయంగ నూర్ధ్వదేశంబుల
బ్రహ్మాండభాండ కర్పరమునంట,
వాలంబు పురివిప్ప జాల దిక్పాలుర
పట్టణంబులు పరవంజికప్పఁ
బక్షముల్ విసరెడి పవనవేగంబున
గిరులు గృధ్రంబుల కరణినాడ,
నుంకించి త్రొక్కంగ నుర్వీతలంబెల్ల
నహిలోక పర్యంతమడఁగిపోవ,
దనరి విశ్వప్రపంచమంతయు దానె
యగు విరాడ్రూపసంపత్తి నచ్యుతునకు
వాహనంబైన నిశాటుల వడిజయించు
గరుఁడుని భజింతు క్షేమంబు గ్రందుకొనఁగ. 5

మ॥ వనజాతప్రభవాండ దుష్టదనుజవ్రాతంబు శిక్షింప సం
జనితంబైన ప్రతాపరేఖయనఁగా సౌవర్ణవేత్రంబుఁ గై
కొని లక్ష్మీపతిచెంతఁజేరి భయభక్తుల్ మీర వర్తించు శో
భన సంశీలి, సువర్చలాసుతు మదిన్ భావింతు నశ్రాంతమున్. 6

ఉ॥ శ్రీకరరామ భారతవిశేషకథా జలరాశిఁదేలి య
స్తోక పదార్థరత్నములఁ దోరముగా బుధకోటికిచ్చి సు

1. తనయనుకాశ(సా) 2. చెంత(సా) 3. నాడుత (వ్రా) 4. నెప్పుడున్ (వ్రా)
5 ఊకచే (శి)

శ్లోకరుచుల్ దిగంతముల లోకములన్ బ్రసరింపఁజేయు వా
ల్మీకి బరాశరాత్మజునమేయ కవీంద్రుల బ్రస్తుతించెదన్. 7

గీ. రాజపూజితు వేదశాస్త్రప్రవీణు,
సరససాహిత్యలక్షణ చక్రవర్తి,
నుభయభాషాకవిత్వ ధుర్యుని మదగ్ర
జన్ము మఱిఁగంటి యప్పలాచార్యునెంతు. 8

సీ. జలజాక్షు పరికరాంశప్రభూతాత్ముల
బన్నిద్దరాళ్వార్లఁ బ్రణుతిసేసి,
పంచనంబుల-శాస్త్రపారీణుల భజించి
యామునాచార్యుల నభినుతించి,
రామమిశ్రుల నతిప్రేమచే గీర్తించి
ఘనుల శ్రీమన్నాథమునుల బొగడి,
పెరియజీయరు శిష్యసురకల్పకమునెన్ని
నూరిదూప్పిల్ పిళ్లగారి దలఁచి

వాసిడెబ్బదినాల్గు సింహాసనముల
గురువుల సమగ్రవైభవాకరులఁ గొలిచి
[1]సిరుల మాతలిదండ్రుల వరదమాంబ
వేంగళార్యుల హృద్వీథి వేడ్కనిలిపి. 9

ఉ. ఆరయశబ్దహీనమగునట్టి పదస్థితిగల్గి పై నలం
కారము [2]లెవ్వి చేకుఱక క్రమ్మినశయ్యల సంధి[3] దేలుచున్,
గౌరవవృత్తినర్థముల గానని '[4]యాకవిచోరకోటి ని
స్సారము సేయఁగావలెవెసన్ ద్విజరాజకళాసమృద్ధిచేన్. 10

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబును, బూర్వాచార్య సంకీర్తనంబును, గుకవి
దూషణంబును గావించి మదీయవంశావతారం బభివర్ణించెద - 11

---

1. సరళి(సా) 2. దెల్పిచేకొనక(సా) 3. దెల్పుచున్(సా) 4. కాకవిజారకోటి(సా)
5. అదెసన్(ము)

కవి వంశావతార వర్ణనము

సీ. తనతపస్సామర్థ్యమున జరరత్వంబు
విడి వయశ్శాలియై విస్తరిల్లె
దనవంశజు లనేక ధనపుత్రరూపవి
ద్యాశీలురై మీర నతిశయిల్లెఁ
దనధర్మపత్నియుత్తమ సాధువర్తన
కనసూయ కెనయన వినుతిగాంచెఁ
దనసత్యనిష్ఠ మాధవ శంకరసరోరు
హాసనుల్ తలలూఁచనత్తమిల్లెఁ

దనదు సాహాయ్యమునకు గౌతమవశిష్ఠ
కౌశికాత్రి భరద్వాజ కణ్వజామ
[1]దగ్న్యపాత్రముఖార్యులు దలఁపనలరె
దానసౌశీల్యధాని మౌద్గల్య మౌని. 12

కం. ధరనిట్టి మునివరాన్వయ
శరధికి గౌస్తుభముపోలె సద్గుణశౌర్యా
భరణ స్ఫురణంబులతో
బరఁగిన యాసూరి సాధుభట్టరుఁడలరెన్ 13

తే. అనఘుఁడా సాధుభట్టారకాహ్వయుండుఁ
గూరనాయక దేశిక కుంజరంబు,
ముదలియాండానుఁ, డీఘనుల్ ముగురుఁ గొల్వ
నవని విలసిల్లె లక్ష్మణయతి వరుండు 14

సీ. శ్రీలొప్పబంగ్రెండు వేలత్రిదండి స
న్న్యాసులు సప్తసహస్ర సంఖ్య
లేకాంతి జనపరమైకాంతివరులు డె
బ్బదినాల్గు పేరులఁబరగినట్టి

---

1. దగ్నిహోత్ర? (సా)

గురుచంద్రు లోకలక్షతిరునామధారులు
[1]నలమదిగ్విజయార్థమై గమించి
యనుకూలుర గ్రహించి యన్యులబోధించి
చెనఁటుల శిక్షించి శ్రీమతంబుఁ

బూని శేషాంశ సంభవులైన లక్ష్మ
ణార్యు లష్టదిశల్ గలయంగ నిలిపి
తిరిగి శ్రీరంగధాముని ధృతిభజించి
చేరవచ్చిన, నాస్వామిఁ జెంగలించి 15

కం. కంటిన్, లక్ష్మణమునివరుఁ
గంటిన్ గూరేశ దేశికస్వామి మరిం
గంటి నదెవ్వరన, మరిం
గంటి[2]మహాన్వయము దనరె గణ్యంబగుచున్ 16

గీ. సలలితాసూరికుడిచే బ్రశస్తిఁ గన్న
సాధుభట్టారకుఁడు రంగశాయి వలన
నిల మరింగంటి వారన్నయింటిపేరు
గురుశిఖామణులెన్నఁగా బరిఢవిల్లె 17

సీ. ఆసాధుభట్టార కాత్మజుఁడై దయా
కలితశీలుఁడు పిళ్లగారు పుట్టె,
నతనికిఁ బెరియ పిళ్లాఖ్యుఁ డాఘనునకు
శ్రీరంగనాథదేశికుఁడు వొడమె,
నతనికి దీర్ఘదారయ్య యాసూరికిఁ
జీయగారలు జనించిరి ప్రసిద్ధి
నతనికి యామునుఁ డా భవ్యమూర్తికి
మాధవగురుఁడు సమ్మతిగఁ గల్గె

నతనికి ఫలించె సకల రాజాధిరాజ
రాజమకుటాగ్రఘటిత చిరత్న రత్న

1. నలరి (సా) 2. మహాన్వయునగణ్యుఁ గౌతుకి నగుచున్ (సా).

బహుళ నీరాజనాతి విభ్రాజితాంఘ్రి
సరసిజుఁడు చెన్నయాచార్య చక్రవర్తి 18

కం. తనజననీ గర్భంబున
జనియించెడి వేళనొకభుజంగమకవయై
కనుపట్టియనంతాళ్వా
రను పేరన్ బరఁగి చెన్నయార్యుండలరెన్ 19

చ. చెలిమి గజేంద్రవల్లభునిచేత సపర్యలుఁగొంటఁ, గానబె
బ్బులిరదనంబులూడ్చివడిఁబోనిడుటల్, తళిహాప్రసాదమున్
పెలుచగు బ్రహ్మదైత్యునకుఁబెట్టుటలున్, బెనుబాముముక్తి కిం
పలరఁగఁబంపుటల్ గలమహాత్ముఁడు చెన్నగురుండుభాసిలెన్ 20

ఉ. చెన్నుగ బ్రహ్మరాజపురి చెన్నుఁడు తానిలవేల్పుగాఁగ నా
చెన్నుని [1]పేరుబూని సిరి[2]జెందుచు దేవరకొండసీమలో
సన్నుత పణ్కరాజు పలికైలమునన్ మరిఁగంటి చెన్నుఁడై
[3]యెన్నికమించె భూజపములింటను దొడ్డను మందపేరిడన్ 21

సీ. వేదశాస్త్రపురాణ విద్యల [4]నలరారు
చక్రవర్తుల[5] గెల్చివిక్రమించె
నవని బందొమ్మంద్రయన్నలతోఁబుట్టి
హరులీల ఫాలాక్షుఁడగుచునలరె
శ్రీమతంబుఁబ్రసిద్ధిజేసెడి మణవాళ
యతికి[6] సమానుఁడై యతిశయిల్లె
సూరి నలంతిగళ్ నారాయణస్వామి
భాగినేయత గీర్తిబరిఢవిల్లెఁ

బాచిపై కంబుముడుచు లుబ్ధకులకెల్ల
నింట[7]బోఁజుగ విలసిల్లె, నిట్టిచెన్న

---

1. పేరఁబూని(వ్రా) 2. జెందెడు (వ్రా) 3. యెన్నికకెక్కె భూజనములెన్నఁగ నింటను దొడ్డిపేరిడన్ (వ్రా) 4. నటనచే (సా) 5. కొల్వులాక్రమించె (సా) 6. సహాయుఁడై (సా) 7. బొట్టుగ(సా).

దేశికునకు దనూజులై తిరుమలయ్య
భట్టరుఁడు సింగరప్పఁడు ప్రబలిరందు 22

చ. విరివిగ భట్టరార్యునకు వేంగళనాథుఁడుపుట్టె వానికిన్
బరమతభేది తిర్మలయ భట్టరుఁడున్ బ్రభవించె నందులన్
దిరుమలసూరికిన్ గలిఁగెఁ దేజునమించిన వేంగళప్పఁడున్
సరసగురుండనంతుఁడు ఘనప్రతిభాఢ్యుఁడు సింగరప్పఁడున్ 23

వ. అందగ్రజన్ముండు 24

చ. కలిమికి రాజరాజు, బలుకాంతులఁజుక్కల రాజు, రూపురే
ఖల వలరాజు, వైభవవికాసమునన్ సురరాజు, సత్యపుం
బలుకుల ధర్మరాజు, ఘనభాగ్యమునన్ వసురాజు నా దగెన్
బలియుఁడు వెంగళార్యగురు పట్టపురాజుజగత్ప్రసిద్ధుఁడై 25

కం. సరసుఁడు వేంగళగురుమణి
వరదాంబన్ బెండ్లియాఁడె - వనజాతుండా
శరనిధికన్యారత్నము
వరియించిన పోల్కి నధికవైభవ మెసఁగన్ 26

వ. అట్టివరదాంబ యెట్టిదంటేని - 27

చ. విడిముడిగల్గి బంధువులు వేడ్కగృహంబున నిండియుండ నె
ప్పుడు ధనధాన్యముల్, మణులు, బుట్టములున్, బశువుల్, తురంగముల్
తొడవులుఁ, జేత లక్ష్మి తులఁదూగుచుఁబట్టినదెల్లఁబైడియై
పుడమిప్రసిద్ధికెక్కెహరి పూర్ణకృపన్ వరదాంబ యెంతయున్ 28

తే. గీ. అట్టి మరిఁగంటి తిరువేంగళార్యువలనఁ
వరదయాగుణ నికురుంబవరదమాంబ
[1]శీల సౌందర్య విద్యా విశేషకళల
బలియులైనట్టి యష్టపుత్త్రిలను గనియె. 29

---

1. సిరులసౌందర్య (ప్రా), లలితసౌందర్య విద్యా విలాసములను(సా)

సీ. ముగురు రాజులచేత మ్రొక్కులు గొన్నట్టి
భగవత్సమానుఁడప్పలగురుండు
వేద వేదాంగాది వివిధార్థ సంపత్తి
నతిశయిల్లిన వేంకటార్యమౌళి
కలిత సౌందర్య రేఖా విలాసంబులఁ
జెంగలించెడి శ్రీనృసింహఘనుఁడు
కుపితమాయావాది గురుశాస్త్రహరణపా
రగుఁడైన కోనేటిరాయశౌరి

సరస శతపద్యలేఖనీ విరచనోక్తి
గలజగన్నాథసూరి యగ్రజులుగాఁగ
నలర రంగప్ప, నరసింగరప్ప తమ్ము
[1] లై వెలయువాఁడ భువి సింగరాహ్వయుండ 30

మ. సముదీర్ణస్థితి వేంకటేశ్వరుఁడు నాస్వప్నంబునన్ షోడశా
బ్దములన్ [2] మాణవకాకృతిన్నిలిచి 'వత్సా యాంధ్రభాషానిరో
ష్ఠ్యమహాకావ్యమొనర్పుమీ' యనిన నత్యార్యాధిమేల్కాంచి మో
దమునన్ జెప్పితి భూమిపైఁగవిజనాఢ్యుల్ప్రశంసింపఁగన్ 31

మ. మునురామాయణము న్నిరోష్ఠ్యముగ నింపుల్ మీదశాకల్లె మ
ల్లన, తా సంస్కృతభాషఁ జేసెనన నాలాగున్ జెవుల్ నిండఁగా
వినుటేగాని ధరిత్రిలో నిజముగా వీక్షింపలేదట్టి దేఁ
దెనుఁగున్ జేసెద నెల్లెడన్ గవులకున్ దృష్టాంతమై యేర్పడన్ 32

మ. వరవందారు జనావళీహృదయ సద్వాంఛార్థకృద్వేంకటే
శ్వరసంపూర్ణ [3] కృపాసుధామిళిత వీక్షామాధురీ మార్గవి
స్ఫురితైకైక దినప్రబంధరచనా స్ఫూర్జద్వచ శ్రీకుఁడన్
నరనాగాశ్వనృపాల సభ్యగణితుండన్ సింగరాచార్యుఁడన్. 33

---

1. లై మెఱయువాఁడ (ము)

2. మానవునాకృతి(సా) 3. కటాక్షమిళితక్ష్మామాధురీ(సా)

షష్ఠ్యంతములు

క. ఏతాదృశగుణశాలికి,
ధాతృముఖాదిత్యగణితదానాతిశయ
ఖ్యాతికళాభూతికళా
నీతికళాన్వితునకున్ మునిప్రీతునకున్ 34

క. సురసేవిత చరణావిత
హరజీవితునకు నిలింపయతి వినుతునకున్
సురరక్షాఽసురశిక్షా
వరదీక్షాదక్షునకుఁ, గృపావీతునకున్ 35

క. బలతారాచలతారా
కులమారాహితవళక్షగురుయశున, కిలా
బలధీరాచలవారా
నలఘోరాకారునకు గుణస్ఫారునకున్ 36

క. వననిధి కన్యాకుచనత
ఘనవఖరత్రుటిత దితిజకఠినోదర సం
జనితా సృగ్ఘనదూరిత
శనదాగ్రహదవహనునకు జగద్వహనునకున్ 37

క. హీరఘటీశారపుటీ
హీరపటీరారి మకుటహారిసామజ[1] కం
జారి పుటీభూరినటీ
హారిసహృద్భక్తునకు దయాసక్తునకున్ 38

క. చక్రాహత వక్రాహిత
నక్రాధిపమస్తకునకు నగకన్యారా
ట్చక్రద్రుహిణ క్రౌంచజి
దక్రూర ప్రణతఘృణికి నరిగజసృణికిన్ 39

1. కుంజార (ము)

కం. కరలసదరికిన్ బదభవ
ఝరికిన్ ధృతగిరికి నవితజల గతకరికిన్
జిరతర కర్పూరపురనర
హరికిన్ నుతహరికి రుచిరహరికిన్ హరికిన్ 40

వ. సమర్పణంబుగా నాయొనర్పంబూనిన దశరథరాజనందన చరిత్రయను నిరోష్ఠ్యప్రబంధంబునకుం గథాక్రమం బెట్టిదనిన- 41

కథా ప్రారంభము

కం, శ్రీకిగృహస్థలియై-ధా
త్రీకన్యాచరణజలజదీధితిరత్నా
నీకాంచితకటకాకృతి
సాకేతాఖ్యాకనగరి-చాలరహిల్లున్ 42

సీ. జలధరాధిక సితచ్ఛాయలఁ దనరిన
గంధగంధిల గంధిఘటలచేత,
ననిల చిత్తాతీత ఘనరయక్రియలచేఁ
జాలరంజిలిన తేజీలచేత,
రణధాత్రినంగజారాతి నాధిక్యాన
గేలిఁ జేసెడియక్కటీలచేతఁ
గనకాద్రిశృంగ రేఖల నీసడించిన
దఁడినిండిన యరదాలచేతఁ

గణనకెక్కి-ధరాఖగక్షత్రియార్య
చరణజాఖిల ధనధాన్యసాలఖేయ
చందనాగ తటాకరాజ గృహాకంజ
రాగ సంస్థాని సాకేత రాజధాని 43

కం. శతధృతినగరికి, నచలా
హితనగరికి ధనదనగరి కెనయనఁగా నా
యతధనధాన్యశ్రీ సం
తతిచే సాకేతనగరి ధరరంజిల్లున్ 44

కం. ఆరాజధాని కేలిక
యైరాజిలె దశరథాఖ్యనలరిన ధరణీ
దారకళానిధి హరిచర
ణారాధన జనిత శస్త్రతాఽను చరగతిన్ 45

ఉ. నించె ధరిత్రినిండ నతి నిష్ఠఘటిల్లఁగగీర్తిచంద్రికల్
గాంచె దిగంతరాజతతి కాన్కలిడన్ సకలార్థసిద్ధి ని
ర్జించె రణాంగనస్థలి నశేషబలాహితనేతలన్ దితి
జాంచిత దాంతి సాహసదయాజయ సత్యకళాతిశాయియై 46

కం. అతఁడచలానాయక సం
హతిచేనాస్థానిఁగాంచనాసన ధరదా
నతిశయిలెఁదారకాంత
స్థితరాకాసిత కరాకృతిన్ గళలెసఁగన్ 47

వ. ఇట్లు దిగంతరాజసంతతి యాచ్ఛాదించ సింహాసనస్థాయియై
రంజిల్లెనంత 48

మ. సకల శ్రీనిధియైన యా దశరథజ్యాకర్త తానర్థి ని
ష్టకథా సంగతి ధాతృనందనజటిన్ పట్భాచ్ఛ్త్ర సంశీలి న
త్యకలంకాహిళయాన కంజచరణ ధ్యానైకహృచ్ఛాలి దే
శికహోశిన్గని ప్రష్టవెల్లగణనల్ సేయంగనాడెం దగన్ 49

గీ. తరణి సంతతి రాజసంతతికి నెల్లఁ
జింతఁదొలఁగించ నిష్టార్థ సిద్ధిఁజేయ
ధాతగతిఁత్రల్లితంద్రిడినాత్రాతరీతి
నింతగా గడ తేర్చినారింక నెట్లు 50

ఉ. కేలధరించితిన్ ధరణిఁ గిట్యగ శేషగజాళి కాశగాఁ
గేలఁ జయించితిన్ దిశలఁగీర్తన సేయ నరాధినేతలన్
జాల గ్రహించితిన్ సకలశాస్త్రకథల్ ధృతినైననాయెదన్
జాల దనచ్చెదీని నడఁచంగల శక్తిఘటిల్లఁజేయరే 51

క. సంతతి లేదని చాలా
చింతించెడి దానికతన క్షితి సకలశ్రీ
లెంతొ తృణాకృతి జేసితి
నంతింతనరాని యార్తినగలితినఘా 52

చ. కరిఘటలేల, జిత్రగణికాచ్ఛటలేల, హిరణ్యశాటికా
హరిధనధాన్యరత్న ఘటితాచ్ఛదలంక్రియలేల, నద్దిశల్
స్థిరగతినేలఁగాఁదగిన తేజదియేల, ననేకచర్యలున్
సిరిగలయట్టి సంతతినిజెందినయాయెడ లెస్సలన్నియున్ 53

క. అనవాలకించి యాయజ
తనయాగ్రణి కాంతుదెలిసి దరహాసదృఢా
ననుఁడై [1]తానెరతేనెల్
చినుకఁగఁ జటినేతయాడె సిరిసంధిల్లన్ 54

సీ. ఆలించితినిశాచరారికథాశ్రేణిఁ
గర్ణరంధ్రానందకారిగాఁగ
దేలించితి ధరాదితేయాగ్రణిచ్ఛట
లిష్టార్థ సంసిద్ధి హెచ్చరించ
నేలించితి ఖచర స్త్రీల శాతాసిచే
రణధాత్రి నరిరాజరాజిచేత
గాలించితి దిగంత ఖలజన సంతతి
దిశియించనీక క్రిందికిదిగంగ
శరశరచ్ఛరదానంత చంద్ర చంద్ర
హార నీహారతారకా తారహార
సితయశ [2]స్థగితా చక్రశిఖరిదేశ!
తతదయాసాంద్ర! దశరథక్షితిలేంద్ర 55

[ఉ.* ఐనను సూనహీనుఁడగునట్టిడు ధారుణిలోన "సూనుఁడా
సూనుఁడ" యంచుఁజింతఁగనుచున్ జరియించును నించుకేనియున్

1. తే వెరతేనెల్(ము) 2. స్థగితా(ము). *56 వెం. పద్యమునుండి 75 పద్యము వరకు 'ము'లో కుండలీకరణముంచి యథసూచికనిట్లు వ్రాసిరి –
"[ ] ఈగుఱుతుల మధ్యనున్న పద్యములక్కడికథ శిథిలమైపోవుటచే దిరుగ వ్రాయబడియె నిందలి తప్పులొప్పులు పరిగ్రహింపవేడెద–ఇట్లు లేఖకకర్త"

నూనఁడు తుష్టినెంతయును నుండినశ్రీలను జూచి కొంచు దా
గాన సుతుండె శ్రీలకిలఁగర్తయు సంశ్రయుఁడై నయాతఁడున్ 56

శా. కానన్ నేనిడు నాజ్ఞనింకను దలన్ గైకొంచు సంతుష్టి నో
జ్యానాథా! తగు[1] నిష్టిఁజేయనెదలో సంధించి నూతీచ్ఛ, నా
గానాహేఁడది యాలకించి యటులంగానిండు ధన్యుండ నే
నై నాఁడన్, యతిచంద్ర! యంచుననఁగా నారాజుతో సూతుఁడున్. 57

సీ. అనునిట్లు నరనాథ! యంగదేశుండు
తన ధారుణిని జలధరునిరాక
లేక సస్యాళులుఁగాకుండ జనులకు
దారిద్ర్యదశయును దనరజూచి
ధాత్రీసురేంద్రులఁదా గాంచి యయ్యలా
రా! యిట్టులయ్యెనే నరయనెద్ది
సేయంగఁజెల్లునో జెచ్చెర నానతిం
డని యడుగంగ నాయార్యులెల్లఁ

దగిన సరణిని నెదలఁజింత యొనరించి
యనిరి "కానను ఋష్యశృంగాఖ్యయోగి
నిష్టనూనెను నొకకొండినెగడు నుదుట
నతని, కాతనిగొని దేరనగు నిచటకు" 58

మ. అతనిన్ దోడ్కొనితెచ్చి యిచ్చుటకు రాజా! నీ సుతన్ శాంతఁ ద
త్సతిగాఁజేసిన లోలుఁడై చెలఁగునాతండాతనిందేరగా
క్షితిలో నేరికిఁ జేతఁగాదు గణికాస్త్రీల్ దేగలారన్న నా
నతిగైకొంచు నరేంద్రుఁడా సతులఁ దా నంచెన్ జటిన్ దేరగాన్. 59

శా. ఆ యోగీంద్రునిదోడితెచ్చి నరనాథాగ్రేసరుండంత నా
శ్రీయుక్తుంగడునర్చఁజేసి, తనయన్ జేకూర్చి సంతుష్టిఁ ద
జ్జాయంగా నిజధాత్రినార్తి ఉతిఁజెందన్ రాజిలెన్ గాన ధా
త్రీయోషేశ! యతండురాఁగఁ దగునర్థింజేయు నీయిష్టికిన్. 60

1. నిష్ట(ము)

మ. అనఁగానట్లయటంచు నంగధరకీజ్యా నాయకుండేఁగి త
జ్జన నాథున్గని యాజ్ఞగొంచుఁ జటిఁ తజ్జాయన్ నిజక్షోణికిన్
గొనియేతెంచి నిజార్యునాజ్ఞను దలన్గొంచున్ ధరానిర్జరుల్
చనుదెంచంగనుజేసె నిష్టిని సురల్సంతుష్టితో నుండఁగన్. 61

వ. ఇట్లు సేయుచుండ 62

మ. సరసీజాసను చెంతకేఁగి సకలాశానాయకాదుల్ సురల్
ధర లంకానగరీశుఁడైన దనుజోద్దండుండుఁ దాఁ గ్రూరుఁడై
ధరియించంగను నేరనట్టి ఘనచింతల్గూర్చుచున్నాఁడు నీ
కరుణంజేసియటంచు దుఃఖితులుగాఁ గాఁజూచి యాధాతయున్. 63

చ. సురలనుదోడుకొంచు నరిసూదనుఁడై దనరారు నిందిరా
ధరుఁడుఁజెలంగు నీరనిధితట్టునకేఁగి నుతించుచుండఁగా
నెఱిఁగి సరోజలోచనుఁడు నీ సురలుండిన చెంతకేఁగుదెం
చి రహిని నిల్చినన్ నతినిజేసిరి నిర్జరులెల్ల నంతటన్. 64

సీ. క్షీరనీరధియందు శేషాహిరాజు నం
దుననుండి నిదురించుఘనగుణాఢ్య
నిత్య సూరులు నుతిన్సేయుచుండఁగ 'హాయి
హాయం'చు నిదురించు ననఘచరిత
యాదితేయులకెల్ల నరుదెంచునార్తుల
నడఁచుచు నిదురించు నఖిలనాథ
జటినాయకుల చిత్తజలజాల నలరుచు
నందందు నిదురించు నార్యశరణ

సరసిజాసనసంద త్తశక్తి, కఠిన
దశగళాసురరౌద్రచిత్తార్తి దుఃఖ
తాఖిలాదితేయులు నిన్ను నర్థితోడఁ
గొలుఁచుచున్నారు రక్షించు కలితదయను. 65

మ. సరసీజాయతనేత్ర! యా దశగళాశానాయకారాతి, ని
ష్ఠ రజోనేతను సర్వఁజేయ నతఁడున్ సంతుష్టినేతెంచి యా

దురితాచారుఁడు కోరు కోరికలనెంతో శీఘ్రతందీర్చిఁ ద
త్కరుణన్నిర్జరులార్తిఁ జెందునటులన్ దాఁజేసెనో[1] యీశితా. 66

వ. కాన 67

చ. ధరణిగుణాఢ్యుఁడౌ దశరథ క్షితినాథునకున్ దనూజుఁడై
హరిహయకంటకుండగు దశాస్యునిఁ ద్రుంచకయున్న నింక నే
కరణిని నుందురీ సురులు గ్రక్కునఁ జచ్చెదరంచునన్న, నా
సరసిజలోచనుండు సురసంతతిఁగన్గొని యిట్లనెన్ దయన్ 68

శా. ఆశానాయకులార చింతఁగననేలా యిట్టులాలించుఁడీ
నేశీఘ్రాన ధరిత్రిలోఁ గలిఁగి యానీచున్ దశాస్యాఖ్యదై
త్యేశున్ సంగరధాత్రిఁ గూల్చెదను, నాకేశాదులన్ గాఁచెదన్
ఆశల్ దీర్చెద యోగినేతలకటం చంతర్హితుండై చనెన్ 69

మ. చనఁగానంతట నిర్జరుల్ కడుఁగడున్ సంతుష్టులంజెందుచున్
జనుచుండంగ, సరోరుహోదరుఁడు నాశానాథులారా! ధరి
త్రిని శ్రీకాంతుఁడు దైత్యుఁగూల్చ దృఢశక్తిన్ సేనలై యీరలుం
డనగు న్నాగనుశైల చారు లయిరా నాకాధినాథుల్ దగన్ 70

క. ఈలీల నిర్జరుల యం
శాలన్ ధరలోజనించి చక్కఁదనరు నా
శైలచర తనూజులు శౌ
ర్యాలంకృతులగుచు నలరి రతిసంతుష్టిన్ 71

ఆ.వె. అందు నింద్రసుతుఁడు నర్కతనూజుండు
ననిలజుండు, ననిల తనయుఁడధికు
లైరి, సరసిజోదరాంశాన జనియించె
తొల్లి ఋక్షరాజతులయశుండు. 72

ఆ.వె. ఇట్టి కీశులెల్ల రిందిరానాథుని
యధిక కరుణచేత నలరి రంత

1. 'యీశ్వరా'(ము) 'శ్వ' ఓష్ఠ్యము. (ఈశిత=ప్రభువు-శ.ర)

శుద్ధతిథులయందు సూర్యసఖుండు తాఁ
దరుఁగకున్నయట్టి సరణి దోఁచ 73

వ. అంత నిక్కడ దశరథక్షితినాథుండు హయేష్టినించి ఋశ్యశృంగాజ్ఞచే
సుతేచ్ఛేష్టి జేయుచుండ నారాయణుం డయ్యగ్న్యంతరాననుండి 74

క. కేలన్ క్షీరాన్నఘన
స్థాలిన్, ధరియించితెచ్చి దరినిల్చిన థా
త్రీలలన హోళికిచ్చిన
నాళీకేక్షణలఁ జేరి నయగతి దేరెన్. 75

ఆ.వె. అగ్రసతికిఁగైక కది సరిగానిచ్చి
దాని నింతనింతఁ దనరఁదిగిచి,
కడనెలంతకేల నిడ నారగించిన
జరఠచిహ్నలధిక సరణిగనిరి. 76

వ. అంత నానాఁట నెలలునిండిన 77

క. శ్రీనెరయ గ్రహోళిజయ
స్థానస్థితి నలర ఖచరసంతతి చెలఁగం
గా నెలఁతల్ గాంచిరి లే
రా నెలఁతలతెగలు తెగల రహినిండంగన్. 78

వ. ఇట్లు గేహినీత్రయి రాచిన్నెలంగన్న నాజినరనేత యగ్రజశ్రేణి హిరణ్య
కన్యాదాన క్రియల నలరించి దశదినసాన్నిధ్య సరణినంత 79

ఉ. ధీనిధియైన యాజిజగతీతలరక్షిత యగ్రదారకా
శా నరనాథకీర్తనల సందడి నిండఁగఁ గంధికన్యకా
జాని కళల్–సితాజ్ఞశశిచారణ దేశికరాజి–యంచిత
సానగతిన్ దిశించ ఘనతారజనించినయట్టి దానిచేన్. 80

క. ఆరాచిన్నం జటి తా
నారసి దశరథనృనేత యావతిచే నిం

డారంజిల్కాలఁ జీఱెడి
చేరిక రెండక్కరాలజీరఁగ నయ్యెన్. 81

గీ. చిన్నకన్నియలిద్దఱఁ గన్నయట్టి
నందన త్రయి కా శతానందజాత
యతి, నరేంద్రాజ్ఞ దశరథజ్యాధినేత
యందఱల్ సంతసిల్ల నర్హాఖ్యలిడియె. 82

వ. అంత 83

కం. [1]కందింతలేని లేనెల
చందానన్, నాఁట నాఁట జక్కదనాలన్
జెంది కళాయిత చర్యల
సందడి రా చిన్న లెదుఁగసాగిరి ధరణిన్. 84

శా. ఆరాలేనెల లంతకంత కతిరాజాకార లేఖాకళా
సారాచార శరాసనాస్త్రకలనా సారస్యలాతుణ్యా శృం
గారజ్ఞాన దయాంచితస్థితి తితిజా సత్యధై ర్యక్రియా
శ్రీరంజిల్లఁ జరించసాగిరి జయశ్రీహెచ్చ నానాఁటికిన్ 85

వ. ఇట్లు దేరినట్టియెడ 86

సీ. రంజితగాంగేయకంజ [2]కింజల్కాళి
దండిగాఁజడల నీరెండగాయ
నన్యచింతాహారణాది నారాయణ
కీర్తన లంతంత నర్తిలింగ
సకల తరంగిణీ సలిల సంగ్రహాయా, క
రాంచిత కరశాఖయర్థిఁదనర
నంగయష్టి నలందినట్టి నీఱెల్లడ
నకలంక చంద్రచంద్రికలనీన

అష్టదిగధీశ కిన్నర యక్షసిద్ధ
దితిజఖచర స్థిర స్థలాయత కిరీట

---

1. కందందనియాతేనెల(వ్రా) 2. కింజల్కాది (ము)

కాంతి [1]సంరాజితాంఘ్రియై గాధినంద
నర్షి యేతెంచె సంతతానందసక్తి. 87

క. తనకడ కేతెంచిన జటిఁ
గని దశరథ ధరణినేత కాళ్లకెఱఁగి చ
క్కని కాంచనాసనస్థలి
దనర నధిష్టింపఁజేసి దాక్షిణ్యగతిన్ 88

ఉ. శ్రీకర సత్యశీల యతిశేఖర సారదయానిధాన నీ
రాకడచేత నెల్లనఘరాశియడంగె ననేక సత్క్రియా
నీక రతిన్ దనర్చితి ననిందితకీర్తిఘటిల్లె సంతత
శ్రీకిల డెంకి నైతి జయసిద్ధిగ్రహించితినయ్య చక్కఁగాన్. 89

క. హరిగంథ గజస్యందన
హరిహయధనధాన్యరత్న హాటకశాటీ
హరి చందనాదికాంతుల్
సిరినిచ్చెద నడుగరాదె శ్రేయస్సిద్ధిన్. 90

ఆ.వె. అనిన సంతసిల్లి యాజటిలాగ్రణి
దశరథక్షితీశ తరణిఁ గాంచి
సరస దంతకాంతి దరహాసచంద్రికల్
జెల్ల గణనజేసి చెల్లనాడె 91

క. లేరా ధరిత్రిరానెల
లీరా! సకలార్థకాంతులెన్నఁ జిహ్వల్
దేరా! యన్నిఁటజాణల్
గారా! నీసరణి నడకఁగనరై రనఘా. 92

చ. సలలిత కీర్తినిండ నినసంతతిగల్గిన రాజరాజి తా
నలయిక చేతనైన గడ హాస్యరసస్థితినైన నిద్రలన్
గలఁగనినైన నాడినది కల్లన సేరనియట్టి సత్య ని
ష్ఠలఁ దనరాఁరెగాదె త్రిజగజ్జనకీర్తనలర్థి హెచ్చఁగాన్ 93

1. సద్రాజి(వ్రా)

వ. అని గణించి 94

క. అనఘా ! తాటకయనఁగా
ఘనరజనీచరలతాంగికల, దద్దానిన్
గని దిగధినేతలై నను
జనఁగా లేరచటికైన జడయికచేతన్. 95

క. చెన్నటి నడఁకలఁ దాటక
గన్నట్టి నిశాచరాధికర్తలుగలరే
నెన్నిక చేసిన యిష్టిన్
సన్నక సన్నజని చేరసాగిరియల్కన్. 96

వ. అది[1]గాన నీ తనయాగ్రగణిని నతనిదాయిని నాకిచ్చిన దాటకేయ నిశాటకర్తల జయించజేసి యాగదీక్షఁ గడఁదేరించెద నాచెంత ననంత కల్యాణసిద్ధి కాఁగలదనిన 97

క. తన హృత్స్థలియదురఁగ దృ
గ్జనిత సలిలధారలెదిగి జారఁగ నజనం
దనరాజ హేళి యాజటిఁ
గని దైన్యరసాతిశయత గ్రాలఁగనాడెన్. 98

ఉ. కానక కన్నచిన్న, లదిగాక దృఢక్రియఁ దంగ్రిరాక యే
కానలకేఁగ నేరిచిరె, కానలకేఁగిన దండి నిల్చి యా
శానరనాథచిత్త శితశల్య నిశాచర నేతలన్ రణ
స్థాని[2]నెదిర్చగాఁగలఁరె శంకిలకే తెగియాడనేలయా 99

సీ. రణధాత్రినంగ జారాతియే తెంచిన
[3]గేలిజేసెడి యక్కటిలచేత
నాకాశకషణ దీర్ఘాకార చర్యాల
గట్ల గేరెడి కరిఘటలచేత
త్రిదశ ధరాధరశృంగతేజి క్రియల్
తేగటించెడి దండి తేర్లచేత

1. గనుక (ము) 2. నెదుర్చ (ము) 3. గేళి (ము)

ధృతిసదాగతినైన ధిక్కరించెడి శీఘ్ర
తర శక్తిగన్న తత్తళ్లచేత
శరశరాసన నిస్త్రింశ శక్తిఖేట
కాది ఘనసాధనస్థితి యతిశయిలఁగ
నేనె చనియెద నేజాడనైనగాని
యకట! నాచిన్నరాజీత ననచలేను. 100

క. ఏనీకెదిర్చి యాడం
గా నెంతటి దండిచక్రిగానే గిరిజా
జానింగానే స్రష్టం
గానే నన్గనికరాన గడతేర్చఁగదే 101

క. అని చింతించఁగ దశరథ
జననాయక పేశిఁగాంచి జటిలాగ్రణి తా
ఘనజలధరగర్జా త
ర్జనకృన్నయ సరణినాడె సరసస్థితిచేన్. 102

చ. ఇలఖలరాజ శిక్షరచియించఁగ నాశ్రితరాజ సంతతిన్
గలితదయారసక్రియలగాఁచిన రాఁ గడతేర్చనన్నిఁటన్
గలిగిన శేషశాయి క్షితికాంత నరాకృతిగాఁగ గట్టెదన్
దలఁచఁగ నేటికిస్థితి యథాస్థితిగా నరయంగరాదకే. 103

క. తెలియక నీరాచనెలల్
కలన నరిచ్ఛటలనెల్లఁ గండ్రించిన యా
తల నధికతరజయశ్రీ
లలరఁగఁ దిరిగిచనఁ గలరయా! యజతనయా 104

ఆ.వె. అనిన నెట్టకేలకంగీకరించి తా
దాశరథిని నతని దాయి నీయఁ
గలిసి రాజధాని గాధేయ ఋషియును
గదలె నాఁటనాఁట గానఁజేరి 105

చ. హరికిరి గంధనాగకలలాండ సృగాల హరీకఖడ్గ కా
సర హరిణీరటద్గహన సంహతిఁ గాంచి యగాధనీర ని
స్తరతటినీతతింగడఁచి చండధరాధరరాజి దాటి దా
శరధి చనంగసాగె జటిచంద్ర సహాయతచేత నయ్యెడన్. 106

క. ఈరీతి గాధిజర్షిని
నారా[1]నెలసర్లఁగాంచి యాగ్రహశిఖికి
లారటితగాత్రి తాటక
దారుణలేచి హితదైత్యతతి గలసి ధృతిన్. 107

చ. ఘనచరణాగ్రఘట్టనల గ్రచ్చుఱకంధికలంగ నీరద
స్తనిత హ్రదట్టహాస నినదక్రియ నష్టదిశల్ చలించ దృ
గ్జనిత దృఢాగ్రహానల శిఖాకణ సంహతిరాల నానరా
శనసతి తానెదిర్చి ధృతి సంధిల ఖేటక ఖడ్గహస్తయై. 108

ఆ.వె. అంత గాధితనయు డతిరయక్రియదేర
దాశరథిని నతని దాయినరసి
దండ జేరనేఁగి తాటక యనిసేయ
గదిసె నాలసించఁగా నదేల ? 109

క. స్త్రీయని దాని తిరస్కృతి
జేయంగాఁ దగదు నడఁగఁజేసిన ధరణీ
నాయక ! సకలజనాళికి
రాయిడి గనకే హరించరాదే యనినన్. 110

చ. హరిహయహస్తకీలిత దృఢాశనిదారిత శైలశృంగ సం
సరణి, తదాజి దాశరథి చండశరాసన శస్త్రధారచే
ధరచలియించ నేసెఁ దెగఁ దాటక జాలకృతైక నాటకన్
హరిదిన దత్తహాటక నిరంతరఖేటక నిస్సహాటకన్. 111

వ. ఇట్లు తాటక త్రెళ్లిన 112

---

1. నెలసరుల (వ్రా)

క. రణసన్నద్ధ క్రియచే
గణియించక గదియఁ దాటకాతనయ ఖలా
గ్రణి యనిల సాయకాహతిఁ
దృణలీలం గడలిసేసెఁ దేలి చనంగన్. 113

గీ. అతనిదాయి యెదిర్చిన నస్త్రకలన
జెక్కలై నేల ద్రెళ్లంగఁ జేయఁగాంచి
కాకఁగదిసిన రాక్షసఘటలనెల్ల
నర్కనందన నగరికి ననిచెనంత. 114

క. ఇక్కరణి కార్యసిద్ధిగ
నక్కఱ గాధేయజటి నయక్రియ నతనిన్
జక్కఁగఁ గౌఁగిటఁ జేర్చెన్
జక్కఁగఁ ద్రిదశగణ గణన సంధిల్లంగన్. 115

వ. ఇట్లరణ్యాని నిష్కంటకాకృతిగాఁ జేసి తన యజ్ఞదీక్షఁ గడతేర్చినదానికి గాధిజర్షి సంతసిల్లి దాశరధి కైంద్రాగ్నేయాది సకల శస్త్రాస్త్ర జ్ఞాన సిద్ధిగా నానతిచ్చి తగిననాళ్లక్కడ నధిష్టించి రయ్యెడ 116

ఆ శ్వా సాం త ము

క. అతుల ప్రతాప తపన
ప్రతిభా! ధావద్విపక్షబల! కౌశిక సం
శ్రిత వలయ! వసుమతీ ధర!
సతతకృపాభ్యంతరాళ సాంద్రధ్వాంతా. 117

మ. అతులాంభోనిధిధామ! ధామజిత కోట్యాదిత్య! దిత్యంగనా
పతి హృద్వారిజ వాస! వాసవనుత ప్రాబల్య! బల్యాగ్రహ
[1]ప్రతతిచ్ఛేదనసత్త్వ! సత్త్వయుత శోభాకాంత! కాంతామణి
రతిరాజ ప్రతిమాన! మానవయధైర్య స్థైర్య శౌర్యోన్నతా. 118

---

1. ప్రతిత (ము)

తరల — కరధృతగోత్రా - క్రమచరిత్రా
పరమపవిత్రా - పంకజనేత్రా
గరధరమిత్రా - ఘనశుభగాత్రా
ధరణికళత్రా - దాసజనత్రా 119

— గద్య —

ఇది శ్రీమత్కర్పూరాచల లక్ష్మీనృసింహ వేంకటేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ సకలై
శ్వర్య ధురీణ శారదాప్రశ్నవివరణ శతఘంటావధాన వినయధునీ
తరంగ విజృంభణాజృంభిత సలలితమృదుమధుర వాగ్వైఖరీ
ఝురీధురీణ - స్థాపితాశేష-విశేషప్రసిద్ధ సాహిత్య [1]సారస్వతాశు
కవితాష్టభాషావిశేష సంస్కృతాంధ్ర నిరోష్ఠ్యోష్ఠ్యాది వింశతి
ప్రబంధనిర్మాణధురీణ మౌద్గల్య[2]మహర్షి గోత్రపవిత్ర
తిరుమలదేశికేంద్ర పౌత్ర తిరువేంగళాచార్య పుత్ర
మఱింగంటి సింగరాచార్య కవిరాజప్రణీతంబయిన
దశరథరాజనందన చరిత్రయను నిరోష్ఠ్య
మహాప్రబంధంబునందు ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీ

దశరథరాజనందన చరిత్ర

ద్వితీయాశ్వాసము

క. శ్రీలలనా పీన స్తన
పాళిజఘనభర[1]చికుర బంధాగ్రసదా
[2]లోలకర నఖర శిఖరద
యాలక్షణ సీమ కర్పరాద్రి నృసింహా. 1

వ. ఆతఁడీఁ గథాసరణి యెట్లంటేని 2

చ. జనకధరాధినేత సరసస్థితి యజ్ఞకరేచ్ఛఁ దా ధరా
జనతతి రా దిశల్ గలయఁజాటఁగఁ జేసిన[3]నాలకించి కాం
చన రథగంధనాగహయ సైనిక[4]సంతతిచే హళాహళిన్
దన నగరాంతరస్థలి హితక్రియ నిండఁగ సాగిరయ్యెడన్. 3

ఉ. ఈ గతి యజ్ఞదీక్షఁ గనవెల్లధరాతల [5]నేతలేగరా
వాగతి గాధిజాత జటిలాగ్రణి యారసి, రాక్షసారికిన్
శ్రీగల యట్టి యర్ధ జయసిద్ధి గదాయని నిశ్చయించి తా
రాగ రసస్థితిన్ గదలె రాచనెలల్ తన చెంతనంటఁగన్. 4

వ. [6]ఇట్లు నానాటికి యాత్రాసరణి గాధేయజటింగాంచి దాశరథి యిట్లనియె 5

క. ఇదియే జటిరాజస్థలి
యదిగంగా తటిని[7]దాని యాగతియంతా
చెదరఁగ దెలియఁగ జేయఁగ
గదె యన రాక్షసారిఁ గని నయ సరణిన్. 6

---

1. చికుల(ము) 2. లాల(ము) 3. నాలకించు(ము) 4. సంగతి(శ) 5. నేతలేగగా'శ) 6. అట్లనానాటికి(శ) 7. దీని(శ).

వ. ఆజటి యిట్లనియె. 7

క. గంగానది దీనిక్రియన్
సంగతి శేషాహికైన శతధృతికైనన్
యంగజహారికినైనన్
యంగద గాదే గణించ నాశ్చర్యగతిన్. 8

వ. అట్టి గంగా[1]జనన సరణి యెట్లంటేని 9

చ. అదయ సహస్ర హస్తఖచరాహితతాత[2] కృతార్థిఁగన్నయా
త్రిదశ ధరాధి నేత యతి దీనత నారసి తల్లిగాన నా
యదితి సహించలేక జలజాసన నందన శాసనక్రియన్
జెదరక కానకేఁగి హరిచింతన జేయఁగ సాగె నిష్ఠచేన్. 10

చ. తలఁచిన నగ్రధాత్రి నుచితక్రియ నిల్పిన శేషశాయినా
జలజ దళాయతాక్షిఁగని సాగిలి[3] తా నతిఁజేసిలేచి[4] కే
లలికతటిన్ ఘటించి యతి హర్షరసస్థితిచే ననేకచ
ర్యలగణియించి యాడెఁ దనయండ జటిచ్ఛటలెల్ల నారయన్. 11

వ. అట్టియెడ హరి యిట్లనియె 12

క. కనకాంగీ దశశతహ
స్తనిశాచర నేత తండ్రి సాహసగతినీ
తనయాగ్రణి[5]గలచఁగ నిటు
చనిన తెఱంగయ్యోనింత జడియఁగ నేలా. 13

చ. [6]సలలితు నీతగానిజయశక్తి జయించఁగ రానిదానిచే
నెలఁత చలించ నేటికెద నీ జఠరస్థలి నేజనించెదన్
[7]ఖలఖచరారి నేత సిరి గాఢతరక్రియ సంగ్రహించి ది
క్తల నరకర్తలెన్నఁగ హితస్థితిచే నచలారి కిచ్చెదన్. 14

---

1. జలసరణి(శ) 2. కృతార్థి(శ) 3. యానతి (శ) 4. కేలలితము(శ) 12వనెం.వచనము శ. లోలేదు. 5. గలచెంగట(శ) 6. సలలితనీతిగాని (శ) 7. ఖర ఖచరారి(శ.గ)

క. అనియనిచిన నచలాహిత
జననియు నిజకార్య [1]సరణి జటికది యెఱిఁగిం
చిన సంతసిల్లి సతిఁగల
సినయెడ నానాఁటఁ జీర చిక్కెం దెలియన్. 15

మ. దినచర్య న్నెలలెల్ల నిండిన ధరిత్రీజాని యంశస్థితిన్
గనియెన్ నందననేత నాజటిల రాట్కంజాతి యాదిత్యకీ
ర్తన లర్థిం దనరంగ నచ్చరల నృత్యక్రీడ లెచ్చంగఁ గాం
చన నిస్సాణ ధణంధణల్ చెలఁగ నాశల్ తేజరిల్లం దగన్. 16

క. ఈలీల నిఖిల [2]లక్షణ
శాలిహరి యతీంద్రసతికి జనియించి జయ
శ్రీ లెసఁగ నాటినాటికిఁ
జాలా యీడేరసాగెఁ జక్కఁగ నంతన్. 17

చ. దశశతహస్తదైత్యకరి తండ్రి యహంక్రియ సంధిలంగ న
ల్దిశల నృనేతలన్ గెలిచి తెచ్చిన కాంచనశక్తి నిష్ఠదా
నిశిత గతిన్ రచించ ధరణీ ఖగ సంహతిరాగ హర్షకృ
ద్దశనచలారి దాయి సహితస్థితి చే జనియెన్ కళారతిన్. 18

వ. ఇట్లు చని సకల దిగంతాయాతహిత జనాగ్రజ సంతతి తేజరిల్ల సహస్ర
హస్తలేఖారాతి తండ్రి యజ్ఞశాలం జేరి యందఱల సందడి నిలిచెనంత. 19

క. తారాంతస్థ్సలి లేనెల
దారిన్ లాక్షణ్యకళల దనరారిన శై
లారాతి దాయిఁగని ఖచ
రారి కదియనేగి నిలిచి యానందగతిన్. 20

ఆ.వె. అతని రాజధాని నాఖ్యఁ దల్లిని తండ్రి
నడిగి కాంచనాసనాగ్ర్య ధాత్రి
[3]పర్ధితోడఁ జేర్చి యఖిలార్చనల చేత
సంతసిలఁగ జేసి చక్కనిలిచి. 21

---

1. ధరణి(శి.గ) 2. రక్షణ (ము) 3. ఆర్ధి చేర్చి (శి.గ.)

చ. అనఘ చరిత్ర! నిన్నని జయక్రియఁ జెందితి గానదాచకే
కనక కిరీట హారకరకంకణ చిత్రక రత్నచేల చం
దన నటచేటికా రజిత దంతి శతాంగ హయాదికాంతు లె
ల్ల నడిగి నంత నే తనయ లాలన నిచ్చెదఁ గీర్తి హెచ్చెదన్. 22

వ. అనిన సంతసిల్లి 23

క. అన్నరఖాదాగ్రణి గని
చిన్నన్ నాకిట్టి కాంతు సేయఁగ నేలా
నిన్నడిగిన నీరాదే
తిన్నఁగ జరణ త్రయఊతిన్ హర్షగతిన్. 24

వ. [1]అని యడిగి. 25

ఉ. ఎన్న నిశాటకర్తధృతి నిచ్చితి నీ హృదయాచ్ఛకాంతు నేఁ
డన్న ధరాంతరితు [2]నిఖిలాశ నిశాచరశైలరాణ్ణదీ
కన్నిధికానన త్రిదశ [3]కంధిజ నీడజ కీల తారలం
దన్నిట దానయై నళినజాండఘటస్థలి నిండె నయ్యెడన్. 26

ఆ.వె. జగతినిండ యంఘ్రి సత్యజగత్ స్థలి
[4]కంటజూచినంత హర్షగతిని
యరసి చక్రయంఘ్రియని ధాతయేతెంచి
కదిసి దానికెఱఁగి గణనఁ జేసి. 27

మ. కరకాంతర్గత నీరధారల దృఢాకాంతున్ జగత్కర్త శ్రీ
చరణాగ్రస్థలిఁ గేలనంటి కడుఁగన్ జాలై ధరన్ జారఁగా
శరజాస్త్రారి [5]రయక్రియం జని శిరస్థానిన్ ధరించె న్సదా
హరిదీశ త్రిదశాహియక్షు ఖగసాధ్యశ్రేణి కీర్తించఁగన్. 28

తే. అంధకారాతి దాల్చిన యట్టిగంగ
యర్క సంతాన నరనాథ యత్నసరణి

1. అనినయాలించి(శి) 2. హరిదక్క(శి.గ) 3. కంధరనీరజ 4. యంఘ్రినతని నెత్తినంఘ్రినిడిన(శి.గ) 5. దయంజనించి(శి.గ)

ధరణిజారిన యదిగాన దశరథేశ
నందనాగ్రణి! లెస్సగానంగరాదె. 29

క. ఆ గంగాప్రోదిని తా
సాగర సంగతి [1]నొనర్చి జనసంచయ చం
డాగస్థితి నడగించఁగ
శ్రీగతి సద్గతి ఘటిల్లఁజేయఁగ ధరణిన్. 30

క. అనిగాధిజాతజటి చ
క్కన గంగాతటిని జననగతి దెలియఁగజే
సిన నాలకించి దశరథ
తనయాగ్రణి సంతసిల్లి దారిఁ జనంగన్. 31

చ. ఇలహారథాతలైన గణియించఁగరాని నిశాచరారి స
జ్జలజ ఘటాండజాత సృణిసారస చక్రదృఢాంఘ్రిఁదాకినన్
శిల నళినాయతాక్షియయి [2]చిత్రకథాతిశయాచ్ఛలీలలన్
నిలిచెఁదదగ్రధాత్రి జటినేతలటంగని సంశయించగన్. 32

సీ. అచలారి నిరసించినట్టి రాక్షసనేత
నచలక్రిందికి దన్నినట్టియంఘ్రి
సత్యజగత్ స్థలి చక్కకై సాచిన
నలశత ధృతికడ్గినట్టి యంఘ్రి
సకల ఋషిశ్రేణి సంతతాసక్తిచే
సరసి హృత్స్థలి దాల్చినట్టి యంఘ్రి
కలశనీరధి కన్యకాస్తన ఘట్టన
నతిశయిల్లఁగ జేసినట్టి యంఘ్రి

[3]యనఁగ సనకసనందనాద్యఖిల ఖచర
యతితతికినైన గనరాని యట్టియంఘ్రి

1. దనర్చి 2. చిత్రకళాతి(శ) 3౨వ పద్యములో 2,3 చరణములు(శ. లో) చక్కగా నింగికిఁజాచి సాధత చేత నారాధనల్ గాంచినట్టి యంఘ్రి;....ఘనఘనా శ్రేణి చెండాడగా గంగనక్కఱచే గన్నయట్టి యంఘ్రి, 3. అనఘ (శ)

తాకినంత [1]ధరాధినేతలు గణించ
శిల నళిననేత్రయై నిల్చె జిత్రకళల. 33

చ. నిలిచిన యాయహల్య, ధరణీతనయేశితకాళ్ళచెంత సా
గిలి, నతిఁజేసి, లేచి తనకేల్ నిటలస్థలినంటఁ జేర్చఁగా
దెలియక గాధిజాతజటి దిక్కటుగాంచినఁ జేరనేగితాఁ
గలిగిన గాధ దృష్టగతిగా నెఱిఁగించఁగసాగె నయ్యెడన్. 34

క. ఇక్కాననాంతరస్థలి
జక్కననరికాలి కంటిజడదారికి దీ
రెక్కిన గేహిని యయిధర
నక్కఱ గననయ్యె దా నహల్యాఖ్యతగన్. 35

ఉ. చక్కఁదనాలఱెంకి, నెరజాణ నహల్యఁ గళానయక్రియన్
జిక్కఁగ నందఱల్ గణనసేయ నెఱింగి ధరాధరారి తా
నక్కఱదేర నంగజ కరాగ్ర లతాంత శరాగ్రకీలలన్
జిక్కి తదాశ్రయస్థలికిఁ జేరఁగ నేగి రహస్య చర్యచేన్. 36

ఆ.వె. అక్షుచరణజటి[2]గ, నాకృతిఁ దాల్చి య
హల్యఁగదియ జనిన నానగారి
చిహ్నలరసి సంతసిల్లి యంగీకార
సరణి దిరిగి సదన జగతినిలిచె. 37

వ. అంత. 38

చ. తనలతికాగ్రహస్థలి హితస్థితి నిల్చిన నీరజాననన్
గని యచలాచలారి నెఱకాకలఁ దాళఁగలేక చేరఁగాఁ
జని జిగిఁ గౌఁగిలించి, రతిసారతరక్రియదాల్చె ప్రక్చర
స్తనజలధార లేర్లగతి జారఁగ హర్షితచేత దేలఁగాన్. 39

వ. ఇట్లహల్య నంగజకేళి సంతసిల్లఁజేసి చననంత 40

---

1. నిశాధి (శి) 2. ఘనాకృతి (ము)

క. దారిననే తెంచిన శై
లారింగని యక్షుచరణ యతిదృగ్జాతాం
గారకతతిరాలఁ దృణా
కారక్రియఁ దెరల జలదగర్జలచేతన్, 41

ఉ. ఏనిఁటలేని చెంగట నహీన తరక్రియచేత నేఁగినా
చానవహల్య జేరి. యతిసాహసశక్తి ననంగ కేళికన్
గాన నడంచినట్టి కతనం గడ నీకిక లింగహానియై
గ్లానియు నింకరాదె యనగ్రచ్ఛుఅ జారె దిశల్ చలించగన్. 42

వ. అంత నక్షుచరణ జటి యతినిం గాంచి. 43

చ. అలజడి చెందనేలఁ ద్రిదశాలయనాయక! నాహృదంతర
స్థలి దయసంఘటిల్లె దినచర్యల నీకిక గార్యసిద్ధి కాఁ
గలదనియాడి దాటిచని గ్రచ్ఛుఅఁ జెంగట నిల్చినట్టియా
జలజదళాయతాక్షిఁగని చండతరాగ్రహ దృష్టిదేరఁగన్. 44

క. చానా! హృత్స్థలిఁదలఁచగ
రాని నడక నడిచితే యరాళగతి నర
చ్యానన్ కఠిన శిలాకృతి
చే నిలకడసేయరాదె శీఘ్రత ననినన్. 45

క. తన చెంగట జడదారిం
గని యార్తిం జడిసి యతనికాళ్లకెఱఁగ న
ల్లన హృదయస్థలి జనియిం
చిన దయచే నాయహల్యఁజేరిక నాడెన్. 46

చ. నళినదళాయతాక్షి! యెదనాటిన చండతరార్తి రేచఁగా
గలఁగగనేల దాశరథి కార్య హితస్థితి నిట్టిదారి రాఁ
గలఁడదిగానఁ దచ్చరణ ఘర్షణలీల ఘటిల్ల నాటి తీ
రలరఁగ దాల్చె నన్నెరసి యర్థిఁజరించఁగరాదె లెస్సగన్. 47

వ. అనినంత 48

ఆ.వె. అట్టి జటిలనేత తట్టినయంతనే
యంగలతిక సడలి యార్తిచేతఁ
నెలఁత చిత్రగతిని శిలయయ్యె నైచండ
గహనధాత్రి నిలిచెఁ గదలలేక. 49

క. అనఘ యదిగనుక నీచ
క్కని చరణహతిన్, దిగీశ గణనల్ నిండన్
దనయాద్యాకార స్థితి
సనయక్రియదాల్చినిల్చె సారస్యగతిన్, 50

చ. అనిన యదాట తజ్జటి, యహల్య నిజాకృతిచేత దాదన
ర్చిన యది యాలకించఁ జని శ్రీనిధి దాశరథిన్ గణించి చ
క్కని తన గేహినిన్ గలిసి, కడ్డడగంగఁ జరించెఁ[1] గానలం
దెనసి యతీంద్రరాజి యెదనెన్నఁగ హార్షతఁదేర నయ్యెడన్. 51

క. అంతంతటఁ దక్కిన జటి
కాంతస్థలచర్య లెల్లఁగని కనియెద న
త్యంతానంద స్థితిఁ జనఁ
జెంతన్ సకలజన ఘుటల చేఱంతయ్యెన్. 52

చ. జనకధరాధినేత సరసస్థితి యజ్ఞకరేచ్ఛగాంతు రా
ననచఁగ నేగినట్టి హరిదంతరసాతల నాథరాజి కాం
చన రథ గంధనాగ హయసైన్య హళాహళికాజయ క్రియన్
గని కని గాధిజాతజటికర్త నిరంతరహార్షశాలియై. 53

క. తనజ్ఞాన దృష్టిచే చ
క్కని రాతుసహంత కధిక కల్యాణ శ్రీ
లెనయఁగఁ గలదని దృఢగతి
జనియెన్ సకల జనఘుటల సంధల్లదరన్. 54

చ. చని యగ్రస్థలిఁగాంచె నంత జనకజ్యాకర్త రాద్ధాని దాఁ
గనకాలంకృత చిత్రరాజి సదనాగ్రస్థాన సంధాన కే

1. (కానలందెనయ యతీంద్రరాజి యెదనెన్నఁగ హార్షముతోడ నయ్యెడన్)

తన చేలాంచల నిర్గతానల శిఖాత్యంతా హతాకాశ ర
త్న నిశానాయక నాకదేశతటినీ ధారాధరారిన్ దగన్ 55

వ. ఇట్లు జనకరాజధాని జేరనరిఁగి యా చక్రధరణీధరాంతర సకలదేశ నర నాథచ్ఛటలు, హరిశిఖి కృతాంతనైరృత జలధీశానిల చంద్రికానేతలు, సిద్ధసాధ్యనాగ చారణ యక్షకిన్నర కర్తలు, గంధగజకంఖాణ శతాంగ సైనిక సన్నాహచర్యలు నిండ శంఖకాహాళఝల్లరీ తాళానీక నిస్సాణ ఘంటానాదలీలలు, దశదిశలఁ జెలంగ ప్రస్యందన శాటికాచిరత్న రత్నాలంకారక్రియలు రంజిల్లిందాల్చి సింహాసనస్థిరలనధిష్ఠించి రయ్యెడ 56

క. తనచెంత రానెలల్ సిరి
దనరఁగనా గాధిరాజ తనయాగ్రణి చ
క్కని నెఱసిరి గద్దెలకడ
నెనసి యధిష్ఠించె నందఱెన్నగనంతన్. 57

చ. కలితనయాతిశాలి, జనకక్షితి నాయకమౌళి చక్కఁగా
లలిత హిరణ్యశాటిక లలంక్రియ లంచితగంధసేచనల్
గలిఁగి దిగంతరాజతతి గాంచి గణించఁగ లెక్కలేని చా
యల నలరార గద్దెకడ నక్కఱ సంధిల నిల్చెనయ్యెడన్. 58

క. తనయంకస్థలి సీతాం
గన దిశలన్ నిండినట్టికళల నధిష్ఠిం
చిన సకలధరణి నేతల్
గనిరి జగజ్జనని చాళికన్ దనరారన్. 59

తే. అచటనీరీతి జనకధరాధినేత
సకల సన్నాహ చర్యల సంతసిల్లి
నిజగృహాంతర సంస్థితినీలకంఠ
ఘనశరాసన యష్టిఁ దే ననిచెనంత 60

చ. [1] కనక నగాకృతిన్నిగిడి, కానగనైన గిరీశసాయకా
సనదృఢయష్టిఁ జేరి, యతిసాహసశక్తి నిశాచరచ్ఛటల్

1. కనఁగ నకాకృతి (ము)

గని తలలన్ ధరించి, జనకక్షితిరక్షిత యగ్ర ధాత్రికిన్
జనిచని చక్కడించిరి, దిశల్ చలియించఁగ నట్టిచెంగటన్. 61

ఆ.వె. జనక ధరణినేత సకలరాజచ్ఛట
నరసి హారశరాసయష్టిఁ దీని
జేరి యేరలైనఁ నారియెక్కిడిరేనిఁ
గన్నె నీయఁగల నటన్న దెలిసి. 62

సీ. చేరనేటికిఁ దీనిఁ జేగాని చెంగట
గలగంగఁ గలదని నిలిచినిలిచి
యక్కించి జట్ల నాయధిక సాహసశక్తి
దరలఁ జేయఁగలేక తగ్గితగ్గి
ఘనతరహస్త శాఖల నాడఁగ ధరించి
గాసియై కదలంగఁ జేసిచేసి
జంకించి గద్దించి సాఁచి యాజేనెల
కెడగాఁగ నింతింత నెత్తియెత్తి

చక్రశైలాంతర స్థల సకలదేశ
రాజహారిదీశ చారణరాజి చాల
చెదటి లజ్జించి కృశియించి చింతగనలి
కదియలేరయ్యెఁ గడలేనికాక నంత. 63

క. తారలసందడి నెల
దారిన్ రాజాంతరస్థ దాశరథి జయ
శ్రీ రంజిలఁగా జటి యా
జ్ఞారతిచే సకలదేశ జనతతి గనఁగన్. 64

ఆ.వె. లేచి కదియనేఁగి లేఖాద్రి చందాన
నలరినట్టి హారి శరసయష్టి
నంఘ్రినఖరేఖనాని తృణాకృతి
నెగురఁజేసి లెస్సనంత యాచి 65

ఉ. కేలధరించి దాశరథి క్రీడగిరీశ శరాసయష్టి యా
శాలలనాది లేఖ ఖగసాధ్యనిశాచరసారణాహియ
ఙాళి గణించ నెక్కిడి నయక్రియ చే దిగియంగ సాగినన్
జాలఁగ గండ్రలై, ధరణిజారె జగత్త్రయి సంచలించఁగన్. 66

వ. అంత 67

సీ. అచలాది తేయానలాచ్ఛకీలల[1] గంధి
నగరాజె చిట్లిక ళ్లెగ ననఁగ
హరిదంత దంతి సంహతి యాగ్రహస్థితి
జేరిక ఘీంక్రియల్ చేసెననఁగ
నలినసంజాతాండకలశి యిట్టిట్టయి
యడలి చెల్లా[2] చెదర య్యెననఁగ
గగన నిర్గళిత నిర్ఘాత సంతతిచాలఁ
దెగిధాత్రిఁ గలయంగఁ ద్రెళ్లెననఁగ

దశరథక్షితినాథనందనకరాగ్ర
ఘటిత గిరిశ శరాసన గాఢయష్టి
దీర్ఘ శింజిని, తెగియంగఁ దిగిచినంతఁ
గఠిననాదాతిశయలీల గండ్రలయ్యె. 68

శా. నింగి న్నల్దిశలెల్ల నిండఁజెలఁగ న్నిస్సాణరాడ్ఢంధనల్
కంగారయ్యె దశాననాది ఖలరక్షశ్రేణి కంఖాణసా
రంగస్యందన రాజశేఖర. ఘటల్ రంజిల్లె, నాకాంగనా
సంగీతక్రియహెచ్చె, నృత్యకళలన్ సంధిల్లె హర్షస్థితిన్. 69

ఆ.వె. దానిఁగాంచి జనకధరణీశకేసరి
చాలహర్ష జలధిఁ దేలితేలి
సీతఁగేలసంజ్ఞ చేసిన రాక్షసా
రాతిఁజేర జనియె రహి దనర్చ. 70

1. కంది నగరాజె (వ్రా) 2. చెదర్ల య్యె (ము)

సీ. అఖిల రత్నస్థగితాలంక్రియలకెల్ల
సిరియన గాంతి రంజిలఁగ జేయఁ
గాయజసాయకాకార నేత్రాంచల
శ్రీలెంతొ చెక్కిళ్ల చెంగలించఁ
జరణ కంజన్యాస సంసర్గ చే ధాత్రి
చిత్రలాక్షారసస్థితి గ్రహించ
రాజితతారహారచ్ఛటల్ కలిత స్త
నాగ్ర సంసరణిన్నృత్య గతి గదల
తంద్రియానతి లేచి చెంతల నెలంత
లెచ్చరించఁగఁ జేరంగనేగి యతని
దండ [1]డగ్గ ఱి తెలిజాజిదండఁగేల
నెత్తి కంధరఁ దగిలించ నేసెనంత. 71

వ. ఇట్లేసిన ఝల్లరీ కాహళ నిస్సాణ ఘంటికాతాళనాదక్రియల్ దిశలం జెలంగె, దిగీశయక్షకిన్నర సాధ్యచారణ నాగాండజ గణనల్ నిండె, గంధగంధిల దంతికంఖాణ స్యందనస్పై నికరాజహాళాహాళిక నెరసె, సకల రాక్షసానన కళల్ తఱఁగె, నాయెడ జనకధరణీజాని దాశరథి సహాయత నిజనగరాంతరస్థలికిఁజని యర్హ్మాశాలల నిల్కడ జేయించె నంత 72

తే. అందుఁదానిల్చియాగాధినందన జటి
కాఁగలిగినట్టి కల్యాణకార్య సిద్ధి
కలర లేఖల్లిఖించి ధరాఽఽదితేయ
ఘటలచే నంచె నాయాజి కదలిరాగ. 73

వ. అయ్యెడ. 74

క. హరిగండ ఖడ్గకాసర
కరికిరి సారంగ నికరకానన ధరణీ
ధరరాజిఁ దాటిచనిచని
చిరతర సాకేత నగరిఁజేరి కడంకన్. 75

(1. దగ్గఱ)

శా. నానాదేశనరేశితల్ సకలయత్నశ్రీల గాంగేయ శా
టీ నాగేంద్ర హరీంద్రజాల నటచేటీనాటక శ్రేణి క
న్నానంగా కని డగ్గరం జెలంగు నాయాజిన్ నిరీక్షించి ధా
త్రీనాకాలయనేత లిట్లనిరి యర్థిన్ దేనియల్ జారఁగన్. 76

సీ. ఆకాశకపణ దీర్ఘాకృతి నేతేరు
దిట్ట తాటకఁ గెల్చినట్టి సరణి
యఖిల యత్నక్రియ లలరిన జటియష్టి
నర్థి రక్షించిన యట్టి జాడ
యైంద్రాది సకల శస్త్రాస్త్ర సాధనశక్తి
నాశ్చర్య గతిగాంచినట్టి ఘనత
యంధకారాతి శరాసన దృఢయష్టి
నర్థి గండ్రించినయట్టి దారి
యజతనయరాజ హేళి కత్యంతచర్య
[1]నెఱుఁగఁ జేసిన నగ్రగజాధీశ ఘుటల
కంచితాలంక్రియా దంతిహాయ శతాంగ
చేల సంసిద్ధఁ దనరించెఁ జాలనంత. 77

మ. సకల శ్రీనిధియైన యాదశరథజ్యాక ర్తతాఁ జక్రశం
ఖకళాజాత నరాధినాథకరి సాంగత్యక్రియన్ నిస్సహా
నక సంజాత ధణంధణల్ దిశలనిండన్ జేరఁగానేగె న
త్యకలంకస్థితి సంధిలన్ జనకరాడ్ధానిన్ సదానందియై. 78

క. జనక నరనేత దశరథ
జనరాణ్ణిధి రాక నెఱిఁగి నహితస్థితిఁ జ
క్కనెదిర్చి కలసి, దగిన
ట్టి నగళ్లన్ నించె సంగడీ లెన్నంగన్ 79

వ. అంత. 80

1. నెరుక (ము)

అ.వె. దాశరథికి సీతఁ దక్కిన నందన
త్రయికి సహజ ధరణి తలనరేంద్ర
కన్యలన్ గళాతిధన్యల నిచ్చె నా
జనకరాజహేళి సంతసిలఁగ. 81

వ. ఇక్కరణిఁ గల్యాణస్థితియైన చెంగట శతాంగ సారంగ కంఖాణ దాస
దాసీ హాటక శాటికారత్న రత్నాలంక్రియల్ [1]ననయగతిఁ దనయనిచ్చి,
తనయల ననిచినఁ దశరథనేత నందనసహాయత సాకేతరాజధానికిం
దిరిగి చనియెడునెడ 82

సీ. సేనానిగల శిఖాళీనేతసన్నిధి
నఖిల శాస్త్రక్రియ లర్థి నేర్చె
దిననాథ సంతతి [2]జననాథ సంతతి
హరికి సాధన ధారగలయనరికె
నార్తసజ్జనరక్షకై ఖలశిక్షకై
కంధికన్యాజాని కళ జనించె
చక్రాచలాంతస్థ జగతి నగ్రజరాజి
కరసి నిరాంతక సరణినిచ్చె

తే. జనక శాసనధారియై జననిగాంచి
నిశ్చలాగ్రహం శక్తిచే నిగ్రహించె
నట్టి క్షత్రియ హంత దిగంతరాజ
గణనలెచ్చంగ నేతెంచె గాథచర్య. 83

క. [3]అనతాగ్రహకీలిశిఖా
కనదాకృతిఁ గదలినట్టి క్షత్రియహంతన్
గని సకలరాజసంతతి
జనితార్తింగదిలె నద్రిశల్ నిండంగన్. 84

చ. అలజడిచేత నద్రిశల [4]కందరదాటుగ జారినంతనే
తలకని దండి నాదశరథక్షితి [5]రక్షిత్ర్పహేళి కన్న రా

1. ననయు(ము) 2. శి.గలోలేదు 3. అనలాగ్రహ (శి) 4. కందరలాటగ(ము)
5. నాయకహేళి (శి. గ) నాయక (శి. గ)

నెలల శరీర రక్షకయినెట్టన నగ్ర ధరిత్రిఁ జక్కఁగా
నిలిచి నరేంద్రహంత ధరణీఖచరాగ్రణిగాంచి యంతటన్. 85

క. క్షితి సాష్టాంగక్రియ యా
నతి చేతన్ గణనచేసినన్ దానిఁదృణా
కృతిఁగాంచి దృగంచల ని
ర్గత శిఖికణ రాజి రాలఁగా నిట్లనియెన్ 86

క. అకటా ! నాయేలిక యం
ధకహంత శరాసయష్టి ధైర్యస్థితి గం
డ్రిక జేసిన యతఁడేడీ
తెకతెక నాదేహయష్టి తెరలఁగ సాగెన్. 87

ఉ. ఆరయకాంచనాద్రియె శరాసనయష్టిగ శేషచక్రియే
నారిగ, నంచతేజిగల నాయఁడె సారథిగా, ధరిత్రియే
తేరయిపొచ్చ, రాక్షసతతిం దెగటార్చినయట్టి కాయజా
తారిఁ దిరస్కరించిన గయాళి యతండిట యేడి కాంచెదన్. 88

తే. ఖచర సంతతి యంతంత గణనఁజేయ
క్షత్రియశ్రేణి నాయడ్డకత్తి చేత
గండ్రికలు జేసినట్టి నాగాధ శక్తి
గాంచినది లేనియెడ నాలకించరాదె. 89

వ. అని క్షత్రియ హంత యాడిన దానికిజడిసి దశరథ నృనేత చిన్నరానెలల
కడ్డ కట్టయై నిలిచి 90

ఉ. కానకకన్నయట్టి కసికందితఁడారయ, నద్రికన్య కా
జాని శరాసయష్టిఁగని చక్కనెఱుంగక కేలనెక్కిడం
గా నది గండ్రలయ్యె జనకక్షితిరాణ్ణిధి సీతనిచ్చినన్
దానికిలేని కాక దయదాల్చక యేటికి నయ్యుయియ్యెడన్. 91

క. శైలారి నన్నిలాస్థలి
జాలాకీర్తించ, రాజసంతతి నడఁచన్

జాలించిన యాచక్కని
శీలత నేఁడధికనిష్ఠఁ జెల్లించఁగదే. 92

క. ఈ నాతనయాగ్రణి క
య్యాన నెదర్చంగ నంధకారాతియె! గీ
ర్జానియె! యచలారియె! యా
హా! నిండిన గాక సేయనదియే గతియే. 93

వ. అనిన తండ్రియాడిన తెఱంగాలకించనేరక కేల నాక్షత్రహంతఁ గాంచి,
జానకీజాని యాగ్రహించి 94

క. నాతండ్రి దశరథక్షితి
నేత హితక్రియ గణించ నీతి తెలియకే
ఘాత్య జెడనాడంగా
నీతియె చెలరేగ ధరణి నిర్జరనాథా. 95

క. ఆనెలతలదిట్టదియనఁ
గా నేరక జనకధరణి కర్తయనంగా
నేనెఱుఁగనంటి నంతనె
కానంగ శరాసయష్టి గండ్రిక లయ్యెన్ 96

క. ఆలయెడన్ ధరణీఖచ
రాలియెడన్ నల్గనేర నలిగితినేనిన్
లీలన్ నాదృష్టికి నా
హాలాహలధారియైన నాగఁగఁ గలఁడే 97

క. అనియాడిన దాశరథిన్
గని క్షత్రియహంత హృదయకంజస్థలి సం
జనితాగ్రహ శిఖిహృత సం
హననస్థితిఁ గెరలి తెగి యనాదరసరణిన్. 98

సీ. అంచలేజీదిట్ట కంధకారాతికి
దీక్షైన యతఁడని తెలియరాదె!

యఖిల ధాత్రీస్థలి నగ్రజనేతల
కలరనిచ్చినదారి దెలియరాదె!
లీలచే క్షత్రియాళి ననేక చర్యల
దెగటార్చిన కడంక దెలియరాదె!
సరసకాండాసన సరణికేదైన నా
దృష్టికాననిజాడ దెలియరాదె!

తెలియకే కాక నన్నిట్లు తేఁగటిల్ల
నాడి, నీరాచసిరిఁ దెగియాడనేల
కలన నిద్దఱి చక్కట కలిగినట్టి
ధృతి గదిసినంతనే తేటతెల్లగాదె. 99

మ. ఘనకైలాస ధరిత్రి శక్తిధరసాంగత్య స్థితిన్ సాయకా
సన సంజాత కలాచ్ఛటల్ కిసలయాస్త్రచ్ఛేదిచే నేరఁగా
చన గండస్థలి తల్లడిల్లఁగ సహస్రారస్థలిన్ శస్త్రచం
డననాదక్రియ నాలకించి చనినాడన్ దాని ఛాయఁగనన్. 100

తే. అంధకారి శరాసనయష్టిఁ గనక,
యకట! యెక్కిడరాయన నతనినాల్క
యేకరణి నాడెగాక యెక్కిడఁగ నట్టి
కే లదెట్లాడెరా రాజకీటకేశ. 101

క. నానిననలినట్టియ యా
హానలినాస్త్రారి దనియ హంక్రియ చేతన్
లేనిసడిచేసి గెలిచెద
కానీక్షత్రియ కనిష్ఠ కడచి చనియెదే! 102

క. క్షత్రియ సంతతినెల్లన్
ధాత్రీశాద్యఖిల ఖచరతతి గనఁగా ని
క్షత్రక్రియఁ జేసిన నా
క్షాత్రస్థితిఁ దెలియరాదె సంఘర్షణచేన్. 103

క. ఆటది యనకే కాకన్
దాటక గాఢాసనాస్త్ర ధారలచేతం
గీటడగఁగఁ జేసిన నీ
సాటిగలరె సకలదిశల జనతతి దెగడన్. 104

వ. అని యగ్రజాగ్రణి యాడిన నిందాత్రయికిన్ దాశరథి యాగ్రహించి 105

తే. క్షత్రియ కనిష్ఠయని నన్నసారదృష్టి
నాడఁగా నీతిగతియె యహంకరించి
తెలియ! నీచే శరాస్త్రశస్త్రికలకతన
నగ్రజక్రియ కానంగనయ్యె నిచట. 106

ఆ.వె. ధాత్రిఁ గలిగినట్టి క్షత్రియఘటల ని
శ్చైపగతి నడంగఁ జేసినాఁడ
ననఁగ నేటికిట్టులందఱుగానరా
నకట! యన్నృతగాధ లాడనేల. 107

క. అని నెదిరించినతాటకఁ
గని శస్త్రికనేసినాడగాశ ధరిత్రీ
జనతతి గనవీసరణివ్
జననిని హింసించినట్టి సాహిసి నేఁగాన్. 108

వ. అనిన క్షత్రియ హంత కనలి 109

క. కనదశని సదృశహల సా
ధనదారిత సకలదేశ ధరణీశితృసం
హననాస్త్ర సలిలతటినీ
ఘనకంధి న్నాచరిత్రఁ గానఁగరాదే. 110

క. అనఘా! నీతెఱఁగే నెఱుఁ
గనిదే కరశక్తి లెస్సఁగననయ్యెడినా
ఘనకాండాసన యష్టిన్
సనయక్రియ నెక్కుడంగఁ జాలిన యెడలవ్. 111

క. అనితనకెంగేలి శరా
సనయష్టి నరేంద్రహంత జనకక్షితిరా
ట్తనయా జానికి నంది
చ్చిన దాలిచియెక్కిడన్ సచిత్రగతిఁ గనన్. 112

తే. తిన్నఁగా గేల శింజిని దీఁడితీఁడి
యధికటాంకార నాదక్రియలు సెలంగ
నశని కెనయైనయట్టి యల్లంటఁ దాల్చి
నగి యనాయాసగతిచేతఁ దిగిచి తిగిచి 113

క. నీచే నీశక్త్రిక [1]యిం
తై చనఁగా నేర దదితిజాళి కలంగన్
నీ చరణక్షతిచేసెద
గాచిన నాకింక నిందగా దేయనినన్. 114

ఆ. వె. ఆ త్రిచేత నగ్రజాగ్రణి దశరథ
తనయధరణిజానిఁ గని కలంగి
'చేరితీర్థయాత్ర జేయంగ గాల్లిచ్చి
యనచ లెస్సగాదె' యనఘ చరిత! 115

మ. సకల జ్యాచరఖేచరాళి గణియించన్ నింగికిం జిక్కిక్రిం
దికిరానేగఁగఁ గాండ సంఘటనఁ దంతెల్ గట్టితిం గాన న
త్యకలంకారత శక్త్రిచేత నది యాహా త్రెళ్ల నేయంగఁ గీ
ర్తికథల్ నల్దిశలందు నిండెడి దయాదృష్టిం గటాక్షించరే. 116

క. అననాలకించి దశరథ
తనయాగ్రణి శక్త్రినట్టి తంతెల్ తెగన్
సిన, ధరణింద్రదెళ్లనిశా
జననాయక గణనలెంత సందడి నిండెన్. 117

క. తనకట్టి నట్టితంతెల్
ఘనశితశతధారద్రెళ్లఁగా నేసిన న

1. కణిన్ తై చనఁగా (ము)

ల్లననగి జానకీ శితఁ
గని, కీర్తన జేసి చనియెఁ గాతర చర్యన్. 118

వ. అంత 119

ఉ. శ్రీనిధి రాఘుసారి జయసిద్ధికి నాయజనందనాదిధా
త్రీ నరనేత లంచితగతిన్ గణియించగ, నింగి నాదితే
యానక దంధనల్ చెలఁగ, నక్కఱ దా నిజరాజధానిఁదే
రానఁగఁ జేరినిల్చి యఖిలాగ్రజసంతతి సంతసిల్లఁగాన్. 120

వ. అయ్యెడ 121

సీ. సరసాలినీ జాత ఝుంకారసంకాశ
సంగీత సాహిత్య సరణి చేత
గంధినాగ రథ కంఖాణ రాజశ్రేణి
గననైన సాదీల గణన చేతఁ
జలజాకర తటాక సంతాన కాంతార
కేళికాసంచార కేళిచేత
లాలిత నాటకాలంకార శాస్త్రార్థ
నిఖిల సారజ్ఞాన నియతి చేత

నన్నిటను హెచ్చయిన రాఘుసారి గాంచి
చేయఁదలఁచె సింహాసన స్థాయిగాగ
నజతనయ జటిలాగ్రణి యాజ్ఞచేత
దశరథక్షితి నాయక దంతి యలరి. 122

వ. అంత. 123

మ. జయలగ్నస్థితి రాఘుసారి కధికప్రక్చందనాలంక్రియా
చయసంరాజితగాత్ర యష్టిగ రచించెన్, దేశికాజ్ఞ న్నయ
క్రియ సింహాసనధాత్రికింగదియ నర్థిన్ దాసిచే నేగి కే
కయ కన్యాపతి యాజిఁగాంచి యనియెన్ గాఢాగ్రహాక్లిన్నయై 124

తే. అనఘ సంగరధాత్రి సేనాజిఁ జేసి
నట్టి జయకార్యసిద్ధికి నతిశయిల్లి
కాంక్ష లిచ్చెదనంటి యాకాంక్షలిట్టి
దాకఁదయసేయఁగదె కల్లలేక లెస్స 125

క. ధీనిధి నా తనయాగ్రణి
చే నేకచ్ఛత్రలీల క్షితి నేలించం
గా నిష్ఠదలఁచితిని నె
య్యానం గాదేనిఁగల్లలాడితినన రే! 126

తే. రెట్టి యేడేండ్ల దనుకనీ దిట్టరాక్షు
సారిఁగానల కనిచిన యదియ నీతి
యన్ని నాళ్లైనఁదిరిగి ధరణి
జక్కగా నేలరాదె యే శంకలేక. 127

చ. అని తనతండ్రి గాంచి తెగనాడినకైక తెఱంగెఱింగి స
జ్జననిధియైన దాశరథి సాగకనిల్చి హితక్షితీశతల్
గని గణియించి దాన పరగన్ గడతేర్చఁగ దీక్షదాల్చి చ
క్కనఁదిరిగెన్ గృహస్థలికిగాఁగల చర్యదలంచియయ్యెడన్. 128

తే. తన యలంక్రియలన్నిటిఁదాచి నార
చీరలంగీకరించి యాసీతఁగలసి
దాయిచెంగటరాఁ రాజధానిఁదరలె
దాశరథియందఱల్ గని తలఁకనంత. 129

చ. అనఁచఁగలేక చిత్తజనితాయతచింత జలించినట్టియా
జననికి దండ్రి కెల్లహిత సంతతి నారసి యర్హకృత్య న
ర్తన నలరించి కాంచన రథస్థలి నెక్కి సతీసహాయతన్
జనియె నిశాచరారి సరసస్థితి సంధిల దాయి యంటిరాన్. 130

క. ఈ రీతిని గంగానది
జేరి రథధరిత్రిడిగ్గి శీఘ్రక్రియచే

సారథి నిజనగరస్థలి
కారయఁదిరుగంగ ననిచె నాయెడనంతన్. 131

ఉ. (శ్రీ) నిధియైన దాశరథి చేరఁగ నేగిన, గందరాఖ్యచే
గానఁగనైన దాసజనకర్త దృఢార్చన లాచరించి గం
గానదిదాటఁజేసి హితకాండ సహాయత సాగనిచ్చినన్
దానికి సంతసిల్లె దన దాసజనాగ్రణి గాగ రాజిలెన్ 132

చ. చనిచనికాంచె చెంగట నిశాచరహంత, సతీసహాయతఁ
ఘనతర కేతకీకదళికా హరిచందన కందరాళ కాం
చనఘనసారతాళగణ సంచిత కాననధాత్రి నండజా
ఖ్య నతిశయిల్లి నట్టి జటి నంచితశిష్యజనచ్ఛటాతతిఁ. 133

ఉ. ఆయతిచేత నంత నిఖిలార్చన చర్చలెసంగఁగా, ధరా
నాయకహేళి, తాఁదగిన నాళ్లచటఁ లతికా[1]గృహచ్ఛటా
చ్ఛాయల సంచరించి, క్షితిజాసహితస్థితి దాయిరాగ న[2]
త్యాయత చిత్రశృంగగిరి దారి దగం జనసాగె నయ్యెడఁ. 134

శా. నానాదేఁగ నఖండఖడ్గహరిణీనాగాండ[3]జాహ్యోద్వర
ణ్యానింగాంచి యగాధ నీరధర నద్యాళిఁ దగందాటి తా
నానారత్నతటాక హాటకదరీ నాకాంగనాదిత్యసం
తానాచ్ఛాదిత చిత్ర శృంగగిరి చెంతంజేరి రాజయ్యెడఁ. 135

తే. అక్కడి యతీంద్ర సంతతి యర్థినాద
రించఁగా దళశాలలఁ రచించఁదాట
కేయదై త్యారి నిలిచె నాక్షితజ గలసి
సరసగాథల హర్షాతి శయత నంత. 136

క. డాక జయంత ఖరాగ్రణి
కాకాకృతిఁదాల్చి చరణకరనఖతతి, ధా
త్రీ కన్యయంగలత, న
త్యాకాంతును జీరినింగి కల్లన నెగసెఁ. 137

1. గృహచ్ఛలన్, ఛాయల(ము) 2. నధ్యాయత(ము) 3. జాహోదర.

చ. చెనకి రయక్రియన్ చెగసి చెంగట నిల్చినయట్టి హంతఁదాఁ
గిన నలినేసె, నేయ నది గ్రచ్చుఱ నీఱయి, నాయడంచ జా
లని కతనన్ సడిం దిరిగిరా నల రానెల యంఘ్రి సాగినన్
గనియక కాఁచెగా యతనికిన్ సరిగాఁ గలరే జగత్త్రయిన్. 138

శా. సీతాసంగతి రాఘసారి హారిణీ సింహాహి సారంగ సం
ఘాతాచ్ఛాదిత కాననక్షితికి నేగన్ దాశ కత్యంత చిం
తాతీక్ష్ణాగ్నిఁగరంగి యాజిధరణీ ధాతృచ్ఛటల్ గంధ సం
ఖ్యాతీతత్రిదశస్థలిన్ నిలిచె నాహాకారతల్ తేలఁగాన్ 139

వ. ఇక్కరణి * (గానియాదికేకయ రాజనందన కాంతు నేగిన) జక్రాంశ
సంజాతనరనేత రాజ్యాధికారింజేయం దలంచి, కైక రాననచినఁ దిరిగి
సాకేతనగరి కరిగి యయ్యెడ. 140

చ. తన జనయిత్రియాజ్ఞ దలఁదాల్చి ధరాతనయాధినేత కా
ననధరకేగి నంగనలినాకగృహస్థలిజేరినట్టి యా
జనయిత కట్టడల్ దెలిసి చక్రతళాజనిరాజహేళి తా
నెనయఁగ నన్నఁజేరఁ జనియెన్ జనితార్తి ఘటిల్లనయ్యెడన్. 141

ఆ.వె. గంగ దాసకర్తకతనఁ జక్కగదాటి
యండజాఖ్యఁగన్న యతని యాజ్ఞ
సేనలఖిల దిశలఁజేరసాగె ననేక
సేనలఖిల దిశలఁజెలఁగె నంత. 142

క. ఆకలకల నాదక్రియ
నాకర్ణించి హరినాయకాంశజనితధా
త్రీకర్త యాగ్రహస్థితి
గైకేయాయాత సరణిఁగా దెలిసి ధృతిన్. 143

క. తనయన్న జానకీశిత
నెనయంగా నేగి కైకయీ కాంతానం

* ఇక్కరణి (గాని యాదికేకయరాజనందన కాంతు నేఁగిన)(ము) లోగలదు.
కుండలి కృతభాగము ఇతరప్రతులలో లేదు.

దనధరణి జానని సా
దిన న త్తెఱఁగెఱిఁగిచాల కెరలికఁదేరన్. 144

చ. ఘనగజ సంతతిం దిరిగి కాండతతిన్ నలియంగదంచి కాం
చనరథరాజి జెక్కి దృఢసై నికకర్తలఁ గెల్చికైక యా
తనయ నరాశితన్ గదనధాత్రి జయించెద కీర్తినించెదన్
దినకరతేజ నీకడకుతెచ్చెదఁ జెచ్చెఱనన్న హర్షియై. 145

తే. కాటకేయారి తనచెంత దాయిఁగాంచి
కాంచి, యతఁడిష్ట సరణియే తెంచెఁగాని
యని రచించఁగ గదిసిన యట్టి సరణి
గాదని యడంచె నందఱల్ గనఁగ నంత. 146

ఉ. సేనల వెల్లడించి యతి శీఘ్రగతిన్ జని, దాయి జానకీ
జానకిఁ జక్కఁగా ధరణి సాగిలి యాజిధరాధినేత చిం
తానల కీలలంగరఁగి యంచిత నిర్జరరాజధాని దీ
రానఁగఁ జేరినట్టి తెఱఁగాత్రినెరుంగఁగఁ జేసెనయ్యెడన్. 147

క. తనకండ్రి నాకనగరికి
జనిన సరణిదాయచేత జక్కఁదెలిసి, చ
య్యన ధరణిజాని దశరథ
తనయాగ్రణిలేచి చింత తహతహఁజేయన్. 148

క. తనకరశాఖలదాయిన్
గని తిన్నఁగ నెగురనెత్తి ఘనశాస్త్రగతిన్
జనయిత కితరక్రియ జ
క్కనఁ జేయఁగఁ దలఁచె శీఘ్రగతి దీరంగాన్. 149

వ. ఇట్లుతలంచినయెడఁ దజ్జననీ సహాయిత శతానందనందనజటి చిత్రశృం
గాద్రికేతెంచినం గలిసి, దాశరథి యర్హక్రియంజేసి యందరలఁ దిరుగ
సాకేతనగరి కనిచె నంత 150

తే. కైకయీనందనన్ను నేతగాంచి, రాక్ష
సారి యత్యంతహితశక్తి నాదరించి
తిరిగి సాకేతనగరికి సకల
రాజ్య సంరక్షసేయంగరాదె యనఘ. 151

క. అనినట్టి దైత్యహాంతం
గని దృగ్జలజాత నికరకణనేచిన సా
హానన స్థలియై యతిదై
న్యనినాదక్రియ ఘటిల్లనాడెం దెలియన్. 152

ఉ. ఏలకళాంగకాండతతి? యేలయలంక్రియ? లేలరత్నశా
టీలలనా ఘనాఘనకటీనటచేటికలేల? చంద్రకాం
తాలయ గంధసార సరసాన్న హితస్థితి యట్టి జాడనీ
[1]శ్రీలలితాంఘ్రియర్చనయె చెల్లదె నిర్జరశాఖియన్నిటన్. 153

క. నిన్నరఘుడియందైనను
నన్నా! దర్శించలేక యాగంగలనే
యన్న దయఁ దాయిఁ గాఁగిటఁ
దిన్నంగా చేర్చియాడెఁ దెల్లడి గాఁగన్. 154

ఉ. ఎంచఁగ దండ్రి రాజననికిచ్చిన సత్యగరిష్ఠనిష్ఠ జె
ల్లించఁగ దీక్షదాలిచితి లేక తిరస్క్రియ జారనాడినన్
గాంచిన యందఱల్ నగరె, కల్గిన కీర్తియడంగదే నిదా
నించఁగ నర్కసంతతికి నిష్ఠఘటిల్లదె రాజనందనా. 155

ఆ.వె. ఇన్ని యేండ్ల చెంత నేలనీనాట
నిట్టిల్లనరణినిట్టి [2]ఘటిక
దిరిగి చనఁగ గల సతిసహాయతచేత
నడ్డగించనేర యనఘ చరిత! 156

1. శ్రీలలి....లె....చాలును(ము) 2. ఘనత.

క. అనియంత చరణరతుల
  ననిచిన దయ నీయ నంది నతిఁజేసి ఘనా
  ననకాంతి హెచ్చనిలచిన
  తనదాయింగాంచి యాడెఁదాఁ జిగురించన్.* 157

క. అనినట్టి దాశరథి శా
  సనగతి సాకేతనగరిజాడ జనక చ
  క్కన జెంతరాజధానికి
  ననయక్రియనేఁగి నిలచె జటిలాకృతిచేన్. 158

మ. తనదానస్థితి నర్థిసంతతికి నిత్యశ్రీల నందించఁగా
  దనయత్యంచిత కీర్తిదాన దిశలన్ దండించికేల్ సేయఁగా
  [1]దనహస్తస్థితిచేత నిట్టి ధరయంతన్ నీతిచే నేలెఁ జ
  క్కన ధాత్రీతనయాధిరాట్చరణరక్షాలగ్నహృచ్ఛాలియై. 159

ఆ శ్వా సాం త ము

క. అనిమిషపతి శాసనసం
  జనితావర్తక [2]ముఖాభ్రచయగళిత [3]శిలా
  శనిజకణహృద్గోవ
  ర్ధనగిరి ధరణ ప్రచండతర [4]నఖశిఖరా. 160

చ. యువతి వసంత, సంతత సముజ్జ్వల నీతివిధాన, దానవై
  భవగుణ దక్ష, దక్షరిపుభావ సరోరుహ సంగ, సంగర
  ప్రవిమల సత్త్వ, సత్త్వరిత పక్షినృపాలకకాండ, కాండస
  ద్భువన నివాస, వాసవ సభోగమునిస్తుత విక్రమక్రమా. 161

కలహంస. నిరుపమ కరుణాన్విత సదపాంగా
  కరయుగ సంభృత కంజరథాంగా
  చరణాంభోరుహ సంభవగంగా
  హరశత ధృతి హృదయాంతర సంగా. 162

---

* 157 వ. పద్యము (శి)లోలేదు. 1. 'తనహస్తస్థితిహేతిచేత ధరయంతా నీతిచే నేలె'-(శి). ముఖాద్ర (శి). 3. శిలాజనహృజ్జలకణహృ (శి) 4. నఖ(శి).

— గద్య —

ఇది శ్రీమత్కర్పరాచల లక్ష్మీనృసింహ వేంకటేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ సకలై
శ్వర్య ధురీణ శారదాప్రశ్నవివరణ శతఘంటావధాన వినయధునీ
తరంగవిజృంభణాజృంభిత సలలితమృదుమధుర వాగ్వైఖరీఝురీధురీణ
స్థాపితాశేష విశేషప్రసిద్ధ సాహిత్య సారస్వతాశుకవితాష్ట
భాషావిశేష సంస్కృతాంధ్ర నిరోష్ఠ్యోష్ఠ్యాది వింశతి
ప్రబంధనిర్మాణధురీణ మౌద్గల్యమహర్షి గోత్ర పవిత్ర
తిరుమలదేశికేంద్ర పౌత్ర తిరువేంగళాచార్య పుత్ర
మఱింగంటి సింగరాచార్య కవిరాజప్రణీతంబయిన
దశరథరాజనందన చరిత్రయను నిరోష్ఠ్య
మహాప్రబంధంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీ

దశరథరాజనందన చరిత్ర

తృతీయాశ్వాసము

క. శ్రీతరుణీమణి కుచనత
శాత నఖత్రుటిత దితిజ జఠరాస్రజలో
ద్ధూత క్రోధ ధనంజయ
యాతత గుణయూధ! కర్పరాద్రినృసింహా. 1

వ. ఆతఱిఁగథాసరణి యెట్లంటేని 2

సీ. అట్టి చెంగటరాఘుసారాతి గిరిడిగ్గి
దండక కాంతార ధరణి సరణి,
నత్రియర్చనలచే నలరజానకి నిగ్ర
హించి తారాస్థలికెగసి చన్న
ఖచరారి ఖండించి కాంతా సహాయత
నచలారి తిరుగంగననిచినట్టి
జటి సంతసిలఁజేసి, శరణన్నయగ్రజ
కర్తలకై దైత్యఘటల నాజి

సంహరించఁగ దృఢశక్తి సందలాడి
ఘటజ దత్తాఽఙుయాస్త్ర సంకలిత శరధి
సాయకాసన ఖడ్గాతి శయతచేతఁ
జెంత దక్షిణ గంగదాఁజేరియంత, 3

క. [1]శరజాస్త్రశస్త్రసంఖ్యా
సరసక్షీర ధరణీశ శాఖాకలితాం
తర ధాత్రీ దళశాలల
సిరి సంధిల్లంగ డెంకిజేసినయంతన్. 4

---

1. శరజాస్త్ర (శి).

చ. అనయదశాననాఖ్యగలయట్టి నిశాచరనేత చెల్లెలా
ఘనతరకాననస్థలికి గ్రచ్చుఱదాఁజని దీర్ఘదేహి న
త్యనత కళానిధిన్ శత సహస్రలతాంత శరాకృతిం దయా
ఖని ధృతిశాలి దాశరథిఁగాంచి గణించఁగసాగె నయ్యెడన్. 5

క. అనడలా చక్కదనా
లానీటా తేట లానయక్రియ యాలా
గా నిల్కడఁగనికని య
[1]త్యానందైకజలరాశి నల్లనదేరెన్. 6

చ. జలచరకేతనాచ్ఛకరచండ శరాసన శాతశస్త్రికా
దళిత హృదంతరాశయయి దైత్య గిరిస్తని రాఘుసారి చెం
తలఁదరలంగ లేక సహితక్రియ సంధిలఁగాంచ సాగె దా
గలితశరీరసంజనితకాంతి యరణ్యధరిత్రి నిండఁగన్. 7

వ. ఇట్లు చేరి నిలచి 8

క. అనఘా నీయాకృతి నే
గని దక్కితిఁ గనుక సరసకాండజకేళిన్
దనియించరాదె కలియక
యనిచిన నే దాళజాలనయ్య నరేంద్రా. 9

క. ఇల నేనెఱిఁగిన కాయజ
కలిత రహస్య క్రియల్ ఖగస్త్రీలయినన్
తెలియంగనేర రాయెడ
గలిసిన దృష్టాంత సరణిగాదే యనఘా. 10

ఆ.వె. అనిన దానిఁగాంచి-యఖిలచర్యలఁదేల
నాడఁజెండిచేత నీడగిలిన
యల్కకృథయు ధాత్రిజిల్క నేత్రాంచల
(?) రక్తనేత్రలదరి రాయడిల్ల. 11

1. త్యానందోజ్జలజరాశి నల్లన తేలెన్ (వ్రా.).
7 నెం. పద్యము తరువాత 'శి'లో- "ఈరీతి దాశరథి గని....శ్రీరంజిల గణన జేసి చిత్రక్రియచేన్-" అనుపద్యముగలదు. ప్రతిశిథిలము. పద్యముపూర్తిగాలేదు.
8 నెం. వచనము 'శి'లో లేదు.

ఉ. అల్లనరాక్షసారి తనయండ జరించెడిదాయిరానెలల్
సల్లలితేక్షణాంచలజ సంజ్ఞరచించిన నాతఁడల్కచేఁ
గల్లడియైన రాత్రిచరకన్యక యంచిత కర్ణనాసికల్
చల్లని నెజ్జనీరడర జక్కఁగఁజెక్కె ఖగాళి రంజిలన్. 12

వ. ఇక్కరణిఁగక్కసియైన రక్కసి రక్కెసకర్ణనాసికలు చెక్కిన రక్తజల సిక్తాంగియై యాహాకారనాద సంచలీకృతాండజఖండయై హర్షితయక్ష కిన్నర సాధ్యచారణ సారణయై యనిల తిరస్కార శీఘ్రగతియై జనస్థాన నగరికరిగి ఖరఖచరారికాళ్లకెరఁగి యాక్రందించిలేచి జానకీ సహాయత నేతెంచిన దాశరథి యాద్యంతక్రియల్ తెలియఁజేసిన నాగ్రహించి 13

త. కలఁగక తనయాస్థానిన్
నిలిచినఖచరారి సకలనేతల నెల్లన్
కలితాగ్రహహృత్స్థలియై
కలయఁగ దర్శించి నీతికార్య స్థితిచేన్. 14

క. నరఖాదనకర్తన్ నా
నరణిఁ దెలిసి తెలియలేక సాహసగతిచే
నరకీటనేత యహా
యరయక చేసెననిచాల యాగ్రహదృష్టిన్. 15

చ. ఖరఖచరారి హృజ్జనితగాఢతరాగ్రహకీల నిండఁగా
సరయగతిన్ గజేంద్రహయసైనిక కర్తల నెంచినంత నే
ఖరకిరణాది తీక్ష్ణసితఖడ్గ ధగాధగ దీధితిచ్ఛటల్
ధరనభిలాశలన్ నెరయ దారసిలంజని రర్థినయ్యేడన్. 16

ఆ.వె. ఆజికేగినంత నందఱి నన్నిచం
దాల నడఁచినట్టి లీలలరసి
యరసి చిత్రసరణిహతశేషకలరాజి
కనలి ఖరనిశాటకర్తఁజేరి. 17

క. ఏరీతిఁజనిన సేనల
నారీతి హరించి తాటకారాతిజయ

శ్రీరంజిలనని జేసెన్
జారణయక్షాహిసిద్ధసంహతి చెలఁగన్. 18

ఆ.వె. ఇట్టి సరణిచేత నెల్ల రక్కసిఱేండ్ల
నాజినడఁగ జేసెనన్నఁ దెలిసి
ఖరనిశాటనేత గాఢాగ్రహక్రియ
సేనలఖిల దిశల నానఁగడిలె 19

సీ. కరటి దేహాక్రాంత ఘంటికా సంజాత
సతతఘణంఘణల్ సందడిల్ల
ననిలచిత్తాతీత ఘనరయకంఖాణ
హేష లష్టదిశల హెచ్చరించ
నాదిత్యనందనా హంకార హరణాది
గాఢకింకర కహాకహ లెసంగ
నిర్జలాచల శృంగనీకాశ గాంగేయ
రథచక్రజఝ్ఝరల్ రాయడిల్లఁ
గదలె ఖరఖచరారాతికర్త శృంగ
కాహళానక నిస్సాణకంజతాళ
ఝల్లరీజాల సంజాత చండనాద
సంచలీకృతహరిదంతజగతిగాఁగ. 20

వ. ఇట్లుచేర 21

క. ఖరరాత్రించర నాయక
కరిసైనికకాంచనరథకాండతతికి దా
శరథిగనఁగ దనరారెన్
గరిసైనిక కాంచనరథకాండక్రియలన్ 22

వ. అంత 23

చ. సరగున రాక్షసారి కరచండ శరాసనయష్టిశింజినీ
శరతతినేసె నేసిన దిశానరనాయక కర్తలెన్నఁగా

గరటిశతాంగరాత్రిచరకాండనికాయతనంత తద్ధరన్
ఖరఖచరారిద్రెళ్లి సితకంధర దత్తకళల్ తలంచగాన్. 24

వ. ఇట్లు ఖరాదిరాక్షసశ్రేణిద్రెళ్లిన జెల్లెలయినరక్కసి యతిరయగతి నాకాశ
సరణి లంకానగరికరిఁగి దశకంఠలేఖారికాళ్ల కెరఁగి యాద్యంత స్థితిఁ
దెలియంజేసిన జ్ఞాతి సంతతియడంగినదానికిగాసిల్లి నిలచియయ్యెడ

తే. అన్ననీకయిసీత నే నర్థిదేగఁ
దేటఁగాఁ దాటకేయారి దృష్టిసంజ్ఞ
సేయ నాతనిదాయి తాఁ జేరికర్ణ
నాసికల్ చెక్కినన్నల్క నీసడించె. 26

చ. నరఖచరాహి దేశ నరనాయక కన్యల నెల్లఁజక్కఁగా
నరసితిగాని యాలలన యంగజలేశ కళాచ్ఛశక్తికిన్
సరియనరాదెకా చరణసారస సన్నఖరేఖకైన ని
ద్ధర నెనయన్న నాల్క తెగదా! దశకంఠ! నిశాటశేఖరా! 27

చ. అనితనచెల్లెలాడ హృదయస్థలిరంజిలఁజెంతఁ దాటకా
తనయ నిశాటనేతఁగని ధారణజేరఁగచీటి కాంచనా
సన ధరఁజేర్చి నీతిదృఢసాహస ధైర్యకళాజయక్రియల్
తనర గణించి దాశరథి దారియెరుంగఁగజేసి యెత్తెరన్. 28

క. జానకిఁ గలసి యనేక
శ్రీనెరయఁగఁ దాటకారి దృఢసాహస చ
ర్యానిరతి దండకార
ణ్యాని న్నిలిచె నఁట నతని నరయఁగరాదే. 29

ఉ. నీనయశక్తి నీనటన నీధృఢసాహస ధైర్య చర్యలన్
గానఁగ నింక దాశరథి గాఢగతిం గడకేఁగజేయనె
య్యాన ధరాదితేయ కలికాకృతి దాల్చెదఁ జెంత నిల్చెదన్
జానకిఁదెచ్చెదన్ ఘనరసస్థితి పెంచెద గాంతులిచ్చెదన్. 30

ఆ.వె. అనిన నతనిగాఢలాలించి యాలించి
యాగ్రహాగ్నిశిఖల నడఁచి యడఁచి

సకల నీతిశాస్త్ర సరణి నాతాటకా
జాత నిర్జ రారినేతయాడె 31

ఉ. నెట్టనధాతృసంతతిజనించి యనేకకళానయక్రియల్
గట్టిఁగగాంచి సత్సరణిగల్గి జగజ్జనయిత్రి సీతనే
కట్టడిదే దలంచితిరి కట్టడిచేతలఁ దెచ్చినంతనే
తిట్టరె సిద్ధసాధ్యఖగ దిగ్ధరణీశతలెల్ల గేరికన్ 32

ఉ. తాటకఁగీటడంచె శశిధారి శరాసనయష్టిలీల స
య్యాటనె గండ్రచేసె గహనాంతరధాత్రి ధరాధితేయ ని
ర్ఘాటకశక్తిజారిచె ఖరత్రిదశారి హరించె నిట్లనా
నాటికి హెచ్చినట్టి జననాయక హేళిఁదలంచఁ జిన్నయే. 34

క. తనదాయిచేత నీచ
క్కని చెల్లెలి కర్ణ నాసికల్ శస్త్రికచేఁ
దునియఁగ జేయించిన యా
జననాయజ హేళిసాటిజగతింగలరే. 35

చ. అలజడినగ్రజార్యఘట లంచిత దండక కాననాంతర
స్థలి ఖరహంతఁజేరి సరసస్థితిచే గణియించఁగా దయా
జలనిధిగాన రాత్రిచర సంతతిఁగీటఁడగించఁజాల ని
శ్చలగతి సంధిజేసినది సాగక రిత్తచనంగ నేర్చునే. 36

క. ఖరశస్త్రికనాదాయిన్
ధరణింద్రెళ్లంగజేసి దయచే నన్నీ
కరణిన్ రక్షించిన యెడఁ
దిరుఁగఁగ నెద్దిగతియింకఁ దెలియ దశాస్యా. 37

ఆ. వె. అనిన నాగ్రహించి యాదశాస్యనిశాట
కర్త చంద్రహాసఖడ్గధార
నతనినేసె నేయ నల్లంత నెడఁగల్గి
నిలచి ధిక్కరించి తెలియనాడె. 38

చ. హితగతినీతిచర్య్య గణియించిన గానఁగలేక యాగ్రహిం
చితి చెడుగంతయయ్యె కట! చెన్నటి నీయసిద్రెళ్ల నేటి కే
నతని శరాహతిం దెగి నయక్రియ నేరికినందరాని స
ద్గతి జరియించెదన్ ధృతినఖండితకీర్తి ధరిత్రినిండఁగన్. 39

చ. అనిత్యణలీలఁగా తెలియనాడి తదాజ్ఞధరించి తాటకా
తనయనిశాచరాగ్రణి సదాగతిధిక్కరణాచ్ఛశీఘ్రు న
ర్తన ఘటియిల్లఁగాఁ గదలి దండకకానన ధాత్రిజేరఁగా
జని ఖరహంతగాంచి దృఢసాహసహర్షరసాతిశాయియై. 40

చ. తనహృదయస్థలిన్ గలఁకదాల్చఁగ నిశ్చయదృష్టిఁ దాటకా
తనయనిశాటనేత సహితస్థితి ధారుణిజాతచెంతఁ గాం
చనహరిణాకృతిన్నిలచి సారతటిల్లతికాచ్ఛలీలలన్
దనరి చనంగసాగె గహనస్థలియెల్లనలంకరించఁగన్. 41

క. తనచెంగట దాశరథిన్
గని చేరఁగనేఁగి చిత్రకనకాకృతిచే
దనరారె నిట్టియల్లదె!
చని దాని గ్రహించి తెచ్చిచక్కఁగ నీరే! 42

చ॥ అనిజలజాక్షియాడ నతిహర్షగతిన్ ఖరరాక్షసారి చ
క్కని జరరాస్యదృక్చరణ కర్ణశరీరనిగన్నిగత్కళల్
గనికని దానిఁజేరఁజనఁగా నదియందకయంది సాగఁగా
దన హృదయస్థలిన్ గలఁకదాల్చి నయక్రియ జ్ఞానదృష్టిచేన్. 43

క. దానిగతిదెలిసి సీతా
జాని దృఢశరీరయష్టి సంధించి ఘన
జ్యానాదలీల లదర న
హీనతరకళాస్త్రధార ననిఁ ద్రెళ్లించెన్. 44

వ. అంత.

క. అయిట్టి దిశలునిండఁగ
హా! యహిరాడం శజ[1]స్థ రాజాగ్రణి! యననా
ధాయన్ దశరథనందన
[2]నాయిక యాలించియార్తినలినలిసేయన్. 46

ఉ. అన్నలినాయతాక్షి తనయందఁజరించెడి దిట్టఁగాంచి, నీ
యన్నఖరారి చండగహనాండజ సంతతి సంచలించఁగా
నిన్నధికార్తిచే దలఁచెనెట్టన నాతనికిట్టి జాడయే
చెన్నటిజేసినా డరయ శీఘ్రగతింజనరయ్య! యియ్యెడన్. 47

ఆ.వె. అనఁగదరలనట్టియారాచనెలఁగాంచి
యాడరాని జాడ యాడెగాన
జలజనయన హర్షసరణిరతుగఁజేసి
దైత్యహాంతదారిదాయి చనఁగ. 48

వ. అంతనిట దశకంఠలేఖారి [3]చదుర యగ్రజక్రియనేతెంచి నిజలీలదెలియఁ
జేసిన 49

చ. జనకజయాతగాని గని జాలిఘటిల్లఁగనేలజారినన్
గనికనినేలగడ్డఁగరకాండదృఢక్రియ సంగ్రహించి కాం
చనరథధాత్రిజేర్చియతిసాహస చర్యల లంకజాడగా
జనియె నిశాటకర్త నరచారణనాగఘటల్ చలించఁగన్. 50

క. ఈరీతిజనిన దినకర
సారథిజాతఖగనేతజాలిన దితిజా
తారాతి నడ్డగించఁగ
దారనఁగరదండశక్తి దానిహరించెన్. 51

ఆ.వె. దానిద్రెళ్లనడఁచి దశకంధరాదితే
యారి లంకఁజేరనరిగి సకల
హితనిశాటనేతలెల్ల నిరీక్షించి
యర్థిగణన సేయ నలరెనంత 52

1. జాస్థరాగ్రణి (ము) 2. నాయకి (ము) 2. జదర (ము)

క. జనకజనేకాంతస్థలిఁ
దనరిన శృంగారగహన ధరణిన్ దితిజాం
గనలరికట్టఁగ దోలిం
చ నితాంత స్నేహచర్యశాసించె దగన్. 53

వ. అంతనక్కడ. 54

క. తనదాయి నగ్రధాత్రిన్
గని జనకజ డిగ్గనాడి గ్రచ్చుఱనేతెం
చిన జాడనరసి యాగ్రహ
జనితార్తిని రాక్షసారి జడయికచేతన్. 55

తే. తిరగి నిజదళశాలకేతెంచి ధరణి
జాత నీక్షించఁగాలేని సరణికెంతె
చెదరి రాక్షసచర్యగా హృదయధాత్రి
గాంచి యత్యంతకఠినార్తిఁగాగికాగి. 56

క. ధృతిచే నాకాంతార
క్షితిధరకంధరల చెట్లచెంతల నేలా
లతికాగృహశాలల నా
తతగతిచేఁ దిరిఁగితిరిఁగి ధైర్యస్థితిచేన్. 57

ఉ. హాకలకంఠి! హాకిసలయాధర! హాయలినీలకేశ! యా
హా కరియాన! హా సితకరానన! హాజలజాయతాక్షి! యా
హా కనకాంగి! హా కలికి! హా కఠినస్తని! చేరరాక న
న్నీక్రియనేఁచ దాళఁగలనే లలనా! కలనైనరాగదే. 58

వ. అని చింతించి 59

సీ. తరణికంజారాతి తారకాసరణి స
న్నధాత్రిరాజసంతతి తరించి

యహిఖడ్గకిటిదంతి హర్యక్షుగంధ సా
రంగచండారణ్యరాజి దాటి
యగణిత రత్నాకరాతీత సాతత
చిరతరప్రోదినీ శ్రేణిగడఁచి
కఠినరాత్రించరాకారకీచక [1] సార్జు
నాగారసకలదేశాళియరసి

చనుచు సీతాంగనాజాని చందనాగ
సంచరన్నిర్ఝరీఘన స్థగితఘన ల
తాంత గంధానిలాహతాత్యంత దేహ
యష్టిసంజనిత గ్లానియై కడంగి. 60

చ. అలజడిరాఘసారిచన నాసరణిన్ ధరణీధరాంగణ
స్థలి నని ద్రెళ్ళినట్టి హరిసారథి సంతతి గ్రద్దఁగాంచి చెం
తలకరుగంగ కన్దెరచి ధైర్యరసస్థితిచే ననేక చ
ర్యలఁ గణియించి సీత తెఱఁగార్తినెరుంగఁగజేసి యయ్యెడన్. 61

చ. అనఘచరిత్ర! సత్యనిధి! యార్తశరణ్య! దయానిధాన! య
త్యనత దశాననాఖ్య గలయట్టినిశాచర నేత చక్కఁగా
జనకనరేంద్రజన్ రథరథాస్థలిజేరిచి లంకకేగ్దెరన్
జనఁగని యడ్డగించి దృఢసంధి ఘటిల్లఁగ నాజిజేసితిన్. 62

క. అరికట్టి సాగనీయక
చరణనఖర శస్త్రికల నిశాచరనేతన్
జిరతరగతిఁదన్న [2] నస్ర
క్సుర ధారల్ గాత్రయష్టిజారఁగడస్సెన్. 63

క. ఇతరేతరకరదళితా
తతగాత్రజరక్తసలిలధారాసిక్త
క్షితియయ్యె న్నిర్ఝరసం
తతి శారాసరణి నిల్చిదర్శించంగన్. 64

1. రార్జు (ము) 2. గస్ర (ము)

క. నీతండ్రికి నాకధికహి
తాతిశయత గలిగెగాన ననిఁదెగి నే నా
సీత తెఱంగెఱిఁగించఁగ
నీతఱిఁగా నిలిచితి న్నరేంద్రశశాంకా. 65

క. అనియాల్గిన యాగ్రద్దన్
గని యర్హక్రియరచించి కడతేర్చె ధరా
తనయాధినేత నడకల
కెనగల్గెదరే జగత్త్రయిన్ తెలియంగన్, 66

సీ. ఆగ్రద్దయెఱిఁగించి నట్టిజాడల్ నిద
ర్శన సిద్ధి జక్కనఁజరిగి జరిగి
ఘనదీర్ఘహస్తరాతుసక్తదెగటార్చి
కాననాంతస్థ్సలిఁ గడచికడచి
జేరియర్చించిన చెంచెత నిజదాసి
గా దయాదృష్టిచేఁగాఁచికాఁచి
యధరసంఘట్టన నైన రెండక్కరాల్
గల సరస్థ్సలి నీట నలరి యలరి
తాళ హింతాళ కదళీరసాలకంద
రాల సంతానకేతకీసాలకరక
జాలశాఖల నీడలఁ జాలనలసి
చింతచే రాచనెల లధిష్టించిరంత. 67

వ. ఇట్లుచేరి యధిజ్యాశరాసన శస్త్రికల్దాల్చి తరణికళాధరలీలఁ దేజరిల్లెడి రాచనెలలజాడఁ జారసంతతిచేనార్కి యాలించి జడిసి యాంజనేయ హరిననిచిన 68

క. ఇనతనయాగచరాజ్ఞం
జనిచని కాసారతీరజగతి నథిష్టిం
చినయట్టి రాచనెలలం
గని యానతిజేసి నిల్చి కలనాదగతిన్. 69

ఆ.వె. ఎచటికెట్టియాత్ర యెట్టికార్యస్థితి
దానినెఱుకసేయ దగదెయన్న
ననిలతనయ నగచరాగ్రణిఁ గాంచి ఖ
రారి తెలియనాడె నాదరించి. 70

సీ. నాతండ్రి దశరథనరనేత చినతల్లి
కిచ్చినకాంతు దానీయలేక
యలగంగ నాగాధ నాలించి యాలించి
సంధిసంధిల యతిసరణిఁ దాల్చి
తగరాజధాని నేఁ దరలి దండకచండ
కాననాంతస్థ స్థలిగదియఁ దెలిసి
తస్కరక్రియచేత దశగళలేఖారి
జనకజాంగన జేరి సంగ్రహించి
తీక్ష్ణగతి లంకజాడల దెచ్చినట్టి
కట్టడలెటింగ తృష్ణనాకండ్లనలసి
సరసగంధానిలాంతకాసారతీర
సైకతస్థలి నిలచితి జాలి ననఘ ! 71

క. అనియాద్యంతక్రియ లా
యనిలజహారి కెఱుఁగఁజేయ నాలించి నరా
శనహంత యాననస్థలి
గని యలజడియడఁచి నీతికార్యస్థితిచేన్. 72

ఆ. వె. ఇట్టికార్యసరణి కేటికిచింతించ
దశరథక్షితీశతనయ ! రయత
నార్కిఁ గలిసితేని యఖిలకార్యార్థ సం
ఘటనగాదె యర్థఘటికయందె. 73

చ. హరిశిఖిహేళినందన నరాశననాథ నదీశసార్థ రా
డ్గిరిశదిగంతకేశతతికిం గణియించఁగ నార్కికర్త తా
నరయఁగ నీసహాయత నయక్రియసంధిలనిల్చెనేని ని
ర్జరఘటలైననాజిఁ గడసాగఁగ నిల్చెదరే జగత్త్రయిన్. 74

తృతీయాశ్వాసము

క. అనియతనియాజ్ఞ నొద్దికిఁ
జనియర్కజహరికిసకలచర్యలెఱుఁగఁ జే
సిన సంతసిల్లి దశరథ
తనయాగ్రణిఁ దేగననిచెఁ దహతహలెసఁగన్. 75

వ. ఇట్లాంజనేయహరి యార్కియానతిఁ దిరిగిచని దాశరథింగాంచి 76

క. *ఇక్కడికార్కికి రారా
దక్కడికేతెంచితేని నఖిలాకాంక్షల్
చక్కఁగ నీడేరును నా
నక్కజచేలేచి యధికహర్షాసక్తిన్. 77

మ. అలధాత్రీశిత యంజనాతనయసాహాయ్యక్రియల్ రా గిరి
స్థలిఁ గిశకితినేతగాంచి యతికాంక్షల్ దీరఁగా డిగ్గి తా
రలయాహ్లాదరసస్థితిన్ గదసి గాఢాలింగనాద్యర్హచ
ర్యలచేతన్ నటియించినిల్చిరి రహస్యక్రీడచే నయ్యెడన్. 70

క. ఆదాశరథినిగని య
త్యాదరగతి నర్కతనయహరి తాహృదయా
హ్లాదరసస్థితిచేఁ గల
నాదక్రియ నాడె నీతి నర్తిల్లంగన్. 79

చ. అనఘచరిత్ర! నీనడక లాహరిచేత నెఱింగినాఁడఁ జ
క్కని చరణాగ్రఘట్టనలఁ గంనిధి లంకయడంగ దన్ని య
త్యనతదశాస్యరాత్రిచరదంతి నహంక్రియజార్చి తెచ్చి న
ర్తనగతి నగ్రధాత్రి నిడెదన్ జరియించఁగనీక కట్టెదన్. 80

సీ. అదిగాక నేనిట్టియద్రిఁ గీశసహాయ
తాస్థితిఁ జరియించ, దైత్యనేత
కాంచనస్యందనాగ్రస్థలినిడియు జిం
తాతీతరయగతినరుగసాగ

* ఇక్కడికి + ఆర్కికి = ఇక్కడికార్కికి

జనకకన్యాకాంత తనచీరగంద్రచే
ఘనతరాలంక్రియల్ గట్టి యిచట
నేసె నేసినయది యిన్నాళ్లదనుక నీ
చరిసంది దాచితిఁ జాడదెలియ
నని తరలి దానిదెచ్చి ఖరారిచెంత
నిడిన గన్నీటిజడిచేత నెల్లయంగ
యప్టితడియంగ నిలజారిలేచితక్కి
చెంత తనదాయి లాలించ శాంతిఁ జెందె. 81

వ. ఇట్లు శాంతిఁ జెందిన దాశరథింగాంచి యార్కి యిట్లనియె 82

ఆ. వె. ఇంత చింతఁగలఁగ నేటికి నాకాంతు
జేరి సంఘటిల్లఁ జేసితేని
యర్ధఘటికనీహితార్ధక్రియల్ [1]సేయ
గలనయా ఖరాంతకక్షితీశ ! 83

క. తారాసతి నాకడ కే
తేరంగాఁ గాంచి శాక్రి దృఢగతి గిష్కిం
ధారాజ్యకర్తయై తన
రారె నతనిసాటిసేయ జగతిం గలరే. 84

తే. అనకాఖ్యగలిగినట్టిఖగారాతి
సంహరించి యంఘ్రి సంహరించి
నికటశిఖరి దాటనేసె నాశాక్రిచే
శక్తిగణనసేయఁ జాలననఘ. 85

క. ఈడనరాని దృఢక్రియ
నేడింటన్ దాడిచెట్ల నేకాకృతిగా
క్రీడతలల్ కరశాఖల్
గేడించి గ్రహించె శాక్రికిన్ సరిగలరే. 86

---

1. సేతు(ము).

క. అనినం దరహాసయుతా
నన కంజారాతికిన్ ఘనశ్రీలెచ్చం
దిననాథజ హరినేతన్
గనితేనెల్ జిల్కునాడె గాదిలిసేతన్. 87

చ. అనఘా ! నీయెదఁ జింతసేయఁ దగదే నా నిర్జరాధీశనం
దనకీశాగ్రణి[1]గాలకాశనటనన్ నారాచధారాహతిన్
గనలై త్రెళ్ళఁగ నేనయేసినకడన్ గారాన నీతార నీ
కనతఖ్యాతిఘటిల్లనిచ్చి హరిరాజ్యశ్రీల నేలించెదన్. 88

ఆ. వె. అంగజారియైన నచలాధరారాతి
యైన స్రష్టయైన నడ్డగించ
సాగిరేని శాక్రి జక్కడకే చన
నిట్టి సందగాన నెరుఁగరాదె. 88

క. అనియార్కిచెంతరాగాఁ
జని త్రెళ్లనిర్జరారిచరణనఖర సం
జ్ఞ నెగురగిలెన్ హరినం
దనహరికన్నాన జాత్రతరనయశక్తిన్. 90

వ. అది గడఁచి. 91

ఉ. ఎన్నికఁ దాడిచెట్లకడకేఁగి ధరాతనయాధినేత య
చ్ఛిన్నశరాసయష్టినరిఁజేరిచి కీలికరాళశస్త్రిచే
నన్నిఁట గండ్రలై ధరణినంటఁగ నేసె దిశల్ చలించఁగా
గిన్నర సిద్ధసాధ్యఖగఖేచరకీర్తన లెచ్చనయ్యెడన్. 92

క. తనకట్టిదె నాదశరథ
తనయాగ్రణి నడకసాటిదాకిన నిననం
దనహరి యలరి తదాజ్ఞం
జనిశాక్రిన్ జేరియుద్ధసన్నద్ధగతిన్. 93

1. కాలక + ఆశ- 'క' స్వార్థము

ఉ. చేరి దినేశజాతహరిఁ జీఱిన[1]నంతట నాలకించి నిం
డారిన యాగ్రహాగ్నిశిఖ లాశలనిండఁగ దాకనేగి శై
లారిజకీశనేతగదియన్ గఠినక్రియ నాజియయ్యె నా
చారణసిద్ధసాధ్య ఖగచారణ నంతతితల్లడిల్లఁగన్. 94

క. సాలాసాలి శిలాశిలి
తాళాతాళిం గరాశదంతాదంతిన్
శైలాశైలి కచాకచి
హేళిం గలయించ సాగి రిద్దఱు లంతన్. 95

చ. చని ఖరహంతచెంతఁగల శాఖియె యండగనిల్చి సాయకా
నన దృఢశింజినిన్ గఠినశస్త్రికఁ జేరిచి లేఖరాజనం
దనహరిఁగాంచికాంచి ధరతల్లడిలంగ ఝుళీనదాక నే
సినఁ దెగిత్రెళ్లెదా నశనిచే నలియైన ధరాధరాకృతిన్. 95

క. ఈరీతి శాక్రి ద్రెళ్లిన
దారాసతినార్కికిచ్చి దయచేఁగిష్కిం
ధారాజ్యకర్తఁ జేసెన్
శ్రీరంజిల నతనిగణనసేయంగలరే ! 97

వ. అంత. 98

శా. తారాకాంత దినేశజాతహరి నిత్య శ్రీల శృంగారకాం
తారాజ్యస్థలిఁజందనాచల దరీధాత్రీఘనప్రోదినీ
తీరాగ్రక్షితిరాజ గేయగుహలన్ దీరానహృజ్జాత కే
ళీరాగస్థితి దేలియాడిరి హంతాళీజాలసంక్రాంతిచేన్. 99

క. ఏతఱిఁ దెలియఁగనేరక
యాతారాకాంతఁగాంచియత్యంచితరా
జ్యాతిశయ శ్రీచేతన్
సీతాజానిఁగనలేక క్షితిఁజరియించన్. 100

---

1. రంతట (ము)

వ. అయ్యెడ నాషాఢాది దినచర్యల్ నడచెనయ్యెడ 101

క. క్షితిగగనస్థలియేకా
కృతిదాల్చినయట్టిజాడ దృఢదంతికర
స్థితినంచిత జలధారా
తతిజారెన్ జలదగర్జిత క్రియలెసఁగన్. 102

మ. కరచాచ్ఛిన్నదిగంతశాఖయయి నిర్ఘాతాహతా[1]గారయై
హరినాగేంద్రకరాతిచండశతధారాశ్లేషశేషాహిశే
ఖర గండస్థలియై ఘనాఘనతటిద్గర్జాతిరేకస్థితిన్
ధరయెల్లంజడి నిండసాగె జనచింతాకారణస్థానియై. 103

తే. అట్టిజడినాళ్ల నాదైత్యహంతచింతఁ
గైకసీ జనకాగ్రజాఖ్యాక శిఖరి
నర్థినిల్చెను నధికహితార్తిచేతఁ
దాళఁ జాలక తనచిన్నదాయిఁ జేరి. 104

క. చేసిన [2]శరతికిరాకే
యాసారసహితజహరి యహంక్రియచేతన్
నాసాలసనాహ్వత్థ్సలిఁ
గాసిలఁ జేయంతసాగెఁగా నిర్దయతన్. 105

క. తెలిన తనకార్యస్థితి
లీలన్ ఘటియించెగనుక లెక్కించక తాఁ
జాలానాళ్లయ్యెన్ రాఁ
దేలా నేనింక నార్కికేలా తెలియన్. 106

క. తనరాజ్యశ్రీచేతన్
దనసాహసచర్యచేతఁ దారాస్థితికిం
దనదేహయష్టిఁ దెలియక
సనయత నేతేరడాఘెఁ జంచలదృష్టిన్. 107

1. గాళియై(ము)(హతాంగాళియై!) 2. శరతి=శరత్కాలార్థము.

ఉ. చక్కఁగ ధాత్రినద్రిచరజాలసహాయతగల్గి యార్కితా
నిక్కడకేఁగలెస్స యతఁడేగక సాహసశక్తినిల్చి నా
నిక్కనయట్టి శాక్రి దెగనేసిన శస్త్రికయగ్నికీలలం
గ్రక్కఁగసాగె దీనికిక గానఁగనేయ నదేల ధీనిధీ. 108

క. అనియాడి యన్నయిచ్చిన
ఘనశస్త్రికఁ దాల్చి తీక్ష్ణకరరయగతిచేఁ
గనదాగ్రహవ్యాత్తస్నలియై
చనియెన్ గిష్కింధదారిఁ జనతతికలఁగన్. 109

క. అనలాకృతిచే దశరథ
తనయక్షితిజానిరాగఁదగఁ గిష్కింథా
జనసంతతి హృదయస్థలిఁ
గనియార్తిం గదలిసాగెఁ గన్నటికార్తిన్. 110

క. సరగ సదనాంతరస్థలి
కరిఁగిన రాచనెలఁగాంచి యలజడి దారా
హారినేతలెద్ది తెలియక
తిరుగంగాసాగిరార్తి తీంద్రించంగన్. 111

వ. అంత శేషాంశసంజాతధరణిజాని యంతః స్థలికింజని 112

చ. ఇనతనయాగచారిఁ గని యిద్ధతరాగ్రహదృష్టిఁ జీటిచే
సినగెరి దాటనేటికిఁక జేరనిదెంతకడింది శక్రనం
దనహరి ద్రెళ్లనేసిన ధనంజయహేతి కరాళశస్త్రి చ
క్కనగనరాదె నిన్నడఁచఁ గాగల దీఘటి యందెకానరా. 113

వ. అని దాశరథిదాయియనినఁ దారాసహాయత దినకరనందన
హరికర్తచలించి 114

ఉ. దారనధాత్రిసాగిలి హితస్థితిచేఁ గణియించి దగ్గరాఁ
జేరి యనేకసత్క్రియలచే నలరించినఁ గాకడిగ్గి నిం
డారిన శాంతి రాచనెల యాహరి లాలనచేతజిక్కినే
తేరఁగజేసి తాఁదిరిగె దిగ్ధరణీశితలెన్ననయ్యెడన్. 115

ఉ. ఆ నలినీశజాచల చరాగ్రణిరంజిలి యద్రికన్యకా
జాని నగారికీలి హరిజాత నిశాచరనాథకంధిరా
జానిల యక్షనాయక దిశాగతకీశసహాయతాస్థితిన్
శ్రీనిధియైన దాశరథి జేరఁగ నేఁగి గణించనయ్యెడన్. 116

క. దిననాథ జాతహరి శా
సనగతిచే రాక్షసారి జనకక్షితిరా
ట్తనయకయి యనఁచ గిరిచర
జనసేనల నాశలెల్లఁ జదియఁగ నంతన్. 117

ఉ. అనిచిన గీశసేన లఖిలాశలకేఁగి యనేకచర్యలన్
ఘనతరశైలకందరలఁ గానలఁ దిన్నెల నేటిజాడలన్
గనికని జానకీలలనఁ గానఁగ నేరక లజ్జచేత జ
క్కనఖరహంత జేరి తిరుగంజని రాత్రి ఘటిల్లనయ్యెడన్. 118

ఉ. అనగచారి సంతతి దృణాకృతిగా (నిరసించి చాలక)
న్నానిన యాంజనేయహరి యంచితశక్తి నెఱింగిజానకీ
జాని దయార్ద్రదృష్టిఁ దనసన్నిధిఁ జేరఁగఁజీఱి సాహస
శ్రీనయ కార్యధైర్య జయచిత్రకళల్ గణియించి నిల్కడన్. 119

క. తనచేతి యలంక్రియ నా
యనిలజహరి చేతికీయ నదిదాలిచి చ
య్యన దక్షిణ జలనిధి చా
య నరిఁగె గిరిచరఘటా సహాయతచేతన్. 120

వ. ఇట్లు చనిచని. 221

ఉ. కానల నేటిచాళికల గట్లయదాటికిఁ గందరాంతర
స్థానలతాగృహోచ్ఛటల చర్లకడన్ గడలేని దిన్నెలన్
జానకి దైత్యహంతసతిఁ జక్కనిజాడఁ గనంగనేరకే
గ్లానిజరించి కీశతతి కందఁగ సాగెననేక చర్యలన్. 122

క. ఆహార నిద్రలెఱుఁగక
యాహాకారగతిచేత నాశలుగలఁగన్.
ఆహారిసేనల్ దిరిగిరి
సాహసదృఢ నీతిధైర్యచర్యలచేతన్. 123

క. అలయికచే నీరీతిం
దెలియక నల్దిశలఁ గలయఁ దిరిగి తిరిగి తృ
ష్ణలచే *నాకండ్లెంతే
నలజడిసేయంగ నిలిచి రాత్రిక్రియలన్. 124

వ. అంత. 125

సీ. అంజనానందనహరికర్త సంగడి
కాండ్లనందటి జతగలసి చెంత
సలిలాండజాత సంజాతయాతాయాత
కందరాంతస్థ్సలి గదిసిసాగఁ
గడలేని గాఢాంధకార సంహతిఁదాటి
నిశ్చేతనక్రియనెగడినట్టి
రత్నసాల హిరణ్యరాజిగేహాంగణరం
జిత రాజధాని దర్శించి యచటఁ

జక్కనినెలంతఁ గనియట్టిచానకతన
దృష్ణయాకండ్లనడఁగించి దేజరిల్లి
యదిగడచి ధాకనెగసి యింద్రాద్రిఁజేరి
సంచరించిరి[1]యంతంత జగతియగల. 126

వ. ఇట్లు సంచరించి యలయికనందఱల్ జంగిలిగట్టి దాశరథి
కథలిష్టగాథల నాడసాగిరెట్లంటేని 127

సీ. జనయిత్రియాజ్ఞ దాశరథి దండకకాన
నాంతరస్థలికి దానరుఁగనేల ?

---

1. యంతట జగతిగలయ (వ్రా) *ఆకళ్ల చే.

ఖరఖరాది నిశాటకర్తల నందఱ
శితశస్త్రికలచేతఁ జెండనేల ?
తస్కరక్రియలచే దశగళత్రిదశారి
క్షితిజ లంకాస్థలి జేర్చనేల ?
యతని దండాహతి నర్కసారథిజాండ
జాగ్రణి నలిదెగటార్చనేల ?

యట్టిరానెల కీయార్కికాంజనేయ
శిఖరిచరనేత సఖ్యతసేయనేలఁ ?
దృష్టనాకండ్లచే గడదెలియలేక
గట్లఁగానలజరియించఁగా నదేల ? 128

క. అనిహారిసేనల్ జాలిం
గనలఁగ నాయింద్రశిఖరి కందఱ శయనిం
చిన దినకరసారథినం
దననీడజనేత తెలిసి తహాతహాచేతన్. 129

సీ. దశరథరాజనందన కథాకర్ణన
క్రియచేత రెక్కలిగిర్చినట్టి
గ్రద్ధ తానింద్రాద్రి కందరాంతస్థలిఁ
గడఁచి చెంగట కీశఘటలగాంచి
కలయ నందఱఁ జేరఁగాఁ జీఱిచక్కఁగ
గణియించి హర్ష సంగతిఁ దనర్చి
తనచర్యలన్నింటిఁదాచక యెఱిఁగించి
జడయక తారకాసరణికెగసి

కైకసేయనిశాచరకర్తనగరి
సరసశృంగారకాననస్థలి కృశాంగి
యైన జనకజగట్టిగా నరసియరసి
జగతికతి శీఘ్రతరగతిఁ జారినిలిచి. 130

ఉ. కానకనద్రిశల్ గలయఁగాఁ జరియించఁగనేల నిస్సహా
గ్లాని జరించి చండదశకంఠనిశాచరశాసితాచ్ఛలం

కానగరస్థలిన్ సరసకాననధాత్రి గృశాంగియైన యా
జానకి గంటి నంచరిగె జక్కఁగ గ్రద్ధ నిజేచ్ఛ నయ్యెడన్. 131

క. దిననాయకసారథినం
దననీడజచేత [1]ధరణి కన్యా
ఘనసరణిఁ దెలిసి చక్కఁగ
ననిలజహరి సంగడీల యాజ్ఞారతిచేన్. 132

సీ. నింగికిఁ జక్కగా నెగిరి నిశ్చలత లం
కారాజధానికిఁ గదలికదలి
జలరాశి దేలిన శైలకన్యాసహా
జాద్రి యందొక కేల నానియాని
యట్టకట్టిన యనిలాశనీజనని య
త్యంతసత్కారాలనందియంది
యల్క సింహిక జఠరాంతస్థ్సలి నిల్చి
చెలఁగి గండ్రల్ గాఁగ జీరిచీరి

యంచితశ్రీలచే పెచ్చినట్టి యాత్రి
శృంగధరణీధరస్థలి జేరి చేరి
నంతనే చండదీధితి యస్తశిఖరి
గదిసె నెరసంజకెంజాయ లెదుఁగసాగె. 133

తే. అంత గాఢాంధకారసంహతి యజాండ
కలశినిండిన గిరిచరకర్త ఋతు
సరణికెగసి దశాననవారణారి
నగరి నతగాత్రయష్టియై నాచి కదిసి. 134

క. తెలియక నదృశ్యగతిచే
గలయఁగ రాజగృహశాలఁ గరిహయరథశా
లల నగళల్ నింటింటన్
లలితక్రియఁ దిరిఁగితిరిఁగి లజ్జఘటిల్లన్. 135

---

1. ధరణికన్యా(ము)

శా. ఆలంకాస్థలియం దటన్ దెలిసి దేహగ్లానిచే చెంగటన్
శ్రీలానంగననంతనాకనగ సచ్ఛృంగారకాంతార ధా
త్రీలేఖాహిత గేహినీచలితరీతిన్ నాతి నీక్షించి తాఁ
జాలా రంజిలి సీత గానరసి తత్సాన్నిధ్య సంస్థాయియై. 136

క. తనచేతియలంక్రియ నా
జనకతనయచేతికిచ్చి జనకతనయచే
ఘనరత్నకలిక దాలిచి
యనిలజ హరినేత సాహసాతిశయతచేన్. 137

సీ. అనతశృంగార కాననశాఖిరేఖల
ధరణీస్థలినిద్రెళ్ల తన్నితన్ని
చెనట నిశాచరాంగనల కర్ణాస్య నా
సికలెల్లనిలియంగ సెలఁగిసెలఁగి
యాజికేతెంచిన యక్షకాదినిశాట
శేఖర సంహతిఁ జెండిచెండి
శక్రజిచ్ఛరధాతృ శస్త్రికఁజిక్కి దై
త్యేశిత చెంగటికేఁగియేఁగి
లంకకాలాగ్ని శిఖలఁగలంచి తిరిగి
సీతయానతిఁజని రక్కసినిహరించి
కడలిలంఘించి హరిసేనఁ గలసి రాఘ
సారి దర్శించి నతిఁజేసి యండనిలచి. 138

క. కంటిన్ సాక్షాదిందిర
గంటిన్ జనకక్షితీశకన్యన్ ధన్యన్
గంటిన్ సత్యగ్రేసర
గంటి జగజ్జనని సీతఁగంటిన్ గంటిన్. 139

వ. అనిన సంతసిల్లి దాశరథి యిట్లనియె. 140

క. నాతండ్రి దశరథక్షితి
నేత సరణిగాదె యనఘ! నీఋణగతి నే

నేతటినై నం గానిక
నాతత గతి దీర్చఁగలనె యందఱెరుఁగన్. 141

క. అన సంతసిల్లి దశరథ
తనయక్షితిజానిగాంచిదండకరిగి యా
యనిలజహరి యంఘ్రిస్థలి
కెనయఁగ నానతిరచించె హితగతినెరయన్. 142

చ. క్షితితనయాలతాంగి దయచేసినయట్టి దినాధినాయకా
యతఘృణి కంజరాగశిల నాహరియిచ్చినఁగేల నంటి యం
చితనయ నాగ్రజాతజలచేసి శరీరయష్టియై
ధృతిచెడి నేలఁజారి యతిదీనతలేచి ఖరారియయ్యెడన్. 143

ఆ.వె. కదియఁజింతఁజేసికట్టెద దెలసి దా
శరథి రాజహేళి సకలకీశ
సేనలెల్లనిండిరా నీరనిధి చెంతఁ
జేరి ఖచరరాజిచెలఁగ నంత. 144

క. ధీనిధి ఖరారి యగచర
సేనలచే జలధిచెంతఁ జేరినజాడల్
రానాలకించి కెరలి ద
శానన ఖచరారి లేచి యాగ్రహదృష్టిన్. 155

క. ఘనరత్నఖచిత సింహా
సన ధరణిన్ నిలిచి సకలశాస్త్రజ్ఞనరా
శనకర్తల హితసరణిం
గని చేరఁగఁజీరి చాలకాకఘటిల్లన్. 146

చ. కటకట తాటకారి తనకాంతఁ దలంచఁగలేక యష్ట ది
క్తట హరిసేనలన్ గలసి కంనిధి చెంగటికేఁగి నిల్చినాఁ
డట గిరిజాగిరీశసహితాద్రి నహీనకరాళసారసం
ఘటితకరాగ్రశక్తి సిరిగందఁగ నెత్తినవన్నెఱుంగఁడే! 147

వ. అని యాస్థాని గ్రక్కటిల్లఁ గ్రీగంట రక్తజలధారల్ జార జండనిర్ఘాత నాదతిరస్కార దంతసంతాన సంఘటిత కిటగిటల్ నెఱయ దీర్ఘనాసిరంధ్ర నిర్గతానిలాహతినంగయష్టికంద దశశీర్ష చిరత్నరత్నకిరీటనిగనిగచ్ఛాయల్ జదలంట సితశాఖ కంటకారకేశచ్ఛటలల్లలనాడ నాతతజఘనఘనా ఘన నిర్ఝాడ్యగర్జాగాధ తర్జనలం జెంగలించ నగ్రస్థలి నీతికార్యదక్షుదండ నాయక సంహతిఁగాంచి శరశరాసనఖడ్గచేలాంగల గదల్ దెండన సదృశ కంఖాణగంథగంధిలకరటికాంచనశతాంగసైనికతతి కర్హక్రియలలంకరించిన యదిగండనిస్సహాణ నిస్సాణ ఢక్కానక ఝల్లరీ ఘంటాశంఖకాహళరంతదరఁజేయ నిఖిలహిత నిశాచరకర్తలకందఱికి లేఖల్లిఖయించిన నది తెస్సయని నెయ్యి[1] చిలికించిన కాలాగ్నినాఁగెరలి యహంకరించి గద్దించి యంతటం గలయ నధిష్టించి 148

క. తనయాసానధరిత్రిన్
ఘనరాక్షసకర్త నీతికార్యనిధి దశా
ననరాత్రించరనేతన్
గని దానజాత్ర సరణిఁ గణియించెఁ గృతిన్. 149

క. అరనీటకకర్తధృతిన్
హరిసేనలఁ గలసి చన్ననకటా! యెదని
(?) ర్జరకంజన జరియించన్
శరణియె హరికర్తలైన సరియనగలరే. 150

సీ. అరచేత నే నింగినాన శేషాహి
తలలడంగ ధరిత్రిఁ దన్నలేనె
కలఁచనేజలరాశి గడలెల్లజారంగ
నలయంగగాలాగ్నినడచలేనె
గట్లన్నియచ్చనగండ్లగాఁ గీటనే
యార్కిదంష్ట్రిలురాల [2]నణఁచలేనె
శక్రాది నిర్జరసంహతిఁ ద్రాళ్లచే
గట్టియంగడియడ్డ గట్టలేనె

1. చెలికించిన (ము) 2. నలచ(ము)

తెలియనీయాజ్ఞ యెంతైనఁగలిగెనేని
యెంతటికినైన నిలిచెదఁ జింతయేల
యశనిసంకాశ కఠినాట్టహాస సంచ
లీకృతారాతిరాక్ష్యేయ! కైకసేయ! 151

క. నన్నుచటికి శాసించిన
దిన్నఁగరానేల దెచ్చి తృణగతిగా నీ
సన్నిధి నిడియెద నాయెడఁ
గన్న నన ర్హాగతి గల్లఁగాంచెద నిచటన్. 152

క. అనియాడినట్టి గాథల
ననతానందజలరాశి నలరిన దశకం
ఠనిశాచరకుతీశితఁ
గని హితజనరేఖలెల్లఁగణియించి రటన్. 153

ఆ శ్వా సాం త ము

క. పురుహూతాది దిశాధీ
శ్వరసముదయమస్తకాగ్ర సంస్థితమకుటీ
వరమణి నీరాజన వి
స్ఫురిత పదాంభోజయుగళ సురుచిరనఖరా! 154

– ము క్త ప ద గ్ర స్త ము –

చ. వనధినిశాంత శాంతమునివర్గహృదామరభూజ భూజభం
జన దృఢచక్ర చక్రసఖసారసవిద్విషదక్ష దక్షజా
తనురిపువంద్య వంద్యభినుతప్రతిభాగుణజాల జాలవ
ర్తనకృతలోక లోకహితధర్మవిచార యుదారవైభనా! 155

(?)కలశనారథికన్యకాకృతి[2]కామ్రసుకృతి ఫలోదయా
లలిత [3]యాగహుతారితనుకీలాలపూర్ణ సరిచ్ఛయా
మలహారాది గిరీశసేవిత మంజులాంఘ్రికుశేశయా
జలజచక్ర గదాసికార్ముక సంగ్రహోచ్చ చతుశ్శయా. 156

1. అన్నచటికి (ము) 2. క్రమ(శి) 3. పరశు(ము) 156 సంఖ్యగల పద్యము 'ము'లో 'మత్తకోకిల'యనిగలదు కాని లక్షణము సరిగాలేదు.

— గద్య —

ఇది శ్రీమత్కర్పరాచల లక్ష్మీనృసింహ వేంకటేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ సకలై
శ్వర్య ధురీణ శారదాప్రశ్నవివరణ శతఘంటావధాన వినయధునీ
తరంగవిజృంభణాజృంభిత సలలితమృదుమధుర వాగ్వైఖరీధురీణ
స్థాపితాశేష విశేషప్రసిద్ధ సాహిత్య సారస్వతాశుకవితాష్ట
భాషావిశేష సంస్కృతాంధ్ర నిరోష్ఠ్యోష్ఠ్యాది వింశతి
ప్రబంధనిర్మాణధురీణ మౌద్గల్యమహర్షి గోత్ర పవిత్ర
తిరుమలదేశికేంద్ర పౌత్ర తిరువేంగళాచార్య పుత్ర
మఱింగంటి సింగరాచార్య కవిరాజప్రణీతంబయిన
దశరథరాజనందన చరిత్రయను నిరోష్ఠ్య
మహాప్రబంధంబునందు తృతీయాశ్వాసము.

దశరథరాజనందన చరిత్ర

చతుర్థాశ్వాసము

క. శ్రీవేంకట పురుషోత్తమ
కావేరీమధ్య బదరికావనకాంచ్యా
ద్యావాస [1]విశ్రవణకరు
ణావిత కౌంతేయ కర్పరాద్రినృసింహా. 1

వ. అతఁడిటి గథాసరణి యెట్లంటేని 2

సీ. [2]నాకనాథజిదాది నందనాహంకార
కలితగాథల కిచ్చనలరియలరి
హితదండనాయకాహీననీతినిధాన
చిత్రగాథల కిచ్చఁ జెలఁగిచెలఁగి
ఘనఖడ్గహస్తరాతుసరాజ సాహస
హృద్యగాథలకెల్ల హెచ్చిహెచ్చి
సకలశాస్త్రజ్ఞాన చణకళాధరజాల
గణితగాథల కర్థిఁ గరఁగికరఁగి
హర్షియైనిక్కినట్టిదశాస్యనిర్జ
రారినీక్షించి రహితాగ్రహాగ్నిశాంతి
కాంతిసంసక్తిఁ జల్లార్చి కైకసీక
నిష్టతనయ ఖగారాతి నిష్ఠననియె. 3

క. కీడింత దెలియకే ని
న్నాడికె సేయంగనిట్టి యందఱలాహా

---

1. విశ్రగుణ(శి) 2. నాకనాథజదాది(ము)

యాడంగనట్టి జాడల
నీడేరెనె, కార్యసిద్ధు లిద్ధచరిత్రా! 4

చ. అలజడిఁ [1]జేసి శక్రదహనార్కజనైర్కృత కంధినాయకా
నిల ధనదాంగజాద్యఖిల నిర్జర కిన్నర సిద్ధ సంతతిన్
గలన జయించినట్టి త్రిజగజ్జన రక్షణకర్త కాంచనా
చల ధృతిశాలి చండతర [2]సాహసియైనఖరారి యన్నిటన్. 5

క. సిరియే జానకియయ్యెన్
హరియే దాశరథియయ్యె నదిగాక నిశా
చరనాథ! త్రిదశఘుటలే
గిరిచరకర్తలయి రిలను గీడాడంగన్. 6

సీ. శృంగారకాననక్షితిజాతసంతతి
యంతటఁ ద్రెళ్లిన ట్లాయెనేని
శిలలచే ఘనరజశ్శ్రేణి చేత నగర్త
లర్థి ధాత్రికి[3] చదునాయెనేని
కేతనాయత్త గాంగేయ రాజగృహాళి
యక్కడక్కడ దిన్నెలాయెనేని
గంధగంధిల దంతి కంఖాణరథరాజి
యడరి చెల్లాచెద ర్లాయెనేని
యరయ నంగళ్ల ధనధాన్య హారణార్థ
హారసంహతి నలిగాసి యాయెనేని
నిలిచి నేనాడినట్టి యానీతిసరణి
యెదకె దృష్టాంతగతిగాదె యదితిజారి. 7

క. ధరణీకన్యానాయక
చిరతర శితసాయకాగ్ని శిఖదేర్చి నిశా
చరగహనస్థలియల్లెై
సరఁగనె యార్చినది లెస్సజాగిక నేలా? 8

1. చేసె(శ) 2. సాహసితమై 3. చెద(ము)

చ. అకటనిశాచరాగ్రణి! దశాస్య! జగజ్జనయిత్రి రాజక
న్యక నిటకేల తెచ్చితి రయక్రియ సంధిలఁదెచ్చినట్టి దా
నికి నఘుచింతచేఁ జెనక నేర్చెద, నేరఁగ రాదెధాత్రిఁ గీ
లికిఁజెదలంటురాని సరళిందిలకించఁగ లెస్స యన్నిఁటన్. 9

చ. శరధిఁదృణాకృతింజెగడి, చంగన చంగన దాటి సీత తీ
రరసి, యగచ్ఛటందిరిగి, యక్షనిశాచరకర్తఁజీఱిఁయ
క్షుర తరశక్తి లంకశిఖకాక దహించి తరించినట్టి యా
హరి గనినైన సీత తెఱఁగారయరాదె నిశాటశేఖరా! 10

సీ. నీచేతఁగదలని నీలకంధరు శరా
సనయష్టిఁ దృణలీల గినియఁజేసె
నఖిల రాజశ్రేణి నణఁగఁగఁదాచిన
యగ్రజాగ్రణిశక్తి నిగ్రహించె
కంధి లంఘించి లంకదహించి తిరిగిన
హరికర్త నేలన నతనినేలె
తెల్లగట్టెక్కిన దిట్టనిద్దెచ్చిన
యాశాక్రి నేకాస్త్రహతి హరించె

ఖచరసంతతి యంతంత గణనఁజేయఁ
దాడిచెల్లెల్లఁ ద్రెళ్లంగఁ దఱిగినట్టి
దాశరథికి ధరాంగనా తనయనిచ్చి
శరణనిన నన్నిటన్ లెస్స చారణారి ! 11

తే. గణనజెక్కిన యాకార కళలచేతఁ
జక్కనైనట్టి కన్నియల్ చాల గలఁగ
సీతఁదేనేల యందఱఁ జెరచనేల
లంకఁజెడనేలఁ లేని కళంకయేల. 12

ఉ. ఆతతశక్తి సంధిల రథాంగనధాత్రి నఖండరాక్షసా
రాతి హరీంద్ర సారకరరాజిత దీర్ఘ [1]కరాసనాంత ని

1. శరాసనార్త(ము) శరాసనాంత (శ)

ఖ్యాత దృఢాస్త్రధార లధికక్రియ నీతలలెల్లఁ ద్రెంచగా
నాతరి నానయస్థితి యహా! గణియించఁగ దాచనేర్చెదే. 13

క. చింతఁ[1]దొలగించి సీతా
కాంతం దాశరథికిచ్చి ఘననయగతి నీ
సంతతి హిత రాత్రించర
సంతతి రక్షించఁగదె నిశాచరనాథా! 14

తే. అనినతనదాయిఁగని చంద్రహాశికాలఁ
దన్నెఁ, దన్నినదానికి ధరణిజారి
లేచి యందఱ నార్తియాలించనాడె
సాహసక్రియచే నీతి సడలనీక. 15

సీ. సీతగాదిది దైత్యశేఖర నీకేల
నల్లిన యట్టి నీలాహిగాని
సీతగాదిది దైత్యశేఖర నీనెత్తి
[2]కట్టెజారిన యట్టి యశనిగాని
సీతగాదిది దైత్యశేఖర నీశాటి
నంటిన యట్టి చండాగ్ని గాని
సీతగాదిది దైత్యశేఖర నీ యింట
నట నిల్చినట్టి రక్తాస్యగాని

సీతగాదిది నీయెడ ఘూతనాటి
నట్టి[3]హాలహాల తీక్ష్ణశాతాసిగాని
యైననాగాధ లాలించి యతని గృహిణి
నతనికిచ్చినఁగాదె నీ యంగరక్ష. 16

చ. అనిత్ృణలీలగాఁదెలియనాడెధృతిన్ [4]హితజాతసంతతిన్
దనజనయిత్రిఁ జేరఁజని తత్స్థితి యంతనెఱుంగఁజేసి చ
య్యన జలరాశి దాటి సకలాద్రిచరేశిత లెన్న జెంత ని
ల్చిన ఖరహంతఁగాంచి నతిఁజేసి గణించిన హార్ష శాలియై. 17

2. దలఁగిఁచి (ము) 1. కట్టి(ము) 2. హాహాల(ము) 3. హితజాల సంగతిన్ (శి)

క. చేరంగఁజీఁటి యతనిని
నీరథాన్వయిగ రచించి నిల్కడగా లం
కారాజ్యకర్త జేసెద
యారాశిఖరారి సాటి యరయఁగ గలరే. 18

వ. అయ్యెడ

క. ఆరాజపేళి హితగతి 19
నారసనిధిస్నాయియై దినత్రయి తృణశ
య్యారస శయనించె నిరా
హారక్రియ చేత నిష్ఠ యతిశయిలంగన్. 20

చ. జలనిధిగాంచి దాశరథి చక్కఁగ సాగిలి లేచి నిల్చినన్
లలితతరంగ నిర్గత ఝుళం ఝుళలెల్లెడ హెచ్చ, తారకా
స్థలిఁదెలియంగ నిక్క, దనసంగడి చక్కని దాయికా స్థితిన్
తెలియఁగఁజేసి హృజ్జనిత తీక్ష్ణతరాగ్రహ దృష్టిఁదేరఁగన్. 21

క. దాశరథి నింగి యంటిన
నా శరనిధి కెగసి కరశరాసన యష్టిం
దాశరథి శస్త్రిఁదిగిచి ది
గీశ రథికలేఖ లెన్నదెద సంధించెన్. 22

వ. అంత 23

క. ఆనారాచక్రియఁగని
దీనాకృతి జలధి జడసి ధృతి ధరణీ జా
జాని చరణాగ్ర సంస్థలి
కానతిరచియించి కీలితాంజలి చేతన్. 24

ఉ. ఇంతనె నాతెఱంగరయ కీర్ష్యఘటిల్లఁగ లేచి కేల న
త్యంత శరాసయష్టి నరినగ్లె నయించఁగ నేల నాదినీ
సంతతి రాజ సంతతి రసాస్థలి కార్యగతిన్ రచించదై
త్యాంతక సాగరాఖ్యఁ దనరారితిఁ జిల్లరగాథలేటికిన్. 25

ఆ. వె. జగతి నిట్టి సగర సంతతి సాఞ్జాత్క
రించి యాది హరి జనించె నన్న
కాంతునలరి నాడ కాక సేయఁగ [1]నెద్ది
దారి కీర్తిధారి! తాటకారి! 26

క. నీ చరణ దర్శన స్థితి
నీ చరణ [2]జాలనాది నియతఖ్యాతిన్
నీ చరణారాధనగతి
యాచరణశ్రీ ఘటిల్లెనయ్య నరేంద్రా ! 27

ఆ. వె. అనిన ఖరనిశాచరారి యాగాధల
కలరి కినియకే శరాసయష్టిఁ
జిత్రశస్త్రఘటన జేసితి నిది రిత్తఁ
గాదటన్న జలధి [3]కలఁగనాడె. 28

క. అనఘా ! నీచే సంధిం
చిన సాయకధార రిత్త సేయఁగరాదే
గనక తెలియంగఁ జేసెద
ననతక్రియ దీనిలెస్స నాలించఁగదే. 29

క. ధనదాశ, ననంతనరా
శనక ర్తల్ గలరయా రసనాయక ! త
ద్ఘనశస్త్రికచే నందఱ
గనియలు సేయంగరాదె గ్రచ్చఱ ననిసన్. 30

చ. శరనిధి యాజ్ఞ దాశరథి చండశరాసన యష్టిశింజినీ
ఖరతర శస్త్రినేయఁ [4]దనకాంతి దిగంత నిశాటసంతతిన్,
సరగ హరించి తాఁదిరిగి చండశిఖల్ నెరయంగఁ జేరి త
చ్ఛరధి దనర్చె ఖేచరరసాచర కీర్తన లెచ్చనయ్యెడన్. 31

క. తనచెంగటి హరిసేనలఁ
గని, నీరధి గట్లచేత గట్టఁగ శాసిం

1. నద్ది(ము) 2. జారనాథినయతఖ్యాతిన్(ము) 3. కనఁగనాడె(ము).
4. ధనకాంత(శి)

చిన దైత్యహంత యానతి
[1]ఘనతర క్రియఁదాల్చి దిశల కరఁగిరి సరగన్. 32

క. తత చక్రనదాంతర సం
స్థిత ధరణీ శిఖరి ఘటలఁదెచ్చిన జలధిన్
ధృతిసంధిల [2]గట్టె నల
క్షితిధరచరనేత సాటి సేయఁగ గలరే. 33

శా. ఆలంకాస్థలిఁదాక కంధినయచర్యం [3]గట్లగట్టించి తా
హాళిన్ రాక్షసహంత సద్గిరి చరాధ్యక్షచ్ఛటాసంగతిన్
జాలా రాత్రిచరేశితల్ కలఁకచేఁ జల్లించఁగా నింగి జే
జేలెల్లన్ గణియించఁగా నడచె నక్షీణక్రియల్ దీరఁగాన్. 34

ఆ. వె. ఇట్టి సరణి గట్లకట్టదారి నిశాచ
రారి యర్కనందనాదికీశ
ఘటల[4]నెనసి శీఘ్రగతినంతనే, త్రిశృం
గాద్రినెక్కి నిలచె హర్షశక్తి. 35

వ. అంతట నసంఖ్యలైన హరిసేనలచేత త్రిశృంగగిరి నిలిచి దాశరథి గంధగజ కంఖాణశతాంగ శాలలచేతఁ గింజల్కరంజిత కంజాత సంజాత రసాక్రాంత కాసార తటాక దీర్ఘికలచేత సకల ధరణిజ లతాంత రసస్థగిత దిగంతశృంగార కాంతార రేఖలచేత గాంగేయసాలహీరకలశకేతనాయత్త రాజసదనఘటలచేతఁ జెంగలించి రత్నచ్ఛాయల నాకాశసరణి నలంకరించెడి లంకానగరి దర్శించి, గణించి తలఁగదిలించెడి యా రాజహేళిం గైకసీకనిష్ఠనిశాచరనేత చేరంజని 36

ఆ. వె. అనఘ లంకచిహ్నలరసితి నాచెంత
కైకసేయ దితిజకర్తనిఖిల
హితనిశాటనేత లెంచనాస్థానియై
తనరెఁగాన నతని గనఁగరాదె. 37

1. అనతిక్రియ(గ) 2. గట్టిరల(శ) 3. గట్టగట్టించి. 4. ఘటలనెనసిలంకఁ గదియఁగజనియె శృంగాద్రి యెక్కినిలిచె హర్షశక్తి(శ)

క. తెలియంగ సెలఁగ కే, లర
సెలఁగ దలలచేతఁ దనర రత్నశిలా
కలితాలంకార స్థితి
నలరెన్ లంకాధినేత నల్లనఁ గంటే. 38

సీ. కాలాగ్ని తీక్ష్ణఖడ్గలతల్ ధరించె రెం
డెడల రాక్షసకర్తలెచ్చరించ
నయశాస్త్ర చణదండనాయకచ్ఛటలకా
ర్యాకార్యవర్తన లతిశయిల్ల
*జగతి రసాతల గగనచారేశిత
లయ్యెడ జయలిడ హాస్యగతిని
నాకనాథజిదాది నందనరేఖల
సాహసాలంక్రియల్ సందడిల్ల
ననదృశ హిరణ్యాఖచిత సింహాసనాగ్ర
ధర నధిష్ఠించిన దశాస్యదైత్యనేత
కట్టె సాక్షాత్కరించిన కాలదండి
దండి దనరారె నంతంత ధరణినాథ. 39

వ. అని యాడిన దాశరథి సంతసిల్ల లంకానేతం గాంచి 40

తే. ఎంతసిరి ఎంత యాకృతి యెంతశక్తి
యెంతతే జెంత నిల్కడ యెంతదండి
యట్టి సాహిసిగాంచిన యట్టితల్లి
సత్క్రియ గణించగలఁడె యాస్రష్టయైన. 41

చ. అగజాజాని ననేక కంధరలచే [1]నర్థించె జన్యస్థలిన్
దిగధీశాదితినందనచ్ఛటల నర్థింగెల్చి శంకించకే
తెగి కైలాసగిరిన్ దృఢాకృతిగ నెంతేగాన నీతండహో
జగదారాధ్యత పెచ్చునేరఁడె సదాచారక్రియన్ జెందినన్. 43

*ఈ పాదము సగమేయుండఁదక్కినదానిబూర్తి గావించితి-ఇట్లు లేఖనకర్త (ము)
*జగతిరసాతలఁ గగనచారితలయ్యెడను నెదలందు జంకును ధరించి(ము)
జగతిరసాతల గగనచారేశితలయ్యెడిం జయలిడి హాస్యగతిని(శి)
1. నర్చించి జన్యస్థలిన్(శి)

క. ఈ నరఖాదాగ్రణి నె
యౄ్యాన [1]సదాచార నియతియలరి నడచె నా
నేనై నం నిర్జించం
గానేర నటన్న నార్కికాకఘటిల్లన్. 43

క. నాతల్లియైన ధరణీ
జాతం [2]దాశరథి చరణజలజధ్యాన
ఖ్యాతక, రక్షిత జనసం
ఘాతన్, జెఱసాలనిడియె గాయని ఢాకన్. 44

సీ. సింగిణియల్ల నా నింగికి నెగసిరా
సకల [3]సంహారాతిశయతచేత
నాస్థానియై నిల్చినట్టి లంకానేతఁ
జేరి చండతరాజి [4]జేసియంత,
దండనాయకరాజి దండించికాంచన
ఘటరత్న కేతన కలితరాజి
శాలలనన్నింట జగతిఁ దెళ్లఁగఁదన్ని
ఢాక లంకారాజధాని గలఁచి
దృఢజయానంద సాహసశ్రీలఁదనరి
తిరిగియేతించి దాశరథిక్షితీశ
హేళిఁగదియంగ జని కాళ్లకెరఁగి కీశ
సేనలెన్నంగ దనరారెఁ జిత్రకళల. 45

వ. అయ్యెడ లంకానేత కీరసారణాఖ్యాకచారనిశాచరక ర్తలచే దాశరథి శృంగగిరి శిఖరి ననంతసంఖ్యలైన గిరిచరసేనలచే నిలచిన జాడఁదెలిసి

క. హరసఖదిగ్రాజగృహా
గ్రగసాస్థలితా దశాస్యఖచరారి నిరం
తరహితసంగతి నిలిచెన్
సరగన [5]లెక్కించరాని ఛత్రచ్ఛాయన్. 47

1. సదాదారనియతి(శి) 2. దాశరథి చరణధ్యానఖ్యాతన్(శి) దాశరథి... దాన(ము) 3. సకలసన్నాహాతి 4. చేసిచెంత 5. లెక్కించరాని(శి).

ఆ. వె. నింగిగానరాని నీడనిండినగాంచి
దాశరథి దశాస్య దైత్యకర్త
శక్తిగాఁగ దెలిసి సకలఖచరధరి
త్రీచరాళి గనఁగ తీక్ష్ణసరణి. 48

చ. క్షితితనయాధినేత తనచేతి శరాసనయష్టి నారి నం
చితిగతి నస్త్రసంఘటనఁ జేసి దశాస్యఖగారి ఛత్రసం
తతి తృణలీలనేసిన యథాయథలై జలరాశి నద్దిశల్
క్షితి గలయంగనిండె నహిసిద్ధఖగాండజ రేఖలెన్నగన్. 49

తే. జానకీజాని శరహతిచే నిశాట
నేత ఛత్రాళి గంద్రలై నేలఁద్రెళ్లె;
[1]యల్లరాజ గృహాస్థలి యార్తిడిగ్గి
హితనిశాచరకర్తల నేనసినంత. 50

క. తనతల్లి యగ్రజనయిత
గని చేరఁగజీటి రత్న కలితహిరణ్యా
సనధర నిల్కడ సేయిం
చి నితాంతస్నేహసరణి జెందఁగనాడెన్. 51

తే. ఎన్నికనిశాట సంతతికెల్లనాస
చేత కల్యాణసిద్ధిగా జేయనైన
యార్తినడచంగ నన్నిఁట నలరినట్టి
నన్నిచటికేగఁజేసితి నీతిదెలియ. 52

క. జలధి దరాధరతతిచే
నలరఁగ గట్టించి రాతుసాద్రిత్రిశృంగా
చలధాత్రిన్ గిరిచరసే
[2]నలచేతన్నిలిచె సట్టి నడకలఁ దెలియన్. 53

వ. అని యిట్లాడిన లంకానేతంగాంచి [3]కైకసజనకాగ్రజనిశాటకర్త
యాగ్రహించి 54

1. అల్క(గ) 2. నలచేదిన్నిలసెనట్టి నడక దెలియఁగన్(ము) 3. కైకసిజనతా
గ్రజనిశాటకర్త (శి)

సీ. [1]శతధృతిచే నద్రిజాజానిచే చిత్త
కాంక్షితార్థస్థితి గాంచికాంచి
అష్టదిక్కర్తలనై నదృష్టికిఁదేని
నందన సంసిద్ధిఁజెంది చెంది
ఆగణిత [2]రత్నాకరాంతరస్థలరాజ
ధాని సంఘటిలంగఁ దనరితనరి
గంధనాగ శతాంగ కంఖాణసైనిక
శ్రేణి రంజిల్లంగఁ జెలఁగి చెలఁగి
[3]అంచిత స్థితిశ్రీలచే నతిశయిల్ల
లెస్సగా[4]సంచరించంగ లేకలేక
నిఖిల హితరాక్షసేశితల్ నిందఁజేయ
జెడఁగ రరిగాఁగ సీతఁదెచ్చితి దశాస్య! 55

కం. శ్రీనిధి ధరణీకన్యా
జానినడక నిఖిలదిశల సరిదాకఁగ[5]న
జ్ఞానిగతిన్ నన్నడగం
గా నేటికి కైక సేయఖచరారాతీ! 56

చ. జలనిధి నేయఁదాలిచిన చండశరాసనశస్త్రధారచే
నలయలకాధినాయక దిగంతఘనత్రిదశారి రాజితే
ఖలతృణలీల నర్థిఘటికం దెగటార్చిన [6]కోసలేశ స
ల్లలితకథాచ్ఛటల్ దెలియలజ్జఘటిల్లదె రాక్షసాగ్రణీ. 57

క. రాక్షససంతతి నెల్లన్
శిక్షించఁగ సకలదిశల శిష్టజనాళిన్
రక్షించఁగ శ్రీహరి దా
నీక్షితిజనియించె జానకీశాకృతిచేన్. 58

ఉ. చాలదిగేశితల్ సకలచర్యల నర్చనజేయ నన్నిటన్
జాలినయట్టి నన్నధిక సాహసశక్తి గ్రహించితెచ్చి కా

---

1. శరధృతి(గ)కానిపాఠము సరసముగాలేదు. 2. రత్నాకరాంతర(శి).
3. అంచితశ్రీలీలచే చాలనతిశయిల్లి(శి) 4. సంచలించంగ లేకకాక(శి) 5. అజ్ఞాన
గతింనన్నడగంగానేటికి (శి) 6. చక్రహస్త (ప్రా)శాకలేశ(ము).

రాలయధాత్రి డించిన నగాహితనందన కీశనేతఁదా
లీలహరించె, నాతనికి లేరిక సాటి జగత్త్రయింగనన్. 59

క. నీసరి జేజేలెల్లన్
సీసీయనఁ జిన్నదాయిచెల్లెల్ గదియన్
నాసిక[1]గిలించె, ఖలా
గ్రేసరఖరచారణారి గీటణఁగించెన్. 60

ఆ. వె. ఏనెటింగి నంత నెరుకగా జేసెద
నియతి నాలకించి నేర్చెదేని
జనకతనయనిచ్చి శరణన్నదేలెస్స
గాని యన్యచింతఁగనఁగనేల. 61

క. అనియాడినట్టి తాతన్
గనదాగ్రహదృష్టిచేత గడకనిచి, దశా
నన నిర్జ నారి నిజహిత
జనసంగతి నధికనీతిసంధిల నిలచెన్. 62

వ. అంతనక్కడ 63

ఉ. [2]కంగకతా దయాజలధిగాన ధరాతనయాధినేత, యా
చెంగట నిల్చినట్టి హరిసేనల నేరలనడ్డసేయకే
[3]యంగద కీశకర్త నతిహర్ష గతింగని చీటియన్నిఁటన్
సంగతి నాచరించి దృఢసాహసచర్య గణించి నీతిచేన్. 64

ఆ.వె. అనఘు లంకకేఁగి యాదశాస్యనికాట
కర్తకధిక నీతి కార్యచర్యఁ
దెలియఁజేయలెస్స, తెలియని నాటికి
తిరిగిరాగరాదె తీక్ష్ణసరణి. 65

చ. అని ఖరరాడ్సుసారి దయనాడినయాజ్ఞఁదలన్ ధరించి, చ
య్యన హరి[4]కర్త లంక కతి హర్ష రసస్థితి సంధిలంగ చే

1. గోయించె (శి.గ) 2. కంగదతా(ము) 3. అంగదకీశకర్త(ము) 4. లంక కర్తకతి (శి)

రనరిగె కాంచనాసన ధరన్ దనరారినయట్టి కైకసీ
తనయ నిశాచరాగ్రణి నధఃక్రియచే గని నిల్చెనిల్చినన్. 66

వ. ఇట్లు నిలిచిన యంగదహారిం గాంచి లంకానేత యాగ్రహించి.[1] 67

క. నీ యాఖ్యన్ [2]నీజనయిత
నీ యేలిక, నీచరిత్ర, నీసంస్థలి, య
త్యాయతగతిచే దెలియం
జేయం గదరా! యటన్నఁ జెదరకయాడెన్. 68

ఉ. నిన్ననిగెల్చితెచ్చి చెఱనించిన క్షత్రియకర్తఁజేరికే
లన్నిటిఁ జెండిరాల్చిన ధరాదితిజాగ్రణి, యడ్డకట్టనన్
జెన్నడ గించినట్టి జగజెట్టి, రసాతనయాధినేతచే
నెన్నికఁగన్న దాసకరినేనెఱిఁగించెద నాలకించరా. 69

క. సారతరశక్తి నిన్నా
కారాగృహధాత్రి నడ్డకట్టిన ఘనశై
లారాతిజాతహారి దా
నారయ నాతండ్రి యంగదాఖ్యనలరితిన్. 70

క. ఏనెఱిఁగించిన జాడ, ద
శాననకాఁజేసితేని యఖిలశ్రీ సం
తానహితదైత్య సంతతి
కానందక్రీడ గాదె యదియెట్లన్నన్. 71

ఉ. ఆనరనాథకేసరి దయానిధిగాన నిశాచరేంద్ర ! నె
య్యాన గణించి నిన్నరయ నంచిన నీకిట దేహరక్షగా
నేనెఱిఁగించి శీఘ్రగతి నేఁగితి నాచనినట్టిదానికిన్
జానకినిచ్చి ధాత్రిసిరిసంధిల హెచ్చఁగరాదె యన్నిఁటన్. 72

క. తెచ్చిన దానికి గ్రక్కున
నిచ్చిన యదిలెస్స, సీత నీలేని యెడన్

1....గ్రహించి నల్దిశల్ గలయ నిరీక్షించి(శి), 2. నిన్ననయిత (ము)

జెచ్చెఱ సంగర ధరణిం
గ్రచ్చఱ నిల్చిన నదినీతి గాదే తెలియన్. 73

సీ. అల్క[1] తాటకఁ గెల్చి యతి యష్టి రక్షించె
శిలనాతిగాఁ జేసె, చిత్తజారి
ఘనశరాసన యష్టిగంట్రించె, రాజారి
దండియడంగించెఁ, దల్లి యాజ్ఞ
కానకేఁగి నిశాటకాంత నాసికగీసె,
నని ఖరాదిఖలసంహతినడంచె
శాక్రి ఖండించె, హెచ్చఁగనార్కిఁ దయనేలె,
కంనిధి గట్టించె గట్లచేతఁ
దరలి నీదాయి యాతని దండజేరి
లంకచెంగట నిల్చెనే శంకలేక
యట్టి జగదేకకర్త [2]సీతాధినేత
జడత నరలీలఁగా దలంచంగనేల. 74

చ. ఘన ఖరరాక్షసారి కరకాండ ధృతాశనిచండసాయకా
సన దృఢ శింజినీ గళితసాయక కీలిదశాస్య ! నీ నరా
శనతతి కాననచ్ఛటలు ప్రగ్గగజేయని యాదినేధరా
తనయను నీతినిచ్చి సిరిఁదాలిచి హెచ్చఁగరాదె యన్నిటన్. 75

క. అనియాడిన నంగదహరిఁ
గని దశకంధరనిశాటకర్త హృదయసం
జనితాగ్రహ కాలానల
ఘనకీలన్ నింగినిండఁగాఁ దెగియాడెన్. 76

చ. ధరచరహీన ! నీజయితం[3]దెగటార్చఁగఁ జేసినట్టి దా
శరథి జయించలేని యది జాలదె, చాలక యాతనిగాని సి
గ్గరయఁగలేక నబ్ధిశల యంత దలార్చి హరించదానతం
దిరిగితి, యాశ్రయించ జగతీస్థలిలేరె నరేశితల్ గనన్. 77

1. తాటక దెల్చి(ము) 2. సీతాధినేత(శి) నరాధినేత(ము). 3. దెగటారగ(ము)

మ. నరనాగత్రిదశక్షితీశతతి దైన్యగ్లాని నేతెంచి కిం
కరలీలన్ జరియించి, చిత్రహయనాగశ్రేష్ఠ గాంగేయ ర
త్నరథాలంకృత తారహార ధనధాన్యశ్రీల రంజిల్లఁగా
సరిగా నాతని నెన్న నేల నహహా! చాలించరా యంగదా! 78

క. *తనకట నేనఁట శరణని
యననఁట సీతఁ దనకడకు ననిచెదనట తా
ననిచిన నిజనగరికి హా
చనునట యీరీతి యెందు జరుగంగలదే! 79

క. గట్లకడన్ నిల్కడలై
చెట్లంగల కాయలెల్ల చెడదిని యాహా
[1]కాట్లాడెడి హరిఘటల ని
కెట్లన్నరకీట నిరతి నేతెంచిరిరన్. 80

ఉ. ఎన్నికచే నగస్త్య జటిలేశిత తా నరచేతదాల్చి యా
[2]కన్నిధి ద్రాగినట్ల, ఘటకర్ణనిశాచరకర్తకేచ, నా
యన్నర కీటకాగ్రణి సహాయత, నానగచారిరాజి న
ఛ్ఛిన్నగతిన్ హరించి కడజేసి, తినంగలడేల యంగదా! 81

ఆ. వె. తల్లిదండ్రి కెడసి, దాయాది సంతతి
కెడసి, గహనధాత్రి కేఁగినట్టి,
తాననంగనెంత, తాటకేయారి న
న్నేలరేచి యాడ నేరఁగలఁడె! 82

చ. అనత కరీంద్ర సైనిక శతాంగ హయస్థితిలేక, చండసా
ధనగతిలేక, దాయితన దండయిరా, నలినంఘ్రిచారియై
యని రచియించనేఁగెనఁట, యానరకీటకకర్త కట్టయా
తనిసిరి నాజయక్రియ, నిదర్శన సిద్ధిగగాంచి యాడరా! 83

* ఈపద్యము కొంత శిథిలమగుటచే పూర్తిగావించితి(ము) ఇట్లు లేఖనకర్త.
1. కొట్లాడెడి 2. కంనిధి: సముద్రము.

సీ. కాకచేఁ దాటకి ఖండించె నననేల?
నలినాతి నిర్జించి నాఁడదెంత!
హరిశరాసనయష్టి హరియించెననవేల?
[1]యలకట్టె గండ్రించి నాఁడదెంత!
క్షత్రియారి కడంక సడలించె ననవేల?
నల యగ్రజుని గెల్చినాఁడదెంత!
తాటకేయ[2]ఖరారి దండించె ననవేల?
[3]యలనిట్టిశాసించి నాఁడదెంత!
యహహా! నీరధిగట్టించె ననఁగనేల?
నీళ్లకడ జేసినట్టి యానీటదెంత!
తాననఁద నెంత నేనెంత ధరణి జాని
గీటడంచెదరా కీశకీటకేశ! 84

క. ఖరరాక్షస కర్తన్ సం
గరధాత్రి జయించెఁ దాటకాహంత యటం
[4]చరయం గూకలు జేసెద
చిరకాల శరీరధారిఁ జెండిన దెచ్చే! 85

క. చెట్టందె దాగి, శాక్రిన్
నెట్టన శితశస్త్రిఁ ద్రెళ్లనేసిన యదియే
కట్టడ? క్షితిధరచారిన్
[5]గిట్టించిన నిందగాక కీర్తికలిగెనే? 86

క. తెలియంగలంక చండా
నల కీలల సగ్గజేసి నాఁడని హరి ని
చ్చల గణియించఁగ నేలా
[6]యెలుకలఁ జర్చించరాదె యీలాటితరిన్. 87

---

1. నలికట్టె నిర్జించె నాతఁడెంత? (శి) నాడదెంత? బదులు నాతఁడెంత? (శి)
2. ఖగారి (శి) 3. నలినర్థి (ము) 4. అరయక గణనల్ చేసెద 5. గెట్టించిన
నిందగాక కీర్తిగలిగెనే (ము) 6. యలికల యర్చించరాదె యింటింటకడన్(శి)

క. *హరిలంకకె లంఘించిన
[1]సరణిగణించంగనేల చాఱల్ జెల్లల్
శరనిధి కీతల కాతల
యరయఁగ [2]నీదెననరాదె యంగదకీశా! 88

వ. అని తెగనాడిన దశానన ఖచరారి గంధకరటిపై లంఘించిన కేసరి చందాన నెగసి దశశిరః కిరీటశ్రేణి సడల్చి, హాటకశాటికల్ చించి, గాత్రకీలితాలంక్రియల్ జార్చి, యాస్థాన దండనాయకనేతల ఖండించి, ధనధాన్యశాలల్ చెల్లాచెదరఁ జేసి, లంకారాజధానిఁ గలంచి, తిరిగి, (త్రిశృంగాద్రి) స్థలినిల్చి, దాశరథికి సాష్టాంగదండక్రియ లాచరించి, యాద్యంత క్రియలెఱింగించె నక్కడ 89

క. అనతాంగద హరి కరతా
డనచర్యన్ గాత్రయష్టి డస్సి కలఁకచేఁ
దన సదనాంత స్థలికిన్
జని దశగళ నిర్జరారి జడియఁగ నంతన్. 90

శా. ఆ లంకానగరీస్థలిన్ జనకకన్యాజాని యాజ్ఞారతిన్
జాలా సందడినర్కజాతహరి రాజశ్రేణి శంకించకే
సాలస్యందన ఖేయదంతి శకటీశస్త్రాస్త్రశాటీనటీ
శాలాహాటక దీర్ఘికల్ చెరచి యిచ్చున్ గన్నదేగా గతిన్. 91

---

1. (శ) లో లేదు.........జెల్లెల్ (గ) 2. నీదంగరాదె (శ).
* 88 పద్యము తరువాత 'శ' ప్రతిలోగల పద్యములు:
వ. అదిగాక నా యంతఃకరణ స్థితిం దెలియఁ జేసెద
ఉ. కానఁగ నేరకే యల్పతగాథ లికేటికి నాడనక్కటా
కానఁ జగజ్జనిత్రి తనకీర్తిన దెచ్చిన (యట్టి) జానకీ
జాని కరాస్త్రధారఁదెగి సద్గతి గాంచెదనన్న కాంక్షచే
నేనిట నింతఁజేసితి గ్రహించర నాతెఱఁగెల్ల చల్లఁగన్.
క. జనకజ సాహా త్త్రిజగ
జ్జననీయతి సాదరచరయా...
యన............

తే. గిరిచరశ్రేణి లగ్గకెక్కిన దశాన
నాదితేయారి, డిగ్గంగ నడచియల్కఁ
జింత హరిజిష్ణుగారాతిఁ జేఁజేఁటి
యనిరచించంగ ననిచిన నతిశయిల్లె. 92

చ. ఘనదశకంధరాజ్ఞ నతిగాఢ నగాహిత జిష్ణుగారి రా
నని రచియించ నర్కతనయాది హరిచ్ఛటలెల్లఁ దాటి చె
ట్లనచఁ, ద్రిశృంగగండశిలలన్ నలిసేయఁగ దాళలేక చ
య్యన నిజరాజధానికి నయక్రియచేఁ దిరిగెన్ దృఢార్తియై. 93

క. *తనకేలన్ దారానం
దనహరిచే దెగినయట్టి దానికి [1]గిరిశా
సనజిత్సురారి యరిజన
హననేష్టి రచించదలఁచి యనదృశగతిచేన్. 94

తే. ఆహితజన యజ్ఞకారియై యలరియజ్ఞ
యందధిక చిత్రజయశరాంగాస్త్రశక్తిఁ
గాంచి, రాత్రించరశ్రేణి గణనఁజేయ
హెచ్చ లయకాల చండచండీశలీల. 95

సీ. చండకాండాసన జ్యాటంక్రియలచేత
గణితనిస్సాణ ధంధణలచేత
యధికదైతేయ రాజాహంక్రియలచేత
[2]చరణసుకట ఝుంఝుణశచేత
గంధగంధిలదంతిగణ ఘీంక్రియలచేత
[3]ఘంటికాయత ఘణఘణలచేత
కరహేతి సంఘాత కపఖంక్రియలచేత
[4]ఘనరథచక్ర గర్ఘరలచేత
కదలె హరిజిన్నిశాచరకర్త ధాక-
హరిశిఖకృతాంత నైర్ఋత శరధినాధ

---

1. గిరిశాసనజిష్ణుగారి(ము) * తనసేనల్ 2. చరణకటకఝుళఝుళలచేత(శి)
3. కలితనిస్సాణఘణంఘణంచేత(శి) 4. ఈ చరణము శి.గ. ప్రతిలో లేదు.

ఖగధనాధీశ కాళికాకాంత సకల
ఖచర నేతల కట్టెదల్ గాసిఁ గలఁగ*. 96

తే. అజికేతెంచినట్టి శైలారిజిన్ని
శాటకర్త నదల్చి యే శంకలేక
నగచరశ్రేణి గదియరంతయ్యె, దిశల
నింగి చారణ సంతతి చెంగలించె. 97

చ. కటచరణాధరాధర నఖస్తనకీకస కర్ణనాసికా
నిటల కరాస్యదంత కచనేత్ర కటీర[1]గళాస్యజంఘికా
చ్ఛట లసిధారలన్ క్షితిజ శాఖలచేఁ దెగి జన్యధాత్రి నం
తట కలయంగ ద్రెళ్లిరఁట దైత్యహారి శితలేక చర్యలన్. 98

తే. ఆరసాతల జలనిధి యచలకెగసి
కలియ దిశలెల్లనిండిన కరణి నధిక
సాంద్రరక్త తరంగిణీ సలిలధార
[2]కేఁగె నాయాజి హరిసేన లెచ్చరించ. 99

క. ధృతి నగచర[3]ధాత్రి చరే
శిత లితరేతరదృఢాజి సేయఁగ నెంతే
క్షితిచరఖేచరతతియా
తతగతి గానంగసాగె నాయాయెడలన్. 100

తే. అల్కచే నింద్రజిత్ఖచరారికలిత
హాయధృతరథాంగసంగతి యంతరిక్ష
సరణికెగసి, జలంధరచ్ఛాయ నిలిచి
చిరతరాదృశ్య గతి నాజిసేయసాగె. 101

క. ఆ కటికరేయి నిండిన
చీఁకటికిన్ రెట్టియైన చీఁకటి సేయన్

---

1. గళాస్త్ర(శి) 2. తెసఁగె(శి) 3. రాత్రి(శి).
* 96 నెం. పద్యము 3 వ చరణము 2 వ చరణముగా, 2 వ చరణము 4 వ చరణముగా, 4 వ చరణము మూడవ చరణముగా గలవు(శి).

నాకధరిత్రీ తలదిశ
లేకాకృతియైన నాత డిద్ధక్రియచేన్. 102

క. కాలానల చండశిఖా
జాలిక, సచ్ఛత్రికల దిశల్ తలకంగా,
లీలన్ గిరిచరనేతల
నేలన్ ద్రెళ్లంగనేసె నిశితక్రియలన్. 103

చ. అనిదశకంఠనందన ఖగాహిత కర్త హృదంతరాళ సం
జనిత దృఢాగ్రహాగ్నికణ సంతతి కన్గడలన్ దిగంగధా
రనగరిచారి రాడ్భటల రానెలలన్ హరిసాయకాహతిన్
ఘనతరశక్తిగట్టి తిరుగ న్నిజ సంస్థలికేఁగె నయ్యెడన్* 104

తే. కైకసేయాజ్ఞ త్రిజటదాఁ గగనయాన
సంస్థలక్షిత నందన జక్కఁజేర్చి
[1]రనశరాహతి ద్రెళ్లిన రాచనెలల
[2]గానగాఁజేసి తిరగయక్కాఁనడించె. 105

వ. అంత. 106

క. తనజ్ఞానదృష్టిఁ దశరథ
తనయక్షితినేత లర్థి ధరణీస్థజా
రినజాడఁదెలసి, కలహా
శన జటియే తెంచె నింగి సరయక్రియచేన్. 107

చ. తదఘనదేహయష్టి ఘృణి ధాత్రిదిశల్ కలయంగ నిండఁగా
దన కలకంఠగాననినదక్రియ చక్కఁగఁదేనె లీనఁగా

---

* 104 తర్వాత 'శి' ప్రతిలోగల పద్యము.
కం. తనతంద్రికాజయక్రియ
యనతస్థితిఁ దెలియఁజేయ హర్షించి దశా
ననవిర్జరారి నయగతి
తనయాగ్రణిఁ గౌఁగిలించె దయచేనంతన్.
(5 ఆశ్వాసము 30 పద్యమునకు దీనికి పోలికో గలదు).

1 కర(శి) 2. కనగశాసించి.... 106, 107 సంఖ్యకుగలభాగములు శి.గ.లలోలేవు.

దనకెనయైనయట్టి జడదారి జతల్ గనిసాగిలన్, రణా
శన జటికర్త, దాశరథి సన్నిధినిల్చి గణించెనే ట్టెరన్. 104

తే. అజ! జగన్నాథ! నిఖిలేశ! యార్తరక్ష!
త్రిణయనారాధ్య! యనఘ! నీతేజియైన
తార్క్ష్యఖగ నేతఁదలఁచినఢాక, నాగ
శరాహతి హరించగలదన్న చక్కఁదలఁచె. 109

వ. ఇట్లుఁదలంచిన 110

సీ. నిండిన ఢాకచే నెగసిన నింగిదా
జిగి యజాండ [1]ఘటకట్ల గడయంట
రెక్కల్లార్చిన నిక్కిన గళ్లెల్ల
గెంటు గృధ్రాండజ క్రియలనాడ
నచల కాళ్లానిన యహిరాజశీర్ష సం
తతి కండలగిలి కిందటికి దిగగ
ఘన శీఘ్రగతి దేరఁ జనదాని జాడల
[2]ధరధరాద్రిచ్ఛటల్ తెరలి కదల
హరిశిఖి కృతాంతనైరృత శరధి రాట్సు
దాగతి, ధనేశకాళి కాధ్యక్షసాధ్య
ఖచర కిన్నర చారణ గణన లెసఁగ
నీడజాగ్రణి యేతెంచి నిశితచర్య. 111

చ. అలయఁగ నింగిదారి జనినట్టి సితాస్య ఖగాధి నేతరె
క్కల నెఱిగాలి రానెలల గట్టిన [3]నీల గళాస్త్ర రేఖలన్
గలయఁగ డాకి నంతటనె [4]కంనిధిగాతుగనారసాతల
స్థలికరిగెన్, దిగీశఖగ సంతతి సంతసిలంగ నయ్యెడన్. 112

తే. లేచినిలిచి నట్టి లేరాచనెలసర్ల
గాంచి కాళ్ల కెఱఁగి గణనఁజేసి,

1. ఘటికట్ల కడనయంట (శి. గ.) 2. ధరాధరచ్ఛటల్ (శి) 3. నీలగళాస్త్ర (ము)
4. కన్నిధిగాతగయా(ము)

సరస శేషశాయి సన్నిధి కా యండ
జస్థి రాధి నేత చనియెనకట 113

క. హరిహయదిశాద్రి చెంగట
హరిగానఁగనైన రాతుసారాతి ధృతిన్
హరిసేనాసంగతి సం
గర ధాత్రిన్నిలిచె సనయగతిచే నంతన్. 114

క. తనహిత [1]సంతతి దశరథ
తనయక్షితినాథ కీశతతి చేతన ద్రె
ళ్లిన దానికి గలిగి దశకం
ఠనిశాచర కర్త సంకటక్రియ దేరన్. 116

వ. ఇట్లు సంగర సన్నాహక్రియలఁగఁదలందలంచిన లంకానేత తెలం గాలించి శక్రజిజ్జనని [2]సకల శ్రీలాచ్ఛాదించ నేతెంచినయాకె సింహాసన స్థలి నధిష్ఠించఁ జేసి సరసగాథలాలించి యానన స్థలిఁగాంచి 117

క. జలజాక్షీ నీ హృదయ
స్థలి లెక్కించంగరాని జడయిక నిటరాఁ
[3]దెలిసె, యహా! నరకీటక
తిలక హరిశ్రేణిచేత ధృతి చెడెగాదే. 118

క. నన్నచటికి రాననిఁచిన
కన్నియ [4]రాలేనె యలసగతినే తేరన్
జన్నెయని లాలించఁగ
యన్నరహంతఁగని యాడె యాదర సరణిన్. 119

చ. తెలియక సీతఁదస్కరత దెచ్చిన నీయెడ చెట్ల చెంగటన్
నిలిచి దిగీశజాతహరి నేసిన యట్టి నిశాట హంత గా
సిలనరిజేర నేఁగి నతి జేసిన కైకసిఁగన్న చిన్నదా
గలిగిన యార్తి దాల్చఁగనికంజడియెన్ దెలఁగద్ది నాకిటన్. 120

1. సంహృతి 2. కలగ (ము) 3. తెలిసెన్ హా నరకీటక (శ) 4. నేరానె(శ.గ).

క. ఖరహంతయె సాక్షాత్క్రియ
హరయని తెలియంగలేక యాహాధృతి సం
గర కరణదృష్టి నిలిచిన
సరణికిచటి కరిఁగితిన్ నిశాచరనాథా. 121

చ. అలయకనాకనాథ దహనార్కజ నైరృత కంధినాయకా
నిలధనదాంగజాద్వఖిల నిర్జర సంహతి, యయ్యయియ్యలన్
గలఁత శతాంద గంధ గజకాండ నటీనటరత్నశాటికల్
కలయఁగ[1] నిచ్చి సంతటనె, కానకనిక్కితె రాక్షసాగ్రణీ! 122

క. ఆనిన యఘచింతన ని
న్నానందించంగఁ జేయ నకట దశాస్యా
యేనెఱిఁగించిన హితగతి
గానక నేర్చెదెచెడంగఁ గడతటియయ్యెన్. 123

క. కన్నిచ్చయైన చక్కని
కన్నెల్ నీసదనధాత్రి గల్గగసాక్షా
త్కన్నిధి కన్యక సీతన్
గ్రన్ననఁదేనేల జాలిఁగ్రందఁగనేలా! 124

క. ఏటికి జానకి దెచ్చితి,
యేటికి యారాక్షసారి కెడజేసితి హా!
యేటికి కలిగిన యలజడి
యేటికి యంతరలజేర నిద్ధచరిత్రా ! 125

క. గట్టిగ జలనిధిగట్టం
గట్టించె, నసంఖ్యలైన ఘనహరిసేనల్
నెట్టన లంకానగరికి
కట్టైనిలిచె, నికనెట్లు కడతేఱంగన్. 128

ఉ. [2] శైలజిదాదిఖేచర నిశాచర సంతతి సంతసిల్ల నీ
యేలిక యద్రిజేశిత యహీన శరాసన యష్టియంఘ్రిచేఁ

1. నిల్చి (ము) 2. శైలజిదారి (శ)

గేలధరించి యెక్కుడిన, గెంటినలన్గనెలయ్యె నాదయా
శీలి, నరాగ్రణిన్, గణనసేయఁగ నేర్చెద యెన్నిజాడలన్. 127

క. కానకగిరీశ ప్రస్తుల
హీనక్రియ నిచ్చినట్టి హేలాశక్తిన్
హానిదలంచక యెద నెం
తేని రచించంగనేల దితిజాధ్యక్షా! 128

క. ఆనరనాయక హేళి ద
యానీరధి గనుక, జనకజాంగన నయసం
ధానగతినిచ్చి శరణన
గానే రక్షించగలఁడికన్ జాగేలా. 129

క. అనియాడి హేతిరీతిన్
తనకట్టెద గాఢనధికధైర్య స్థితి జా
రిన జారనీక చంద్రన
యన యలజడియడఁగఁజేసి నయగతిదేరన్. 130

మ. తరళాక్షీ! హితశక్తినీసనయగాథల్ లెస్సయాలించనా
కరయంగా సరిదాకనేనిక నరాహారాళికిన్ గర్తనై
నరకీటాకృతిఁ దాటకారి కతిదైన్యక్లేశ సంక్రాంతి చే
ధరణీకన్యక నిచ్చినన్ నగరె దిగ్ధాత్రీ శితల్ కేరికన్. 131

శా. హాలాహాల ధృతిం శిరశ్చటలచే నర్చించితిన్ జక్కఁగా
కైలాసాద్రిఁ దృణాకృతిన్ ధృతకరాగ్రశ్రేణిచే నెత్తితిన్
లీలన్దిక్తల నేతలన్ గెలిచి జాలిం జెందఁగాఁ జేసి నా
నేలా ! నాకికదైన్యచర్య యటగా యెగ్గించఁగా యందఱల్. 132

క. తేఁదగ దంగన దెచ్చిన
నీఁదగ దిచ్చెదనటన్న హీనస్థితికిన్
రాఁదగ దెల్లెడ నాఱడి
గాఁదగదీ సరణిలెస్స గానఁగరాదే. 133

తే. చెలియ ! శక్రాది నిర్జరశ్రేణికైన
స్రష్టకైన నగేంద్రజాజానికైన
కాలగతి దాటఁగారాని కతనఁ జేసి
ధాత్రి నస్థిరదేహినై [1]తలడనేల ! 134

చ. అతని రణాంగనస్థలి నయక్రియ సంధిలనేనె గెల్చినన్,
హిత గతితో జగత్త్రితయి నేలెద రాతనికర్తలెన్నఁగా
నతఁడె రణాంగన స్థలి నయక్రియ సంధిల నన్నె గెల్చె నా
హితగతి నైక్యలీల ధరియించెలఁ జిల్లరగాథలేటికిన్, 135

క. అని చంద్రహాసి నిజగే
హినికిన్ హితశాస్త్రసరణి యెఱఁగంగాఁ జే
సి, నితాంత స్నేహక్రియ
ననిచెన్ రాజగృహధాత్రి కక్కడనంతన్. 136

క. కానంగా నీఁగ తెరల్
తేనియతట్టాగినట్టి తేటన్ ధృతి లం
కానగర స్థలి నిండిరి
యా నగచరసేనలెల్ల నాశ్చర్యగతిన్. 137

సీ. సాలహింతాల రసాల హారీత కీ
ఙితిజశాఖారాజిఁ జెలఁగి చెలఁగి
కలితరాజి గృహాగ్ర గాంగేయ కలశ కే
తనదండ సంహతిఁ దటిఁగి తటిఁగి
రథ్యల ధన ధాన్య రత్న చిత్రికలచేఁ
దారహారశ్రేణిఁ దార్చి తార్చి
దానరాజిత నాగసైనిక స్యందన
కంఖాణ సంతతిఁ గలఁచి కలఁచి
ఘన ఘనాఘన నిర్ఘాడ్య గర్జలెసఁగఁ
జేసి, దితిజాంగనల గాసి చేసి చేసి,

1. తలఁగ.

యచట గాంచిన హరిసేనలచట నచట
లంక నిండంగ సాగి రేశంక లేక. 138

క. [1]నగరీస్థలి నిండిన యా
యగచర [2]సేనాట్టహాస హాసక్రియలన్
జగడించి దిగ్గనడచిరి
జగతి చరించంగరాత్రిచరఘట[3]లల్కన్. 139

మ. ఘన నిస్సాణ ఝుణంఝుణల్, కరటి ఘీంకారక్రియల్, శాతసా
ధన నీరంధ్రతళత్తళల్, గణినటత్కాంఖాణహేషల్, నరా
శన నిర్ఘాత దృఢాట్టహాస రచనల్ సంధిల్ల ఢాకన్ దశా
స్యనిశాటక్షితినేత ధాటిగదలెన్ హర్షాతిరేకస్థితిన్. 140

క. ఏతెంచినట్టి లంకా
నేతంగని యర్కజాది నిఖిల హరిఘటల్
సీతానాథాజ్ఞారతి
చేత నిలచి రాశలెల్ల జెదఱఁగనంతన్. 141

చ. [4]అనిల సఖాకృతిన్ గనలి, యాదశకంఠ నిశాటనేత కాం
చనరథ గంధనాగహయసైనికకర్తల హెచ్చరించఁగా
గని, హరిజాది కీశతతి గాఢరయక్రియ చేత నేఁగి చె
ట్ల నచలశృంగ గండశిలలన్ దిగియేయఁగ సాగిరయ్యెడన్. 142

సీ. చెక్కలై గాండ్రలై చిద్రలై నలిఁగిన
దిశలనిండినయట్టి తేర్లచేతఁ
గడరెక్క లెడలిన గట్లనాద్రెళ్లిన
గంధగంధిలదంతి ఘటలచేత
గాఢలంఘనల జంగల్గ నెలై ధాత్రి
తల్లక్రిందైన తత్తళ్లచేత
నాకారలేఖలింతైన కానఁగరాఁగఁ
జతికిన రాతుసచ్ఛటలచేతఁ

---

1. నగరస్థలి (శి) 2. సేనలఘనాట్టహాస (శి) 3. లంతన్ (శి) 4. అనలస ఆకృతిం (శి).

గలిగి దశకంధరనిశాటకర్తసేన
లానఁగాలేక యంచితగ్లానిచేత
నందఱల్కన్నదే నాగనార్తిజనిరి
నింగినిర్జర సంగతి నిచ్చగించ. 143

తే. చెక్కలైనట్టి యరదాలఁ జిదికినట్టి
గంధనిజరాజిరేఖల గండ్రలైన
యట్టి తత్తళఁ గలిగి దశాస్యసైని
కచ్ఛటల్, గన్నదేగాట గదలెనంత. 144

ఉ. ఆ యెడ నైకసేయ ఖచరాహితకర్తఖరారిదాయి య
త్యాయతశక్తిఁ [1]దారసిల యచ్ఛశరాసన శింజినీగళ
త్సాయకరేఖలంగనల స్రగ్గఁగ జేయఁగ సాగిరష్ట ది
జ్ఞాయక సిద్ధసాధ్య ఖగనాగఘటల్ గని దద్దరిల్లఁగన్. 145

క. [2]అనిలాశననాథ కళా
జనితధరాధీశ హేళి సంగడియై ని
ల్చిన [3]దనదాయిని చక్కఁగ
గని, దాళకయంగయష్టిఁగా దగనచటన్. 146

చ. ధృతి దశకంఠదైత్యకరి [4]దృగ్జనితాగ్ని శిఖాకణచ్ఛటల్
క్షితిగగనస్థలిన్ దిశలఁ జిత్రగతిన్ గలయంగ నిండఁగా
శతధృతి దత్త చండతరశక్తి రయక్రియ నెత్తియేసి యం
చితదితిజాద్రి చారితతి చేష్టలడంగి కనంగ నయ్యెడన్. 147

తే. దశగళత్రిదశారాతి దాయిదాని
రానరసి కాంచి రాక్షసారాతిదాయి
యతని యగ్రధరిత్రి తానడ్డగించ
శక్తిదాక నిలాస్థలిఁ జారెనంత. 148

1. దారసిలి (శ) 2. అనిలాశదాథకళా (ము) 3. తనదాయిఁజయ్యన (శ)
4. దృగ్జనితాగ్ని (శ)

చ. ఎంచఁగ ధాత్రిజారిన యహీన కళాజనితక్షితీశతన్
గాంచి దశాస్య రాత్రిచరకర్త రథస్థలిఁ డిగ్గఁజేరి య
త్యంచితశక్తిచేత, కదలాడఁగ జేయఁగలేక గానలన్
సంచలితాంగ యష్టియయి చాలనదల్చె ఖరారిధ్వాకచేన్. 149

తే. సారథిని డించి హయతతి సంహరించి
తేరిలంద్రెళ్లనేయ [1]దద్దరిల్లితరల
ఘనకిరీటచ్ఛటల్ రాలఁ గైకసేయ
రాక్షసాగ్రణి లంకజేరంగనరిఁగి. 150

వ. అంత 151

చ. ఎనయఁగనేలద్రెళ్లిన యహీళకళాజనిరాజహేళి, నా
యనిలజ కీశనేత గదియంజని కేలగ్రహించి యాజినం
దననరకర్తచెంత నిండినన్, సనయక్రియలేచిసాగె నిం
గి నిఖిల నిర్జరచ్ఛటల కీర్తనలెల్లెడ నిండి సాగఁగన్. 152

వ. అయ్యెడ దశకంఠలేఖారి దద్ద(ర్లి)రిల్లి రాలిన కిరీటాద్యలంక్రియలు, చినిగిన హాటక[2]నిశాటికలు, గండ్రలైన సారథిశకలాంగ కంఖాణచ్ఛటల్ గలిగి యద్రిచరరేఖల్ హసించ, నిశాటసేనల్ నశించ లంకానగరిఁజేరి యంతస్థ్సలికటిఁగి, హితసంతతి యాచ్ఛాదించ, సింహాసనస్థిర నధిష్ఠించి తనయార్తి యందరలకెరింగించి కలశకర్ణరాక్షసనేత నిద్రదేర్చ హిత దండనాయక కర్తల ననిచినయెడ 153

సీ. అధికనాసాకందరాయాత యాతాని
లాహతి నింగి యట్టట్టె[3]యదర
నళని సంకాశదంతాగ్రజ కిటికిట
నినద సంతతికి కంనిధి కలంగఁ
గలిన తంద్రాక్రాంత గాథల హరిహరి
కర్తల కట్టెదల్ గాసిఁజెందఁ

(1. దద్దరిల) పైపాఠమే (శి). 2. శాటికల్ (శి) 3. యదయ (ము)

జిరతర కఠినాంఘ్రి కరదంత సంసర్గ
ఛిద్రమై నద్రిశల్ చెదరిరాల

నిగిడి గాంగేయశిఖరి కెళ్లెగసి చాల
చండచండాకృతి ధరిత్రి సాగ్గెననఁగ
శయ్యకడ నిద్రజెందెడి శక్తకలశ
కర్ణఖచరారి నీక్షించి కదియనేగి. 154

తే. అఖిల కరతాడనక్రియ నళనినాద
హరణ కఠినాట్టహాస సంసరణి దండ
దళితనిస్సాణ ధణం ధణల నిద్రఁ
దెలియజేయంగనేరక తిరిగి తిరిగి. 155

సీ. దహనతీక్ష్ణ కటాహతై లధారల్ నాసి
కాంతస్థలిదిగంగ నానియాని.
కైలాస సంకాశ గండశిలల్ దెచ్చి
డాసినెత్తిఁ దటాన నేసియేసి
గంధ గంధిలదంతి కఠినశృంగాగ్రస్థ
సితహేతి లతికేలఁ జెలఁగి చెలఁగి
శక్తిసాయక గదా చక్రాసిరాజిసా
ధనతతి క్షితిచేతఁ దరఁగి తరఁగి

ఝల్లరీ తాళనిస్సాణశంఖకాహ
ళాట్టహాసక్రియలచేత నార్చి యార్చి
నిద్రతెలియంగఁ జేసిరి నిలచి కలశ
కర్ణఖచరారి యత్యంతగాఢశక్తి. 156

క. ఈ రీతి నారగించిన
యారాత్రసకర్తఁ జేరి యతిరయగతి లం
కారాజచ్ఛటికిని ని
న్నారయ రాననిచెనన్న నల్లన లేచెన్. 157

వ॥ ఇట్లు లేచి నిలచిన 158

ఉ. కానకనింగి [1]నీరరథగర్జల తాళనిదానఁజేసి గ
ర్జానినిశాకరచ్ఛటలఁ జక్కఁగ దెచ్చి ఖరారిఁ జేరఁగా
యానిజ జాడనిల్పిచని యా రాత్రిఘటిల్లఁగఁ గీశసేన లా
హానినదక్రియన్ ఖరఖరారి యదాటల డాగెనయ్యెడన్. 159

ఆ. వె. కలశకర్ణ దైత్యకర్త యాయాస్థాని
యన్నకాళ్ల కెఱఁగి యతనియాజ్ఞఁ
దగిన గద్దెనిల్పి తహాతహా నర్థిశల్
గాంచి యధిక చిత్రగతి గణించి. 160

క. నెలలేని రాత్రి జాడన్
గలయఁగ నాస్థాన సరణిగానఁగ నయ్యెన్
దెలియఁగ గనిష్ఠ సహాజని
కలదా ? లేదా ? యెఱుంగఁగా జేయఁగదే. 161

వ. అనినఁ గలశకర్ణ ఖచరారిఁగాంచి యనేకచర్యల గణియించి దాశరథి దండకారణ్యాని కేతెంచి సకలజటిసేతల్ గీర్తించినరాక్షస సంతతి సంహారించ శరతి(?) రచియించి లాలించిన, శక్తిచెల్లెలైన రక్కెస కర్ణ నాసికల్ గీయించిన సరణి ఖరాదిరాత్రించర కర్తల ఖండించిన దండి యది గనక జనకతనయం జేరఁదెచ్చిన నడక, యాంజనేయ హరి దాని జాడ నేతెంచి యతని గేహిని నరసి, శృంగార కాంతార శాఖ రేఖలఁ ద్రెళ్లన నడఁచి యక్షక హంతయై, లంకారాజధాని నగ్నిశిఖచే గ్రస్గించి తిరిగి చనిన కరణి, కైకసికనిష్ఠ నందననిశాటనేత యరాతి నాశ్రయించిన దాశరథి గిరిచర సేనలచే గట్లకట్ట కట్టించి సాలాంగణస్థలి నాగిన నాద్యంతస్థితి దశానన రాక్షసాగ్రణి యెఱిఁగించిన నర్థఘటిక చింతించి యన్న కిట్లనియె. 162

మ. అకటా! కాఁగల కీడెఱుంగక నిశాటాధీశ నిర్ణీతి జా
నికిఁ దేనేల! ధర న్నరేంద్రతనయల్ నాగాంగనల్ సారక

1 నీరధర (శి. గ.)

న్యక లత్యంతకళాధరల్ సరసయత్న శ్రీల రంజిల్లఁగా
నక నిష్కారణ ఖేదదైన్య గతిఁజెందన్ జాలకే యన్నిఁటన్. 163

క. ఈ నేలకన్న కన్నియ
దేనేల దిశల్ చలించ ధృతి హరిసేనల్
రానేల లేని యలజడి
గానేల నిరర్థనింద గానేలనయా. 164

సీ. చెలియలి కర్ణనాసికలంటఁజెక్క, ఖ
రాది రాక్షసరాజి నాజి నడఁచె
ననిలజహారికర్త నక్షకహంతయై
తెగిలంక యగ్నికిఁ దిండిజేసె.
జానకిఁ దెచ్చినజాడఁ జక్కఁగ గాంచి
యల కీశసంతతిఁ గలసి నిలచె
యల్కసంధిల డాయి యరిజేరఁగా నేఁగెఁ
గట్టించె జలరాశి గట్లచేత
నర్థిసాలాంగణస్థలియాగి హెచ్చె
నని దశానన కాగల యత్న సరణి
తేలనాడిరి యింక నేదీర్చ నాచ
గలనె చాల్చాల దేటికీ గాథలేల. 165

క. కానక చేసిన దానికి
జానకి దిరగంగ నిచ్చి శరణని యాడం
గానే రక్షించంగలఁ
డా నరనాథ హరి తా దయానిధిగాఁడే. 166

ఉ. ఎంచ నిశాటసంతతి జయించగ, నాశ్రితదాసరాజి ర
క్షించఁగ శేషశాయి హరిక్రీడ ధరాతనయాధికర్తయై
నించిన కీర్తి సంధిల జనించిన కట్టడి, యాది నాకెటిం
గించె రణాశ నర్థియడగించఁగ రిత్త చనంగ నేర్పనే. 167

తే. అనిన యతని గాథలాలించ నేరక
యల్కనడఁచి నీతి యతిశయిల్ల
దాయిఁగాంచి కాంచి దశకంఠ లేఖారి
యందఱల్గణించ నాడెనంత. 168

చ. అసదృశ శక్తి నెత్తితిఁదృణాకృతి నాగిరికన్యకాగిరీ
శ సహితతారకాద్రి హరశక్రధనంజయదండదైత్య నా
థ సరిదధీశ కార్థిగతి దాస్యగతిన్ జరియించనన్నిటన్
నెసఁగితి, నాతగాని కిఁకనేల చలించ నిశాటశేఖరా! 169

తే. ఆజి నీయంతదాయి నాయండ నిలచె
నన్న సత్కీర్తి కెంతెకా కధిక శక్తి
కిన్కచే దాశరథికిని, గీశరథికి
జడసెనా, నీసడించరె జన్యధాత్రి. 170

క. నిచ్చనిరాహారక్రియ
హెచ్చిననేనని రచించ కీల్గితినేనిం
జెచ్చెఱ హరధాతల్ నా
కిచ్చిన కాంక్షాతిశయత లేగతి యయ్యెన్. 171

ఉ. సీతయె కంధి నందనగఁ, జెంత ఖరారియె శేషశాయిగా
నీతి ఘటిల్లగానెఱుఁగ నేరనె! దాచఁగనేటి కాజినే
నాతనిచేతఁ ద్రెళ్లి సనకాది యతిచ్ఛటలందలేని యా
ఖ్యాతిఁ దనర్చి సద్గతికిఁ గాఁచితిఁ జిల్లరగాథలేటికిన్. 172

ఆ. వె. శిష్టరక్ష నహితశిక్షసేయంగ దై
త్యారి ధరజనించె నంటి గనక
సీత నిచ్చి లజ్జచెడిన దింతియెగాక
తిరిగి చనఁగ నేరఁ డరయరాదె. 173

వ. అనియాడిన దశకంఠలేఖారింగాంచి. 174

క. ఆడదగినట్టి నయగతి
యాడిన తెఱఁగింతెగాక యకటా నేనీ

జాడల తిరగక నడచిన
యాడికగాదే నిశాచరాళి తెగడరే! 175

ఆ శ్వా సాం త ము

క. చండద్విపతుండ[1]నిభో
ద్దండభుజాదండ పరశుదండితరిపు రా
ట్కాండ శిరో[2]మకుట మణీ
మండిత మహితాహవక్షమాదిగ్భాగా! 176

– ము క్త ప ద గ్ర స్త ము –

చ. అమలవిచార చారణనగాపహవిక్రమసంగ సంగర
క్రమఘనదక్ష దక్షజనకస్ఫుట మానసధామ ధామవి
భ్రమజితమిత్త్రి మిత్త్రిపరిపాలననీతినిదాన దానవా
గమ సురరాజ రాజ కులఖండనఘోరకుఠారభృత్కరా. 177

స్రగ్విణీవృత్తము –

దీనచింతామణీ, దేవతాగ్రామణీ
భానుకోటిద్యుతీ, భార్గవీహృత్పతీ
గాననాదక్రియా, గర్భలీలోదయా
దానవీ భంజనా, ధర్మబోధాంజనా. 178

– గద్య –

ఇది శ్రీమత్కర్పరాచల లక్ష్మీనృసింహ వేంకటేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ సకలైశ్వర్య ధురీణ శారదాప్రశ్నవివరణ శతఘంటావధాన వినయధునీ తరంగవిజృంభణాజృంభిత సలలితమృదుమధురవాగ్వైఖరీధురీణ స్థాపితాశేష విశేషప్రసిద్ధ సాహిత్య సారస్వతాశుకవితాష్ట భాషావిశేష సంస్కృతాంధ్ర నిరోష్ఠ్యోష్ఠ్యాది వింశతి ప్రబంధనిర్మాణధురీణ మౌద్గల్యమహర్షి గోత్ర పవిత్ర తిరుమలదేశికేంద్ర పౌత్ర తిరువేంగళాచార్య పుత్ర మఱింగంటి సింగరాచార్య కవిరాజప్రణీతంబయిన దశరథరాజనందన చరిత్రయను నిరోష్ఠ్య మహాప్రబంధంబునందు చతుర్థాశ్వాసము.

---

1. నమో(ము) 2. మణిమకుట(ము)

దశరథరాజనందన చరిత్ర

పంచమాశ్వాసము

క. శ్రీనీళా స్తనకలశా
నూన పటీరాతిరంజితోరస్థ్సల! స
మ్మానిత నామస్మరణ గు
ణానర్ఘ జనాంహ! కర్పరాద్రినృసింహా! 1

వ. అత్తఱిని గథాసరణి యెట్లంటేని. 2

ఆ. వె. అన్నచేతహాటకాలంక్రియల్ శాటి
కల్ గ్రహించి హర్షకంధిఁదేలి
కలశకర్ణదితిజ కర్త దిశల్ సంచ
లించ నాగ్రహించి లేచినిలిచె. 3

చ. తనతలఁదాకి నింగి గ్రహతారకలట్టిటుఁ దూలరాల హె
చ్చిన చరణాగ్ర ఘట్టనలచే ధర యల్లలనాడ హస్త చా
లన గతిచే దిశల్ చిదికిలన్ లయకాలదినాధినాథ నం
దన కఠినాకృతిన్ నిలిచె దాక నిశాచరకర్త యయ్యెడన్. 4

క. ఇనకపణ రత్నకీలిత
ఘననాతిశ్రేణి నేడగడ్తగ్గని చెం
గనజంగదాలె దాటిన
జననాయకసేనలెల్ల జాలంగదిలెన్. 5

ఆ. వె. అంతకంత శతసహస్రలక్షానంత
సంఖ్యలైన యద్రిచారిరేఖ
లెల్ల చెట్లచేత [1] ఱాలచేనేయంగ
[2] సాగి రాశలెల్ల నంచలించ. 6

1. రాళ్ల(ము) 2. సాగిరాసలెల్ల(ము)

వ. అంత. 7

మ. గదకేలన్ ధరియించి చండతర నిర్ఘాతాట్టహాసక్రియల్
చదలంటన్ జరణాగ్రఘట్టనల నాశల్ దల్లడిల్లంగఁ దీ
క్ష్ణదిశల్ దీర్ఘదృగంచలాగ్నికణ సంక్రాంతిన్ జరించంగ నా
త్రిదశారింగని కీశసేనలధికార్తిన్ డాఁగె నాయాయెడన్. 8

క. ఆతరణితనయ గిరిచర
నేత కఠిన[1]శిలలఁదెచ్చి నెట్టన ఖచరా
రాతి శిరస్థలినేసిన
ఘాత నెదం దెలియలేక గడ దెలిసి ధృతిన్. 9

తే. కలశకర్ణనిశాచరకర్తకెరలి
త్రిశిఖసాధనధారియై తీక్ష్ణసరణి
హేళినందన హరికర్తనేసెఁ దాని
కదితిజశ్రేణిగాంచి చెల్లాడి చనఁగ. 10

మ. తనదారిన్ లయకాల చండశిఖి నాదాకంగరాఁ దానిఁ దాఁ
గని లీలం గరశాఖనంది హరిరేఖల్ కీర్తనల్ సేయఁగా
దినరాణ్ణందన కీశకర్తయది యర్థింగాళ్లచేనాని చ
య్యన గండ్రించె నిశాట సైన్యతతి యాహాకారతన్ జెందఁగన్. 11

క. తనచేత నిరర్థకగతిఁ
గని దానికి కలశకర్ణ ఖచరారిఘనా
ఘన గర్జలచే నిననం
దన హరి కేలం గ్రహించి తరలని దండిన్. 12

చ. ఘనతరశక్తిచేఁ గలశకర్ణనిశాచరనేత యర్కనం
దనహరిచేఁ గ్రహించియరతన్ ధరియించి చనంగఁ గాకనా
తని దృఢకర్ణనాసిక లధఃక్రియచే దెగనేసి యార్చి చ
క్కనెగిరెఁ దారకాసరణిఁ గాంచి హరిత్తలకర్తలెన్నఁగన్. 13

1. శిఖర(ము)

క. తనచెల్లెలినాసిక గీ
సినదానికి లజ్జగన్నచెన్నటియాహా!
తస[1]యాసలేని చెంగట
జననేర్చునే యన్నఁజేర జలియించకటా! 14

చ. అనతదృగగ్నికీల లఖిలాశల నిండఁగ నిర్జరారి దా
రన దృఢనాసికాగళిత రక్తజలార్ద్రశరీరయష్టియై
కనలి నయక్రియం దిరుగఁగా హరినాయకసేనలార్చు చె
ట్లు నచలశృంగ గండశిలలన్ దెగవేయఁగ సాగిరయ్యెడన్. 15

చ. అలయకరాతుసారి కలహాంగణధాత్రి ననేకశస్త్రధా
కల ఘటకర్ణరాత్రిచరకర్త గదాంచిత దీర్ఘహస్తశా
ఖలఁ దృణలీలలన్ బెరకి కాళ్లదరట్టఁగ ద్రెంచియానన
స్థలిఁ జితికించినాల్కఁ దెగఁజాచిన గంద్రికఁజేసియల్కచేన్. 16

తే. దాశరథి చండసాయక ధారచేత
కలశకర్ణాదితేయాది కంఠనాళ
సంహరించిన హరికరాశనిహతాద్రి
సరణిద్రెళ్లె దిగీశితల్ సంతసిల్లి. 17

క. తలగెంటిసాగరాంత
స్థనలిద్రెళ్లిన యాస్యరంధ్రసరణిన్ జన[2]నీ
రలరంగ నిండ నల్గడ
లిలఁగన రాఁగ గదియసాగె నెన్నఁగ నంతన్. 18

తే. అచ్చరల నర్తనక్రియ లతిశయిల్లె
నింగినిస్సాణ ధణధణల్ నిండె ఖగల
తాంతసంతతి జెడి తనరారె నష్ట
దిశలచీఁక ట్లుడంగె నెంతేనిగనఁగ. 19

క. ఈరీతి దాయిదెగ లం
కారాజత్యార్తిఁగలసి గాఢాగ్రహ కీ

1. యాశలేనిచంగట(ము) 2. నీశలరంగ(ము)

లారటితదేహాయై త్రిద
శారాతిశ్రేణిఁగలసి హాళహాళిచేతన్. 20

క. అతికాయాది నిశాచర
తతి ననిచిన నేఁగి కలన దశరథతనయా
యతకాండాసనకాండా
హతిఁద్రెళ్లి దిశాధికర్త లలరఁగనంతన్. 21

చ. ఘనదశకంధరాజ్ఞ నతిగాఢరతిన్ హరిజిత్సురారి చ
య్యన హయదంతి సైనిక శతాంగహళాహళికల్ నిశాటనా
ధనికరసాట్టహాసనినదక్రియ లెల్లెడ నిండిరాగ రా
చనెలలఁదాకి నంతటనె చండరణస్థలియయ్యె నయ్యెడన్. 22

క. ధృతి దాశరథి సదాగతి
హిత దత్తశరాసనాస్త్ర హృద్యతర రథ
క్షితి నిలిచి నింగి జలధర
తతి యండగ నెరసిచాల తహతహ లెసఁగన్. 23

ఆ. వె. కలయనాటిరేయి కటికిచీఁకటిఁ జేసి
జలధరాళియండ చక్కనిలిచి
కానరాక చండకాండధారలచేత
హరి నిశాటఘటల యరటడంచె. 24

చ. అసదృశదాసకంఠఘనహస్తశరాసన శస్త్ర(ధారచే)[2] రాజిచే
నెసఁగఁగ చిత్తజల్లనఁగ[3] నేసినదానికి తాళలేక రా
క్షసతతి లంకదారిఁజనసాగె హరీశతలెన్నకానకే
పసిజెడి దైత్యహంతకుడఁ జక్కఁగఁడాగిరి జాలినయ్యెడన్. 25

వ. *అదిగాక 26

చ. కలన నగారి [3]జిద్దితిజకర్త శనైశ్చర ధారచేత రా
నెలల నశేషకీశతతి నెట్టన నిద్రలఁజెంది నట్టిలా

1. 'శి' యందునుగలదు. 2 జేసిన(ము) * 'శి'లో లేదు. 3. జద్దితిజ(ము)

స్థలి నొరగంగ నేసిన యథాయథలై గిరిశాసనాదిది
క్తులధరణీశితల్ చనిరి తారక లెల్లెడజారె నయ్యెడన్ 27

క. గిరిచరసేనల యారా
నెరసర్ల నిజాస్త్రధార నిశ్చల గతిచే
ధర ద్రెళ్లనేసి దశకం
ధర తనయఖరారి యార్చె దశదిశ [1]లదరన్ 28

వ. అంత 29

తే. తిరిగి నిజరాజధానికి నఱిఁగి తండ్రి
కా జయక్రియ లెరుక సేయంగ నలరి
శక్రజిత్ఖచరారికి సరసకనక
శాటిక లలంక్రియల్ దెచ్చి చాలనిచ్చె. 30

వ. అంతనిక్కడ 31

సీ. కనదస్త్రధార ద్రెళ్లిన యందఱఁగాంచి
యార్తిచే ఋక్షస్థిరాధి నేత
తారాతనయకీశ దశకంఠదాయి రా
ఘవక ర్తయనసి నల్జాడలరసి
యంజనానందనహరిఁ జేరి కీర్తించి
ధనదాశ కేఁగియాదారి కలశ
జలరాశి చెంగటఁజంద్రాద్రిఁ గని దాని
సంగడి గిరిగాంచి సారశక్తి
దనరఁగా శల్యకరణి సంధానకరణి
యాదియైన క్రియల్ దెచ్చి యఖిలశైల
చారిరేఖల రానెలసర్ల లెస్స
గాఁచి రక్షించరాదె యగణ్యచరిత! 32

---

1. లగలన్(ము)

వ. ఈరీతికార్యసరణిఁగాఁ జేయ నీ చేత నేగాని యన్యసాధ్యచికిత్సగాదని యనేకచర్యలఁ గీర్తించిన సంతసిల్లి దానికంగీకరించి. 33

క. ఆఋక్షనగాగ్రణి యా
జ్ఞారతిచే ననిలజాద్రిచారి ధనదధి
క్షీరజలరాశిదారిం
దారాస్థలికెగసిచనియె ధైర్యస్థితిచేన్. 34

క. అగచారికర్త నింగికి
నెగసి సరగజలధిరేఖలెల్లఁగడఁచి చం
ద్రగిరింగని యాచెంగటి
తగిన శిఖరిఁజేరనేఁగెఁ దహతహ చేతన్. 35

క. ఏదారి శల్యసంధా
నాదికరణఘటనగాక యనిలజహరి యా
హ్లాద క్రియచే గిరిని య
నాదరగతి[1] కేలఁదిగిచి యందినయంతన్. 36

చ. కని ధృతినడ్డగట్టిన ఖగచ్ఛటల స్నలిఁజేసియేఁగి చ
య్యన గిరికేలదాలిచి నయక్రియ సంధిల నాజి ధిక్కరిం
చిన రజనీచరేశితల చండదిగంత నరేంద్రజాత కీ
ర్తన లలరంగదెచ్చె దృఢధైర్యజయాతిశయస్థితిం దగన్. 37

వ. అంత. 38

ఆ. వె. దాశరథిని యతనిదాయిహరిశ్రేణి
నహహ తెచ్చినట్టి యద్రిచేత
దీక్షఁజేసి లెస్సరక్షించె నంజనా
జాతకీశనేత సాటిగలరె. 39

వ. అయ్యెడ. 40

1. జేల(ము)

క. అక్కడ దెచ్చినగిరిఁ డా
నక్కడనే యాంజనేయహరి దించి ధృతిన్
జక్కఁగ దిరిగి నరేశిత
చక్కఁగ నిలచె త్రిదశగణన సంధిల్లంగన్. 41

వ. అయ్యెడ నింద్రదశఁదరణికానఁగనై నఁజారణశ్రేణిచే దాశరథి యతని దాయి హరికర్తల్ దేలినజాడలాలించి శక్రజిత్సచరారిని నిందించి లంకానేతయాగ్రహించి 42

ఆ. వె. కలశకర్ణతనయ ఖరనందనాది ని
శాటరాజి నాదశాస్యదితిజ
కర్త యాజిసేయఁగా నంచినంతనె
దాశరథి యరీంద్రతతి హరించె. 43

క. తనసేనలెల్ల దశరథ
తనయాగ్రణిచేతఁ దెగిన దానికి గిరిశా
సనజిత్తుగారి యాగ్రహ
జనితానలరటితహృదయజలజస్థలియై. 44

ఉ. అనినకాకచే ఱితిధరాహిత ధిక్పచరారికర్త తాఁ
గానదధాత్రికేఁగి యరిగంజనయుక్తిరతిన్నటించ ల
కానరనేతదాయి యదిగాంచి ధరాంతరరాజహోశికిన్
గానఁగఁ జేయఁజాల నతికాయనిశాచరహంత నంచినన్. 45

క. అనిచిన యారాచనెలల్
గని హయరథశక్తిచేత గగనస్థలి క
ల్లన నెగసి యంచితాగ్రహ
జనితానల కీలలెసఁగ సాహసదృష్టిన్. 46

చ. కలితనయాతిశాలి యతికాయ నిశాచరహంతచక్కఁగా
నలరిన యాంజనేయహరి యంసధరాస్థలి నింగినంటఁగా
నిలిచి కరాశశస్త్రికలనేయ నగాహితజిత్తుగారి రె
క్కలెడలినట్టియద్రియన గ్రచ్ఛుఁ డ్రెళ్లె దిశల్ చలించఁగన్. 47

వ. అయ్యెడ. 48

తే. అష్టదిగ్గాజకీర్తనలతిశయిల్లెఁ
జారణానక దంధణల్ సందడిల్లె
నచ్చరల నర్తనక్రియ లలరె దాశ
కంఠిరణధాత్రి ద్రెళ్లినకతన నంత. 49

క. ఘననాదరాతుసాగ్రణి
యని ద్రెళ్ళినయట్టి జాడయాలించి దశా
ననదైత్యకర్త యాగ్రహ
కనదాకృతి [1]లంక జెదఱఁగా ధరయదరన్. 50

సీ. ఘనతరనిస్సాణగణధణంధణలచే
జలరాశి నీరెల్ల గలయసాగ
నసిశాత నిస్త్రింశ శతతళత్తళలచే
గగనరత్నాకృతిగాసిగాఁగ
గంధరాధిక నీలకరటిఘీంక్రియలచే
దశదిశలంతంత తల్లడిల్ల
ననతకంఖాణ రింఖాగ్రఘట్టనలచే
శేషాహిదృఢశిరశ్రేణియగల
నఖలనిర్ఘాత ధిక్కారి నిస్సహోట్ట
హాసలీలల [1]నచలాచరారి తలక
సంగరాంగణధాత్రి నేశంక లేక
కైకసేయ నిశాచరకర్త నిలిచె. 51

తే. నిలిచి తనదాయి రాకాసి కలనగాంచి
యాచఁగాలేక చేశక్తి నార్చి యేసె
దాని నతికాయహంత యత్యంతదీక్ష
గండ్రికల్ జేసె జేసిన కలఁక రేగి. 52

1. కచరాధరారి (ము)

క. తనగృహిణితండ్రి దయ ని
చ్చిన ద్రిజగజ్జైత్రశక్తి చేదాలిచి స
య్యననేసెన్ హరి రాక్షస
జననేతల్ చేష్టలడఁగి జడియఁగ నంతన్. 53

ఉ. కాలధనంజయాకృతి నఖండితచండశిఖాకణచ్ఛటల్
గ్రాలఁగ రాక్షసాగచరకర్తల కన్జెదరంగ నింగిజే
జే లెదఁదల్లడిల్ల నతిశీఘ్రగతింజని శక్తిఁదాకినన్
దాళఁగలేక దాశరథిదాయి ధరాస్థలిద్రెళ్లెనయ్యెడన్. 54

క. ఇలద్రెళ్లిన దాయింగని
కలకం దాశరథి శస్త్రకలన నతని హృ
త్స్థలి నాటఁగ రథహయతతి
నలిగా గండ్రించి యార్చె నల్దిశలగలన్. 55

చ. క్షితితనయాధికర్త తనచేతిశరాసన శస్త్రధారలన్
ధృతి దశకంఠదైత్యకరి తేరిలద్రెళ్లఁగనేయఁగాకచే
నతఁడెదఁదాళజాలకరయక్రియచే నిజరాజధాని కా
యతగతినేఁగసాగె హరిదంత నరేశితలెన్ననయ్యెడన్. 56

సీ. ఘనదేహయష్టిని గంట్లనాటినజాడ
రక్తకీలాలజాడలదిగంగ
దశశిరః కీలిత తతికిరీటశ్రేణి
క్షితిజారియెంతయుఁజికిలిసేయఁ
దగనద్దినట్టి నిద్దాలైనశాటికల్
గండ్రలై యంతంతగాలినగరఁ
గరదండకాండ నిర్గళితకాండాసన
తీక్ష్ణశస్త్రిక లష్టదిశలకరఁగ
దిగధినాయక కిన్నర త్రిదశ సిద్ధ
సాధ్య నాగాండజచ్ఛటల్ సంతసిల్లి

జెదరి దద్దర్లి లంకఁ జేరంగ నేఁగి
నిజగృహాంతర సంస్థితి నిలిచెనంత. 57

క. చనియలయిక దేరఁగఁ జ
క్కన దశగళనిర్జరారి కాంచన సింహా
సనధరణి నిలిచి నిజగే
హినిజేరఁగజీటి కాకలెసఁగఁగ ననియెన్. 58

క. ఎక్కడనైనగ్గాంచిన
నక్కడనే తాటకారి యాకారకళల్
చక్కఁగ గానఁగ నయ్యెన్
జిక్కితి నాకెద్దినీతి సితజలజాక్షీ. 59

క. నాకడదాయి సనీతి న
నేకక్రియలన్ తరించ నెజిఁగించిన నే
నాకర్ణించఁగనేరక
చీకాకైనాఁడ నెద్దిఁ జేసెదలలనా. 60

క. హరిదిన సాధన సంహతి
నరయఁ దృణాకృతిఁగ జేసిరతనికి నాకీ
నరకీటకశరధారల్
నరయగతిం దాకి తెరలసాగెన్ గాంతా. 61

మ. హరినిర్జించి శిఖిన్ హసించి ఖగయక్షాధ్యక్షుకాశీశ సా
గరనాథార్కజ దైత్యకర్తల యహంకారక్రియల్జార సం
గరధాత్రిన్నలిజేసి తేలిచిన, నాగాఢస్థితిం గానకే
నరకీటాగ్రణి యెంతఁజేసె నతిదైన్యగ్లానిచే డస్సితిన్. 62

ఉ. అక్కటతెల్లగట్టిల జయక్రియనెత్తినయట్టిశక్తినేఁ
డెక్కడదాగె? ధాక దిగధీశితలం దెగటార్చినట్టి లా
గెక్కడికేఁగె! ధాతదయనిచ్చిన యంచితకాంతులెల్ల హా!
యెక్కడడాగె? దీనికిక నెయ్యదిజాడ నిశాకరాననా! 63

సీ. దశారిఁ ద్రిశిఖసాధనకేల హరియించి
యచలాధరారాతియశని దెగడి
యగ్నిచేశక్తి దృణాకృతి నిరసించి
యర్కనందన దండహతిహరించి
దైతేయనాయక హేతి తీరడఁగించి
నారథీశతత్రాడనాదరించి
తగ సదాగతి శీఘ్రతరగతిఁ గారించి
ధననాథఘనగదాధారఁ జెరచి

నట్టినాయంత రాతుసాధ్యాతు హేళి
నిట్టి నరకీటనేత దా నేసినట్టి
చిన్నగీసినకట్టె లచ్చిన్న సరణి
గాడి హృత్స్థలియెంతెంతఁగందసాగె. 64

క. ఐనట్టి తెరంగెల్లన్
గానీ నాతండ్రి నఖిలకర్త గ్గిరిజా
జాని నియతి నర్చించెద
నానాఁటంగాంతు లెల్ల నడఁచఁగనింతీ. 65

వ. అదిగాక. 66

క. నాకలగానక్రియదా
నాకర్ణనజేసియాది హర్షస్థితిచే
నాకాయజారియనె నెద
నాకలిత కటాక్షసరణి యది యెట్లన్నన్. 67

చ. కలన జయించరాని యరిఁగాంచిన నన్నధికారిఁ జేసి ని
శ్చలతరదీక్ష నిష్టికడసాగ రచించినయట్టియగ్నియం
దలర శరాసనాస్త్రహాయహాటకకంకటశక్తిశాలి తే
రలర జయించఁగాఁగల దజాండఘటస్థలి తేజరిల్లఁగన్. 68

క. ఆతేరెక్కియరాతి ధ
రాతల కీర్తనలడంచరాదేయన న్నే

హాతిశయత కాళీశిత
యాతతగతి నానతిచ్చెనందఱలెన్నన్.

వ. అని యాద్యంత సరణిఁ దెలియఁజేసి జలస్నాయియై హాటక శాటికా
ప్రసచ్ఛందనాలంక్రియలార్చియంధకారాతినారాధించి యజ్ఞదీక్షనిలిచిన
నింద్రజిజ్జనని చేరనరిఁగి లంకాకర్తం గాంచి 70

క. కానంగలేని నీచే
నైనట్లలరచియించి యనయక్రియ లం
కానాయక! యాసాసల
చేనింకన్దిరుగనేల చెన్నటి నడకన్. 71

ఉ. ఆరయ నీశధాతల దృఢార్చన జేసిన యట్టిదానిచే
నేరిరణాంగనస్థలిజయించితి శక్రజిదాదినాకగే
హారితతిన్ ఖరాహితకరాంతశరాసన శాతశస్త్రికా.
ధారల ద్రెళ్ల నే సరణిఁదాళితినయ్య నిశాటశేఖరా! 72

ఉ. ఎక్కడి సృష్టికర్త దయ యెక్కడి యంధక హంత శక్తి, నేఁ
డెక్కడలేని కాక సృజియించఁగ నేటికి యట్టియందఱల్
చక్కఁగనిల్చినట్టి కడసాగెనె నీ ఘనసాహసక్రియల్
చిక్కఁగ నాఖరారియెడఁ జెల్లఁగ నేరదయా దశాననా! 73

క. జనకజ ఖర నఖ ధారలఁ
జెనకిన కాక ఖచరారిచెడిచేరిన దాఁ
గని దయచేరక్షించెన్
గనక యతని నెన్నరాదె కడతేరంగన్. 74

ఉ. ఎంచగ ధాతృశైల తనయేశితలన్ దృఢశక్తిచేత న
ర్చించి హితార్థసిద్ధిగల చెన్నటి రక్కసిఱేండ్ల నెల్లన
త్యంచిత జన్యధాత్రి దెగటార్చె నెరాగడతేర దెచ్చుటన్
గాంచితె రిత్తయాసలటగట్టఁగరాదె నిశాటశేఖరా! 75

వ. అనియాడిన గేహినిగాఢలాలాలించిన కట్టెద నత్తెలంగెల్ల సరిదాకిన యజ్ఞదీక్షుఁ జాలించి యాయంగనన్గలిసి యంతస్థ్సలికింజనియె నంత నక్కడ 76

చ. అని దనదాయిద్రెళ్లిన ఖరారి నరేశిత దీర్ఘనేత్రసం
జనిత జలార్ద్రదేహియయి జాలిఁ జలించఁగగాంచి కైకసీ
తనయ కనిష్టరాత్రిచరదంతి నయక్రియఁజేరనేఁగి లా
లన రచియించి కట్టెద కలంకయడంచి నిజేచ్ఛ సంధిలన్. 77

తే. దశగళత్రిదశారాతిదాయి తార
తండ్రి ఋక్షస్థిరాధినేత జతగలసి
యాంజనేయాద్రిచరకర్తనాదరించి
యనిచిరతికాయజిద్రక్షణైక దీక్షు. 78

వ. ఇట్లు నిలచిన యాంజనేయహరి ధనదదిశకరిఁగెనంత 79

ఉ. ఆతటి రాజరాజదిశ కద్రిచరేశిత సాగియేఁగఁగా
నాతలఁ జంద్రహాసి సనయక్రియతోఁగనిశాటకేయ సం
జాతనిశాటనాయక నిశాంత ధరిత్రికిఁ జేరినట్టి లా
గాతఁడెఱింగి యంఘ్రిజలజార్చనలం దనరించి జాలిచేన్ 80

క. ఈ నడిరేయి దశానన
రానేటికి రాననిచిన రయగతినేనే
రానే! యేకార్యస్థితి
యైనన్గాఁజేయలేనె యాదరశక్తిన్. 81

వ. అనిన యతనింగాంచి నంతసిల్లంజేసి శేషాంశసంజాత రాజ కర్త రక్షించ నాంజనేయహరి ధనదదిశకేఁగ సాగె నేకరణి నైన యతనిందెగటార్చరాదే యని యాద్యంత క్రియల్దెలియఁ జేసిన నతం డతనికిట్లనియె. 82

ఆ. వె. తండ్రి! జననియైన తాటకఁ దెగటార్చె
చిన్నతండ్రి నల్కచే హరించె
కన్న తండ్రిచండకాండ ధారలఁజెండె
నెనయ నంగ[1]గలదె యిద్ధచరిత. 83

చ. హరి నిరసించెదన్ శిఖిజయక్రియడించెద గాలిఁగేరెదన్
శరనిధినేఁదనర్చెద నిశాచరకర్త నదల్చెదన్ కళా
ధర దిననాథజాత ధన దత్రయి గిట్టెదగాని యట్టిదా
శరధి యదాట నానడక సాగక నేరదయా దశాననా. 84

చ. అనయత సీతఁ దెచ్చినదియాదిగ, రక్కసిజేంద్ల తాటకా
హనన కరాగ్రకీలిత శరాసన చండతరాస్త్రకీలిచేఁ
దినఁదినజేసి దానిగడదేరకఁ దక్కినయట్టి యందఱన్
దినఁగ దలంచితే యకట! తెక్కలి నీతెలఁగెన్న నేటికిన్. 85

చ. ఇలగలరాక్షసచ్ఛటలనెల్లననిందెగటార్చి గట్లచే
జలనిధిగట్టి, యద్రిచరజాల సహాయత లంకచెంగటన్
గలయఁగవిండె నాకలశకర్ణనగారిజిదాది దైత్యరే
ఖలహారియించఁగాఁదెలిసి గట్టెద లజ్జ ఘటించనేరదే! 86

ఆ. వె. అనిన నాలకించి యల్కచే లంకాధి
నేత హేతిధారనేయ ననిచి
నట్టిసంజ్ఞ దెలిసి యా కార్య సరణి నం
గీకరించికదలెఁగృతకసరణి. 87

వ. ఇట్లా తాటకాతనయనిశాటకర్త చనిచని యాంజనేయహరికంటె యతి
శీఘ్రతఁగదలి తదగ్రస్థలి సకలచేతనగ్రాహియైన నక్రాగ్రణిగల సరసి[2]కడ
కృతక శృంగార కాంతారధరణి జట్యాకృతి నధిష్టించె నంత. 88

సీ. అంజనానందనహరికర్త చనిచని
యలయికచేఁద్రృష్ణయైన కృతక

1. నెనంత (ము) 2. కడగిలి (ము)

శృంగార కాననక్షితిగాంచి దిగజారి
యందలి సరసినీరానగరచి
నట్టినక్రాగ్రణి హరియించి స్త్రీయైన
దాని నిర్జరరాజధాని కనిచి
నిష్ఠత జట్యాకృతి నిలిచిన తాటకా
జాతజాతనిశాటనేతఁ గదిసి
కంధరస్థలిఁగరశాఖగట్టి యాస్య
కర్ణనాసికలం దసృక్కాండధార
లడర నలినలిగారాచి యచలనేసి
నిగిడి యక్షయగతి నింగికెనసియంత. 89

చ. అనిలజ[1]కీశనేత సనయక్రియచేతనదాసక్షీరకాం
డనిధియదాట చంద్రగిరిడాసిన నదిగ్రిగ్రహించి యడ్డగిం
చిన ఖగసేనలంగెలిచి శీఘ్రతగాఁ జని దారిలో నెది
ర్చిన రజనీచరేశితలఁజెండి జలస్థలినేసెనయ్యోడన్. 90

చ. అనిలసఖాకృతింగలసి యంచితశక్తిధరించి కైకసీ
జనయిత యన్నతోఁగదియసాగిన యాతనికేల గట్టి నీ
రనిధి జరీననేయ నహిరాజజగత్థలి జారి నిల్చె నా
యనిలజకీశకర్త కహోహో! సరిగల్గెదరే జగత్రయిన్. 91

ఆ. వె. అంతనాంజనేయహరిదెచ్చినట్టి యా
యద్రిచేత ఖరనిశాట హంత
దాయి లేచినిలచెఁధరణి యాఖండల
దిగ్ధరిత్రి కొంత తేజరిల్ల. 92

వ. అయ్యెడ 93

క. కని దాశరధి సదాగతి
తనయ హరిం జేరనేఁగి దయచే నాలిం
గనరచనఁదేల్చె నిర్జర
జనకీర్తన లష్ట దిశల సంధిల నచటన్. 94

1 కేశనేన (ము)

ఉ. అనఘచారితాఁ దిరుగ నద్రి యథాస్థలి డించ నేఁగ లం
కానర నేత యాజ్ఞనతి గాఢనిశాచరకర్తలార్చి క
య్యాన నెదిర్చినం గడఁగి యందఱలన్ జలరాశి నేసె లే
ఖానకదంధణల్ చెలఁగ నష్టదిగీశతల్లె నెన్నఁగన్ 95

క. అలయ కరశక్తి నగ్గిరి
నలయక తానాంజనేయహరి యేఁగి యథా
స్థలిడించి తిరిగిరానెల
కేలన నిలిచెఁ ద్రిదశరాజి కీర్తించగన్. 96

వ. అంతనక్కడ 97

తే. ఆదశాననరాక్షసాధ్యక్షు హేళి
చింతఁదనదేశికాగ్రణిఁ జేర నేఁగి
యానతిరచించి యగ్రాసింహాసనాగ్ర
ధర నధిష్ఠించియాడె[1]నాదరణ సరణి. 98

క. ఏ యెడఁ గీటంటంగా
నీయక జయకార్యచర్యలీడేర్చంగా
నీయాజ్ఞ నేటిదనుకన్
ఆయతగతి నలరినాడ నసఘ చరిత్రా! 99

చ, కలన ఖరారిచండకరకాండ శరానన శాతశస్త్రి ధా
రల ఘటకర్ణ నాకగృహరాజజిదాదిహిత శీతీశ రే
ఖల ఘన గంధ నాగరధకాండ నిశాట సహాయతన్ ధరా
స్థలిఁదెగటార్చె నీ సరణిదాచఁగ నేటికి దేశికాగ్రణీ! 100

వ. అని యాడిన లంకానేతంగాంచి. 101

క. ఇన్నాళ్లదనక[2]చింతా
కన్నెరగఁగలేక యార్తిగాసాగె నహో!

1. సాదరణ (శ) 2. నింతా(శ)

నన్నడగఁగ నేతెంచితె
చెన్నటి నీకెద్దినడక చెడతఱియయ్యెన్. 102

చ. గిరిచరసేనలం గలసి క్రీడ ఖరత్రిదశారిహంత రాఁ
శరనిధిదాటి నీనగరిజట్టిగనాగిన దింతెగాక య
క్షురతర శస్త్రధారల నిశాచరకర్తల నందఱిన్ [1]రణ
స్థిర హరియించెనన్న గడతేర్చఁగ నేరనయా దశాననా! 103

ఉ. ఏయెడఁగింకరక్రియలహెచ్చరికం గిరిశాసనాది ది
క్నాయకయక్షసిద్ధఖగనాగ నిశాచరకర్తలర్చనల్
సేయఁగ హంసయానశశిశేఖర దత్తజయార్థ సిద్ధిచే
హా! యఘకారి నిన్నెఱఁగకాఱడిఁజెందితెయందఱల్ గనన్. 104

క. ఐనట్టిదానికలజడి
యానంగానేటికిక నరాశననాథా!
నేనెఱిఁగించినగతి నె
య్యానజనిన కార్యసిద్ధి యదియెట్లన్నన్. 105

క. [2]క్షితిజానాయకహరి సం
హతి గానఁగనీక యహితహరిణేష్టి నయ
స్థితి గడసాఁగఁగ జేసిన
హితగతి నీకాంక్షలెల్లనీడేరుఁ దగన్. 106

చ. అని యతఁడానతిచ్చిన దశాననరాక్షసకర్తహర్షియై
తన గృహధాత్రికేఁగి సహితస్థితి సంధిలనేకతానఁజ
య్యాన నరిగంజనేష్టి దనరారరచించెడిదానఁజేసి యా
యనల శిఖాచ్ఛటల్ గలయ నాశలనిండఁగసాగెనయ్యెడన్. 107

వ. అంతఁ గైకసీకనిష్ఠతనయనిశాటనేత దెలిసి. 108

క. తనయన్నయజ్ఞచర్యల్
గని సీతాజానికెరుకగాఁజేసిన యా

---

1. రణస్థలి(శి), 2. క్షితిధరచరఖేచర సం....(శి. గ.)

తనిదాయినెన్ని దినకర
తనయాద్యగచారిఘటల దగ ననిచెనటన్. 109

క. చని యజ్ఞదీక్షచే ని
ల్చిన లంకాకర్తఁ జేరి చిత్రక్రియలన్
గని గాసిసేయ దరలక
కనకాచల సదృశధైర్యగతి దనరెనటన్. 110

సీ. కరశాఖలగ్రహించి గండశిలల్దెచ్చి
యెత్తి శిరశ్శ్రేణి నేసియేసి
కట్టిన తగటద్దినట్టి శాటికలెల్ల
చించి గంద్రల్గాగఁ జేసిచేసి
ఘనతరకఠినాంఘ్రి ఘట్టనక్రియలచే
ధాక కట్టెదయంట దన్నితన్ని
నిర్ఘాత సంకాశ నిస్సహ చండాట్ట
హాస[1] లీలలఁ దెగటార్చియార్చి

[2] జదకఁగా యాజ్యకలశికల్ చరచిచరచి
నీళ్ల యాగాగ్ని శిఖలార[3] గేళ్ల జల్లి
నట్టిదానఁజలించక యాదశాస్య
చారణారాతి కనకాద్రి సరణి నిలచె. 111

తే. సకల హరిఘటలీరీతి చంద్రహాసి
డాసి యెంతెంత దెలిసియుఁగాసిచేసి
తరలక హిరణ్యశిఖరి చందాన దనర
కలక నిశ్చలచర్యల నిలిచిరంత. 112

వ. అయ్యెడ. 113

చ. అనిలజశాసనక్రియ నయస్థితిసంధిల శక్రజాతనం
దనహరి కైకసీతనయదారయదాటల కేఁగియార్తిచే

1. లీలను(ము) లీలలఁదెగనార్చియార్చి(శి) 2. జడకగాయదభ్యకలశిఖల్ (ము)
3. నిలిచిచల్లి(ము). 113 నెం. వచనము(శి)లో లేదు.

గనలగ నీడ్చితెచ్చి తెగగాసిలఁజేయఁగ యాగదీక్ష చ
క్కనఁజెడిలేచినిల్చె లయకాలనిశాకరశేఖరాకృతిన్. 114

క. నిలిచిన గిరిచరఘట లి
చ్ఛల కన్నదెగాతిగాగ జని కేరఁగ నా
జలజాక్షి లజ్జచే దళ
గళఖచరారాతి గాంచి కందఁగనాడెన్. 115

సీ. కాకచే నగ్రజ కర్తల హింసించి
యగ్రహారస్థిరలాగడించి
కలికి యచ్చర కన్నియలదెచ్చి [1]చెఱఁదాచి
యజ్ఞాది సత్క్రియలడ్డగించి
సరసిజాక్షుస్థాన శాలలన్నిహరించి
కాసార దీర్ఘికల్ గాసిఁజేసి
అతిథిజనార్చన లడఁగించి శతఖడ్గ
ధారలచేనాలఁ దరిగితరిగి

[2]శాంతిదాంతి దయానయజ్ఞాన దాన
సంతతాచార నిష్ఠాతిశయతలార్చి
నట్టియఘకారి నీచేతలట్టె నీకె
[3]సాటిదాకెగదయ్యొ నిశాటనాథ! 116

క. నారాయణ సత్కళచే
[4]నారాజచ్ఛటజనించె నఖిలాశాలే
ఖారాతిఘటలనందఱు
నారసి గండ్రించె సంశయక్రియలేలా. 117

చ. అనిఘటకర్ణ [5]శైలజితలాది నిశాచరనేతలందఱల్
చనిరి హాయచ్చటల్ నలిసె సైనికకర్తలడంగి రచ్ఛకాం

1. చరనాగి(ము) 2. శాంతిచేదాఁతి(ము) శాంతిదాంతిదయానయ(శి) 3. సాటి దాకించెగాని నిశాచరేంద్ర(శి.గ.) 4. నారాజచలంజనించె(శి) 5. శైలదజిదాని(శి).

చనరథరేఖ లీడిగిలె జండగజేంద్రఘటల్ నశించె నిం
కనయిన నీర్ష్యడించి నయకార్యగతిం గనరాదె చక్కఁగన్. 118

ఉ. ఆతతకీర్తి సంస్థలి దయారసకంనిధి యార్తచేతన
త్రాత ధరాధరేంద్ర ధృతిదాశరథక్షితినాథహేళికిన్
[5]సీత సనీతినిచ్చి నతిఁజేసి గణించిన నీహృదిష్టకాం
క్షాతిశయక్రియ ల్ఘటనయయ్యెడి చిల్లరగాథలేటికిన్. 119

శా. హేలాసంగతి నాంజనేయ హరితానేకాకియైచేరి తా
నీ లంకాస్థలినెంతచేసెనది నాఁడీక్షించరే యన్నిఁటన్
యాలాగంతటికన్నధైర్యనయచర్యల్గన్నకీశచ్ఛటల్
నేల న్నల్దిశ లంతరిక్షసరణిన్ నిండారినా రారయన్. 120

ఆ. వె. ఈనెలంతనతనికిచ్చి లంకాస్థలి
దాయికిచ్చి గహనధాత్రికేఁగి
తేనిలెస్స యట్లలేనినాటికి దాశ
రథిశరాగ్నిద్రెళ్ల రాదెయాజి. 121

క. అనితేర్గడనెదిరించిన
దన గేహిని జేరఁజీటి దశకంఠనరా
శనకర్త యాగ్రహ స్థితి
గననీయకయాడె నీతికార్యాసక్తిన్. 122

క. జానకి యేసరి ధరణీ
జానియె దృష్టాంత శేషశాయిగ యాహా
యేనెఱుఁగనెనెలశా! య
జ్ఞానినె నీయంత శాస్త్ర నరణిఁ దెలియనే. 123

చ. కనికని నేరకే యమృతగాథల నాడ నదేటి కాజి నా
యన శరధారలందెగి దిగంత నరేశితలెల్ల నెన్నఁగా
సనకసనందాదియతిసంతతి నందఁగరానిచెంకికిన్
జనియెద గాన దీనికిశశంకిలనేటికి నీరజాననా! 124

1. సీతను నీతినిచ్చి మతిజేసి (శి. గ)

క. ఈలంకయేల ధనధా
న్యాలంక్రియలేల కరటిహయరథ రాజ్య
శ్రీలేల నీసహాయత
జాలించఁగ రాదె నీరజాతదళాక్షీ ! 125

అ. వె. ఎల్ల దిగధికర్తలిటదాస్యచర్యల
జనశతార్ధలక్షసంఖ్యలైన
యేండ్లదనక ధరణి యేలినేనతనికి
శరణనంగనేల హరిణనయన. 126

చ. సతి! యచలాహితాద్యఖిలచారణరేఖల నేలనేసిరా
చితి నరియెన్ననేల సరిచేయజగత్త్రయినేరరెన్న, హా!
యతనికి నేనెసాటి యతఁడారయ నాకిటసాటి సాహసా
యతధృతి సాయకాసనదృఢాగ్రహనిగ్రహకార్యచర్యలన్. 127

చ. అని రజనీకరానన గృహాంతర సంస్థలికన్య చక్కఁగాఁ
దనయెద కాంక్షలెల్ల సహితస్థితిసాగనియట్టిదానిక
త్యనత గిరీశ ధాతలఁ దృణాకృతిఁగా హసియించె నాదికా
శన సదృశాచ్ఛతారకరసారససంస్థితిఖడ్గశాలియై. 128

సీ. శాంకరీ శంకర స్థలియైనరజతాద్రి
హత్తంగ గెంగేల నెత్తినాఁడ
నచలాహితాది దిశాధినేతలచేత
నానతిఁగని కాన్కలందినాఁడ
లలితసాహస ధైర్య[1]లక్షణందనరార
సిద్ధిచే సత్కీర్తిఁ జెందినాఁడ
సాధ్యసిద్ధాండజసారణాహిశ్రేణి
దాస్యక్రియ జరించఁదనరినాఁడ
నట్టియంత నారాక్షసాధ్యక్షు హేళి
నిట్టినరకీటకాగ్రణి యెంతజేసె

1. లక్షనందనజాల (ము)

సృష్టిరక్షణకర్త యాస్రష్టకైన
కాలగతిఁదాటరాదింక కలఁగనేల. 129

తే. ఐనదానికి చింతసేయంగ నేటి
కధికసారంగ సైనిక హయ శతాంగ
సంతతి ఘటిల్ల నరకీశసంతతికిని
జడిసినను నీనడించరే సకలదిశల. 130

వ. అని యహంకరించి గద్దించి నల్దిశల్గలయనీక్షించి కరధృతచంద్ర హాసలత యల్లార్చి జగజ్జనసాంశ కరణ దండధారి కెరలిలేచి జలస్నాయియై హాటకశాటికల్ దాల్చి యష్టదిశాకర్తల లిఖయించిన యందియ నెలకాలఁ గీలించి హితరాక్షస సంగతి సరసాన్నహార సంసిద్ధినలరి యానంద కందళిత హృదయస్థలియై సదాగతి తిరస్కార రయగతిఁగంఖాణసంతతి ఘనసీలాచల సదృశగంధ గంధిలసారంగ సంహతి నిర్జరగిరిశృంగ సంకాశగాంగేయ శతాంగాళి యసదృశసాహససైనికరాజిరంజిల్ల శంఖకాహళతాళానకఢక్కానిస్సాణ ఘంటానాదక్రియల జేజేల్తల్లడిల్ల శరశరాసనకతారశక్తి హలచక్రఖడ్గగదాది సాధనచ్చటల్ కరశాఖల సంధించి హాళహాళిగేలంజెంగలించెడి దండనాయక ఘటలందనరిన రాజసదనాంగణ ధాత్రికేతెంచి దశకంఠలేఖారినిలచి 131

సీ. శశికళా సంఖ్యాతియైచక్ర సంహతి
గా నల్దిశలనైనగాన దాని
ఋక్షాజినచ్ఛన్న దృఢసహస్రహయాళి
చే నటక్రీడ గర్జిలెడి దాని
గాంచకాండా సనఖడ్గాదినిఖిల సా
ధనరాజిచే సిరిఁదగినదాని
ఘనతరశతలక్షగలఘంటికా శ్రేణి
చే నంతకంతరంజిలినదాని

జారణాహీనరాధీశజైత్ర లాంఛ
నాచ్ఛతరకేతనత్రయి నలరినట్టి

దానిఁ గనకాద్రిజాడ పెచ్చైనదాని
దేరదననెక్కి నిలిచె నాదితిజకర్త. 132

క. నిలిచి హితదండనాయక
హాళహాళికలచే నిశాచరాగ్రణి లంకా
స్థలిఁగడచి హరిహయాశా
చల కందరనగరిహేళి సరణింజనియెన్. 133

క. లయకాల కాలదండ
క్రియచే రణధరణి దైత్యకేసరి చాలా
జయకాంక్ష నిలిచె నిర్జర
చయ చిత్తతచే[1]ఘనాతి శాతాసియనన్. 134

సీ. ఖచరారినాయక కాసారసారంగ
దహననీరజకాండ ధార్తరాష్ట్రి
దినకరనందన ధృతిలతికాధాత్ర
[2]చారణాహితశాత చండకిరణ
జలధిధాత్రీనాథ జగతిధరాశని
యనిలాంధకార రాకాద్రితనయ
యక్షరాజానిలాహార కేకి శ్రేష్ఠ
చంద్రశేఖర తటీ సాంద్రతటిని

యనికశాధర దితిజ సంహతి గడంగి
రెండెదలఁజేరి ఘనఘనాఖండ నాద
కఠిన గద్యాది గాథల గణనసేయ
నిలిచె ననిదారి దశకంఠనిర్జరారి. 135

వ. ఇట్లులయకాల చండకరాకృతి చంద్రహాసధారియై తేజరిల్లెనయ్యెడ 136

క. రెండెడల దితిజకర్తల
జాండస్థలియగల ఢక్కాలఖలక్రియలన్

1. ఘనాతి(ము) 2. శారణాహిత శాద చండకిరణ(ము)

జండతర హస్తశాఖల
నిండఁగఁజరచిరి దిశాధినేతల్గలఁగన్. 137

తే. అసదృశ స్యందనా ధ్యాసియై దశాస్య
[1]నిర్జరా రాతిగననయ్యె నింగిదాక
దాశరథి యంఘ్రిచారియై ధరణి నిలచె
దానికిని లేఖసంతతి తలఁకనంత. 138

చ. అనికడదండి నిల్చిన దశాననరాక్షస కర్త సాహసా
త్యనతకళల్గణ్ఠించి హృదయ స్థలిఁ [2]గంధి ధరాధరారి తా
ననిచె నిశాత సాయక శరాసనకేలి కరాళ శక్తి సా
ధన హయశాలి తేర ధనధాత్రికి సారధిచేత నయ్యెడన్. 139

క. ఈ రీతిం దెచ్చిన తే
రారసి చేరఁజనిరాక్షసారాతి జయ
శ్రీరంజిల్లఁగ నెక్కెన్
ధార నసదృశాచ్ఛ దృష్టిఁదనరఁగ నంతన్ 140

చ. అలయక రాక్షసాహిత దశాస్య నిశాచర కర్త లిద్దఱల్
గలసి యహీన సారశర కాండ శరాసన దీర్ఘ శింజినీ
గళిత కరాళ శస్త్రికలఖండిత చర్యలగాడగా నసృ
గ్జల కణధార లెల్లెడల జారఁగ నాజి రచించి రయ్యెడన్. 141

క. నింగిన్ నిర్జరకర్తల్
జంగిలియైగణనసేయ సాహసగతిచే
జెంగక యాగ్రహదృష్టిన్
దంగక కలహించి రధికతర సంధిలచేన్. 142

ఉ. ఆతటి దానగస్త్యజటిలాగ్రణిరాఁగని సంతసిల్లి య
త్యాతత శక్రనీలరచనాచ్ఛరథస్థలిడిగ్గి జానకీ
నేత ధరిత్రిసాగిలిగణించిన యాతని యంగయష్టికా
ఘాతలడంగరాచి హితకార్యరసస్థితి నాడెఁజక్కఁగన్. 143

1. నిర్జరాహాతి(ము) 2. గంధిధరారితా(ము).

క. అనఘదిననాథ సంతతి
జనియించితిగనక యతనిఁజక్కఁగఁగీర్తి
చినఁదనతేజది నీక
ల్లన హితగతి నీయఁగాఁగలండని దయచేన్. 144

తే. ఆఖరారాతిచెంతడాయంగఁజేటి
కార్యసిద్ధిగ నందఅల్లణనసేయ
దినకరా కర్ష ణస్థితిఁదెలియఁజేసి
ఘటజజటిక ర్తతనయిచ్ఛఁగదిలెనంత. 145

వ. ఇట్లధిక తేజస్థిఁగానన్నైన దాశరధిం గిరిచరసంతతియార్కినిలిచిన యతని హృదయస్థలి యెఱింగి. 146

క. తనసేనలచే నినవం
దనహరి రణకార్యచర్యదాలిచి ఖరగం?
జన(?) నికట ధరణి నిల్చిన
గని యాతని దృష్టిదెలిసి గ్రచ్చుఅ ననియెన్. 147

క. ఇలహరిసేనలచే దశ
గళఖచరారాతిఁజేరి కలహించంగా
దలచితి నర్కజ! యాహా-
నిలిచిననేగాక దృష్టినిలిచెద రేరల్. 148

ఆ. వె. ధాతచేత కాయజాతారిచేతఁ దా
నందరాని కాంతులందెఁగాన,
నచల నాకెకాని యన్యసాధ్యచికిత్స
గాదయా హరీంద్ర గణనసేయ

క. అదిగనక చంద్రహాసిం
గదనస్థలినేనెదిర్చి కలహించంగా
హృదయాహ్లాద స్థితిగా
గదలక దృష్టించరాదె ఖరకర తనయా. 150

క. అననాలకించి యగచర
జనక ర్త గ్గగన సరణి సకలాశల శ్రం
గనగాగ్రశాఖలన్ ధృతి
గన సాగిరి నిలిచి చిత్రగతి నయ్యెడలన్. 151

తే. దృఢతర సహస్రకర ఘృష్టి తేజరిల్ల
జానకీజాని నీక్షించి చంద్రహాస
ధారి యాగ్రహశిఖశిఖల్ ధరణినిండ
ఖేచరనిశాటతతి యాలకించనాడె. 152

చ. అనఘ ! జగత్రయింగలఁచియాడితి నాకెదిరించనేరలం
గనినదిలేదెకా ! యయినగాంచితినిన్నతి సాహస క్రియా
ఖని, నికతేలకే నిలిచి కాలహరీంద్రకరాళసాయకా
సన శరలేఖలం గలన స్రగ్గఁగఁజేసిన లెస్సయన్నిటన్. 153

క. నాయెడ రాక్షససేనల్
నీయెడ నాదిత్యఘట లనిందిత గణనల్
సేయఁగఁ జండతరాజిం
జేయఁగ హృత్కాంక్షలెల్ల సిద్ధించుగనన్. 154

వ. అనిన యతనిగాథలాలించి దరహసితాననస్థలియై దాశరథి యంగీకరించిన దానికిఁ జంద్రహాసి యాగ్రహదృగ్జనితదహనకీలాకణచ్ఛటలెగయ నశని సదృశాట్టహాస నాదక్రియల కజాండస్థలి కలసిచలించ కెల్లార్చిగద్దించి నల్దిశల్ గలయ నిరీక్షించి 155

సీ. కాంచనస్యందనఖరచక్రహతిచేత
శేషాహితలలెల్లఁజితికలంగ
సాయకాసన ఘనజ్యాటంక్రియలచేత
జలరాశియెంతంతకలకసాగ
గాఢకేతనదండ ఘర్షణస్థితిచేత
గగన తారాశ్రేణి కంధిరాల
కంఖాణ నిశిత రింఖాఘట్టనలచేత
నచలారి నలినలియైచెలంగ

నళని సంకాశ కఠినాట్టహాస సరణి
దళహరిత్కర్త లలజడి దద్దరిల్లఁ
దరలి దశకంఠలేఖారి ధాకదాకి
తాటకేయారి నలదండధారి దారి. 157

ఉ. అన్నరకర్తతేరదితిజారి రథస్థలిఁ దాకెఁ దాకన
ల్లిన్నగతింధరిత్రి దిరిఁగెన్ హాతిచేదిశలెల్లఁగాసిలెన్
కన్నిధి నల్గడల్ చెదరె ఖస్థలితారకలన్నిరాలె నా
కిన్నెర సిద్ధసాధ్యఖగఖేచర సంతతి దద్దరిల్లగన్. 157

క. అనలకణచ్ఛటలెగయఁగ
ననిలరయక్రియలచే ధరాధీశనరా
శనకర్తల యరదాలం
టనదాకనజాండ[1]గలసినట్టయ్యెనటన్. 158

క. హరిహరిగలసిన జాడల
కరటికరటి దారసిలినకరణిం జాలా
గిరిగిరి నెనసినగతి దా
శరధి ఖగారాతి యెదరి జగడించిరటన్. 159

క. ఇతరేతరకరగళితాం
చితచండశరాసనాతిశితశరధారా
క్షతశాస్త్రశస్త్రికదన
క్షితియయ్యెం ద్రిదశరాజికీర్తించంగన్. 160

ఉ. ఆనరఖాదనాగ్రణి నయక్రియసంధిల నంధకార నా
గానలకాండధారల జయస్థితినేయఁగగాంచి జానకీ
జాని దినేశతార్క్ష్యఘన శస్త్రికలందెగనేసి యార్చె తే
ఖానక దంధణల్ చెలఁగ యష్టదిగీశతనెల్లనెన్నఁగన్. 161

క. ఆనిర్జరారిఁ జేసిన
దానికి నన్నిఁటికి నన్ని తగఁజేయంగా

1. గలసెటట్టయ్యె(ము)

దీనాకృతిచే నేదియు
గానక దశకంఠదైత్యకర్త కలంగెన్. 162

తే. [1]అజతనయనందనాగ్రణియంగయష్టి
చింతగింజంతయెడలేక చిత్రసరణి
తగల నెసఁగించె దశకంఠదైత్యకర్త,
సరగ నీరీతి గలహించసాగిరంత. 163

క. ఖరరాక్షసగంజనసిత (?)
శరధారల్ కైకసేయశస్త్రాహితకం
ధరలెఱిఁగించఁగ నాతీ
రరసి గణించంగసాగి రందర లంతన్. 164

ఉ. ఆనరనాథకేసరిశరాహతి నిండఁగనాట నిస్పృహా
గ్లాని ధరించి రాత్రిచరకర్త యహంక్రియ సంధిలంగ[2]గా
(?) శీనదయాంతసంత్రిశిఖహేతి గదల్చి తెరల్చి యేసె ఘం
టానినదక్రియల్ గిరిఘటల్ నటియించఁగ నింగిగానిలెన్. 165

చ. అదికడగాకరాఁగని ఖరారినగాహితదత్త శక్తిన
ష్టదిశల నిస్పృహాగ్నికణ సంహతిరాలఁగ నేసె నేయఁగా
నెదిరి సహస్రఘృష్టిని గ్రహించి నరాశనకర్త లీలచే
నెదగ వారించె నాత్రిశిఖహేతి నిరాకృతిగాగ నయ్యెడన్. 166

తే. ఏసియంతటఁ జాలక యీర్ష్యరేగి
దాశరధిశస్త్రికలచేత థాకనేయ
దాని కలిగి నిశాచరధరణి కాని
తలకి గద్దించి నిరసించి తత్తరించి. 167

చ. ఇనశశితారకల్చెదర నెల్లదిశల్చలియించ శాక్రప్రా
దినికెనయైనశస్త్రికధృతిన్ ధరణీతనయాధిరాట్పురా

---

1. అదితనయనంగ(ము) 2. పాఠమన్వేషణీయము.

సనఘనయష్టి గండ్రలయి జారఁగనేసె నిశాటసేన ల
ల్లన చెలగంగ నిర్జరకళల్ దరుగన్ హరిరాజిగాసిలన్. 168

వ. అంత 169

ఆ. వె. కలశజర్షి దత్తఘనశరాసనయష్టి
సంగ్రహించి నారిశస్త్రిఁజేర్చి
జనకధరణినాధజాజాని యత్యంత
చిత్రసరణి నాజిఁజేయసాగె. 170

వ. ఇట్లు నిశాచరకాలచర్యలెడతెగక షష్ఠదినసంఖ్యల్ దాటిన నాటి
చెంత 171

క. అనియతని శిరఃకరతతి
గనియల్ సేయఁగ నిగిర్చగా దాశరథిం
గని కలశకర్ణసహజా
తనిశాచరకర్త నయహితస్థితిదేరన్. 173

వ. ఇట్లనియె

క. క్షితినాధ! సంశయించక
యతని జఠరధాత్రిచారణాహారరస
స్థితి తనరెఁ గనక సదా
గతిహిత శరధారనేయఁగ లెస్సయనన్. 174

ఉ. అన్నరనాధకేసరి శరాసనసంఘటితాగ్నిశస్త్రి న
చ్ఛిన్నదశాననత్రిదశజిజ్జఠరాంతర సంస్థితాదితే
యాన్న[1]రసగ్రహక్రియ నయస్థితి సంధిలఁజేయ నార్తినా
చెన్నటి రిత్తయైనిలిచెఁజెంగటి కీశఘటల్ హసించఁగన్. 175

వ. ఇట్లునిలిచిన చంద్రహాసింగాంచి 176

క. ఇన్నాళ్లదనుక నేనిఁట
చిన్నెలకై తెగక యాలసించితి నింకన్

1. రసంగ్రహ(ము)

నిన్ననిగీటణఁచఁగచన
దిన్నఁగదృష్టించ రాదె ధృతియనియల్కన్. 177

మ. జననాథాగ్రణి కార్యసిద్ధిగన సచ్ఛస్త్రాహతిన్ గైకసీ
తనయేంద్రాహితకర్తనేసినయెడం ధాత్రీస్థలింద్రెళ్లె ధా
రననింగి న్గ్రహరాజి తల్లడిల తారల్ రాల దిగ్దంతిదీ
ర్ఘనినాదక్రియ లెచ్చ కంధికలఁగన్ గట్లెల్లనల్లాడఁగన్. 178

వ. ఇట్ల ధరణీస్థలింద్రెళ్లిన 179

సీ. సనకాది యతి రేఖ లెనసిన యానంద
జలరాశిఁ దేలిరి శైలహాగ్న
తరణి నందనదైత్య సరిదీశ కారాజ
రాజకాళిక కీర్తన లెసంగ
తాళానకనివాద కీలల కచ్చర
చానల నృత్త సంసరణి నలరె
ఖచర నిస్సాణ సంఘాత ధణంధణల్
గ్రాలెనల్గడల చీఁకట్లడంగ

జల్లనై గాలినిండఁగజల్లె ఖగల
శాంతసంతతి జెడి హెచ్చె యదితిజర్షి
శ్రీధరాంకిత గీతికల్ జేయసాగె
యద్దితిజకర్త ద్రెళ్లినయట్టి కతన. 180

వ. అత్తఱి సనకాదియతిసంతతి శతానందాదినిర్జరశ్రేణిశక్రాదిదిగీశసంహతి యక్షకిన్నరసిద్ధసాధ్యనాగ చారణాండజరాజి యంత స్థలిడిగ్గి దాశరథికి సాష్టాంగ దండక్రియలాచరించి లేచి నిలచి 181

సీ. జయజయ శ్రీకాంత జలజాండకకరండ
సంతాన కలితదేహాంతరాళ
జయజయ నిఖిలేశ జనకకన్యానన
జలజాతసంచరచ్చంచరీక

జయజయ సాయకాసన నిర్గళిత చండ
కాండఖండిత దశకంఠకంఠ
జయజయశేషాహిశయన కాంచనచేల
రత్నకిరీట హారగణశాలి

జయహృషీకేశ! జలజాక్ష! జయయనంత!
జయజనార్ధన! జయశార్జి! జయగదాంక!
జయజయహిరణ్యరాక్షసజఠర దళన!
నర్తితప్రాదినీశాత నఖరశిఖర! 182

తే. ఆదిగాథల్ గ్రహించిలేఖారిపైన
తస్కరాగ్రణికంనిధి దాగఁదెలిసి
జలచరాకృతి నాతని సంహరించి
ధాతకన్నింట నిచ్చితి దయ యనంత! 183

తే. *శైలహారికిఁ గిడైనలీలఁదెలిసి
క్షీరనిధిఁద్రచ్చగిరిఁదాల్చి కీర్తి హెచ్చ
సరగఁదలదాచినట్టి యాసరణి నిల్చి
చెడనిక్రియచెలఁగఁజేసితి శ్రీసనాథ! 184

తే. ధరణి హరించదలచిన దైత్యనేత
నంటి కిటిరీతి హరియించిహార్షగతిని
యచల నిజగతినెత్తినయాఖ్యలెన్న
నేర్చగలరయ్యయేరైన నీరజాక్ష! 185

ఉ. రేగినయట్టి కాంచనశరీర నిశాచరకర్త యీర్ష్యచే
సాగిట ధిక్కరించి తనసంతతి చిన్నననంచదల్చఁగా

---

*184 పద్యమునకే 'పాఠాంతరముగా' ఈ పద్యము 'ము'లో గలదు.
చ. "దితితనయాదితేయ తతిదెచ్చిగిరిన్ఘనచక్రితాటనా
యతగతిగట్టి రెండెడల యక్కఱదీర్చఁగజాలినంతనే
యతిరయ శక్తిచే జలచరాకృతిలీల ధరించిదాని యా
తత కఠినాంసధాత్రి కడఁదాల్చిన నీతెఱఁగెన్న నేటికిన్."

నాగడియందె శ్రీనృహరియాతనినాకృతిఁ జెందినట్టి నీ
లాగెడఁ జేర్చిలెన్సఁగ దలంచఁగ గల్గిరె యెందరేనటన్. 186

చ. కడఁగి సహస్రహస్తఘనకాయఖగాహితనేతతంద్రి నా
గడగతిఁ గాంతుచేఁదిరియఁగాజనిధాత్రి త్రిరీతిఁ గాళ్లచే
నడఁగి గ్రహించి యాదితిజజాగ్రణికిచ్చినయట్టి నాఁటి నీ
నడక గణించఁగాగలరె నాకధరాతలనాగసంస్థలిన్. 182

చ. నిలిచి సహస్రహస్తనరనేత యడాటలకాశ నిద్ధరన్
గల నరనాథ సంతతిని గండ్రికత్తై తెగనేసి తండ్రికిన్
గలఁగక రక్తధారలనె కార్యగతిన్ రచియించినట్టి నీ
కిల సరిసేయఁగాగలరె యెన్నికలెందఱలైన శ్రీహరీ. 188

చ. ఇటదశకంఠదైత్యకరియెన్నికగా ఘనకాంతులందితో
గటికితనాన నందఱలగారియచే నలియంగఁ జేయఁగా
నటయిటఁజేరనీ కతనియానసహస్తతతిన్ దృఢస్థితిన్
నటననె శత్రుసంహతినినాటగ్రదెంచితి తాటకాంతకా! 189

చ. అలరగనింకిటన్ హలధరాకృతి నాగడరీతి కాంతలం
గలఁచెడి యాకృతిన్ గలిఁగి గాఁగలచర్యలెటన్ననన్నయా
జలజజ శక్రలేఖతతి జక్కని దృష్టినిఁదేరి కాంచి దా
గలకలగేరె దాశరథి కాంతిదనర్చి శశాంకరీతిగాన్. 190

వ. అంత

సీ. తారకాఖ్యఖగారి దండించి జయగతి
కీర్తిహెచ్చినకార్తికేయలీల
యంధకాఖ్యసరాశనాగ్రణి నణఁగించి
ఘనతకెక్కిన కాలకంఠులీల
యశనిధార దెరల్చి హంకార లేఖారి
జండినయట్టి యాశక్రులీల
గాంగేయగేహ సంగర గరిష్ఠనిశాట
దతుఖండన నృహర్యక్షులీల

దశగళ త్రిదశారి నీ ధరణిజార్చి
తనజయఖ్యాతి యలరంగ దశరథేశ
నందనాగ్రణిదాయిని నండజేటి
శింజిన వెరల్చి శరయష్టిచేతికిచ్చె. 192

వ. అయ్యెడ 193

సీ. చిరగతినిర్జర శ్రేణియానందించె
యహిరాజసంతతియలరి తలఁచెఁ
జారణతతియంత సంతసించి గణించె
సిద్ధసాధ్యఖగాళి జేరియాడ
నినశశిగ్రహతారలెంతయేని దిశించె
నాక నారీజన నటనలెచ్చెఁ
గీశసంతతిజాల గీర్తించిఁ జలరేగ
దిఙ్నరేశితలెల్లఁ దేజరిల్లె

దైత్యనాయక కరశంఠదళన రాజ
తిలకయని యెన్ని నతిఁజేసి దీనరక్ష
సరగజేయంగ దలఁచినచక్రి యీతఁ
డే కదాయని హర్షించిరెల్లరంత. 194

శా. ఈలీలన్ దశకంథరాఖ్యగల యాహీనాగ్రణిం జెండినన్
జాలానార్తిఘటిల్లయగ్రసతి తన్‌చానల్ తగన్నంటిరా
నాలంకా స్థలిదాటికాంచి యహహా! హా! నాథ! నేఁడిట్లు యీ
నేలంద్రెళ్లితె రాజహేళియకటా నిన్నిట్లఖండించెనే. 195

తే. రాక్షసాధీశ నీసతిరాజి యెడల
దయఁజిగిర్చంగ కట్టెదఁదార్చకేల
ధరణి నింంత గంద్రలైతలఁగి చనితె
కట కటా! యేదిదిక్కని కలగి చీఱ. 196

క. అందఱలన్నియడాటల
దందడినేడ్చంగ నతనిదాయి కలంకన్

గంది యరచెనది దశరథ
నందన నరనేత నీతినయగతి నణఁచెన్. 197

ఉ. అంతటఁదాటకారి తనయండనె నిల్చిన దైత్యకేసరిన్
జింతదలంగఁజేసియతి శీఘ్రతదేరఁగ నగ్నిసంస్క్రియల్
సంతసిలంగ నన్నికిటసాగఁగఁ జేయగరాదెయన్న తా
రంతట తాళిశాస్త్రగతి రాక్షసనేత రచించె తత్క్రియల్. 198

తే. అగ్నిసంస్కార సత్క్రియయాదిగాఁగ
నెల్లక్రియల నెసగించి చిత్తసరణి
తిరిగియేతెంచినట్టి దైతేయనేత
గాంచితనదాయిరానెలఁగడఁగిచీఱ. 199

తే. దాశరథియెంతొ హర్షించి దాయిగాంచి
దశగళకనిష్ఠఖచరారి ధరణినేతఁ
గలసిచని లంక కేలికగాఁగ జేయ
ననఘ యేతేరరాదెయటంచునాడె. 200

సీ. అర్కనిశాకరు లష్ట [1]దిక్కుల గ్రహ
తారకాతతి యెంతదాక నిలచు
నజ హరి హర దిగీశాకాశ ధర కంధి
ధరణీంద్రగతి యెంతదాకనిలచు
నిలయాదిగా జగాలీరెంటి నిలతన
తలలుదాల్చిననెంతఁ దాకనిలచు
నాచర్యలెల్లయిన్నర నాగఖగతతి
దలఁచంగకథల నెందాకనిలచు
నంతదాక ననేక ఘనాతిశయత
లంకనీతనికిచ్చి యలంకరించి
దాయి రారాదె యన నాజ్ఞఁదలధరించి
కదలి యతనిని దద్రాజ్యకర్తఁజేసె. 201

1. దిక్కెరి(ము)

వ. ఇట్లు దాశరథియాజ్ఞ నింద్రజిద్ది తిజారాతియగచరసేనలాచ్ఛాదించ దశకంఠ సహజునిం గలిసిచని లంకారాజధానిచేరి ఝల్లరీకాహాళ నిస్సాణ శంఖానక ఢక్కానాదక్రియల్ జెలంగ గేహినీసంగతి నతని సింహాసనస్థాయిగా రచియించిన కాంచనరచితచేల కంఖాణ సారంగ శతాంగ సైనిక[1]దాసదాసీ సకలార్థి సంతతికిం గర్తయై హితరాక్షసరేఖల్ నిండ హర్ష స్థితిం జెంద నిట్లన్నిశాచరనేతకనిష్ఠదాయినినధిష్ఠాతం జేసిన నత్యంతసంతతాతిశయతం జెలంగియా చిన్నరానెల ననేకయలంక్రియల నలంకరించిన నటంగదలి తదగ్రస్థలి నంగదహారినెక్కియేతేర తానతని దండనేచని రాజశశింగాంచికాళ్ల కెరంగి లేచినిలిచి యిట్లనియె 202

ఉ. రాక్షసహారి! నీచరణ రక్షలదాల్చితి నాహృదంతరిన్
దీక్షఘటిల్ల ధన్యగతి తేజితగాంచితి రాజ్యకర్తనై
యీక్షణకాంతి చాలదయయేచికలంగదసాగంగంటి కం
జాక్ష! యహీశయాన! యనసాదరలీలలం దేల్చెనాతనిన్. 203

వ. అంత 204

ఆ. వె. దైత్యహంతయాజ్ఞ దాల్చియనిలజుండు
జనకరాజతనయ సరసకేగి
హర్ష సిద్ధిసితకరాస్యలం గైసేయ
యనచినంత జేరియాశ్రయించి. 205

క. తలయంటి యటకలిడి చె
న్నలరంగనీరార్చి చిన్నియలదేర్చిన ఛా
యల చెంగట్టంగ నిచ్చిరి
కలయంగ జిగియైన తేటకై సందడంగన్. 206

సీ. ఘనఘనాంత స్థలాగత తటిల్లత లెల్లం
దనరనాకాకృతి దాల్చెననంగ
ప్రస్ఫుటధాత్రీస్థలి జక్కదనాలన్ని
యేర్చికెంకిగ రచియించెననంగ

---

1. దాసీదాస (ము)

గణనకెక్కనయట్టి కలిత రత్నశ్రేణి
సిరినిండరాశిగా జేసిరనఁగ
నంధకారాతి నాఁడైన తియ్యని కాఁచఁ
జాంచిత సచ్ఛాయలల్లినంగ

సారణాదితి నందన సాధ్య సిద్ధ
నాగ యక్షాండజాత కిన్నర నిశాచ
రాంగనా సంచయాఖ్యాదితాతిశయత
జనకకన్యక రంజిల్లె సాంద్రకళల. 207

తే. తెలియకరలేనియట్టి లేఁనెలయనంగ
సానదీర్చిన యగ్గజ శస్త్రిజాడ
కంటి [1]కంకిరియైచాలఁగాన నయ్యె
జనకనందన తా జగజ్జనని యనఁగ. 208

వ. ఇట్లలంకరించి నిర్జర శ్రీలాచ్ఛాదించఁదేరెక్కించి దాశరథి యగ్రస్థలి నిల్కడఁజేసిన 209

ఉ. అంతట సీతగాంచి యతఁడాగ్రహదృష్టి నిరాకరించినన్
జింతిలనేల యగ్ని [2]యతచెచ్చెఱఁజేరెద నందె నాయెడన్
యెంత కలంకమైన శిఖియే కనియాడెడినన్న గ్రక్కునన్
జెంతనెగాకగా ననలచిహ్నల రాజగజేసినం దరిఁ. 210

తే. నిలిచి నతిజేసి "దహన! నానిల్కడయిల
దాశరథిగాక యన్యునిఁదలచినట్టి
దేని నాయంగలతిక దహించరాదె
యితర గతిలేని యెడ సీత గతియె సాక్షి" 211

క. అనికీలిఁజేరినిలిచిన
కనకనయనియనలశిఖ లెగందిగ నెగురన్
దన లసదాకారస్థితి
జననాయక హేళిదండ సరగ నయగతిన్. 212

1. కంకిలియై (ము) 2. నదె (వ్రా)

పంచమాశ్వాసము

వ. నిలిచి శిఖి యారాజశశింగాంచియిట్లనియె

క. జానకియిదె యీసనుసతి
గాన నరాధీశ యక్షఖగనాగ నర
స్థాన స్త్రీలందైనన్
యీనిల్కడలేదయనిన నెంతే నలరెన్.

క. ఆగతిగనిఖగదిక్చర
నాగదితిజ యక్షసిద్ధనాయకతతియీ
శ్రీగద యిందిర యిక సరి
యేగతిలేదనినఁజెలఁగిరెల్లర నంతన్.

ఆ. వె. తండ్రియైనదశరథక్షితిరక్షిత
ఖచరతతినిగలసి ఖగతినిల్చి
తనయసత్య నిష్ఠధన్యతగాంచితె
యని యనేక చెలగెహర్ష సరణి

వ. అంతట

సీ. కఠినదారిద్ర్యసంగతి దనర్చినయతఁ
డెన్నఁజెంగటనిధిగన్నసరణి
దిననాథచండదీధితి స్రుక్కినయతఁ
డెన్నశాఖిచ్ఛాయఁగన్నదారి
కటికయాకటి చింత కాకజెందినయతఁ
డెన్న నన్నస్థితిఁగన్నజాడ
కరిఖడ్గకిటిరాజికాన జిక్కినయతఁ
డెన్న తత్సరణిఁదాగన్నసరణి

తే. జనకజాకాంత ఘనకళాజాతికాంత
యగ్రధర నిల్కడగఁజేయహర్ష జలధిఁ
దేలితేలి దృగంచలతృష్ణ రీతి
గాంచికాంచి నయక్రియగణనజేసె.

తే. కాకజల్లారఁదనయంతగానసైన
సీతనందఱియానతిచేతనేల
ఘనతఖగతతియిచ్చినకాంతులెల్లఁ
గీశసంతతి నీడేర్చి కీర్తి హెచ్చె. 219

వ. ఇట్లుసీతంగాంచి దాశరథిలేచి కౌఁగిలించి యాజగజ్జనయిత్రిం దనచెంగట నధిష్ఠంజేసి యనేకచర్యలాచరించి 229

క. నాకేతగానినడకల్
నీచేనీడేరెగనుక నీదృఢచర్యల్
నాచర్యల్ ధరణీస్థలి
నాచంద్రార్కతన నిల్చె నక్కఱఁదేరన్. 221

సీ. నీకయి యద్రిజానేతకాండాసన
యష్టిగండ్రించితి యందరెఱుఁగ
నీకయి గట్లచే నీరధి హరిసేన
చేతగట్టించితిఁ జిత్రసరణి
నీకయి దశకంఠ నిర్జరారాతి సం
తతి గీటడంచితి సతతశక్తి
నీకయి శక్రాది నాకజనశ్రేణిఁ
జాలరక్షించితి జగతియలర

నీకయి చిరంతనఖ్యాతి నిఖిలదిశల
శ్రీలనెన్నిక నెక్కంగఁజేసినాఁడ
గనుక నీచేతయిట్లికా కధజనించె
సరసలాక్షణ్యజాజాత ధరణిజాత. 222

క. తతకాలస్థితి దశగళ
దితిజాగ్రణిగాంచ నల్కదృఢసంధిరచిం
చితియచె సత్యక్రియయై
క్షితి నిలిచె న్నీచరిత్ర సిరిసంధిల్లన్. 223

ఆ. వె. తం(డ్రికంటె ధరణిఁదల్లి కిఁదనయ సం
తతియదాట నధికదయదలంచి
యిట్టిసరణి ననక పెెచ్చుయెవ్వ నాశక్తి
నీకెకల్గినయది నీరజాక్షి. 224

మ. అదిగాకే దశకంఠదాయికయి యాశాధీశకంజానన
త్రిదశశ్రేణి తరంగిణీశతటి నర్థిన్నిల్చి కీర్తించఁగా
నెదచే నిందఁబకైననేటి చెఱఁగాయేనేఁగి దాసాళి గా
చెదనంచాడినజాడ జేసితిగదా సీతా జగన్నాయికా. 225

క. అనిసీతనెన్నిచాలా
యనినలసిన కీశఘటల నందర రక్షిం
చినలేచి సంతసిల్లి రి
గనిజేజే ల్గణనసేయఁగా నాయెడలన్. 226

క. జానకినిగలసి ధరణీ
జాని తరచిచనదలచి సరగ నిశాట
స్థానాధినేతజీఱనఁ
దాననియెం దాశరథియెదన్ సంతసిలన్. 227

సీ. ధనదయానస్థితి దరలితారానేఁడె
సాకేతనగరికిఁ జరిగిరాదె
దశకంఠలేఖారి తన యన్నె దండించి
యదితెచ్చి చరియించె నఖలదిశల
నెందఱులెక్కిన నేనింటకెదగల్గి
గాలికంటెను శీఘ్రగతినిదనరి
కాంచనరత్న సంఘటితరచనలచేత
యెంతయేనిదనర్చె నిదియె దీని
నెక్కిచనరయ్యయనితెచ్చియీయ నలరి
రాత్రిచరకీశసంతతిరాగఁజేసి
యందఱులనెక్కఁగా నన్నిహర్షసరణి
దానధిష్ఠించె నంటెయాధరణిజాని. 228

క. జననాయకహారి సీతం
దనదాయిని నెక్కఁజేసి తగినట్టి యెడన్
జనఁదలఁచి యనరసరణిన్
దనరఁగ నాకాశగతిని దరలినయంతన్. 229

మ. రణధాత్రింగన జేసి సీత యిచటన్ రాత్రించరాగ్రేశితన్
గణనాతీతశరాశినేసి తలలన్ గంద్రించితిన్ గంటె కం
కణకాంతింగల తత్కరాలిదెగియన్ గంజాతనాళక్రియ
న్నణఁగంజేసితి నిచ్చటన్ గలశకర్ణాఖ్యాక దైత్యాగ్రణిన్. 230

సీ. అతికాయఘననాధహననసంస్థలియిదే!
యదె యగ్నికేశ సంహరణధాత్రి!
సకలరాత్రించరుల్ జచ్చిరియిచ్చట
జలరాశిఁగట్టిరి సరగనిచట!
నీరధిగననయ్యె నిజరీతినిచ్చట
గలసె రాత్రించరకర్తయిచట!
ఖగకర్తచే జాడగాంచిరియిచ్చట
సేనలఁ గలసితి చానయిచట

నెలలనాల్గింటి జడగట్టి నీరధార
లడర నీగిరి నిలిచితి నధికచింత
[1]నర్కికిచ్చితి కిష్కింధనదియెదాని
కాంతి యెంతేని తెలియంగఁగానరాదె. 231

మ. అనినన్నక్కడ నిల్చికీశతతిసాహాయ్యక్రియన్ దాల్చినన్
జననాథాగ్రణి యట్లరాననిచినన్ జాలాయెదల్ రంజిలన్
గనకాలంక్రియలెల్ల సీతయలరన్ గాన్కల్ తగన్నిచ్చియా
యినజాతాగ్రసతీ సహాయ్యచెలియన్ నే తెంచెయందెక్కినన్. 232

వ. అయ్యెడఁదరలి దనసతికి యారాజశశియిట్లనియె 233

---

1. లర్కికిచ్చితి కిష్కింధలదియ (ము)

సీ. శక్రనందనహారి సంహరించితినిటఁ
జెట్లందె దాగితిఁ జెలియ యిచట
ద్రాళ్ల నేడింటిని దరిగితినిచ్చట
గెడసినరక్కసి గీటితినిట
నర్కిసంగతి గంటి నరయంగనిచ్చట
నీయలంక్రియలెచ్చె నెలఁతయిచట
యనిలజనగచారి నలరికాంచితినిట
జెంచెత సత్క్రియల్ జేసి తిచట
దీర్ఘకరరాత్రిచర నేత ద్రెళ్లెనిచట
నర్కసారథి తనయ ఖగాధి నాధ
సంగరస్థలియిది కంటె జలజనయన
కానఁగానయ్యె దళశాల కాంత! యిచట. 234

క. తాటకతనయఖగారిన్
గీటఁడఁచితి నిచట నిష్క్రియ నే తేరన్
నెట్టించి యతఁడ చీఱిన
నాటినదయ [1]గల్గిదాయి నాకై రాగన్. 235

ఆ.వె. జరశరీరయైన జటిలీలనేతెంచి
కదసి కల్లలరసి దండనిలచి
తస్కరాన నిన్నెతనరథస్థలినిడి
చనియె దితిజకర్త చాన యిచట. 236

క. ఖరదైత్యాది నిశాచర
హరణ క్రియచేత దండకారణ్యానన్
సరగనె నిష్కంటకగతి
జరుగఁగ జేసితినియిట్టిచాయం జాయా! 237

క. అల్లన దైతేయాగ్రణి
చెల్లెల్ నిన్నేచ దాయి శ్రుత గిసెన్

1. కనె (ము)

గల్లరి [1]నాసిక కర్ణా
తెల్లెడలన్ రక్తధారలెగయఁగనిచటన్. 238

ఉత్సాహ. కలశజాతజటిలనేతగాంచియిచ్చనిచ్చటన్
అలశరాసయష్టి నందినట్టి జాడఁగట్టి గా
నలర నత్రికాంతయిడిన యంగరాగసంగతిన్
జెలఁగిహెచ్చినట్టిలీల చెలియ యింబె దెలియఁగన్. 239

స్రగ్విణి. దండకారణ్య సంస్థానికేతెంచియా
చండదైత్యాగ్రిణిన్ జక్కఁగాఁజెక్కితిన్
అండగాఁజిత్రశృంగాద్రి కేతెంచి నే
గండడంగించితిన్ గాకి రా నీ కడన్. 240

స్రగ్విణి. చక్రసంజాతరాకన్యసైన్యాల దై
న్యక్రియన్ గానరానంత నాతండ్రి దా
శక్ర సంస్థానికింజన్నదిందెల్సి శా
స్త్రక్రియంజేసితిన్ దత్క్రియల్ యిక్కడన్. 241

క. అనియాద్యంతస్థితిదాఁ
జనకజకెఱఁగించియిట్లు చనఁజన నంతన్
గని యండజాతు జటికా
నన సంస్థలిఁజేరి నిల్చి నరకర్తగన్. 242

సీ. కేసరినందనకీశాగ్రణినిగాంచి
యీరాత్రినిచ్చెద నిట్టిచింత
కాన శీఘ్రతనేగి కని కిరాతాగ్రణి
యలరంగనారాక దెలియఁజేసి
సాకేతనగరికిఁజని జననీత్రయి
కెఱఁగించి నతిఁజేసియెదజిగిర్చ
నగ్రదాయినిఁగాచి యతనికి నీచర్య
కర్ణరంధ్రానందగతిగఁదేల

1. నాశా (ము)

తే. సకల సన్నాహసంగతి జతదనర్చి
రయగతిని యెల్లి యిచటికి రాఁగఁ జేసి
తిరిగి రారా దెయనియన్న సరగనట్ల
చనియె హరికర్తలందఱల్ సంతసిల్ల. 243

క. అగచారి నేత యటఁ జని
నగకాననతతినిఁ గడచి నయగతినంతన్
దగఁ గంగ దండ గ్రక్కున
నిగిడిన దయగల కిరాత నేతన్ గాంచెన్. 244

క. కని దశరథ తనయాగ్రణి
యెనయఁగఁ గాననజరించియే తెంచితగన్
ఘనత నిటకెల్ల రాఁగలఁ
డని తెలియఁగఁ జేసి చనియె నతిశీఘ్రగతిన్. 245

ఆ.వె. తరలి గంగ దాటి తానంత సాకేత
రాజధాని గడచి రాగ నచట
సకలనరశరీరచర్యల గనియింక
నేనిసైన నగరె నిజతఁ తెలియ. 246

క. అని నరదేహక్రియ దా
నెనయంగాఁ దాల్చి నగరి[1] కేఁగఁగ ఖరజి
జ్జననీత్రయి యలరంగా
సనయగతిం దెలియఁ జేసి సాగిలియంతన్. 247

తే. జానకీజాని యిచ్చటసరగనెల్లి
రాగలఁడటన్న నందఱల్ రంజిలంగ
నటఁ దరలి నందినగరిఁ జక్రాంశజాత
శశినిగని హర్షియై చక్కఁ జాగినిల్చి. 248

ఉ. తాటకహంత యిచ్చటికి దానని చెందఁగ దెల్పఁ జేయఁగా
నేటికి [2]నందజాతుజటి నేత సహాయత నాశ్రయస్థలిన్

1. కేగట(ము) (2. నండజాఖ్య ?)

దాటగనిల్చెగాన తనదాయికి సీత కనేక లెస్సతే
గీటడఁగించె రాత్రిచరకేసరి కైకస నందనాగ్రణిన్. 249

వ. అదియెట్లంటేని 250

సీ. నిన్నిటకంచి నీయన్న దండకకానఁ
జేరి దైత్యాగ్రణిఁ జెండివెచ్చె
దశకంఠలేఖారి దయగల చెల్లెలి
నాసిక కర్ణాలి గీసిచెలఁగె
దానికై కెరలిన దైత్యాలిగెడయించె
యఘుచింత గలయిట్టి నణఁగఁజేసె
తస్కరగతిసీత దనయింటఁజేర్చిన
నానిశాచరకర్తనరయదలఁచి

కడఁగి ఖగకర్తచే జాడగాననైన
నార్కిరక్షించి యాతనియన్న నేసి
యెనయఁ గిష్కింధ హారికర్తకిచ్చి సరగ
ధరణి కంజాత నరయంగ దలఁచినంత. 251

క. నన్నాదిగఁ గీశతతిన్
యెన్నికగానెల్ల యెడల కేఁగఁగ జేయన్
దిన్నని దక్షిణదిశగల
కన్నిధిలంఘించి సీతగాంచితి నచటన్. 252

మ. కని నేనంతటరాక్షసాలినణఁచన్ గట్టెం దగం ద్రాళ్లచే
ఘననాదాఖ్య ఖగారి యట్టియెడ లంకంగాలఁగాజేసితిం
జని యాజానకియాజ్ఞఁ గంధితిరుగన్ జంగం ధృతిందాటి యా
జననాథాగ్రణికెఱ్కసేయ నడచెన్ సైన్యచ్ఛటల్ దండరాన్. 253

ఆ.వె. తరలిసేనలెల్ల దనచెంత నేతేర
నెరయజలధిదండ నిలిచినంత
తలఁగి సఖ్యగతికి దశకంఠదాయి రా
లంకకర్తగా నలంకరించె. 254

ఆ.వె. అట్లనిల్పి కడలి గట్లచే గట్టించి
దానిదారి లంక దండఁజేరి
రాక్షసారి సంగరస్థలికేతేర
కీశఘటలెదిర్చి గీటఁడంచె. 255

వ. అంతట 256

సీ. కలశకర్ణలతికాఘననాధదశకంధ
రాఖ్యరాక్షసతతియాదిఁగాగ
నెఱిఁజండి కై కసియిష్టనందన దంతి
కెంతేనిదయ లంకయిచ్చియంత
సీతయేతెంచిన శిఖిఁజేరఁగాఁజేసి
కందకనిలచినగతికి నలరి
తగనేలియంతట ధనదయానస్థితి
దరలి రాక్షసకీశ తతినిగలసి

చెలఁగి యేతెంచి నిలిచె నీచెంత నండ
జాఖ్యజటినేత సత్క్రియలంది నేటి
రాత్రియదిగాన యదిరికిరాగఁదగదె
యని తెలియజేసి తిరిగిరానంత నిచట. 257

క. ఆయండజాఖ్యజటి జన
నాయకశశిఁగాంచియింకనాచేఁకాంతుల్
యేయేగతి గన నడగగ
దేయన నంగీకరించి తెలియఁగజేయన్. 258

తే. కీశసంతతికాహార క్రియలకెల్ల
నరయ సాకేత నగరికి నన్నిదిశలఁ
జెట్లకాయలతేనెల జెందనిచ్చె
నంతనాజటియానతి నచటఁదరల. 259

వ. అంత. 260

మ. అటజక్రాంశజరాజకర్తసరగన్ హర్షాతి హృచ్ఛాలియై
కటకాలంక్రియలెల్ల జేసి [1]కణనత్ఖంఖాణదంతీ రథ
చ్ఛటలన్ శానల కాహళానక ఘటాఝుంకార ఢక్కాదిగా
రట దత్యంత ధణంధణల్ నలుదిశల్ [2]రంజిల్లఁగా దానటన్. 261

చ. చనిఖరహంతయాదికృతసంధిలనిచ్చినదాశ కైకయీ
తనయ ధరాధినేత లసదాగతి ధిక్కరణాతి శీఘ్రన
ర్తన దినచర్యలంగలసె ధాత్రిదిగంతహితక్షితీ శతల్
గని ధనరత్నదంతి రథకాండఘటల్ సిరికాన్కలీయఁగన్. 262

ఆ.వె. ఇట్లు దలరియెదిరి కేతెంచి దశరథ
యగ్రతనయశశికి నతని సతికి
కాళ్ల కెరఁగిలేచి గణియించిదాయిచే
గడఁగియతనిఁగాంచి కౌఁగిలించె. 263

తే. అహితహరణాఖ్యగలదాయియట్టిచెంత
జరణకంజాల కెరగిన జక్కనెత్తి
కదిసి జననీత్రయినిగాంచి కాళ్ల కెరఁగి
ఘనతనీయ తదాశిషల్ గాంచిరచట. 264

క. అంతకిరాతాగ్రణిఁగని
సంతసగతి నతనిసతికి సహజస్నేహా
త్యంత దయాజనిత నిజహృ
దంతరియై తాటకారి యలరించె దయన్. 235

క. ఆదైత్యాగ్రణినారిని
సాదరగతి కౌఁగిలించి సంతసిలెఁదగన్
యేదెసఁగాంచిన జయజయ
నాదక్రియ లెసఁగగీతి[3]నర్తన లలరెన్. 266

వ. అట్టియెడ. 267

1. కణకక్కంఖాణ(ము) 2. రంజిల్లగందరెన్ దగన్(ము) 3. గీర్తనర్తన(ము)

క. నగరిజనగణనలెచ్చఁగ
జగతియదరఁగాహళాది ఝర్ఝరలెసఁగన్
అగణిత ఢక్కాధణధణ
ఖగసంతతి దద్దరిల్లఁగక్కనగదలెన్. 268

ఆ.వె. కదలిగంగగడచికాంతుఁచే యక్షేశ
యానధాత్రిడిగ్గి హర్షలీల
సరగదాని ధనదసంగతికై యంచి
రాష్ట్రదంతినెక్కె-రాజకర్త. 269

క. చక్రాంశజాతదాయిన్
చక్రీశాంశగలదాయి సరగ రయగతిన్
చక్రికి నీకడనాకడ
చక్రీచక్రియలఛత్రశార్ఙ్గధృతిగతిన్. 270

తే. ఏనిగలనెక్కి-తగఁదాల్చియిద్ద అరుగ
చరణరథుల కడదాయి చేతదాల్చి
కరటికంఖాణరథరాజి ఘనతనెక్కి
గీశరాత్రించరేశితల్ కెలనరాగ. 271

ఆ.వె. అందలాలయంద యట జననీత్రయి
ధరణితనయఁగదిసి తరలిరంత
రాజధానిఁజేరరా నట్టిశృంగార
కాంతి యన్నిదిశల గాననయ్యె. 272

తే. నిర్జరాధీశ శిఖికాల[1]నిర్జరారి
కంనిధీనేత యనిల యక్షాధినాథ
శంకరాది దిగీశితల్ సరసలీల
గణనలెచ్చంగ రెండెడగలసిరాగ. 273

తే. అఖిలదేశనరేశితలచటగదిసి
సందడిదనర్చియేతేరసరగనంది

1. నిరజతీశ(ము)

నగరికడనిల్పి యాయజనందనజటి
యాదిధరణిఖగచ్ఛటలంది కనిన. 274

మ. కరకంజాలనె రెంటినంటిలఁగ జక్కంజాలి యల్కాస్థితిన్
నెరయంజేరిచి నిల్పినంగని మొదల్ నిండారహర్షస్థితిన్
సరగన్నందరలీయ నాశిపలహెచ్చంగాంచి హర్షాసనా
లరయంజేర్చినవెంతయేనలరి యయ్యాసీనత న్నిల్చినన్. 275

క. ఆజటినేతల యానతి
రాజకళలఁజెందినట్టి రాజశశియటన్
రాజిసగతి గద్దియకడఁ
దేజిత సంస్థానియయ్యె దిగ్గననంతన్. 276

తే. కైకనందనరా నేలగదిసి చరణ
కంజరక్షలఁ దలదాల్చికడననిల్పి
యన్న! నీయాజ్ఞ నాశిరస్సం దెదాల్చి
నేర్చిన ట్లధినేతనై నిలిచినాడ. 277

ఆ.వె. రాజనీతిచేత రాష్ట్రజనాళికి
శ్రీలెసంగ రక్షఁజేసినాఁడ
నిట్టిచరణరక్ష లిన్నిదినాల్దాక
గద్దెయందెజేర్చి కడనలిచ్చి. 278

ఉ. రాజశశాంక నీ చరణరక్షల హృత్స్థలిదాల్చి దండినై
రాజితరాష్ట్రసంస్థలి నరాతిజనాళికి దేరికాంచనెం
తేజడియంగ నాజ్ఞ జగతీస్థలిఁజల్లఁగ నింతదాకనే
నీ జనరక్ష దాలిచితి నిల్చెద నీకడదాస సంతతిన్. 279

సీ. కలశజ జటిగాక కంధినీరరగించి
తక్కిన ఋషితతి ద్రాగఁగలరె!
హరకంఠసంస్థిత హాలాహలక్రియ
దైత్యఖగచ్ఛటల్ దాల్పఁగలరె!

శేషాహి తనదృఢస్థితిని దాల్చినధాత్రి
నితరయహిశ్రేణియెత్తఁగలదె!
కనకాద్రిశ్రీహరి గదిసి దాల్చినయట్లు
నన్యనిర్జరతతి యానఁగలదె!

కాన ధాత్రిని రక్షించఁగాను జెంకి
నీకె తగెఁగాక నేనెంతనిల్పిదాల్చి
దశరథాగ్రజ తరణిసంతతికినెల్ల
హర్షగతిగా నధిష్ఠాతయైనలెస్స. 280

ఉ. కాన నరాగ్రగణ్య! యికగ్రక్కున నిచ్చటదర్లి రాజసం
స్థానికి నేఁగి యచ్చటనె సంగతి నిల్చిన లెస్స యన్న శీ
ఘ్రానవె తర్లి రత్నకనకాంచితచిత్రరథస్థలిం దగన్
దానటకెక్కి దాశరథి తన్నగరీస్థలిఁ జేరరా నటన్. 281

శా. శ్రీకంఠాదిఖగార్చితాంఘ్రినిధి యాసీతాంగనానేత తా
సాకేతస్థలిఁ జేరరాఁదెలిసి రాజన్యచ్చట ల్దార ల
త్యాకాంక్షల్ రథకాండసైనిక గజేంద్రశ్రీ నెదిర్చం గన
ద్రాకాసీత కరాకృతిన్ దనరె నత్యానందసంసిద్ధి చేన్. 282

వ. ఇట్లు సాకేతరాజధానిఁ జేరంజనియె 283

సీ. రథచక్రజర్ఘురల్ రయగతిన్నడిచెడి
ఘనఢక్కధణధణల్ గలసిచెలఁగ
గాహళ ఝుర్ఝురల్ ఘంటాఘణంఘణల్
సకలాశలందును సరగనిండ
రాయిడిఁ గరిహయరాజిఘట్టనలచే
సరగ రజశ్రేణిచదల నెగయ
సాలాంత కాంచనచ్ఛాయలఁదనరిన
కేతన దీధితుల్ గ్రిక్కిరియఁగ
గణికనారీ రచిత నాట్యగతిచెలంగ
రెండెడలఁజంద్రశాలల దండనిలిచి

[1]నగర సతితతి యక్షతల్ తగిన లాజ
లాదిగాఁజల్ల నత్యంతహర్ష లీల. 284

క. చనిరాజనగరి డగ్గరి
తనర రథస్థలినిడిగ్గితత్సదనాంత
ర్ఘన కాంచన శాలలకడ
జనకర్తచరించె నధికసంతసగతిచేన్. 285

వ. ఇట్టులారాజశశి హర్షగతి నిజగృహాంతర స్థలినినిలిచి తనదండ కేతెంచిన కీశరాత్రించరతతి కర్హస్థలినిల్కడసేయనిచ్చియిష్టాహారక్రియల సంతసిలం జేసి యనేకక్రియలలాలించి యంతటతీర్థస్నాతయై చందనాక్షతాద్యలంకరణలందనరి శతధృతి నందనాది ధరణిఖగచ్ఛటలహితజనసంతతినిదాయిత్రయిని దండనధిష్టించజేసి క్షీరాన్నదధ్యన్నక్రియల షడ్రసకలితాహారతతి యాజ్యాది దధ్యంతగతిగాఁ నారగించి దక్షిణల ననంతక్రియల ధాత్రీఖగతతి నలరించె నంతట సంధ్యాకాలగతియయ్యె నెట్లనిన 289

తే. ఆదిదిక్కాంతగలిసినయట్టి సంత
సాన నాకాశగతి యంది సరగనేగి
నీరవాయక దిక్తతి జేరనలరె
ననఁ దరణి జారె నంతట నడచెసంధ్య. 287

క. చీఁకటి దిక్తటి నెల్లెడ
లేకక్రియ నిండినట్టియెడ నక్షత్రా
ళాకీర్ణస్థితి దనరెన్
రాకచెలఁగి శశిదనర్చి రహిఁగననయ్యెన్. 288

క. చంద్రికలు దిశలఁగలయన్
సాంద్రక్రియనిండెనంత సరఁగననంగన్
ఇంద్రకిరీటజఘృణియన
నింద్రాశన్ దారదనరె యెన్నికనంతన్. 289

---

1. పగర (ము)

క. చీఁకటి యెడనెడజారఁగ
కేకలచే చరణశస్త్రికిలరంతడరం
ఢాకచెదరి శశిధారన్
ఏకడలను నెఱ్ఱసంజలెనసిన నడఁగెన్.

వ. అంత

సీ. ఘనతరకఠినాంధకార దిక్కరిరక్త
        శరధి నీరాడిన హరియనంగ
నగ్రదిగ్జలనిధియండగాదని తర్లి
        చెలఁగి యేతెంచిన శిఖియనంగ
నాకాశ శరదైత్యహరణక్రియల హరి
        యించనిల్చిన చక్రహేతియనఁగ
నింద్రదిఙ్నగరంధ్రహేలాజనిత శేష
        కాలాహిచిరరత్నకాంతియనఁగ
జీఁకటియడంగ జలజనిశిచెలంగ
జనతతి దగంగ యర్ఘ్యాళి సరినిడంగ
గాంతియడగంగ కలహారకశదరంగ
తరణిగననయ్యె దశశతకిరణజాలి.

తే. తనర దశరథనందన తరణియంత
కాల్యకరణీయక్రియలెల్లఁ గడఁగిఁజేయ
నట్టితటి జలజనందన జలజనేత
సన్నిధి దనర్చి నతిఁజేసి సంతసాన.

క. అయ్యెడ రాజటిలాగ్రణి
చయ్యన కీశాధినేత జని తగననిచెన్
దియ్యన నాతని నతిగని
యయ్యెడకే సాగరాల నన్నిటినీళ్లన్.

తే. గ్రక్కనే తెచ్చినది లెస్సగాదెయనిన
నగచరశ్రేణినేయించి దలఁచి కేల
ఘటతతిని దెచ్చియిచ్చిన గాంతునలరి
యతనియాజ్ఞ కెంతే లెస్సయనిచెలంగి.

ఉత్సాహ. సాగరాల నాలిఁగింట జనదనర్చి[1]కొండలన్
దేగలట్టినగచరాలి దిగ్గనించినంతనే
యేఁగి శీఘ్రయాన సరణినిచ్చలందలంచఁగా
నాగడియనె సంతసాననట్లు తెచ్చియిచ్చినన్. 296

సీ. అతిధృతిఘటరాజి నత్యంత సంతోష
గతి రాజనిలయసంగతినిడించి
శతధృతి నందనశాంతహృదయజటి
కల్యాణదినలగ్న ఘటికఁ దెలిసి
ఘనత ననేకర్షి గణసంగతి దనర్చి
హితశాస్త్ర సరణిని యిచ్చనలరి
దశరథాగ్రజ రాజితరణిని తగఁజీటి
తనర సింహాసనస్థాయిఁ జేసి
పరగసాకేతరాజి సంస్థానికింక
గర్త యీతండెయని శంఖకలిత తీర్థ
స్నాయిగాఁ జేయ నెదలందు సంతసించి
కణఁగి నరదైత్య హారిఘటల్ కాంతునిలచె. 297

సీ. కైకనందనదాయి యిద్దఱ (లంతట)
గాలికజ్జలచేత ఘటనదాల్చి (?)
యర్కజాంగదరాడుసాధీశుల నిజా
ద్యఖిల నాయకతతి యలరితలఁచ
శేషాంశజాతుఁడౌ చిన్నిరానెల దాస
గతిఁ గార్యసరణిఁదాగడఁగి తీర్చ
శతధృతి నందన జటిలాగ్రణి యనేక
గణన నాశిషలీయఁగాంతులెచ్చి
ధరణి కధికర్తయై సిరిదనర నిల్చెఁ
గనక సింహాసన ధరిత్రిఁ గళల నిండి
శశిగ్రహాళికినది చక్కనెగసినట్ల
దాశరధి యష్టహారిదీశ తతి జెలంగ. 298

చ. జలచరకేతనాస్త్రతతిఁజిక్కి ఖగాలి జెలంగిచక్కఁగా
నిలిచి యనేక ధక్కలట నింగి ధణంధణలానఁజేయఁగా
సలలిత గానన ర్తనల సంతసిలె న్నిక నారదర్షి గీ
తల నెసగించ రాజశశి తానలరెన్ సకలార్థ సిద్ధిచేన్. 299

సీ. ధనధాన్య సంగతి దనరి హెచ్చె ధరిత్రి
లక్షిరాల్గని యంగఁజూర (?)
జెల్లెల్లఁజికిలించె సిరియలర్చఁగఁగాసెఁ
దస్కరక్రియ దహదహలడంగెఁ
జిన్నలకేయెడ జేజెన్నఁడెరుఁగరే
శ్రీలిక నాధతలీల దేరె
ఘనరసాల్ నెలకె ద్రికాలాల్గలకసాగ
జనతతియందంద సంతసించెఁ

గనకరత్నాద్యనేక శ్రీకరతచేత
రాష్ట్రజనరాజియాఖ్యగా రాజికళల
నీతిచేదాన దాక్షిణ్యనిరతి గనియె
దాశరథిరాజ్య సంస్థలి దనరెనంత. 300

ఆ. వె. ఇట్ల రాజధాని కేలికయైయంత
గీశదైత్యఘటల క్రీడలరసి
యందటికినిరత్నహాటకశాటిక
లలరఁదనియనిచ్చి యనిచెఁ దిరగ. 301

ఉ. ఈగతి నందటిందిరగ నెన్నికనన్చె యథేష్టలీలలన్
రాగిలి జానకిం గలసిరత్నగృహాళిజరించి ఖ్యాతిగా
సాగి హయేష్టిజేసి సరసస్థితినేలె ననేకకీర్తిచే
ధీగణనల్ జెలంగ నగధీరత రానెల ధాత్రి లెస్సఁగాన్. 301

క. తనరాజధాని దశరథ
తనయాగ్రణి నిలిచె సహజధరణీతలరా

డ్జనతా హితజనసంతతి
[1]యనతా నందానజెలిఁగి యతిశయిలంగన్. 303

క. ఎల్లదిశల జనతతికిం
దల్లిందండ్రియన నధికధనధాన్యశ్రీ
సల్లలిత స్థితినుండఁగ
జల్లగ ధరయేలె జనకజాజాని తగన్. 304

క. దిశల జనులెల్లఁ బొగడఁగ
దశరథనందనచరిత్ర ధాత్రివెలయఁగా
నిశిత మతిఁజేసె నసదృశ
యశుఁడగు మఱిఁగంటి సింగరాచార్యుఁడిలన్. 305

క. శతధృతకర[2]కంజజా
శితచరణ సరోరుహాంగుళీజనరిత్వా
పితనేత్రాయుధశేఖర
దితిజాధిపవైరిదళన దృఢతరనఖరా. 306

* చ. ఘనఘనసార సారసమృగప్రభుకుం భవతార తారకా
వననిధిరాజ రాజహరవాఘృణితాధిమనాగ నాగరా
ణ్ముఖునిపతీజ వజ్రభృథనోకహ చండునకుండ కుండవా
హనముఖకీర్తి కీర్తితనయ ప్రతిభా గుణవిక్రమోన్నతా. 307

- నాగబంధము -

చ. నరహరి ధీరసూరివర నారద వర్ణిత గానలోల (శ్రీ)
వరకరుణావిచార కరివైరిహర స్థిర భోగపావనా !
నిరత నవీన హారధర నీరజ [3]సద్మ విహార భూరతా
హరి [4]నగజాత సారసుత యాతతలంఘనచారువాసనా. 308

---

1. యనతానందజెలనడాసి నతిశయిలంగన్ (ము) 2. కంజాజా! (ము)
* సంశయములతో అర్థరహితముగా గల పద్యము (307)
3. పద్మ (ము) 4. నఘజాత (ము)

– ఖడ్గబంధము –

ఉత్సాహ. శౌరిశౌరి సూరి వంద్య శాప తాప కోపనా
సూరిభూరివైరిహంస సోమసోమ లోచనా
నారిదుర్విచారికర్ణ నాసికా [1]విఖండనా
[2]వారితోగ్రదైత్య గర్వవన [3]కృశాను! పావనా 309

మాలిని. జనకలుషవిదూరా సర్వలోకైకవీరా
ఘనతరశుభగాత్రా కంధికన్యాకళత్రా
కనక రచితహేలా కద్రు గోపాలజాలా
ఘనతగుణ వికీర్ణా కాండఖాండ ప్రపూర్ణా 310

– గద్య –

ఇది శ్రీమత్కర్పరాచల లక్ష్మీనృసింహ వేంకటేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ సకలై
శ్వర్య ధురీణ శారదాప్రశ్నవివరణ శతఘంటావధాన వినయధునీ
తరంగవిజృంభణాజృంభిత సలలితమృదుమధుర వాగ్వైఖరీఝరీధురీణ
స్థాపితాశేష విశేషప్రసిద్ధ సాహిత్య సారస్వతాశుకవితాష్ట
భాషావిశేష సంస్కృతాంధ్ర నిరోష్ఠ్యోష్ఠ్యాది వింశతి
ప్రబంధనిర్మాణధురీణ మౌద్గల్యమహర్షి గోత్ర పవిత్ర
తిరుమలదేశికేంద్ర పౌత్ర తిరువేంగళాచార్య పుత్ర
మఱింగంటి సింగరాచార్య కవిరాజప్రణీతంబయిన
'దశరథరాజనందన చరిత్రయను' మహాప్రబం
ధంబునందు పంచమాశ్వాసము
సర్వంబును సంపూర్ణము 311

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

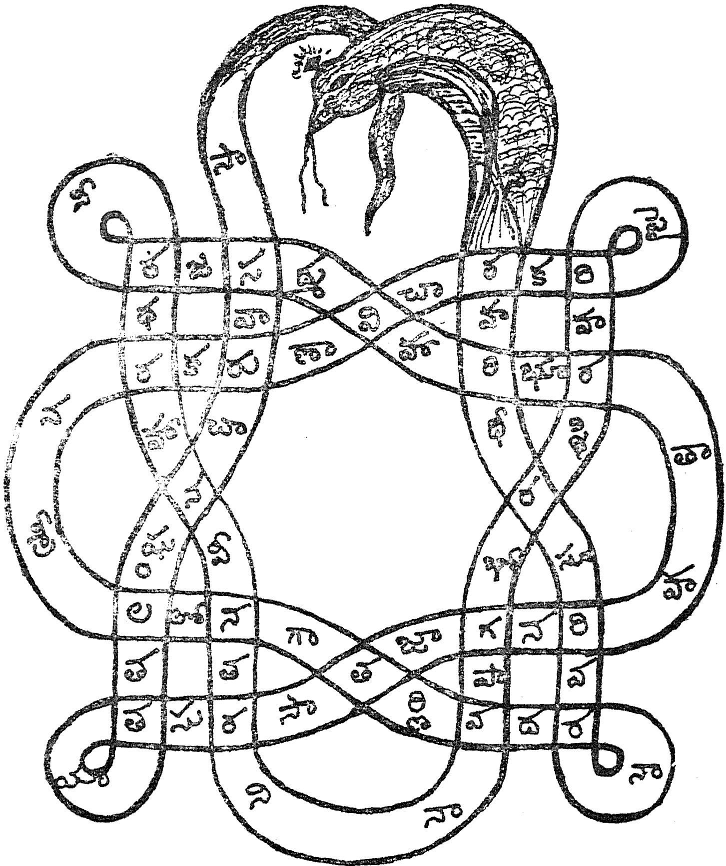
1. కోపనీ (ము) 2. విదారినీ (ము) 3. ర్వారితోగ్ర (ము) 4. కృశాస (ము)

అనుబంధము

దశరథరాజనందనచరిత్ర యందు ప్రతియాశ్వాసములో కవి వాడిన వివిధ వృత్తములు

వృత్త నామము	ప్రథమా శ్వాసము	ద్వితీయా శ్వాసము	తృతీయా శ్వాసము	చతుర్థా శ్వాసము	పంచమా శ్వాసము	మొత్తం
ఉత్పలమాల	9	13	14	12	23	71
చంపకమాల	14	23 1.ము.ప్ర.గ్ర	23 1.ము.ప్ర.గ్ర	27 1.ము.ప్ర.గ్ర	39	126
మత్తేభము	11 1.ము.ప్ర.గ్ర	7	2	4	10	34
శార్దూలము	4	4	2	3	3	16
సము	14	8	12	15	31	80
గీతము	—	—	—	10	3	13
తేటగీతము	9	13	4	12	32	70
ఆటవెలంది	6	12	13	9	23	63
కందము	36	52	61	67	94	310
మత్తకోకిల	—	—	1	—	—	1
కలహంస	—	1	—	—	—	1
తరల	1	—	—	—	—	1
స్రగ్విణి	—	—	—	1	2	3
మాలిని	—	—	—	—	1	1
ఉత్సాహ	—	—	—	—	3	3
మొత్తము.	104	133	132	160	264	793

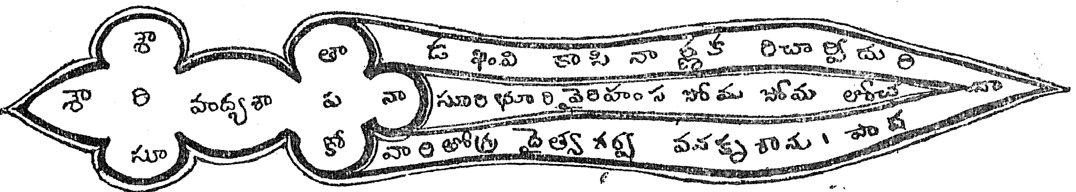
- నాగ బంధము -

చంపకమాలావృత్తము

చ. నరహరి ధీర సూరి వర నారద వర్ణిత గానలోల శ్రీ
వర కరుణా విచార కరివైరిహర స్థిర భోగపావనా!
నిరత నవీన హార ధర నీరజ సద్మవిహార భూరతా!
హరినగజాత సారసుత యాతత లంఘన చారువాసనా! (5-308)

- ఖడ్గ బంధము -

ఉత్సాహ. శౌరి శౌరిసూరివంద్యశాపతాపకోపనా
సూరి భూరివైరి హంససోమసోమ లోచనా
నారిదుర్విచారికర్ణ నాసకా విఖండనా
వారితోగ్రదైత్యగర్వ వన కృశానుపావనా. (5-309)

సారస్వతసర్వస్వములోని పద్యములు

దశరథరాజనందనచరిత్ర ము.ద్రపలోలేక సా. సర్వస్వమునందున్న పద్యములివి(సా.సర్వస్వము 1సం. 1సం. రుధిరోద్గారి భాద్రపదమాసము
1సం. 2సం. ,, ఆశ్వయుజము)

ప్రథమాశ్వాసము

1. క. ఇలజన్న యైననిక కా
గలయెల్ల ధరాతలాధికర్తల కెల్లన్
దెలియగ నీనడకల తెర
గలరెన్ నాకెఱుక సేయకయ్య దృఢగతిన్. 55

2. క. నీ నయగతి నీదృఢక్రియ
నీ నయగతి నీతిదీక్ష నీ సత్యదయా
జ్ఞానస్థితి ధర నొరులకు
నేవాడు ఘటిల్లెచెపుమ యనఘచరిత్రా. 56

3. క. జననాయక నీ హృత్స్థలి
తనయాకాంక్షాతి శయత దాల్చినయది చ
య్యన నేనెరిగించినగతి
గని నడచినఁగార్యసిద్ధి కడయెట్లన్నన్. 57

4. ఆ. అనఘ యంగదేశజనకర్త తనకన్య
శాంత ఋష్యశృంగ జటిలనేత
కిచ్చి యాతగాని కింటనే శెంకి సే
యించె కాంతలెల్ల నెదిగిరాగ. 58

5. మ. అనతశ్రీనిధి నాతగాని గృహిణిన్ హర్షస్థితిన్ దెచ్చినం
దవశాంతిపుష్టి రచించినన్ సకలశాస్త్రజ్ఞానలాతుణ్యా దై

ర్యనయాచార దయాకళాతిశయ సారస్యక్రియల్ గన్న రా
చనెల్లగ్గెదరయ్యా యష్టహరిదీశ్రశ్రేణి కీర్తించగన్. 59

6. క. అన సంతసిల్లి దశరథ
జననాయక పేళియంగజగతీవర రా
ట్తనయా సాంగత్యక్రియ
ననతస్థితి ఋష్యశృంగ యతిఁదెచ్చెఁదగన్ 60

7. ఆ. ఆజిధరణినేత యతిఁదెచ్చి నిజశాల
యందెలంకి జేసి హర్షనియతి
యజ్ఞకరణ దీక్ష నఖిలార్థ సంఘట
నాతిశయత నిలచె నంతకంత. 61

8. క. తనయాగరత్నచర్యల్
గనగా హరిదంత రాజఘనులను దగరా
ననిచిన నేతెంచిరి య
త్యానతానంద రససిద్ధి యతిశయిలంగన్. 62

9. మ. హరిగాంగేయ శతాంగ గంధగజసేనాధ్యక్ష సంక్రాంతిచేఁ
గరఘంటానక కాహళాజలజ ఢక్కాతాళనిస్సాణ జ
ర్ఝర నాదక్రియ లంతరిక్ష సకలాశల్ ధాత్రియందానఁగా
నరనేతల్ నగరి స్థలిన్ గలయనిండన్ సాగిరా నాయెడన్. 63

10. తే. దశరథక్షితినాయక దంతినిష్ఠ
సంధిలగేహినీత్రయి చక్కనలర
యజ్ఞదీక్షనధిష్ఠించె యాజియాజ్ఞ
శాస్త్రజనితార్థ సత్క్రియల్ చక్కనలర. 64

11. క. ఈగతి నిష్టిరచింప(చ)గ
సాగెన్ దశరథనృనేత చక్కఁగా సకలా
శాగత రజచ్ఛటల్ నా
లా గరసి యనేక చర్యలన్ గీర్తించన్. 65

12.వ. అంతనక్కడ. 66

13.చ. హరినిరసించి, కీలినగి, యర్కిజయించి, ఖగారిగేరి, సా
గర ధరణీసుతున్ దెగడి, గాలినదల్చి, ధరాధినేత గె
ల్చి, రజితశైల కర్తగడఁజేసి, దశానన నిర్జరారికే
సరి చరియించె నాగనరచారణ హృద్గత శాతహేతియై. 67

14. తే. నిర్జరీనిర్జర శ్రేణి నిత్యకృత్య
దాసికాదాస చర్యల దండియడఁగి
యార్తిసంధిల్ల నయ్యజియ్యలిడ
ధరణి సంచరించడసాగె నేశంకలేక. 68

15.ఉ. ఆతరిశైలహంతయనిలార్కనిశాటజలేశకాళికా
నేతలలాట నేత్రహరినిర్జర కిన్నర సిద్ధసాధ్య సం
జాత సహాయతన్ గదలి సత్యజగత్థ్సలిచేరనేగె న
త్యాతత హర్షసారజనితాశ్రుకణార్ద్ర శరీరయష్టియై. 69

16.వ. అట్లుచేరి. 70

17.చ. సనకసనందాదియతిసంతతి కీర్తనసేయ కాంచనా
సన ధరణీసహస్ర జలజాతహితాయత ఘృష్టి యంతటన్
దనరఁగ శారదాసహిత ధాత జగజ్జననేత నక్కరన్
గనినతిఁజేసి లేచి యలికస్థలికేలు ఘటించి యాడెదాన్. 71

(2 వ సంపుటము)

18.క. అయ్యు దశాస్య ఖలాగ్రణి
కియ్యఁగ రానట్టి నాంతలిచ్చినకతనన్
నియ్యాన యిట్టి యందర
చియ్యల్ తరగంగసాగె క్షితి చరియింపన్. 72

19.క. చెన్నటి నాతని గణనన్
దిన్నఁగ యందరల యార్తి దీరిచి రక్షిం

చన్నిక గాక యితరుల
కన్నా దృఢశక్తి గలదె గణియింపంగన్. 73

20.చ. అనిన ధరాధరారి నయనక్రియ సంధిలనాదరించి యా
చెనటి యనేక కాంతులెడసేయక నాదయగాంచి యందరన్
జెనకఁగ గాననేరనె నశించఁగ నేటికి దాని గర్హ్వాసా
ధనగతి యాలకించి సహితస్థితిచే నెరిగించెదన్ దగన్. 74

21.తే. దిగధినాయక చారణఖగఖగాహి
యక్షకిన్నర సిద్ధసాధ్య తతిచేత
హానిఁజెందని కాంతునన్నడిగెగాని
తెలియలేదయ్యె నసురుఁడు దృఢతరార్తి. 75

22,క. అదిగనుక నాతగానిన్
గదనస్థలి నణఁచ నేరికతనన్గాలే
దది శ్రీహరిచేఁదక్కఁగ
ద్రిదశచ్ఛటలార యార్తి తెరలఁగనేలా? 76

23.తే. అయినదానికిఁజింతసేయంగనేటి
కార్తిచే నతసంత్రాత యఖిలకర్త
ఘనదయానిధి శ్రీహరిగలిగెఁగాన
నతని సన్నిధికేగిన నదియెతెప్ప. 77

24. సీ. నన్నాగడించిన నరఖాదనాగ్రణి
జలచరాకృతిచేత సంహరించె
ఖచరరాక్షస కరాగ్రస్త కఠినాద్రి
నీరధికడనిల్చి నిష్ఠనానె
లీలహిరణ్యాక్షు లేఖారితెగటార్చి
శృంగసంస్థితినెత్తి క్షితి ధరించె
సకలచరాచరస్థాయిగాడన్నరా
కాసి నఖాళిచే డాసిజీరె

నదితిజారాతిఁ గ్రిందికి నణగదన్నె
చెనటిరారేండ్ల నందర చేరిచెండె
నట్టి జగదేకకర్త శ్రీహరియెగల్ల
తెలియఁజాలక జాలి చింతించనేల. 78

25. క. అనిగద్దె డిగ్గి తా జేసిన
తనరాయంచ నెక్కి జేజేల జత
త్తినచెంతనిలచిరాగాఁ
జని తెల్లని కడలిచేరసాగఁగనచటన్. 79

26. సీ. రాకాశశాంక నీరంధ్ర చంద్రికలెల్ల
గలయ నేకాకృతిఁగాంచెననఁగ
నాళీక గేహినీనాథ దేహచ్ఛాయ
సకలాశ లందంగసాగె ననఁగ
త్రిదశ సంతతి యెడతెగనీక సంతాన
నగరాజియంతటనాడె ననఁగ
హార హీరచ్ఛటాలర్థి దిన్నెలునేసి
జగతికి సరిగాగ జరచిరనఁగ

కానఁగానైన తెల్లని కడలిచెంత
నంచితాహ్లాదనియతి రాయంచ డిగ్గి
యష్టదిగ్రాజకీర్తనలతిశయిల్ల
సృష్టిరక్షణకర్త తాస్రష్ట నిలచె. 80

27. కం. నిలచినశతధృతి దిజ్నె
తలు చేరలిడంగఁజేయ ధారన హరియా
హాళహాళికల్ హృదయస్థలి
దెలసి దయారస నిధాన దృష్టి దనరఁగన్. 81

28. సీ. శంఖచక్రగదాసి శార్ఙచిహ్నిత దీర్ఘ
కరశాఖ లత్యంత గళఁలదనర
శారద నీరద స్థల తటిల్లతిక చం
దాన గమెఁద లచ్చికానరాఁగఁ

దేటగా రత్నకిరీటాద్యలంకార
సంజాతనిగనిగచ్ఛాయ లెసఁగ
నంగయష్టి నలందినట్టి శ్రీచందన
స్థితి యష్టదిశల రంజిలఁగఁజేయ

నెట్టిరెక్కల తత్తడి నెక్కియెల్ల
దాససంతతి రెండెనల్ దడసి చనఁగ
హరి జగత్కర్త యందఱలర్థి యెన్న
శారదాజాని చెంగట జేరినిలచె. 82

29. కం. నిలచిన శ్రీహరిగని ని
శ్చలసరణి దిగీశఖచరసంతతి ధర సా
గిలి లేచి స్రష్ట నిటల
స్థలఘటితాంజలి దిశించ సనయ క్రియచేన్. 83

30. చం. శరనిధి రాజగేయ ఘన శారద నీరద దేహ యీశ శ్రీ
ధర యరుణాస్యయాన హితదాన జనత్రిదశాగ హేళిచెం
దిర శిఖనేత్ర మిత్ర హృత తీక్ష్ణ నిశాట యనాథనాథ సం
గర జయశీల నాహృదయ కాంతి ఘటిల్లఁగఁజేయవే దయన్. 84

31. తే. ఇల రజచ్ఛటలైన నదీశజాత
నీరకణ రేఖలైన నా నింగితార
లైన గణియించఁగలకాని యనఘ నీ క
థాతిశయలేఖ కళలెన్నసరిదిగాదె. 85

32. చం. ఇనశశితారకానల నదీశ దిగీశ నరేంద్ర నీరదా
శనిదటి దంగదాచల దశాకరటిఙితి సింహనాగరా
డనిల ధరాంతరిక్ష జటి లాతత రత్నతటాక తీర్థకా
ననతతి నీ సదాకృతిగ నాకిటఁ గానఁగనయ్యె శ్రీధరా ! 86

33. కం. ఎంచఁజరాచరతతి సృజి
యించఁగ రక్షించఁనిగ్రహించగల య

త్యంచిత చర్యలచే న
ర్తించెడి నీనటనలనఘ ! తెలియఁగనేరన్. 87

34. కం. అనిగణియించిన ధాతన్
గనియానందించి హృదయకంజ స్థలసం
జనిత దయారస ధారల్
చినకఁగ నాశేషశాయి చీరి నయగతిన్. 88

35. చం. అనఘ చరిత్ర నీనడకలన్నిట లెస్సలె యర్థికై లకా
సనశిఖిహేళి నందన నిశాచరనాయక నీరరాశినే
త్రినిలధరాధినాథ గిరిశాది ఖగస్థితి యంతకంత చ
క్కనె రజనీ చరేంద్ర కృతకాతరతల్ కడయయ్యనేకహా ! 89

36. తే. కలక నీచెంతనిలిచిన ఖచరఘటల
యాన్యకళలెల్లఁదిగజారె నరయ దాని
కేదిగతి యది లెస్సగా నెరుక సేయఁ
జక్కజేసెద నందఱు సంతసిల్ల. 90

37. వ. అనియాడిన శేషశాయింగాంచి 91

38. కం ఏ నజ్ఞానక్రియచే
గానక దశకంధరాఖ్యగలయమరున కీ
రానట్టికాంతులిచ్చితిఁ
గాన జగత్రయిఁగలంచఁగా సాగెనయా ! 91

39. సీ. కన్నిచ్చ నచ్చర కన్నెల చెరసాగె
నగ్రహారశ్రేణి నిగ్రహించె
నిఖిలధాత్రీలేఖనేతల చెండాడె
యజ్ఞాది సత్క్రియలన్నిచెరచె
నతిథిజనార్చ నలార్చె ఋషిశ్రేష్ఠ
సంతతాచార నిష్ఠల హరించె

జలజనేత్రస్థాన శాలలఁ గెంటించె
సత్యదయాతితీకుల సడల్చె
నన్పృతగాథల కిక్కయై యాగడాల
కాదియై యఘచింతన కడలియై ది
గంతనాయక హృదయశాంతాసియై ద
శాస్యఖచరారి యెంతైన యాజ్ఞలేక. 93

40. వ. ఇట్లాడిన యాగ్రస్పష్టంగాంచి 93

41 కం. ఆనరఖాదాగ్రణి యా
శానాయక సకల ఖచర సంతతి చేతన్
హానింజెందని తెరగా
హా! నీచేగాంచె దీనికలుగఁగనేలా ? 94

42. కం. తెలియక నరకృతహాని
న్దలచక చెడెగాక దానిదలఁచిన నేనా
ఖలదశకంఠఖగారి
న్గలన జయించంగ గలనె గడ తెరంగన్. 93

43 వ. అదిగాన నేనింకఁ గలతెలంగెటింగించెద 96

44. చం. ధరనతినిష్టచే దశరధక్షితినేతయు యజ్ఞదీక్షతన్
స్థిరగతి నిల్చెనాతనికిఁ జిత్రత నేఁ నరదేహధారినై
యరయ జనించెదన్ దశగళాదినిశాచరరాజ సంతతిన్
నరగహరించి యందఱలఁ జక్కగఁగాచెదఁ జింతలేటికిన్. 97

45. తే. చక్కనేకాదశ సహస్ర సంఖ్యలైన
యేండ్లదనుక ధరిత్రి నేనేలి త్రిజగ
దంత స్థలసకలఖగాళి చింత
యడఁగఁజేసెద శ్రీలచే నతిశయిలఁగ. 98

46. కం. ఈయేతెంచినయందఱ
లాయతగిరిచారినేతలై నిజకళలన్

శ్రేయస్థితి జనియించగ
యాయన నంగీకరించి రాదర సరణిన్. 99

47.వ. ఇట్లంగీకరించిన ధాత్రాది నిర్జరచ్ఛటల నందఱ ననిచి యాశేషశాయి యధాస్థలికింజనియెనంతనక్కడ 100

- దశరథుండు యజ్ఞదీక్షితుండుట. -

48. చ. అనిఘునుఁ డైనశృంగజటిలాగ్రణియానతి శాస్త్రచర్య తి
య్యన యఙజాతరాజనిధి యక్కర నిష్ఠరచించి యందఱ
న్ఘనతర ఘృష్టరంజిత జగత్త్రితయైన నతం డగణ్య కీ
ర్తన జనియించె నెల్లెడల రాచనెలల్ గని సంతసిల్లగన్. 101

శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణము

కృ త్యా ది

శా. శ్రీరామామణిమేచకాంబుదముపైఁ జెల్వొందు విద్యుల్లతా
కారప్రక్రియ యక్కునందనర భక్తవ్రాత సస్యంబులన్
కారుణ్యాంచసుధాంబులన్ మనుపుచున్ గారామునన్ బ్రోచు లీ
లారోచిష్ణుఁడు కర్పరాద్రిహారి చాలాయుక్తిమమ్మేలుతన్. 1

చ. ఘన ఘనసారస క్రముక గంధపుపూత సహస్ర పత్రమై
యొనరెడుభర్త యక్కున సముజ్జ్వల కౌస్తుభ కర్ణిక స్థలం
బున విలసిల్లుచున్ గడు ప్రమోదముఁ జెందు రమావధూటి తా
ననిశము మాగృహంబున ప్రియంబొందవంగ వసించిగావుతన్. 2

ఉ. వెన్నునివేయినామములు వేడుకచే పఠియించుకోస మ
భ్యున్నతి పెక్కుమోములుసముజ్జ్వలవృత్తి ధరించి పాదుకల్
సన్నిల నాతపత్రవటశయ్యలు దానయి సేవఁ జేయు నా
పన్నగ భర్త మత్కృతి శుభ స్థితిచే సమకూర్పఁ జేయుతన్. 3

చ. దనుజులనాజిఁగూల్చిన ప్రతాపము కీర్తియు రెక్కలందు నా
ననమున దాల్చుపద్ధతి ఘనంబగు శోణితపాండురద్యుతుల్
దనరఁగ (విష్ణుమూర్తి)కి ముదంబునవాహనమైన పక్షిరా
జనువున శరషనంబులు ప్రియంబునమాకు నొసంగుగావుతన్. 4

చ. నలినభవాండభాండ భువనంబుల దుష్టుల శిక్షసేయఁగా
గలుఁగు ప్రతాప రేఖయన గాంచనవేత్రముఁబూని జక్రిదా
పల వసియించువేలుపుల వారులు దిద్దెడు కంధిరాట్సుతుం
డలరఁగ నిట్టి కావ్యము నయంబొదవ న్సమకూర్చునెంతయున్. 5

ఉ. చక్రముశంఖమున్గదయు శార్ఙ్గము ఖడ్గము నాదిగాఁగ ని
ర్వక్రపరాక్రమాయుధ పరంపరలన్ మణిభూషణంబులన్
(శక్ర) మణిప్రభోపమితశ్యామలకాంతియు వైజయంతియున్
సక్రమమొప్పనెల్లపుడు సన్నుతిఁ జేసెద నిష్ట సిద్ధికిన్. 6

ఉ. శ్రీకరరామభారత విశేషకథా జలరాశిఁ ద్రావి య
స్తోకపదార్థ రత్నములు తోరముగా బుధకోటికిచ్చి సు
శ్లోకరుచుల్ దిగంతముల లోకములం బ్రసరింపఁ జేయు వా
ల్మీకిఁబరాశరాత్మజు నమేయగవీంద్రులఁ బ్రస్తుతించెదన్ 7

గీ. జలజలోచనపరికరాంశ ప్రభూతు
లైన పన్నిద్దరాళ్వార్ల నభినుతించి
వాసి దెబ్బ దినాల్గు సింహాసనముల
గురువుల భజింతు శుభములు పరిఢవిల్ల. 5

ఉ. ఆరయ శబ్ద హీనమగునట్టి పదస్థితిగల్గి పైనలం
కారములెవ్వియున్గనక గ్రమ్మినశయ్యలసంధి దెల్పుచున్
గౌరవవృత్తియ ర్థములుగానని యాకవిచోరకోటి ని
స్సారము సేయఁగాఁదగు వెసన్ ద్విజరాజకళాసమృద్ధిచేన్. 9

వ. అనియిట్లు నిష్టదేవతా ప్రార్థనంబును బూర్వాచార్య సంకీర్తనంబును సుకవిభూషణంబునుగావించి మఱియు నొకనాటిరేయి నిద్రించు సమయంబున 10

ఉ. నల్ల నిమేనుఁ దెల్ల తిరునామము ముంజి పసిండి జందెమున్
జల్లనిగన్నులున్ గరుణజల్లెడుచూపులు లేతనవ్వు భా
సిల్లఁగ కర్పరాద్రినరసింహుఁడుతానగు వేంకటేశ్వరుం
డల్లన బ్రహ్మచారిగతి నగ్రమహీస్థలి నిల్చి వేడుకన్. 11

గీ. వత్స! నీయెడ మత్కృప వనరు కతన
హెచ్చిభువిలోన నేరికి నెన్నరాని
యచ్చతెనుఁగైన పదముల నమితకృతులు
నిచ్చరచియించినొసఁగితౌ యెలమిమాకు. 12

వ. అవియెవ్వియనినన్ వివరించెద వినుండు 13

సీ. "సిరులతొమ్మిది యేండ్ల వరదరాజస్తుతి
శ్రీరంగ శతకంబుఁ జెప్పినావు

పదియేండ్లనాడును బహుచమత్కృతులచే
చక్రలాంఛనవిధిఁ జెప్పినావు
యెలమితో [1]పదునొకండేండ్ల బాలుడవయ్యు
కవికదంబరచన గాంచినావు
వరుసతో పన్నెండువత్సరంబులవేడ్క
శతసంహితయుఁ దెన్గు జేసినావు
రమణపదమూడు యేండ్లను రామకృష్ణ
చరితమెల్లను [2]ద్వ్యర్థి సంశ్లేషమొదవ
నాంధ్రభాషగవిరచించితౌరభువిని
శబ్దశాసనబిరుదాంకశాలివగుచు. 14

గీ. వరుస పధ్నాల్గుపదిహేను వత్సరముల
సరసకవితాష్టభాషావిశేషకృతుల
సరణు లేర్పడనాటకశాస్త్రమెల్ల
గరిమ విరచించితివిగాదె కవులనెంచ. 15

గీ. అనఘ ప్రేమాభిరామ ధనాభిరామ
కావ్యములు జాతివార్తలుఁగడలు కొనఁగ
ద్విపదలుగఁ జేసితివి కవినృపతులెన్న
పూనిషోడశవత్సరంబుననెమొదల. 16

క. నలయాదవరఘు పాండవ
[3]సలలి తురీయార్థకావ్య సంశ్లేషకృతుల్
యెలమి దశసప్తహాయన
మలవడు కాలంబునందు నతిమధురోక్తిన్. 17

సీ. ఒనర పద్దెనిమిది సంవత్సరంబులనాడు
సకల అలంకార సంగ్రహంబు
రాకాసుధాపూర్ణరసపుష్పగుచ్ఛంబు
నాంధ్రభాషాభూషణాఖ్య కృతులు

---

1. పదకొండేండ్ల...(లి) 2. వియ్యా...(లి) 3. సలలిత వియ్యార్థ (లి)
('లి' యనగా దీనిమాతృకయైన 'లిఖితప్రతి')

విరివిగా రచియించి యెలమి పందొమ్మిది
హాయనంబులనాడు నఖిలశబ్ద
కవితనేతలు శిరః కంపంబుగావింప
ఘనశబ్దశాస్త్రాది కల్పనంబు

యెలమిగావించితిరువదియేండ్లనాడు
ఘననిరోష్ఠ్యాది వింశతి కావ్యములను
విలసితప్రౌఢి నిర్మించి వెలసితీవు
సింగరాచార్య కవిరాయ శ్రిత విధేయ. 18

వ. అదియునుంగాక 19

ఉ. రాఘవపాండవీయకృతిరత్నము పింగళిసూరనార్యుఁడే
శ్లాఘ సముద్ధరించె నది సర్వబుధప్రతతుల్గణింప నా
హా! ఘనమయ్యె దానికెన యంధ్రనిరోష్ఠ్య మహాప్రబంధమెం
తేఘటియింపఁజేయ నలుదిక్కులయందుఁ బ్రసిద్ధమయ్యెడున్. 20

క. మున్నెవ్వడునుడువని యీ
తెన్నెడయెడమీరి యచ్చతెనుఁగునిరోష్ఠ్యం
బెన్నికఁజెప్పిన ప్రౌఢన్
నిన్నుంబొగడంగఁగలఁడె నెలతాల్పయినన్. 21

ఉ. అచ్చతెనుంగుబద్దెమొకటైనను గబ్బములోన నుండినన్
హెచ్చనియాడుకొందురొగి నెన్నుచు (నేర్పున) గ్రంథమెల్లని
ట్లచ్చతెనుంగునన్ నుడువ నందలిచందమెఱుంగువారు ని
న్మెచ్చరొ! యబ్బురంబనరొ! మేలనరో! కొనియాడరో! కడున్. 22

క. అను సునయోక్తుల నిటులని
మనమలరఁగ ననునయించి మత్కులపతియా
వనజాతనిలయనేతయు
ననుధన్యునిజేయవచ్చినాఁడని తెల్పన్. 23

వ. అనిమేల్కాంచి పరమానందహృదయారవిందుండనై యేతత్ప్రబంధ
బంధురవ్యాజకావ్యాలాపకృతక్షణవీక్షణ ప్రసంగ సంగ్రహ నిర్వహణ
కృత్యంబున నత్యంత కృతావసరుండనైన తలంపున 24

క. శ్రుతులకసాధ్యుఁడు వేంకట
పతి నాకావ్యమున కానబడుటల్ దెలిసెన్
క్షితిసుతుని దొట్రుపల్కుల
కతిమోదము దాల్చు తండ్రియందంబయ్యెన్. 25

క. అనవుఁడు భళి నాకబ్బం
బునకున్ నేఁడబ్బెతావి పుత్తడికిం గ
ల్గినఠీవిననుచు మదిలో
నను సంతసమంది కూర్మి ననలొత్తంగన్. 26

చ. తెనుఁగున గొన్ని గావ్యములుదెల్లము గారచియింపవచ్చుఁ బే
ర్కొనఁగ నిరోష్ఠ్యకావ్యములుఁగొన్ని యొనర్పగ వచ్చుఁగాక చ
క్కన నివిరెండు చందములు గ్రచ్చఱ గూఱిచి నేర్పుచేత నె
వ్వనికి రచింప శక్యమగు వాంఛయొనర్చితి దాని సేయఁగన్. 27

గీ. చెప్పరానట్టి కావ్యంబుఁ జెప్పబూని
నాడ, నుద్ధతగతి చేత నడచినడవ
ములు విచారింపకయె యేఁగుజలధిదాట
చేరి సాహసిదొడ్డు కొంచెంబులగునె. 28

క. తొలుతటిసుకవులు ఘనులై
యిలనాంధ్ర నిరోష్ఠ్యకావ్యమేలా సేయం
దలచరొ! నాకుబ్రసిద్ధము
గలుఁగఁగ నొనరించు కొఱకు గావలెనరయన్. 29

ఆ. ఒకరితెరువుపోవ నొకరు నాతెరువురా
రీప్రబంధరచన నెన్నవశమె !
వెలయ దీనిమహిమ విన్నవారలె కవుల్
గారె! విననివారు కవులుగారె. 30

చ. ఇల కవితాప్రయాసమగు నెన్నికమై యుభయార్థ కావ్యముల్
గల విపు డిట్లు విన్నయది గద్దిక ముందర గల్గ నేర్చునే
దెలుఁగు నిరోష్ఠ్యపుం గృతియిదే మఱిదక్కఁగ నిప్పటందులన్
గలుఁగదు వింటలేదె యికకాఁగలజాడలు నెన్న నేటికిన్. 31

క. తరమక ప్రతిపదములు ప
ల్మరునరయుచు సముచితోక్తమార్గంబులనున్
దెఱఁగులఁ దెలియుచు నర్థం
బెఱఁగఁగ దగు నుభయసంధులెనయుట కతనన్. 32

గీ. అరయ [1]కగచజటడతద నా యలసహ
రద్వయమెకాని యొండఋరములు చొఱవు
మఱియు నౌత్వోత్వములుకొమ్ములుమామిడియును
వలవదామీద సురభాష నిలుపరాదు. 33

క. ఇలసురభాషల కొన్నిటి
తిలకింపఁగ వికటమనుచు తిరమగునామం
బులు కథలుఁదెలియు [2]కొఱకై
నిలిపితి కవిసమ్మతాన నిల్కడగాఁగన్. 34

వ. అని యిట్లు సకలసుకవిజనానందకందళితంబై యొప్పు నేతత్ప్రబంధ నిర్మాణసామర్థ్యంబు నిరూపించి మదీయవంశావతారం బభివర్ణించెద. 35

గీ. పరమద్రావిడయాసూరివంశవార్ధి
కుదిని శ్రీసాధుభట్టార్య గురువరుండు
కడుముదంబున ప్రభవించి ఘనతకెక్కె
పుడమి మౌద్గల్యబుపిగోత్రపూజ్యుఁడనగ. 36

క. నిరహేతుక కృపచేతను
సిరివరుఁడగురంగశాయిసిరులింపొందనన్
కరుణాకటాక్షవీక్షణ
[3]గరిమన్ బ్రియపుత్రుఁగాంచు నైవడికూర్మిన్. 37

1. కగచయ... (లి) 2. కోసము (లి) 3. గరిమతో (లి)

క. మునురంగశాయి యతిపతిఁ
గనుఁగొని కూరాధినాథుఁ గాంచి మఱింగం
టి నదెవ్వరన నాశో
భనగతి నాసూరిసాధుభట్టరుఁడలరెన్. 38

గీ. పరమకృపచేత శ్రీరంగపతియెయిట్లు
నానతిచ్చిన శ్రీసూక్తి యన్వయమున
నిల మఱింగంటివారనేయింటిపేర
గురుశిఖామణులెన్నఁగా జరిధవిల్లె. 39

గీ. అట్టి శ్రీసాధుభట్టారకాహ్వయునకు
తనయుఁడై పిళ్లలోకార్యుఁడు జనించె
నతని కుదయించె పెరియపిళ్లాఖ్యగురుఁడు
శరధినుదయించు ఘనసుధాకరునిబోలె. 40

సీ. ఆదేశికేంద్రునకాత్మజుఁడై భువి
రాజిల్లె శ్రీరంగరాయ గురుఁడు
నతనికి దీర్ఘదారయ్యాయుజన్మించె
పేర్మియాఘునునకుఁ బెరియజియ్య
రుదయించె, సత్కీర్తిసదయుడా మేటికి
సూనుఁడై యామున సూరిబొడమె
గరిమతోనిమ్మహాఘునునకుద్భవమయ్యె
మాధవగురువర్యమహితయశుఁడు
నతనికుదయించె సకలరాజాధిరాజ
రాజమకుటాగ్రఘటిత చిరత్నరత్న
బహుళనీరాజనాతి విభ్రాజితాంఘ్రి
సరసిజుండు చెన్నయాచార్యచక్రవర్తి. 41

క. పాయక [1]నలందిఘళ్ నా
రాయణ జియ్యరుని మేనయల్లుండై య
త్యాయతకీర్తులమించెన్
ధీయుత మఱిఁగంటి చెన్నదేశికుఁడెలమిన్. 42

1. నల్లంది (లి)

సీ. రాజపుత్రికఁ బూను రాక్షసుఁ బ్రోఁద్రోలెఁ
బెనుబాము ముక్తికిఁ బెట్టఁ బంపె
నవనిబందొమ్మండ్ర యన్నల తోఁ బుట్టి
హరిలీలఁ బావనుఁడగుచుఁ వెలసె
మనవాళయోగికి మఱియుద్దియైయుండె
వనదంతిచేతఁ బూజనములందె
శాస్త్రోక్తినరటర చక్రవర్తులఁ గెల్చెఁ
బైకొన్న బెబ్బులిఁ బాఱనడఁచె

తననంతాళువారనఁ దనరునట్టి
యురగపతిసంతతిని దల్లి కుద్భవించె
విమలగుణవర్తి ప్రత్యేకవిష్ణుమూర్తి
చారుతరహేళి చెన్నయాచార్యమౌళి. 43

గీ. సిరుల దేవరకొండకు చేర్వ పణక
రాజుపల్లియగట్టుపైరాజులెన్న
శ్రీమఱింగంటి చెన్నదేశిక శశాంకుఁ
డహహా మఱిగంటి చెన్నరాయఁడన వెలసె. 44

ఉ. చెన్నగ బ్రహ్మరాజపురి చెన్నుఁడు దానిలవేల్పుగాఁగనా
చెన్నునిబేరుఁ బూని సిరిజెందెడు దేవరకొండ సీమలో
సన్నుతపంక్తిరాజు పల్లిశైలమునన్ మఱిఁగంటి చెన్నుఁడై
యెన్నికకెక్కె భూజనములెన్నగ నింటనుదొడ్డపేరిడన్. 45

గీ. పుడమిలో పాచిపైకంబు ముడుచు వారి
కింటి బోజుఁగన బిరుదువహించు చెన్న
దేశికునకు తనూజులై తిరుమలయ్య,
భట్టరుఁడు, సింగరప్పడుఁ ప్రబలిరందు. 46

కం. సరసుఁడుభట్టరుగురునకు
తిరువేంగళసూరిగల్గె, ధీరాత్మునకున్

తిరుమల దేశికు, డతనికి
తిరువేంగళనాథ నామధేయుఁడువెలసెన్. 47

వ. అమ్మహామహుని మహనీయ ప్రభావంబు వివరించెద 48

సీ. కమనీయమై యొప్పుకలిమికి రారాజు
గాంభీర్యగరిమకు కంధిరాజు
రూపసౌందర్యాదిరూఢికి రతిరాజు
కడుధైర్యలక్ష్మికి గట్లరాజు
ఘనతర సత్కాంతి కళలకు ద్విజరాజు
తథ్యవాక్యములకు ధర్మరాజు
విరివిగ సద్యోగవితతికిసురరాజు
ఘనభాగ్యగరిమకు కమలరాజు

పరమద్రావిడయామూరి వంశరాజు
గురుతరంబైన మౌద్గల్యగోత్రరాజు
చతురమఱిగంటి వేంగళాచార్యరాజు
రాజరాజాధి దేశిక రాజరాజు. 49

ఉ. దాపున నాయనంతగిరి, ధర్మపురీస్థలి, యూరుగొండ, గం
గాపురి, బ్రహ్మరాయపురి, కర్పర, రేబలె, యండబెట్ల, వా
దేపలి యాదియైనహరితీర్థములన్ గురురాయపట్టణ
స్థాపకుఁడై జెలంగె బుధసమ్మతి వెంగళనాథుఁడెంతయున్. 50

గీ. అట్టివేంగళగురు నియర్ధాంగలక్ష్మి
వరదయాగుణనికురుంబ వరదమాంబ
సిరులసౌందర్య విద్యావిశేషకళల
బలియులైనట్టియష్టపుత్రులనుగనియె. 51

సీ. మత్తేభనరహయమనుజేంద్ర మకుటాగ్ర
మిళితాంఘ్రియుగళుఁడప్పలగురుండు
నిగమచేతస్తంత్ర నిపుణార్ధ సంపత్తి
నతిశయిల్లెడు వేంకటార్యమౌళి

సంగీతనాటకస్వరకల్పసాహిత్య
చిత్రకవియు నారసింహగురుఁడు
పరవాదికుమతుల పటుశాస్త్రహరణుఁడై
రాజిల్లుకోనేటిరాయ శౌరి

వినుతశతఘంటబిరుదాంక విజయుఁడైన
జగ్గగురుకాంతదేశిక చంద్రునకును
ననుజుల గురంగ నరసింగరార్యఘనులు
నవని ప్రబలిరి; యే సింగరాహ్వయుండ. 52

మ. వరవందారు జనావళీహృదయ సద్వాంఛార్థకృద్వేంకటే
శ్వర సంపూర్ణకృపాసుధామిళిత వీక్షామాధురీ మార్గవి
స్ఫురితైకైకదిన ప్రబంధరచనా స్ఫూర్జద్వచ శ్రీకుఁడన్
నరనాగాశ్వనృపాల సభ్యగణితుండన్ సింగరాచార్యుఁడన్. 53

షష్ఠ్యంతములు

కం. ఏవంవిధగుణవితతికి
దైవాధి పశాసితాభ్రదృఢజల ధారా
గ్రావాశని సముదయ హృ
ద్గోవర్ధన శిఖరి ధృతి కకుంఠితమతికిన్. 54

కం. నక్షత్రాధ్యక్ష విరూ
పాక్ష సుధాక్షీరజలధి హార్యక్షమరు
ద్వృక్షహిమక్షోణీంద్ర వ
ళక్షశరీరునకు సత్కళాసారునకున్. 55

కం. అనిమిషనాథాది దిశా
జననాయక మస్తకాగ్ర సంఘటిత మహా
ఘన మకుట రత్ననీరా
జనశోభితచరణునకు రసాభరణునకున్. 56

కం. కరధృతగిరికిన్, రక్షిత
కరికిన్, భక్తజనహృదయ కంభవహారికిన్,
హారికిన్, కర్పూరపురనర
హరికిన్, పదదళిత కాళియాహ్వయ ఫణికిన్. 57

వ. సమర్పణంబుగా నాయొనర్పంబూనిన సీతాకల్యాణంబను నాంధ్రభాషా
నిరోష్ఠ్య మహాప్రబంధరత్నంబునకు కథాసూత్రంబెట్టిదనిన 58

కథాప్రారంభము

- గద్య -

ఇది శ్రీమత్కర్పూరాచల లక్ష్మీనృసింహావతార వేంకటేశ్వర
వరప్రసాదలబ్ధ సకలైశ్వర్యధురీణ ప్రసిద్ధసిద్ధసారస్వత
దశరథరాజనందన చరిత్రనిరోష్ఠ్యాదివింశతి
ప్రబంధనిర్మాణ పారీణ శారదా ప్రశ్నవివరణ
శతఘంటావధాన, మౌద్గల్య గోత్ర
పవిత్ర తిరుమలదేశికపౌత్ర
తిరువేంగళాచార్యపుత్ర
మఱింగంటిసింగరాచార్య
ప్రణీతంబైన

సీతాకల్యాణంబను నాంధ్రభాషా నిరోష్ఠ్యమహాకావ్యంబునందు
సర్వంబును దృతీయాశ్వాసము సంపూర్ణము,

---*---

దశరథరాజనందన చరిత్ర

అకారాది గద్య పద్య సూచిక

స మా ప్త ము